

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

БҮГЭДЭ АРАДАЙ СОНИН

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

2011 оной
мартын
24
Четверг

№ 11
(21808)

Хабарай дунда
сагаагшан
туулай
нарын
20
гарагай
5

Манай сонин Россин хэблэлэй алтан жасада оруулагданхай

Буряад Республикын Президентын уулзалганууд

ХЯАГТЫН АЙМАГ:БАЙДАЛ ЯАГААД ПАЙЖАРУУЛХАБ?

Үнгэрэгшэ долоон хоногто Буряадай Президент В.Наговицын Хяагтын аймаг ошожо, муниципальна байгууламжын толгойлогшо В.Цыремпиловтэй, республикын Правительствын гэшүүдтэй, министерствэнүүд болон албан зургаануудай түлөөлэгшэдтэй суг хамта хилэ шадархи аймагай шухала объектүүдээр, барилгын газарнуудаар ябажа эрээ.

Сүбэгтэ хууринда бодхоогдожо байхан үншэн хүүгэдэй гэр үшөө хоёр жэлэй саана нээгдэхэ еһотойнэн. Тээд, нэгэдэхээр, мүнгэн зөөри дуталдаад, хоёрдохоор, баймга хургуули болгобол дээрэ гэжэ тоологдоод, тус барилга болзортоо түгэхэгдөөгүй. Энэ

асуудал хаядаа шийдхэгдэхэ хаш. Гадна Президент "350 найн хэрэг" гэхэн республиканска конкурсо илахан Нютагай олонитын өөрын хүтэлбэрийн (ТОС) гэшүүдтэй уулзаа. Нёдондо зун байгуулагдахан эмхиин түрүүлэгшэ Бато

Цоктоевой хэлэхээр, залуушуулай хүсөөр клубай байшан заһабарилагдаа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай ветерануудта хүсөө бодхоогдоо, тийхэдэ хүүгэдэй наадаха талмай түхээрхээр хараалагданхай. Сүбэгтынхидэй оройдоол 6 процентнэ ажалгүй. Энэнь ТОС-ой ашаг үрэтэй байһые гэршэлнэ.

Удаань Вячеслав Владимирович Усть-Кяхтын ажаһуугшадтай уулзаа юм. Тэндэхи гахай үсхэбэрлгын комплексн хаагдаһаар, 70 хүн мүнөө ажалгүй болонхой. Гадна предприятиян үнэтэ тоног хэрэгсэлнүүд хулуугдаһан, олон толгой гахай үгы болошоһон байна. Президент нютагаархидай комплекс хэргээхэ тухай гуйлтада туһалхаар найдуулаа. Айлшад мүн "Тополёк" гэхэн хүүгэдэй сээрлиг, ашаглалгада тушаагдаагүй байхан КСК, үншэн болон харууһагүй үлэһэн хүүгэдэй гэр, республика дотор эгээл ехэ хуралсалай эмхи зургаан болохоор хараалагдан баригдажа байхан 2-дохи хургуули (ерээдүйдэ эндэ эрэмдэг бэстэй хүүгэд хуралсаха) хүрөө.

"Россин соёлой баялиг" гэхэн федеральна тусхай зорилготой программын ашаар Слобода хууриной Воскресенскэ гол сүмэ хэргэгдэжэ байнхай юм. Тэрэ XIX зуун жэлэй ород классицизмдэ хабаатай архитектурын шухаг баялиг болоно. Пэльбэн шэнэлэлгын хүдэлмэринүүдэй зариманинь Буряадай Россин бүридэлдэ ороһоор 350 жэлэй ойн баяр болотор дүүргэгдэжэ магадгүй.

Түгэхэлдөө Вячеслав Владимирович аймагай эдэбхидтэй зүблөө эмхидхээд, Хяагта хотын түбтэ оршодог хандархан хүүргэ болон соёлой байшан ошожо хараа.

Надежда ГОНЧИКОВА.
Р.-Н.БАЗАРОВАЙ фото.

"СИМВОЛ ДЕВЯТИ ЗНАМЕН" "ЮНЭН ТУГАЙ НҮЛДЭ"

"Буряад үнэн" - "Дүхэриг" и
Союз писателей Бурятии

Общенациональная газета "Буряад үнэн" - "Дүхэриг" и Союз писателей Бурятии проводят литературный конкурс "Юнэн тугай нүлдэ" ("Символ девяти знамен"), посвященный 350-летию вхождения Бурятии в состав Российской государственности.

Цель конкурса: пропагандировать непреходящую ценность многовековой дружбы между народами Бурятии, содействовать укреплению устоев государственности и федерализма, патриотическому воспитанию молодого поколения в духе интернациональных традиций.

Конкурс проходит по 9 номинациям:

1. С чего начинается Родина ("Эхэ оромнай хаанаһаа эхитэйб") (Мини-сочинение на патриотическую тему - 1,5 стр.).
2. В дружном кругу народов России ("Россин арадуудай дүхэриг соо") (1,5-3 стр.) (Зарисовки о национально-культурных центрах Бурятии, об интернациональных семьях, размещении о воспитании в духе толерантности и веротерпимости).
3. Выходцы из Бурятии и мировое сообщество ("Бүхэдэлхэйн харилсаан: Буряад оронһоо урган гараһан зоной хуби заяан") О земляках, живущих и работающих в других регионах России, в ближнем и дальнем зарубежье.
4. Из мифов и преданий старины ("Нютагай домогуудһаа").
5. Моя родословная ("Уг изагуурни").
6. Литературоведческая работа малой формы (Шэнжэлэл, шүүмжэлэл) - 1-2 стр.
7. "Я помню чудное мгновенье" ("Минии мүшэн шини мүшэнтэй...").
8. Юмор и сатира у Бадма баабай ("Бадма баабайнда баяртай, хүхюүтэй даа").
9. Астрология и мистика в моей жизни. Вещие сны. ("Зурхай судлал минии ажабайдалда", "Жэгтэй ушарал болоһон юм", "Зүнтэй зүүдэн").

В конкурсе могут принять участие все желающие.

Основные критерии: содержательность материала, краткость и образность.

Особую ценность будет иметь своеобразие видения проблемы, оригинальность подхода к форме и содержанию.

В каждой номинации - по 3 лауреата.

Итоги конкурса подводит независимое общественное жюри, состоящее из известных литературоведов, писателей и журналистов. Лауреаты награждаются Дипломами и призами.

Редакционная коллегия,
правление Союза писателей
Бурятии.

СЭТГҮҮЛШЭДТЭЙ СЭХЭ ХАРИЛСАБА

Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын аймагуудай сонинуудай ахамад редакторнуудаар ба сурбалжалагшадтай видеопресс-конференци үнгэрэгбэ. Кабанскын, Хэжэнгын, Хурамхаанай, Ивалгын аймагуудай редакторнууд нюур нюураараа Президенттэй харилсаба. Харин бусад редакторнууд видео-харалганай ашаар өөһэдүнгөө асуудалнуудта тодо харюу абаба.

Улаан-Үдэдэ хэблэгдэдэг сонинуудай ажалшадтай ходо уулзажа байдагби. Харин таанартай иигэжэ нэгэшье хөөрлөдөөгүйб. Иймэ харилсаанай ашаар гүрэн засаг баригшад арад зонтой дүтэ боложо хүдэлжэ байһые харуулна, - гээд, абаһаарлэ Вячеслав Наговицын хэлэбэ.

Ивалгын аймагай «Жизнь Иволги» сонинной редактор Сергей Арьяев больничануудые бариха тухай асуудал табиба. «Танай Ивалгада шэнэ поликлиникэ бодхоогдожо байна. Бүхы республика дотор элүүрье хамгаалгада хабаатай зургаан иймэ байранууд баригдана. Эдэниие 2011 ондо ашаглалгада тушааха ханаатайбди. Тиймэһээ

энэ хэрэгтэ бюджетһээ байра бүхэндэнь 11 миллион түхэриг мүнгэ һомолообди», - гээд, Вячеслав Наговицын харюусаба.

Хорин аймагай ажаһуугшадые Улаан-Үдэ хүртээр зөөдэг ажахы конкурсно гуриммаар шэлэгдэһэн байна. Тэдэнь нютагай хүн зондо хайшаагданагүй. Юуб гэхэдэ, энэ ажахы өөрын дураар харгын мүнгэ дээшлүүлнэ, томо түхэлэй автобусуудые табиха аад, табинагүй гэхэ мэтэ гомдолоо ажаһуугшад мэдүүлнэ.

Энэ асуудалаар намда олон хүнүүд хандаһан байна, хэдэн дахин шалгалта үнгэрэгдөө. Бата үндэһэтэй баримтануудые харуулаа хаатнай, тэдэнтэй ондоогоор хөөрлөдхэбди, - гэжэ Вячеслав Наговицын хэлэбэ.

Түнхэнэй аймагай эхиндэ оршодог Далахай хууриной ажаһуугшад Эрхүү гол дээгүүр гарадаг хүүргэ хандаржа байна гэжэ мэдүүлнэ. Мүн тэндэхи харгы тиймэшье найн бэшэ юм.

Тэрэ харгытнай, хүүргэтнай аймагай мэдэлдэ ороно, бидэ яагаашье наа, туһалжа шадхаагүйбди. Энэ жэл аймаг бүхэндэ республиканска бюджетһээ 300 миллион түхэриг мүнгэ дамжуулаабди. Энэниие аймагууд өөрын хараагаар хэрэглэхэ юм. Тэрэ мүнгэн сооһоо харгы, хүүргэ заһалалгада хэды мүнгэ үгэхэб гэжэ аймагай депутатууд шийдхэбэри абаха ёһотой, - гээд Вячеслав Наговицын харюусаба.

Хурамхаанай аймаг соо найн түхэлтэй томо спортын байшан үгы гэжэ «Курумканские огни» сонинной редактор Эльвира Дашиева хэлэбэ. «Спортын байшан бариха тухай өөһэдөө арадзондуулгаха ёһотой, харин бидэ туһаламжа үгэхэбди. Паяхана Хэжэнгын аймагаар ябахадаа, спортын байшан нээлгын баяр ёһололдо хабадааб. Тус байшанда оройдоол 7 миллион бюджетэй мүнгэн үгтөө. Бусад ажалые арад зон өөһэдэн хүсөөр хэһэн байна. Таанад баһа иигэжэ спортын байшан бариха аргатайт», - гээд Вячеслав Наговицын мэдүүлбэ.

Яруунын аймагай түбтэ шэнэ хүүгэдэй сээрлиг бариха арга байха гү гэжэ «Ярууна» сонинной редактор Марина Хамнаева һонирхобо.

Мүнөөдэр республика доторнай 11 хургуули, 10 хүүгэдэй сээрлиг бодхоогдожо байна. Тэрэ тоодо Яруунын аймагай Эгэтын-Адагай хургуули оролоно. Тэдэниие түргөөр ашаглалгада тушааха гэжэ оролдонобди, бүхы мүнгэн тийшэ дамжуулагдана. Эдэ барилгануудые дууһаад, шэнэ байшангууд тухай хөөрлөдхэбди, - гээд Вячеслав Наговицын хэлэбэ.

Байгалай зрьёын газар олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ, баяшуудда үгтэнэ. Тиймэһээ далайн эрьедэ ажаһуугшад тэндэ ошожо амарха, сэнгэхэ аргагүй болошоо, газар абагшад томо хорёонуудые баряад, Байгалай эрьедэ юрын ажаһуугшадые хүргэнгүй. Энэ асуудал яагаад шийдхэгдэхэб гэжэ «Байкальские огни» сонинной редактор Сергей Боровик һонирхобо.

Аймагууд газар дэбисхэрэйнгээ түсэблэгын схемэ зураха спотой юм. Гэндэжүрэнхы ажаһуугшадтай амарха, сэнгэхэ газарнуудые заал наа тэмдэглэхэ болоно. Энэ газарые ноёд худалдана гү, али ямар бэ заримашуул өөһэдэн ханаагаар эзэлнэ гү гэжэ олонитэ хаража байха юм. Юуб гэхэдэ, ингэ ингэһээр өөһэдөө амарха газаргүй үлэшэхэбди, - гээд Вячеслав Наговицын хэлэбэ.

«Долина Кижинги» гэхэн сонинной редактор Елена Дашидоржина бага түхэлэй хүдөө нютагуудай хуби заяагаар ханаата болоно.

Манай Правительство бага түхэлэй хүдөө нютагуудые хүгжөөжэ тухай томо гэгшын программа зохёожо байна. Энэ ажалые Правительствон Түрүүлэгшын орлогшо Баяр Бальжиров ябуулха даабари абанхай. Энэ асуудалай бүхы талынь хаража, хүдөө нютагуудаа хэргээхэ ханаатайбди, - гээд, Вячеслав Наговицын тэмдэглэбэ.

Буряад Республикын Президент аша ехэтэйгээр хөөрлөдхэндөө баярлаад, ходо уулзажа байхабди гээд мэдүүлбэ.
Борис БАЛДАНОВ.

Об обеспечении правопорядка в республике

На координационном совещании по обеспечению правопорядка в Республике Бурятия под председательством Президента Республики Бурятия В.Наговицына рассмотрены вопросы о миллионных хищениях и криминальном банкротстве в сфере ЖКХ, о второй волне игорного бизнеса и криминальной обстановке в Северобайкальском районе.

И.о. министра строительства и модернизации жилищно-коммунального комплекса С. Балдасв, временно исполняющий обязанности руководителя подразделения по экономической безопасности МВД по РБ В. Соднопов доложили о мерах, принимаемых в связи с хищениями. Начальник отдела по контролю за соблюдением федерального законодательства прокуратуры республики Н. Сенникова сказала, что в 2010-м выявлено свыше ста нарушений законов, которые связаны с расходованием бюджетных средств и зачастую они допускаются уполномоченными органами при размещении заказов на выполнение работ для государственных и муниципальных нужд, при приеме и оплате работ.

«Средства, которые граждане уплачивают в управляющую организацию за использование коммунальных услуг, направляются не поставщикам услуг, а идут на личные цели. После этого создается кредиторская задолженность, предприятия банкротятся, на его базе создается новое, но уже без долгов. Фирмы эти работают ровно один отопительный сезон. Особенно много таких фирм в Северобайкальском районе», - отметил Вячеслав Наговицын.

Глава МО «Северобайкальский район» И.Пухарев, выступая в режиме видеоконференции, доложил о том, какие меры принимаются по улучшению криминальной обстановки.

БҮХЭРОССИИН КОНКУРСДО ХАБААДАХА

Паяхана Улаан-Үдэд «Моя страна-моя Россия» гэжэн Бүхэроссийн конкурсын региональна шата үнгэрөө. Залуушуул социальна проектүүдэ бэшжэ, эндэ хабаадаһан байна.

Тийн хэмжээ ябуулгын дүнгүүдээр, Бурядай гүрэнэй университетэй 3-дахи курсын оюутан Эдуард Моиссенко түрүүлээ. Тэрэнэй «Создание и развитие ресурсного центра молодежных инициатив города Улан-Удэ» гэжэн проект Бүхэроссийн конкурсдо Буряад оронһоо хабаадаха. «Моя страна-моя Россия» гэжэн конкурс байгша оной апрель нара соо үнгэрхөөр хараалагдана. Жюриин гэшүүд эгээл эдбхитэй залуушуулыс илгажа, тэдэнэр «Образование» гэжэн национальна проектын дэргэдэ дэмжэлгын шанда хүртэхэ.

Эдуард Моиссенкын хэлээр, «Создание и развитие ресурсного центра молодежных инициатив города Улан-Удэ» гэжэн проектд хотын дээдэ ба дунда хургуулинуудай оюутад, залуушуулай нийтын нэгдэлүүдэй гэшүүд эдбхитэйгээр хабаадаха бээ гэжэ ханагдана. «Залуушуулаар ажалладаг мэргэжлгэдэй хургуулиин хурагшадар, оюутадаар, нийтын нэгдэлүүдэй гэшүүдээр нягта харилсахын тула тус проект бэшгэдэ», - гэжэ автор тэмдэглэнэ.

«Моя страна – моя Россия» гэжэн конкурс Рязань хотодо үнгэрхэн Российн залуушуулай парламентаризмын хүгжэлтын семинарай үүлээр түрүүшынхисэ 2003 ондо үнгэргэгдэн байна. Тэрэ жэлһээ тус конкурс заншалта болонхой. Борис БАЛДАНОВ.

Фото зураг дээр: Эдуард Моиссенко.

Временно исполняющий обязанности министра внутренних дел республики О. Калинин, рассказывая о реформировании органов внутренних дел в соответствии с указом президента России, отметил: «Мы не сокращаем участков уполномоченных и сотрудников дознания, стараемся минимально обойти сотрудников розыска и следователей». Помощник Президента РБ по борьбе с организованной преступностью и коррупцией П. Мордовской особым вниманием обратил на два поселения - Выдрино Кабанского района и Новоселенгинск, требующие пристального внимания правоохранительных органов. Когда рассматривался третий вопрос - о противодействии игорному бизнесу - Вячеслав Наговицын отметил: «Хитромудрые люди придумали, как обойти закон и теперь бизнес процветает в компьютерных клубах. А молодежь как тратила свои деньги, так и тратит».

И.о. начальника криминальной милиции МВД по РБ В. Калганов и представитель прокуратуры республики Н. Сенникова доложили о том, что делается в этой области. Президент Вячеслав Наговицын предложил выйти на федеральный уровень с инициативой по изменению законодательства. В ответ Наталья Сенникова пояснила, что сейчас Генеральная прокуратура России разрабатывает законодательные предложения по введению в Уголовный Кодекс специальной статьи.

Также Президент Бурятия Вячеслав Наговицын предложил создать рабочую комиссию из чиновников и руководства МВД, перед которой должны отчитываться главы районов, допустившие рост преступности. Приняты и другие меры, направленные на обеспечение правопорядка в республике.

Сэрэгма ДОНДКОВА.
Фото автора.

МУЛЬНЭН ХҮРЭЭНЭЭ СҮЛӨӨРХЭ ГҮ?

Загарайн аймагай Үнэгэтэй хууринай ажаһуугшад хори гаран жэлэй туршада үбэлэй тошондо барюулдаг гэжэ дуулаад, тиишээ зорижо ошообди.

Үнэхөөрөөшье, Заводская болон Набережная үйлсэүүдэй арбан табан айлай хорёо хотонь газар досоогүй мультөөр хушагданхай, гэрнүүдэйн подпооли бүхэн соо уһан оронхой байгаа. Үнэгэрхэдөө, хартаабхынгаа орондо подполёор дүүрэн уһа «хадагалһан» айлхайшье бии. Хабарай эхээр мультэний хайлажа захалхада, тэдэ буришье ехээр зободог. Ажаһуугшад хэлээр, Хүрбэ голый гүйхэн боложо,

эртүүр хам хүршэдэг ушарһаань хоёр үйлсын хоорондуур урладаг татууртань тошон сугларна.

«Бидэ жэл бүхэндэ иимэ байдалда ородогбди. Нёдондо май болотор уһанай сабхиһаа гараагүйбди. Зундаа шиигэй, бурийн үнэр гутажа халахагүй, гездьше гэрнүүднай үмхиржэ байна, - гэжэ нотагай зон хэлэнэ. - Голоймнай хаба сэбэрлэжэ гүнзэгүүрлэхэ, эрьсень үндэр болгон заһаха тухай мэдүүлгэ нотагайнгаа ноёдто эсэтэрээ бэшэбди. Үрэ дүн үгы».

Үнэгэтэй захиргаанай толгойлогшотой уулзаха гэхьемнай, тэрэ хэрэгээрэ талаар ошонхой байгаа, мэргэжлгэдтэн хандахадамнай, мүнгэн үгы гэжэ ойлгуулаа.

Тус байдал тухай В.А.Варава, Загарайн аймагтахи Граждан обонрын болон онсо аюултай

байдалай талаар таһагай начальник, нигэжэ хөөрөө: «1985 ондо Хүрбэ гол аргагүй хээр үсрлэжэ, эрьс нураажа, хабаяа хубилгажа, хуурин соогуур татуураа табяа гээшэ. Тэрэ гэхэнхээ хойшо нотаг жэл бүри ехэ тошондо барюулдаг. Энэ байдалһаа гарахын тула зоной дурадхал бэлүүлхэ шухала. Бэшэ арга үгы. Тус хүдэлмэринүүдтэ нилээд мүнгэн гаргашалагдаха. Тиймэһээ энэ асуудалые федеральна тусхай зорилготой программа оруулхын тула республикын Байгаалин нөөсэүүдэй министерствэдэ хэрэгтэй дансануудые тушаагаабди. Гадна РБ-гэй Правительствын тусхай комисси байгуулагдаа. Паяда ажаһуугшад мультэньһөө сүлөөлгэдэхэ».

Дыжит МАРХАДАЕВА.
Р.-Н.БАЗАРОВАЙ фото.

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ЗАХИРГААНАЙ ТООСООН

Улаан-Үдэ хотын захиргаан үнгэрхэн жэлэй дүнгүүдээ гаргажа, 2011 оной зорилгонуудаараа хубаалдаба. Улаан-Үдын мэр Геннадий Айдаев хэлээр, 2010 он амжалтатайгаар үнгэрөө. Үнгэрхэн жэлдэ элдэбин баяртай хэрэг явадалнууд болоо. Хүүгэдэй шэнэ сээрлигүүд нээгдээ, байһан сээрлигүүд соо олон группанууд нэмээ, шэнэ дахбар гэрнүүд, спортивна болон хүүгэдэй талмайнууд баригдан байгаа. Бэсын тамираар болон спортоор бээ хоридог хүнүүдэй процент нэмээ. Пүүлэй табан жэл соо эхэнэрнүүдэй түрэхэн олошороо.

Жэл бүхэндэ аяншалагшад эрэгжэ байдаг юм. Тиймэһээ Дээдэ Онгостойн уудамда бизнес-отель баригдажа байна. Спортын «Парк Адриалин» болон этнокультурна комплекс бариха гэхэн талмайнуудтай инвесторнүүдэ бэдэржэ байна.

- Хотомнай гоёсон боложо байнал даа. Барилгын болон социальна халбарин талаар олон юмэн

хэгдэдэг. Буряад орондомнай түрүүшынхисэ эрхэн айлшад Улаан-Үдэемнай заатагүй ханажа абадаг. Хотын шэг шарай дабташагүй онсо шэнжэтэй болохоор Буряад Республикын Правительство болон Арадай Хурал хотын захиргаан үнгэрхэн жэлдэ ажалаа хайнаар бүтээбэ гэжэ тэмдэглэхэ байнабди, - гэжэ Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич тэмдэглэбэ.

Харин ажаһуугшадта тус жэл хайн байгаа гэжэ тэмдэглэхээр бэшэ. Юундэб гэхэдэ, элшэ дулаанай ТГК-14 предприятити аваринууд боложо, хотынхид үбэлдөө гэртээ дааража хуугаа.

- Зун бидэ хайнаар үбэлдөө бэлдэхэ гэхэн зорилготойбди. Инфраструктурын талаар хубилалтада болон хүгжөөлгэдэ сэхэн мүнгэ нэмэхэ хэрэгтэй, - гэжэ хотын мэр Геннадий Айдаев хэлэбэ.

Улаан-Үдэ хадаа Российн эгээл хуушан хотонуудай тоодо оролоно. Тиймэһээ энэ жэл түрүүшынхисэ Хуушан хотын үдэр үнгэрхэ.

Дарья СИБИРЯКОВА.

Буряад орондомнай талаан бэлигтэйшүүлэй тоо жэл бүхэндэ нэмэжэл байдаг. «Содружество сердец» гэхэн аман зохиол мэдэдэг хүүгэдэй уласхоорондын фестиваль энээнис батална бшуу. Табан холбоонһоо бүридэһэн фестиваль хаяхана Улаан-Үдэдэ үнгэрөө.

- Хүүгэд табан жэл соо соолоо, ёһо заншалаа үзэжэ, ямар нэгэ шэнжэлгын ажал хэжэ ябаа. Тэрэн тон шухала болоно, - гэжэ Улаан-Үдын эрдэм хуралсалай талаар комитетэй түрүүлэгшын орлогшо Ольга Пихсева хэлэнэ.

Буряад орондо ажаһуудаг элдэбин үндэһэ яһатанай бэлигтэйшүүл сугларжа, нэгэ тайзан дээрэ хатарха, дуулаха шадабарияа харуулба. Мүн ганса дуулана, хатарна бэшэ, үшөөшье өөһэд өөһэдэньгөө ёһо заншалтай танилсуулба. Жэшэнь, гэзэг гүрэлгэ, ангуушан болохо эвенк ёһо заншал, наһаяа хүсэһэнэй еврейскэ ёһо гуримуудые харуулба.

Мүн үшөө Хитад оронһоо

ЁНО ЗАНШАЛНУУДАА ЁНОТООР ХАРУУЛБА

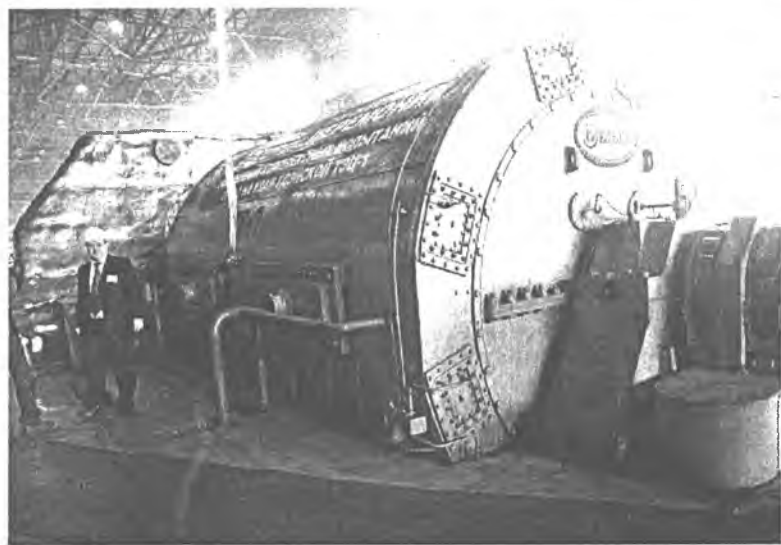

шэнэхэн буряадууд айлшалжа эрээ. Тэдэ баһал мүнөө үсын хатар хатаржа, буряаддуунуудаа дуулаа. Эдэ бэлигтэйшүүлһээ жэшээ абажа, бидэ өөһэдэньгөө ёһо

заншалаа мэдэхэ, мүн ханаад лэ ябаха ёһотойбди.

Дарья СИБИРЯКОВА.
Д.ЦЫБИКОВАГАЙ фото-зураг.

ШЭНЭ ТУРБОГЕНЕРАТОР ТУРШАГДАБА

Улаан-Удын нэгдэх ТЭЦ-дэ шэнэ хабсаргагдахан 7-дохи турбогенераторай туршалга байгша оной мартын 18-да үнгэргэгдэбэ.

Буряад Республикын Президент – Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын, транспортые, энергетикые болон харгын ажахые хүгжөөлгөөр министрэй орлогшо Евгений Горюнов, Улаан-Удэ хотын захиргаанай толгойлогшо Геннадий Айдаев, тэрэнэй орлогшо Гемалья Гендунова болон бусад энэ хэмжээ ябуулгада хабаадаа.

Бултанай мэдэһээр, 2008 оной февралын 9-дэ Улаан-Удын 1-дэхи ТЭЦ-дэ ехэ аюул болоо нэмнай. Зайн галай үзүүр ниилэжэ, гал аюул ушаруулаа нэн. Долоодохи турбинань тээржэ, тэрэнэй байдаг цехэй хананууд досоо, газраггүй хандаралда ороһон байгаа. Тэрэл жэлэйнгээ сентябрийн 30-да заһабарилжа, тэрэниие дахин ашагаллада тушаагаа. Пельбэн шэнэлэгдэһэн түхээрлэгэ яһала хоёр үбэлье хаажэ хүдэлөө.

Гэбшье тэрэниие хэзээшьегүй шэнэлхэ зорилго акционернэ «14-дэхи ТГК» бүлгэмэй хүтэлбэри табиһан байна.

Тиигэжэ тэдэ хадаа акционернэ «ЕЭС-эй инженернэ түб» бүлгэмтэй, тиихэдэ хаамал түхэлэй акционернэ «Уральский турбинный завод» гэхэн бүлгэмтэй хэлсэ баталжа, халуун уурал үйлдбэрлэхэ турбина бүтээлгэхэ болоһон юм. Энэ хэлсээн 2009 оной июлийн 22-то баталагдаһан байгаа.

Энэл жэлэйнгээ сентябрийн хуушаар Буряадай Президент Вячеслав Наговицын, акционернэ «14-дэхи ТГК» бүлгэмэй генеральна директор Сергей Васильчук гэгшэд шэнэ турбинын хуури татаха газарта түрүүшын шулуу табилгада хабаадаа.

Харин хойто жэлэйнь июль һарада 1-дэхи ТЭЦ-дэ долоодохи турбогенераторай гол хэрэгсэлнүүд, хабсаргагдажа суглуулагдаха зүйлнүүд эльгээгдэжэ эхилээ.

Ууралаар хангаха мантан томо турбины хабсаргаха мэргэжэлтэд олон хэрэгтэй болоо хааб даа.

Нэрлэбэл, «Энергопромсбыт» гэхэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэмэй, акционернэ «ЕЭС-эй инженернэ түб» бүлгэмэй, «Энергоремонт» гэхэн түбэй, тиихэдэ «Разряд», «НВТ Автоматика», «Русснаб» бүлгэмэй мэргэжэлтэдэнэ харюусалгата хэрэгтэ хабаадаа. «Теплоэнергоспецмонтаж» бүлгэм турбина табиха үндэһэ хууриень цементээр шудхаа болон бусад барилгын хүдэлмэринүүдье дүүргээ.

Харин дулаан уурал ябуулха соргонуудые хабсаргаха хүдэлмэриень «Энергоремонт» гэхэн түбэй мэргэжэлтэд дүүргээ. Тиихэдэ «Разряд» гэхэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэм турбинын тодхогдохо цехтэ зайн гал оруулаха ажал хангаа. Дээрэ нэрлэгдэһэн эмхинүүд ажал болзор соогоо хэжэ ажалаа тушаагаа. Үнгэрһэн жэлэй дүүрэтэр эдэ эмхинүүдэй ажалшад эбтэй эстэйгээр хүдэлжэ, шэнэ турбина хабсаргаха, цех доторой ажал хүдэлмэрин захадань гараһан байна.

Тиигэжэ бүгэдын оролдолгоор мартын 18-да Буряадай генерациин албанай, Улаан-Удын 1-дэхи ТЭЦ-эй ажалша коллективтэ шухала үйлэ хэрэг болобо гэсшэ.

Акционернэ «ЕЭС-эй инженернэ түб» гэхэн бүлгэмэй генеральна директорэй орлогшо

Леонид Безрук гэгшын хэлэһээр, энэнь Улаан-Удын нэгдэх ТЭЦ-дэ хэгдэжэ байһан хэлбэн шэнэлэлгын хүдэлмэрин нэгдэх шатань болоно. Шэнэ турбина хабсаргагдажа хүдэлгэгдэбэ гэсшэ. Хоёрдохи шатадань котельнын хэрэгсэлнүүд хэблэгдэхэ гэсшэ. Тэрэнэй тэмдэглэһээр, 4 котелтабиха, табиха болон долоодохиень хэлбэн шэнэлхэ гэсшэ баһал орёо хүндэ ажал болоно.

Эндэхэ станци дүүрэн хүсэндөө хүдэлхэ аргатай болоһондонь баясанабди, - гэжэ республикын Президент Вячеслав Наговицын эндэ болоһон уулзалгада тэмдэглэн хэлэбэ. Шэнэ түхээрлэгнүүд ашагаллада тушаахада техникэскэ болон экономикаска талааршые булюу талатай. Дулаа үйлдбэрлгын өөрын үнэ сэншые доошолхо жэсшээтэй.

Үнэхөөрөөшье, шэнэ турбинын ашаар Улаан-Удын 1-дэхи ТЭЦ-дэ дулаа үйлдбэрлгын хүсэн 70-һаа 97 МВт хүрэтэр нэмэхэ, тиигэжэ үргэдэжэ байһан хотын шэнэ гэрнүүдье дулаагаар хангаха арга боломжонь дээшлэхэ. Манай мого нотагыс хүгжөөлгэдэшые горитой нүлөө үзүүлэхэ байна. Тиихэдэ ниислэл хотын ажаһуугшад зайн галаар, дулаагаар найдамтайгаар гэхэ гү, али таһалгаряагүй хангададаг болохо ёһотой. Тиихэдэ энэ турбогенератор ашаглахада хэрэглэгдэхэ түлишэ 10 процентээр алмаха гэжэ тоолон тодорхойлогдонхой. Гадна үшөө нэгэ булюу талан гэхэдэ, тус турбогенераторыс зунай һарануудта хүдэлгэхэдэ болохо. Урдахи байһан турбинань гансал дулаасуулгын хаһада хүдэлдэг хааб даа.

Р-Н. БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.

Үдэрэй һонин

ШУУД ХОНХОДОХО УТАҠАН

Буряад Республикадахи Ажалай талаар гүрэнэй инспекциин 2008 оной ноябрьһаа бии болгоһон (8-301-2) 44-96-41 гэхэн утаһаар 11600 гаран хүнүүд хонходожо, заабари зүбшэл абаһан байна. Эдэмнай предпряти, эмхи зургаанай хүтэлбэрлэгшэд, мэргэжэлтэд, республикын ажаһуугшад болоно.

Мартын хоёр долоон хоногой туршада утаһаар хонходожо, мүн өөһэдөө ержэ 245 хүн хандаа. Предпритинуудай хүтэлбэрлэгшэд хадаа ажалшадтай тоо үсөөрүүлхэ баатай болоходоо, тэдэндэ олгогдохо лаб хангалтанууд, тэдхэмжэ туһаламжын асуудалаар хонходоходог байна. Энэнь бэлэн хэрэг бэшэ. Тиимэһээ зурилдөөтэ асуудалнууд олон гарадаг.

Ажалай талаар хуули ёһонуудые зүбөөр сахиха гэжэ оролдон, предпряти болон эмхи зургаануудай хүтэлбэрлэгшэд энэ албанда сэхэ хонходожо, хэрэгтэй заабари зүбшэл тэрэ дороо абаха аргатай.

ШЭНЭ ДЕПО НЭЭГДЭХЭНЬ

«Байгалай буудал» гэхэн аяншалга-амаралгын зонодо Турка тосхон оруулагданхай. Эндэ пожарна албанай шэнэ депогой барилга дүүрэнгэжэ байнхай.

Россиин Онсо байдалай талаар министрствын Буряад Республикадахи управленин хэлбэлэй албанай мэдээсэһээр, энэ депо мүнөөсагай эрилтээр барилдажа байнхай. Захиргаанай түбхинэхэ хоёр дабхар байшанда ажалшадтай хүдэлхэ болон амарха бүхы эрхэ байдал түхээрлэгдэнхэй. Таһалгануудын хэрэгтэй бараагаар, техникээр хангагдаа. Түймэр сарагшадай мэргэжэлэй шадбари дээшлүүлхэ гурбан дабхар һуралсалай башни түхээрлэгдээ. Пожарна частин талмай бүхыдөө 800 дүрбэлжэн метр эзэлнэ. Энэ барилга бүтээлгэдэ 51 миллион түхэриг республикын бюджетһээ гаргашалдаа.

ЗАНШАЛТА ГАБШАГАЙ ПАРА

Улаан-Удэ хотодо заншалта ёһоороо хабарай сагта үнгэргэгдэдэг ариг сэбэрэй габшагай пара мартын 21-һээ апрелин 22 хүрэтэр Улаан-Удэ хотодо үнгэргэгдэхэнь.

Тиихэдэ «350 һайн хэрэг» гэжэ нэрлэгдэһэн конкурс манай республикада үнгэргэгдэжэ байнхай. Энэнь Росси гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной ороһоор 350 жэлэй ойдэ зорюулагдана. Энэ конкурсн хэмжээндэ хүдөө нотагуудые болбосон түхэлтэй болгохо, ногооруулжа ажал хэрэг ороно. Тэрэндэ хабаадагшад хоёр шэглэлээр хүдэлмэри ябуулха. Эрхэтэдэй нэгдэлнүүд, предпритинууд, физическэ нюурнууд нэгдэхэ шэглэлээр энэ конкурсдо хабаадаха. Харин хоёрдохи шэглэлээр коммерческэ бэшэ эмхинүүд, территориальна нитын өөһэдэн хүтэлбэрин зургаанууд хабаадаха. Түрүүшын бүлэгтэ орогшод өөһэдэн мүнгөөр, шадалаар хүдөө нотагаа ариг сэбэр, болбосон түхэлтэй болгохо, ногооруулжа хүдэлмэри дүүргэхэ ёһотой.

СЭНГҮҮД ЯМАР БЭ?

Статистикын хорооной һүүлэй мэдээгээр, дэлгүүртэ зарим эдэ хоолой сэнгүүд нэмээ.

Жэшээлхэдэ, хүргэгдэһэн заһананай сэн 90 мүнгөөр, эзгэйн сэн 2 түхэригөөр нэмээ. Тиихэдэ барайгар болон һүнэй сэн дунда зэргээр 40-45 мүнгөөр дээшлээ. Зүгөөр түлишэ тоһодолгын хэрэгсэлнүүдэй зарим зүйлнүүдэйнь үнэ сэн нэгэ бага хямдарлаа. Жэшээлхэдэ, А-80 түхэлэй бензинэй сэн 6 мүнгөөр, тиихэдэ АИ-92 болон дизельнэ түлишын сэн 2 мүнгөөр доошолоо.

«ВИТИМСКИЙ» КООПЕРАТИВ АШАГТАЙ, ОЛЗОТОЙ

Баунтын аймагта «Витимский» гэхэн хүдөө ажахын үйлдбэрин кооператив буряад үлтэрэй моридые, хальмаг үлтэрэй эбэртэ бодо мал үсхэбэрлэдэг. Виктор Юрьевич Никулин гэжэ хүн энэ ажахыс хүтэлнэ. Энэ кооперативта 29 хүн хүдэлнэ. Адуун хүрэг үсхэбэрлэхэ гэсшэ кооперативтай гол зорилго болоно. Баунтын аймагай газар дайда малай бэлшээрэе яһала элбэг. Эндэхэ ажахынуудай адууһа малынь түхэрсэн жэлэй туршада бэлшэжэ ябаха аргатай. Тиимэһээ нэрлэгдэгшэ кооперативтай хүтэлбэри мяханай мал үсхэбэрлэгдэ баһал ехэ һаналаа табина.

2004 ондо энэ ажахынхид Захаминай аймагһаа хальмаг үлтэрэй 31 эмэ хашарагуудые, 2 буха худалдажа абаһан байгаа. Мүнөө үедэ энэ малынь үдэжэ, 744 толгой болонхой. Тэрэ тоодо 24 бухатай, 346 хаамхай үнэстэй, бэшэниинь буруу, хашарагууд болоно. Тиихэдэ адуун хүрэгтэнь 473 толгой тоологдоно.

Ажахын хүдэлмэришэд обёос, шэниисын орооно тарина. Ногоон голоомоёо малдаа эдюулнэ. Тарья таридаг талмайгаа жэл бүри үргэдхэдэг заншалтай. Пайн үлтэрэй малай түл худалдажа, энэ ажахы яһала олзо оршо оруулжа байдаг. Жэшээлхэдэ, 2009 ондо 100 толгой моридые ондоо ажахынуудта худалдаа. Тиихэдэ хальмаг үлтэрэй 50 хашарагууд наймаалагдаа. Харин 2010 ондо 150 толгой моридые, 60 хашарагууды худалдаһан байна.

Баунт хадаа ой тайгаар баян газар. Элдэб ан гүрөөл энэ дайдаар элбэг. Гэбшье хүбшэ тайгадань шононууд олошоржо, адууһа малайн хүрэгтэ гарза хохидол ушаруулна. Энэһээ бэшээр «Витимский» гэхэн хүдөө ажахын үйлдбэрин кооперативтай малшад малай үбэлжэлгыс гарза хоролтогүйгөөр үнгэргэжэ байнхай.

Энэ кооперативта гол түлэб мяха сэхээр үйлдбэрлэдэг. Үйлдбэрлэһэн мяханинь һаадгүй наймаан болодог. Энэһээ гадна кооперативтай хүтэлбэрлэгшэд ашаанай машинануудаар хүн зондо туһа хүргэдэг. Элдэб янзын ашаа бараа шэрэдэг, хүн зондо шулуу нүүрһэ, түлэзень зөөжэ үгдэг. Энэ ажахыда барилгын хабтагай болон бусад янзын модо гаргаха пилорама бии.

Романовка нотагайнгаа ажаһуугшадтай нитын ажабайдалда нэрлэгдэгшэ хүдөө ажахын кооперативтайхид эдэбхитэйгээр хабаададаг. Энэһээ гадна республикын хэмжээндэ болон гадуур эмхидхэгдэдэг үлтэртэ малай выставкнүүдтэ тэдэ хабаададаг. Адуу болон мяханай мал үсхэбэрлэхэ асуудалаар үнгэргэгдэһэн зүблөөнүүдтэ, суглаануудта хабаадажа, эндэхэ мэргэжэлтэд дүй дүршлөөрөө хубаалдадаг.

«АГРОБИЗНЕС БУРЯТИИ» гэхэн сэтгүүлһээ абтаба.

Энэ хуудаһа Эльвира ДАМБАЕВА бэлдэбэ.

Засагай дээдын зургаануудта

БҮРЯАДАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВО:

ҮДЭР ҮДЭРЭЙ ҮЙЛЭ ХЭРЭГҮҮД

2011 оной мартын 14 - 18

Мартын 14-дэ Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын Правительствын гэгшүүдтэй, гүйсэдхэхэ засагай зургаануудай хүтэлбэрлэгшэдтэй түсэблэлгын зүблөө эмхидхээ, эрхэтэдтэй хубинь асуудалнуудаар уулзаа, пресс-конференци дээр сэтгүүлшдэй асуудалнуудта харюусаа.

Мартын 15-да Буряадай Президент Улаан-Үдэдэ харгын аюулгүйс эмхидхэлгын түрүүлгын ээлжээр хэмжээ ябуулганууд болон 2008-2010 онуудта нуралсалай халбарид гүрэнэй захил бэсүүлгын дүнгүүд мэтын асуудалнуудаар хүдэлмэрийн зүблөөнүүдэс, гадна ажаһуушадис ажалаар хангалгын туршалгын проэкт бэсүүлгэ болон 2012 ондо хараалагдаһан ашагта малтамал бодэрилгын хүдэлмэрийнүдэй арга боломжонуудта хабаатай хүдэлмэрийн уулзалгануудыс үнгэргөө.

Мартын 16-да РБ-гэй Президент Хяагтын аймагаар яважа сэрэ.

Мартын 17-до республикын толгойлогшо 2011 ондо федеральна хэмжээндэ шийдхэгдэхэ ёһотой асуудалнуудаар зүблөө эмхидхээ, РФ-гэй соёлой министр А.А.Авдеевэй республика эрэд ошонхойн дүнгүүдтэ зориулагдаһан хүдэлмэрийн зүблөө хүтэлбэрлөө.

Мартын 18-да Вячеслав Владимирович Буряад Республикада хуули сахилга хангаха талаар зохицуулгын зүблөө, Монгол гүрэнгэй харилсаа холбоонуудай асуудалнуудаар хүдэлмэрийн уулзалга үнгэргөө; видеоконференци-зүблөөн дээр аймагуудай сонинуудай сэтгүүлшдэй асуудалнуудта харюусаа; Улаан-Үдын 1-дхи ТЭЦ-эй 7-дохи турбогенераторай туршалгануудай түгсэхэдэ хабаадаа.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгдэхэ орлогшо Иннокентий Егоров үнгэргэжэ долоон хоногто бюджетэй мүнгэн зөөрийн гаргаша ашаг үрэтэй болголгын программа бэлдэхэ талаар хүдэлмэрийн бүлгэй зүблөө үнгэргөө; РБ-гэй Президентын дэргэдэ эмхидхэгдэн зүблөөн дээр 2011 ондо федеральна хэмжээндэ шийдхэгдэхэ ёһотой асуудалнуудыс хэлсээ; тийхэдэ физкультурин-спортын комплекс болон республиканска ипподром, "РБ-гэй Промышленностиин болон худалдаа наймаанай министерство байгуулха тухай" Буряад Республикын Президентын Зарлигай түлэб, Хяагтын, Бэшүүрэй, Тарбагатайн болон Мухар-Шэбэрэй аймагуудаар ошожо сэрэнэй дүнгүүдтэ хабаатай хүдэлмэрийн зүблөөнүүдэс хүтэлбэрлөө.

Экономическа хүгжэлтын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Челик РБ-гэй Президентын болон РБ-гэй Арадай Хуралай түсэблэлгын зүблөөнүүдтэ, Буряадай Президентын хүтэлбэрлэн бүхэ зүблөөнүүдтэ, Улаан-Үдэ хотын захиргаанай болон Хотын депутатуудай совдэй тоосоото зүблөөндэ хабаадаа; РБ-гэй Правительствын дэргэдэхи Эд хэрэглэгын дэлгүүр гуримшуулгын талаар комиссийн зүблөө эмхидхээ. Гадна Александр Евгеньевич нимэ асуудалнуудаар хүдэлмэрийн зүблөөнүүдэс хүтэлбэрлөө: автомобиллин харгыннуудаар сэх ашаг шэрэлгээ ородог түлбэрлүүдэй ашаар РБ-гэй хамтадхамал бюджетэй олзо оршо дэсэлүүдгэ; аймагуудай дэбисхэр дээр шухаг сэнгэй газарнуудай хилэ элрүүлгэ, тэднэй кадастрова түсэб бэлдэхэ баталалга, муниципальна байгууламжануудтай суг хамта тус газарнуудыс ашаглаха талаар инвестиционно дурдалнуудыс бэлдлгэ; түймэрэй аюултай хаһада бэлдлгэ болон федеральна удаха шанартай тухай харууһатай байгаалин дэбисхэрүүд дээр тамир хөргөөлгын халбары хүжөөлгэ; Зодо нууринһаа сэрэгэй часть гаргалгатай холбоотой байдал.

Социальна хүгжэлтын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Байр Бальжировай залан хүтэлбэрлэдг министрэнүүд болон албан зургаануудта үнгэргэдгөө гэбэл: "Буряад Республикада 2009-2010 онуудта ажалаар хангалгын аргануудыс, тэр тоодо гэртээ байгаад хүдэлмэрийнүд арга, хүгжөөлгын хэмжээндэс бэсүүлгэ талаар хэмжээ ябуулгануудай түсэб бэсүүлгын дүнгүүд тухай" асуудалаар албан хоорондын зүблөөн; акушер-гинекологуудай 2010 оной дүнгүүдээр "дүхэриг шэрээ"; Педиатрийн талаар экспертнэ совдэй болон Фармацевтиксэ хабаатай ажал ябуулгада зүбшөөрөл үгэлгын комиссийн зүблөөнүүд; "Нөөсын түб - экономикын түрүүлгүүдээр худалмэрийнүдэс бэлдэлгын түхэлэй үндэс нуури" болон "Оюутан. Ус саг. Эрдэм ухаан" гэнэн республиканска эрдэмэй-практическа конференциүүд; үншэн хүүгэдэй гэрнүүдэй болон интернет хургуулинуудай хүмүүжэмэлнүүдэй "Эрээдүй руу - спорттой ханилан" гэнэн Бүхэроссийн спартакиада; "Российн тухай Олимпиадын" хэмжээндэ эрэмдэг бэтэй хүүгэдэй дунда юнибайт-футболээр республиканска мурьсөөн.

Инфраструктура хүгжөөлгын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын уялгануудыс дүүргэжэ Владимир Рубан 2010-2011 онуудай дулаасуулгын хаһын ябасын койноһоо хинаа; РБ-гэй Президентын дэргэдэ үнгэргэдгэн зүблөөндэ хабаадаа; Сибирийн федеральна тойрогто аюулгүйс болон хуули сахилгын шийдхэгдээгүй асуудалнуудай талаар коллсгийн дэргэдэхи Онсо аюулта байдалһаа нэргүүлгын болон хойшолол-гуудынь усдахалгын, мүн түймэрэй аюулгүйс хангалгын талаар албан хоорондын комиссийн зүблөөндэ "2011 ондо СФО-гой дэбисхэр дээр хабарай үрһөөнө һабагшатай онсо аюулта байдалнуудһаа нэргүүлгын хэмжээ ябуулгануудай бэсүүлгэ эмхидхэхэ тухай" асуудал хэлсээ; Москва хотодо ЖКХ-гай Бүхэроссийн XII форумдо хабаадаа.

РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Анатолий Лехатиновай толгойлдог Российн Федерацийн Президентын дэргэдэхи Бүрин этигэмжэтэ түлөөлөгшэтэ эмхи зургаанда нимэ асуудалнууд дээр ажал ябуулагдаа: республикада хадагалаанда байһан сэрэгэй хэрэгсэлүүдэс ашаглан хэрэглэгэ, РБ-до элшо хүснэй инфраструктура хүгжөөлгэ, 2011 ондо РБ-дэ энергетикын болон харгын барилгын объектүүдэй номололго дэсэлүүдгэ, "Култук-Моондо" гэнэн автомобиллин харгын барилга, Физкультурин-спортын комплекс барилгын номололгын хэмжээ дэсэлүүдгэ, РБ-гэй Үндэһэтэнэй музей болон Буряадай дуун болон хатарай "Байгал" театрай залгалаа барилга, түхэ болон соёлой баялг болохо байшангуудыс нэлбэн шонэллэгэ, нэгл шэглэлтэй экономикотой хотонуудыс хайжаруулга, Хүдөө ажахын академийн хамтын байрын болон Зүүн зүгэй медицинцын түбэй барилга...

РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо - Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшэ Петр Носков РБ-гэй Президентын түсэблэлгын зүблөөндэ хабаадаа, Захиргаанай байгуулгын халбаринуудай хүтэлбэрлэгшэдтэй хүдэлмэрийн зүблөө эмхидхээ, федеральна засагай зургаануудта хүдэлмэрилөө.

Захиргаанай байгуулгын халбаринуудта мартын 14-дэ болон 18-да РБ-гэй Президент В.В.Наговицынай пресс-конференциүүдэс, мартын 14-дэ РБ-гэй ажаһуушадис социальна талаар хамгаалгын министр Н.Хамановагай хабаадалгатай брифинг, РБ-гэй соёлой министр Т.Цыбиковэй, РБ-гэй Пунгуулин комиссийн түрүүлэгшэ Д.Ивайловскийн, РФ-гэй Федеральна налогово албаны РБ-дхи Управлениин физическо нюурнуудһаа налог татабарин танагай начальник Б-Х.Намасарсвагай, Гэр бүлын болон хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар республиканска агентствын хүтэлбэрлэгшэ С.Хабарковагай, РБ-гэй Үндэһэтэнэй музейн директор Г.Борносвагай пресс-конференциүүдэс эмхидхээ; Захиргаанай хубилган шэнэждлгэ үнгэргэлгын, Хүтэлбэрлэхэ кадрнуудыс бэлдэлгын, Гүрэнэй шагналнуудай талаар комиссийнүдэй зүблөөнүүдтэ бэлдэлгын ажал ябуулаа...

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Хэблэлэй албан.

БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИН ТҮСЭБ

2011 оной мартын 21-25

I. БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЗҮБЛЭЛЭЙ ЗҮБЛӨӨН

24.03 10.00 Бага танхим

II. БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫЕ ДҮҮРГЭГШЭ А.С.КОРЕНЕВОЙ ХҮТЭЛБЭРИ ДОРО ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

21.03 9.00 Бага танхим

III. БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһотой болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин нэгдэхэ сессидэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд

25.03 10.00 Бага танхим

IV. БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ - АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

21.03 13.30 Бага танхим

БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.-Д.Э.Доржиев)

1. "Буряад Республикын Тоололгын палата тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб бэлдлгэ тухай
2. "Буряад Республикада бюджетнэ ябаса тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
21.03 15.00; 24.03 14.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһотой болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)
Буряад Республикын зарим хуули ёһотой актуудта хубилалтануудыс оруулха тухай (ажаһуушадис болон дэбисхэрүүдэс байгаалин болон техник хэрэглэһэнһээ һабагшатай онсо аюулта байдалнуудһаа хамгаалгада, тийхэдэ түймэрэй аюулгүйн асуудалнуудта хабаатай)

21.03 15.00 каб.323
"Российн Федерацийн эрхэтэдэй хунгаха болон референдумдо хабаадаха юрэнхы найдуулганууд тухай" федеральна хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" 2011 оной мартын 8-ай 34-ФЗ дугаарай федеральна хуули тухай
22.03 11.00 каб.323
"Буряад Республикада харгын аюулгүйс эмхидхэлгэ тухай" асуудалаар "дүхэриг шэрээдэ" бэлдлгэ тухай
24.03 11.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд

хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

"Газар тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
22.03 10.00 каб.119
"Буряад Республикын дэбисхэр дээр яармагуудай ажал ябуулга эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай
22.03 14.00 каб.119
"Буряад Республикада малай тахалай болон халдабарита үбшэнүүдэй талаар һайн байдал хангаха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
23.03 10.00 каб.119
"Хүдөө ажахын хэрэглэлэй газарнуудһаа газарай участогуудыс гү, али газарай хубинуудыс эрхэтэдэ болон эмхи зургаануудта үгэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.03 14.00 каб.119
"Буряад Республикада архин продукциян жэжэ наймаанда зүбшөөрөл үгэлгын дүрим тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.03 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, яһатануудай

асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Р.Буддаев)

"Номой сан эрхилэлгын хэрэг тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
22.03 10.00 каб.212
"Российн Федерацийн музейнүүдэй жаса болон Буряад Республикын дэбисхэр дээрхи музейнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.03 14.00 каб.212
"Физическо культура болон спорт тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.03 15.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. "Буряад Республикын һаһажаал зоной ажабайдал хайжаруулга" гэнэн республиканска программа байгуулха тухай" Буряад Республикын Правительствын 2011 оной февралын 28-ай 85 дугаарай тогтоол тухай
2. "Российн Федерацияда ажаһуушадис ажалаар хангаха тухай" Российн Федерацийн Хуулин 23-дахы статьяда хубилалта оруулха тухай" 501833-5 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай
21.03 9.30, 10.00 каб.218
1. "Буряад Республикада олон хүүгэдтэй гэр бүлнүүдэс социальна талаар дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулин 6-дахы статьяда хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
2. "Буряад Республикада хуулин һаһа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй болон тэднэй эрхэнүүдэс хамгаалгын талаар комиссинууд болон нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта хуулин һаһа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй талаар комиссинуудыс байгуулха талаар гүрэнэй бүрин этигэмжэнүүдэс олгохо тухай" Буряад Республикын Хуулин 6-дахы статьяда хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
22.03 14.00, 14.30 каб.218
1. "Үхнбүү үргэжэ абанан гэр бүлын материална хангалга болон социальна дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулин 1.2 статьяда хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
2. "Хуулин һаһа гүйсөөгүйшүүлэй нийтын хүмүүжүүлэгшэд тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
23.03 10.00, 11.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүдэс

ашаглалгын болон оршон тойронхис хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдес)

"Агаар хамгаалха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
21.03 14.00 каб.203
"Селенгинский целлюлозно-картон бүтээдг комбинат" ОАО-до уһанай эрьссын хаамал байгуулгын хүдэлмэри болон Сэлэнгэ мурэнэй байдал тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоол бэсүүлгын ябаса тухай
22.03 14.00 каб.203
1. "Буряад Республикада бага болон дунда хэмжээндэ олзын хэрэг эрхилэлгэ хүгжөөхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
2. "Буряад Республикын гүрэнэй зөөрийн зонхилолгын юрэнхы дүримүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудыс оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.03 14.00, 15.00 каб.203

V. НҮҮДЭЛ "ДУХЭРИГ ШЭРЭЭ"

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүдэс

ашаглалгын болон оршон тойронхис хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдес)

Буряад Республикада ой модоной нөөсис ашаг үрэтэйгөөр ашаглалгын асуудалыс хуулар хараалха тухай
22.03 13.00 Баргажанай аймаг

VI. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

А.С.Коренев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо
21.03 14.00-17.00 каб.118/326
Ц.Э.Доржиев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон
түрүүлэгшэ
22.03 14.00-17.00 каб.118/235
В.Г.Ирильдес - Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүдэс ашаглалгын болон оршон тойронхис хамгаалгын талаар хороон
түрүүлэгшэ
23.03 14.00-17.00 каб.118/211
В.А.Павлов - Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон
түрүүлэгшэ
24.03 14.00-17.00 каб.118/119

Шухала асуудалаар мэдээсэл

ЗЭДЭНЭЭ СЭРЭГШЭДЭЙ ЯБАНАЙ УДАА

Росси дотор сэрэгэй албан талаар тон үргэн хэмжээнэй гүрэнэй реформо ябуулагдана. Тийн оборонын министр Анатолий Сердюков шэнэ нэлгэлтэнүүдэ бэслүүлхээр. Нёдондо жэлэй һүүл багаар Зэдын аймагта оршодог авиационно часть Челябинск руу эльгээгдэжэ эхилээ. Мүнөөдэрэй байдалаар, эндэ үндэр дабхар хоохон гэрнүүд үлэнхэй. Үлөөшэ гэр байрын түлөө харюусалга Сергей Троцкий даалгагданхай.

ХАБ-АЭРОДРОМ ГЭЖЭ ЮУН БЭ?

Тээмэндэ Зэдын гарнизондо Буриад Республикын Правительствын делегаци хүрэнэ байна. Буриад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын экономика хүгжэлтын талаар орлогшо Александр Чепигэй хабаадалгатайгаар эхэ суглаан Зэдэ посёлогтой соёлой байшан соо үнгэрөө.

Тус хэмжээн дээрэ гарнизонной талаар шийдхэгдэгүй асуудал табигдаа. Түрүүшээр частиин үлөөшэ эд зөөри тухай, тийн үлэнэ зоние ажалтай болгоохо тухай хөөрлөөн ябуулагдаа.

Зэдын авиационно частиин угы болохолоорнь, үлөөшэ аэродромын зоний анхарал татана. «Энэ аэродромые гражданска болгоосел», - гээд, Зэдын аймагтай депутадуудай соведэй түрүүлэгшэ Булат Доржиев сугларгадта хандаба. Паяхана Зэдын аймагаар ажалтай хэрэгүүдээрэ ябаһан Гүрэнэй Дүүмын депутат Василий Кузнецовто тэрэ баһал иимэ мэдүүлгэйгээр хандаа бэлэй. Мүнөөдэр Булат Васильевич энэл ханамжатая Правительствын түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепигтэ хандаба.

Тийн һая үнгэрэгшэ пресс-конференци дээрэ Гүрэнэй Дүүмын депутат Василий Кузнецов сурбалжалагшадта тус аэродромые хаб болгоохо тухай ханамжата мэдүүлхэн байна. Иимэ мэдүүлгэйгээр Россиин Правительствата

хандаха хэрэгтэй гээд тэрэ хэлээ юм. - Мүнөөдэр иимэ аэро-талмайнуудыс бусад регионууд эхэ буляалдана ха юм. Тийн бидэ бүтэн аэродромтой байнабди, - гээд тэрэ тэмдэглээ.

Эндэ Америкэнээ, Энэдхэг болон бусад гүрэнүүдхээ ашаатай самолёдууд бууха аргатай болон. Тийн зондошые нийдэжэ ерэхэ аятай арга үгтэхэ. «Хаб» гэжэ хари хэлэнэй үгэ юун гэхэн удхатай гэсшэб гэжэ һонирхоод, википеди соо олобоб. Тэрэ транзитна авиабуудал, заал һаа трансфернэ пассажирнуудтай байха гээд бэшээтэй. Иимэ хаб Америкэдэ тон дэлгэрэнгээр хэрэглэгдэдэг юм.

Сэрэгэй гарнизонной үлөөшэ эд зөөри республикада үгтэбэл, гэрэй жаса харууһалжа байхын тула 2011-2012 онуудта 10 миллион түхэриг гаргашалагдаха гээд Александр Чепигтэ Сергей Троцкий хэлэнэ.

Зүблөөндэ хабааһан гэр-байрын коммунальна халбарин болон барилгын талаар министрэй орлогшо Сергей Балдасев гарнизонной эд зөөрин тоо бүридхэл һаяар бэлэн болохо гээб.

Гарнизонной байһан газар Хяагтын аймагтай гээд тоотой юм. Энээн тухай Сергей Троцкий газарай болон эд зөөрин харилсаануудай талаар министр Маргарита Магомедовада хэлээ.

Мүнөөдэр сэрэгэй гарнизон Россиин Обороннын министрствын мэдэлэй. Тиймэнээ эд зөөрин хулгайда оруулангүй, һайнаар хараха тухай хэлсэгдээ.

ЗОРИГТОЙ ЗОН ФЕРМЕРНҮҮД БОЛОХО

Үнгэрхэн зүблөөндэ аймагтай гулваа Виталий Батодоржиев хабаадалсажа байхадаа, сурбалжалагшадтай гаргаһан зар тунхагуудыс буруушаагаа. Зэдэ посёлогтой сэрэгэй частиин ябаһан удаа тиймэше аюултай байдал төхөөлдөөгүй гээд тэрэ тэмдэглэнэ. Энээн тушаа хөөрэхыень Зэдын аймагтай ЦЗН-эй дарга Дэмбэрэл Осоровто үгэ үгтөө: «Мүнөөдэр

168 ажалгүй зон түбэй оошорто зогсонхой». Дэмбэрэл Осоровой хэлэхээр, Зэдын аймагтай түсэбүүдтэ 150 хүниие элдэб програмнуудта хабаадуулха арга үгтэхэ.

Аймагтай муниципалитет 270 мянган түхэриг олонийтын ажал хэрэгүүдтэ дамжуулха, Зэдэ посёлогтой бюджетһээ 200 мянган түхэриг һомологдохо. Бүхыдөө олонийтын ажал хэрэгүүдтэ 88 хүн хабаадаха.

Зэдын аймагтай хүдөө ажахын хизаарай мэдээсэлэй-методологическа түбэй мэргэжэлтэн Ирина

Кушнарёва ажалгүй болоһон зон маанадта хандаагүй байна гээд хэлэнэ.

- Тэдэ 6 нарын болзор соо дунда зэргын салинтай байха. Зунай эхин һарада, июнь соо хандажа эхилхэ юм бэшэ гү, - гээд, тэрэ тэмдэглэнэ.

Харин түб таатай шийдхэбэри олонхой: ажал хэхэ дуратай зоние арга соонь фермер болгохо, үлөөшэ зониень хубийн хэрэг эрхилэлгэдэ хабаадуулха. Иимэ шийдхэбэри Зэдэ посёлогтой хүдөө ажахын һуурин газар гэжэ мэдэргэдэхэдэнь бэслүүлэгдэжэ бүтээгдэх юм.

Тийн хүдөө ажахын газарнууд бии. Хандагшадтай 50 процент хубийн хэрэг эмхидхэхэ аргатай,

бэшэ бусадын тэдэнэрэй хүдэмэрилэгшэдын болохо.

Ирина Кушнарёвагай хэлэхээр, огород тариха талаар предпрятинууд нээгдэхэ юм. «Бидэ олзо эрхилэлгын ажал ябуулхын талаар туһа хүргэхэбди. Тийн ото зүбшэл заабари үгэжэ байхабди, - гээд тэрэ найдуулаа.

Промышленностиин, олзо эрхилэлгын болон онһон түхээрлэгнүүдэй хүгжэлтын талаар Республиканска агентствын хүтэлбэрилэгшэ Александр Гребенцов ямар програмнуудай республика дотор бэслүүлэгдэжэ байһан тухайнь хөөржэ үгөө.

Тус агентствын мэргэжэлтэдэй бүлэг Зэдэ эльгээгдэхэ гээд тэрэ найдуулаа. Экономическа хүгжэлтын

талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик газарай инвентаризаци хэгдэхэ ёһотой гээб. Тэрэ Зэдэ посёлогтой Хорин аймагтай хубийн хэрэг эрхилэлгын талаар жэшээ хэрэглэжэ боломоор гээб.

УРДАНЬ УГАА ЕХЭ АЖАЛ

Посёлогтой хүдөөгэй һуурин газар гэжэ мэдэргэдэхынь тула республиканска хэмжээндэ эхэ ажал ябуулагдаха. Аймагтай хүтэлбэрилэгшэ Виталий Батодоржиев Ардаг Хуралай апрелин сессидэ энээн тушаа документнүүдыс дамжуулхаар хэлээ. Александр Чепик гарнизонной асуудалаар Россиин Президентдэ, премьер-министртэ хандахабди гээд найдуулаа. Тийн аймагтай хүтэлбэрилэгдэ Россиин обороннын министрэй нэрэдэ өөрингөө ханамжануудтай бэшэ бэшэжэ эльгээгты гээд тэрэ захирһан байна.

Тийн Гүрэнэй Дүүмын депутат Василий Кузнецов гарнизон тухай ханалаа табин, Россиин обороннын министерство руу хандаа.

Нэн түрүүн тэрэ Дүүмын обороннын талаар комитетдэ консультаци абаа, тэрэнэй удаа Россиин сэрэгэй албануудай Генеральна штабай дарга Николай Макаровтай уулзаа. Николай Макаров ондоо таһагта хандахыень зууршалһан байна.

Авторай фото-зурагууд дээрэ: сэрэгшэдэй хооһорһон гэрнүүд; сэсэрлигэй үхибүүд.

ХОТЫН ОЮУТАД СЭРЭГШЭД БОЛООД ҮЗЭБЭД

«Бидэ сэрэгэй албандабди» гэхэн түлэб Буриад Республикада бэслүүлэгдэнэ.

Улаан-Үдэдэ оршодог Сосново борой сэрэгэй частьда «Бидэ сэрэгэй албандабди» гэжэ түлэб эмхидхэгдээ. Хэмжээ ябуулгыс Буриад Республикын Эрдэм һуралсалай болон наукин талаар министрствын дэргэдэй Залуушуулай политикын талаар комитет, оюута-

дай Координационно совет эмхидхээ. Хэмжээ ябуулгын үнгэргэлгэдэ «Гламурный партизан» гэхэн үдэшин залуушуулай клуб туһалаа. Проектын зорилго гэхэдэ: залуу зоние эрэлхэг зоригтойгоор хүмүүжүүлхэ, залуушуулыс сэрэгэй албанда бэлдэлгэ мүн болон. Хажуугаарнь эмхидхэгшэд Россиин арми тухай муу ханамжануудыс саран угы хэхэ гэхэн

зорилго урдаа табиһан байна.

Эдэ хоолой болон хоёр үдэрэй хонохо байрын талаар асуудалыс сэрэгэй часть харадаа абаа.

Зүбшэлэлгын оюутадай соведэй гэшүүн Валя Федорева проект тухай «Буриад үнэн» - «Дүхэригэй» корреспондентдэ хөөржэ үгэбэ. Максим Ситников, Алдар Марзасев оюугад түлэбтэ хабаадаа. Эдэ хоёр үдэрэй туршада сэрэгэй албанда хургуули гарабд.

Максим алба гараһан тухайгаа хөөржэ үгөө. Тэрэ акци тухай хүмүүжүүлгын талаар проректорһээ мэдээ. Тийгээд лэ хоёр залуу хүбүүд десантно-штурмовой 11-дэхи бригадын 1-дэхи тагнуулай талаар взводто оруулагдаа. Максим Алдар хоёр бэшэ бусад солладуудтай хамта казарма соо хонолсоо. Эдэ үдэрнүүд соо тэдэнэр армийн ажал һуралсал тухай олон юмэ мэдэхэ болоо. Тийн портянкануудыс үмдэжэ һураа, зэбсэг арилгажа, буудажа һураа. Үдэр бүри 6.30 сагта хүржэ бодоһоор, тэдэнэр бүхэлийн үдэр һураха болон. Парашют зүбөөр хэрэглэжэ һураһандаа хүбүүд эхэ баяртайнууд. Армийн эдэ хоолыншые һайн байгаа.

- Манай Алдар хоёр үдэрэй туршада гурбан килограммаар таргалаа, - гээд, Валя энэсээгээн хөөрэнэ.

Максимай нүхэр хүбүүд булта сэрэгэй албанда ябаһан юм. Тэрэшые һуралсалаа дүүргээд, армида ошоод ерэхэ. Армида ябаһан хүн үстэн соогоо ондоохон, бата бэхихэн, ухаатай болон.

Тус проект ерээдүйдэ

бэслүүлэгдэжэ байха, тийн дамсаһаа бүри дэлгэрэнгы болохо аргатай.

Авторай фото-зурагууд дээрэ: сэрэгэй частьда; солладууд парашют суглуулжа һурана.

Янжма ЖАПОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

«ПРЯМАЯ ЛИНИЯ» ПРАВИТЕЛЬСТВА РБ

Бурятию ждет заманчивое будущее

- Добрый день, Татьяна Гавриловна! Меня зовут Андреева Туяна.

Скажите, это действительно реальность будущего, подкрепленная расчетами: ожидаемое посещение Бурятии 2 млн. туристов в год?

- Здравствуйте, Туяна! Обозначенные планы по привлечению 2 млн. туристов в год, конечно, подкреплены расчетами распределения туристского потока по территории республики, а также по периодам года.

Скажу немного относительно распределения туристов. Из 2 млн. туристов 1 миллион к 2024 году будет принимать ОЭЗ ТРТ «Байкальская гавань», где будет создано 22,3 тысячи мест размещения, что закреплено в соглашении между Минэкономразвития России, Правительством Бурятии и МО «Прибайкальский район».

Все резиденты «Байкальской гавани» выстраивают свою деятельность на создание и продвижение турпродуктов как летнего, так и зимнего направления. То есть вся инфраструктура, предоставление услуг, досугово-развлекательная составляющая предусматривается на все сезонное предложение. В бизнес-планах уже зарегистрированных резидентов зоны и в рассматриваемых планах потенциальных резидентов среднегодовой загрузка составит около 60%. Пик загрузки турпотока планируется в летний сезон, а в зимний и период межсезонья загрузка турпотока составит 30-40%.

Кроме «Байкальской гавани», сегодня активно развиваются другие турпроекты зимнего периода для привлечения турпотока в «не сезон». Например, такие международные турпроекты как «Чайный путь», «Байкал-Хубсугул», «Восточное кольцо».

Высокий потенциал для привлечения туристов – примерно 600 тысяч туристов в год – мы рассчитываем с формированием в республике зон экономического благоприятствования туристско-рекреационного типа. Это, можно сказать, наш региональный институт развития, по которому у нас разработана и принята законодательно вся необходимая нормативная база.

Ведь «Байкальская гавань» - это территория Прибайкальского района, а в республике много других мест, не менее благоприятных для развития туризма. Сегодня определены 5 муниципальных образований республики, где будут создаваться туристические зоны экономического благоприятствования. Это город Северобайкальск, где потенциал турпотока оценивается свыше 25 тысяч человек в год; Северобайкальский район – около 30 тысяч туристов; Заиграевский район (Ацагатская долина) – более 20 тысяч; Тункинский район («Нилова Пустынь») – порядка 50 тысяч человек и г. Улан-Удэ – около 500 тысяч туристов.

Помимо «Байкальской гавани» и турзон экономического благоприятствования, формируются туристические инвестиционные площадки, автотуристские

Желающих получить ответы от министра экономики Татьяны ДУМНОВОЙ на интересующие вопросы по программам социально-экономического развития нашей республики на 2011-2015 годы и на период 2020 года, как говорится, было хоть отбавляй! Однако Татьяна Гавриловна достойно выдержала шквал телефонных звонков от читателей газеты «Бурятия», стараясь ответить на вопросы, а порой и пояснить невидимому абоненту те или иные неясности, возникшие у него, но и высказалась продолжить открытый разговор в самом скором времени – в «прямой линии» Издательского дома «Буряад үнэн».

кластеры, для которых предусмотрены меры инфраструктурной поддержки для реализации проектов.

Все эти проекты в совокупности с инфраструктурой, туристскими площадками позволяют говорить о планомерном, поэтапном развитии туристской сферы, что позволит не только упорядочить и организовать, но и круглогодично направлять поток по всей территории республики.

- Алло! Это «прямая линия»? Беспкойт Бадмаева Виктория Ринчиновна. Как будет развиваться наша промышленность? Какие перспективы? И стоит ли учить детей в этом направлении?

- Спасибо, Виктория Ринчиновна. Вы задали очень хороший вопрос. Только что я просматривала данные по подготовке специалистов: в республике переизбыток юристов, экономистов и т.д., а тех, кто должен и будет создавать промышленность, – нет.

В настоящее время в программе социально-экономического развития промышленности – основное приоритетное направление развития Бурятии. Ведь именно промышленность формирует основной наш экономический продукт – валовой региональный продукт (ВРП).

Что касается развития промышленности, то работу мы ведем по нескольким направлениям. Во-первых, по существующим производствам. На таких предприятиях, имею в виду крупные предприятия – ЛВРЗ, Авиазагод, Приборостроительный и другие, будет происходить модернизация.

В рамках модернизации экономики республики и эффективного использования трудовых ресурсов в условиях перехода на инновационный путь развития организована работа по профессиональному обучению, переобучению, стажировке работников организаций производственной сферы, осуществляющих реструктуризацию и модернизацию производства.

Это направление финансируется в рамках Программы дополнительных мероприятий, направленных на снижение напряженности на рынке труда Республики Бурятия, на 2011 год. А деньги есть! Из бюджета оплачивается стоимость обучения, проезд к месту учебы в другую местность и обратно, проживание в период обучения, суточные.

Необходимое условие оказания государственной услуги – утвержденная программа модернизации производства или нормативный правовой документ о включении предприятия в перечень инвестиционных проектов. Сегодня Республиканским агентством занятости населения заключены договора с Улан-Удэнским локомотивагоноремонтным заводом ОАО «Желдорремаш» на профессиональное обучение 26 работников и ЗАО «Улан-Удэстальмост» - 8 работников. В случае заинтересованности предприятий в участии в данном мероприятии, им следует подать заявки в Республиканское агентство занятости населения.

- А расширение рабочих мест будет?

- Обязательно! Когда мы рассматриваем инвестиционный проект, то в первую очередь обращаем внимание на создание новых рабочих мест. Внимание также уделяется тому, чтобы, в пер-

вую очередь, привлекались местные жители. Мы планомерно снижаем использование иностранной рабочей силы. Если раньше привлекалось порядка 15 000 иностранных рабочих, то сегодня эта цифра снижена в 10 раз.

Второе направление – создание новых предприятий, причем, в первую очередь, инновационной направленности. Здесь ставку делаем на машиностроение. Так как это направление обеспечивает наибольшую долю валовой добавленной стоимости. Сейчас готовятся инвестиционные площадки для того, чтобы можно было предложить и создать комфортные условия для организации и развития предприятий.

Также это касается и горнодобывающей промышленности. Сейчас мы сформировали государственный заказ на подготовку необходимых кадров в вузах нашей республики.

И третье направление. Это развитие малых предприятий, в первую очередь, инновационной направленности. Сейчас есть хорошая законодательная база и условия для развития бизнеса. Это налоговые льготы и каникулы, субсидии, государственные гарантии, готовые площадки с инфраструктурой, снижение административных барьеров, бизнес-старты и поддержка бизнес-инициатив молодежи.

- Татьяна Гавриловна, здравствуйте! Меня зовут Баир Дашиевич. Какое место в программе социально-экономического развития уделено сельскому хозяйству?

- Добрый день, Баир Дашиевич! Спасибо за вопрос, только что мне задавали вопрос по развитию промышленности. Развитие агропромышленного комплекса – это также одно из приоритетных направлений программы социально-экономического развития. И прорыв мы видим в том, чтобы сделать акцент на производство экологически чистых продуктов.

Мы планируем к 2020 году, что темп роста объемов сельскохозяйственной продукции в сопоставимых ценах к 2009 году составит 58,5%, или 5,8% в год, что выше сложившегося за 2005-2007 годы уровня в 2,6 раза.

- За счет реализации каких мероприятий планируется достичь таких показателей?

- Во главу программы встает задача ввода в оборот дополнительных земель. Ежегодно нужно увеличивать площадь обработки на 35-37 тысяч га, или на 11-12%. Для чего запланировано из республиканского бюджета, помимо увеличения объемов компенсации части стоимости элитных семян, минеральных удобрений, средств химической защиты растений, субсидий на страхование, компенсации процентных ставок по краткосрочным и инвестиционным кредитам, выделять субсидии на освоение залежных земель в сумме 20-22 млн. рублей в год.

Кроме того, в рамках подпрограммы «Поддержание почвенного плодородия» будут продолжены мероприятия по коренному улучшению земель, строительству и реконструкции оросительных систем из республиканского и федерального бюджетов на общую сумму ежегодно 130-140 млн. рублей. Это позволит к 2020 году ввести в оборот 20 тысяч га орошаемой пашни, реконструировать 40,6 тысячи га оросительных систем и провести коренное улучшение

кормовых угодий на площади 87,5 тысячи гектаров.

Значительные суммы запланированы и на реализацию мероприятий подпрограммы «Технологическая и техническая модернизация агропромышленного комплекса».

Все эти меры должны обеспечить запланированные объемы роста продукции растениеводства.

В животноводстве рост производства мяса произойдет за счет строительства откормочных площадок при скотобойных пунктах в Джидинском, Курумканском, Еравнинском, Хоринском, Бичурском и других районах, где будет проводиться усиленный откорм скота перед их забоем. Будут продолжены завоз и распространение высокопродуктивного племенного скота. Планируется ежегодно выплачивать субсидии из 2-х уровней бюджетов до 140 – 160 млн. рублей ежегодно.

Мероприятия по реконструкции старых животноводческих помещений и строительству новых будут вестись с субсидированием затрат по процентным ставкам инвестиционных и краткосрочных кредитов, компенсацией части стоимости приобретаемого животноводческого оборудования и техники ежегодно на сумму 40 – 50 млн. рублей.

Будет оказана поддержка инвестиционным проектам по созданию и развитию птицеводческих, свиноводческих и молочно-мясных комплексов в виде компенсации процентных ставок по инвестиционным и краткосрочным кредитам. Сейчас Министерство экономики отработывает со всеми районами по инвестиционным площадкам, где такие производства будут создаваться.

На уровне семьи, личных подворий, Президентом Республики Бурятия дано задание разработать программу по поддержке гуртов. Причем снабдить их всей необходимой инфраструктурой и поддержкой по закупке скота, семян и т.д.

Также будет продолжена работа по созданию ИП. Как вы знаете, у нас уже есть такой успешный опыт в Хоринском районе. А далее нас ждет новая ступень: создание и развитие агрохолдингов, от которых можно получить высокую долю добавленной стоимости. При этом прибыль вновь пойдет на развитие сельского хозяйства.

В совокупности все эти мероприятия должны нам позволить поднять сельское хозяйство на необходимый уровень и заявить о Бурятии, как о территории экологически чистых продуктов. Это уже, в принципе, бренд республики.

- Добрый день, Татьяна Гавриловна! Меня зовут Надежда Семеновна. Какие задачи ставит Правительство по улучшению демографической ситуации?

- Здравствуйте, Надежда Семеновна! Вопрос демографии очень важен. Если динамика численности населения не будет совпадать с динамикой развития ВРП, то это будет огромной проблемой. Элементарно некому будет производить ВРП и развивать экономику.

А решение этой проблемы видится в следующем: человек с хорошим здоровьем, хорошим образованием и комфортными условиями проживания.

Индикаторы по демографии – один из основных индикаторов развития социальной сферы, как в среднесрочной, так и в долгосрочной программе СЭР. Определены и основные задачи в области государственной демографической политики, коими являются:

- снижение заболеваемости и смертности;
- сохранение и укрепление здоровья населения, распространение ценностей здорового образа жизни;
- стабилизация уровня рождаемости за счет рождения в семьях второго и последующих детей;
- создание условий для самореализации молодежи;

- повышение эффективности социальной поддержки населения.

Эти задачи будут решаться посредством реализации Концепции демографического развития Республики Бурятия на период до 2025 года, консолидирующей деятельность всех органов исполнительной власти республики, территориальных органов – федеральной исполнительной власти и местного самоуправления, общественных организаций.

Демография – комплексная проблема и будет решаться всем миром.

- Здравствуйте! Меня зовут Наталья. Волнует такая проблема: в сельской местности сложилась такая обстановка, что ничего невозможно решить в администрации сельского поселения, кроме получения простой справки о семейном положении. Все остальные функции переданы на районный уровень: услуги БТИ, пенсионного фонда, социальные услуги и многое другое. А с весны 2010 года даже вопросы прописки и выписки с паспортного учета надо решать в районном центре. Поездки в районный центр требуют времени, денег, транспорта (в отдельные села не всегда ходят маршрутки). Как вы относитесь к укрупнению органов местного самоуправления?

- Здравствуйте, Наталья! Что Министерство экономики делает для того, чтобы помочь населению в подобной ситуации? Одно из многих направлений деятельности нашего государства – это реализация государственной политики в сфере планирования государственных услуг.

Как вы, наверное, знаете, нами успешно внедрен опыт по созданию многофункционального центра - МФЦ в г. Улан-Удэ, где сейчас в режиме «одного окна» оказывается около 200 государственных и муниципальных услуг.

Сейчас нашим министерством подготовлен и проходит процедуру согласования проект постановления Правительства Республики Бурятия о создании многофункциональных центров предоставления государственных и муниципальных услуг на территории Республики Бурятия на 2011 – 2015 годы. Данной программой предусмотрено оказание поддержки муниципальным образованиям при создании МФЦ на конкурсной основе. В программе разработан ряд мероприятий, в том числе и по созданию стационарных МФЦ, и по организации работы мобильных пунктов МФЦ, которые будут обслуживать поселения районов. А сейчас создается инфраструктура предоставления государственных услуг в электронном виде, в числе которых инфраструктура массового доступа – портал с личными кабинетами пользователей, универсальные карты, электронно-цифровая подпись. Портал государственных и муниципальных услуг (функций) Республики Бурятия функционирует по адресу: <http://rgu.govrb.ru>, где можно получить информацию об услугах, оказываемых органами государственной власти республики и местного самоуправления, порядке их получения и сами услуги.

Проводится работа по внедрению универсальной электронной карты, с помощью которой можно будет получить государственные и муниципальные услуги в электронном виде с использованием банкоматов, инфокиосков, персональных компьютеров, оснащенных считывателем, мобильных устройств.

Вообще, это большая и актуальная тема. В министерстве есть отдел, который курирует это направление. И мы обязательно проведем «прямую линию», посвященную этим вопросам.

Валентина ГОМБОЕВА.
Фото Радна-Нимы БАЗАРОВА.

Победители акции «Лучшая услуга»

В последнее время все чаще стали обращаться с жалобами в государственные, муниципальные и общественные структуры о нарушениях прав потребителей. Например, в прошлом году только в Бурятскую ассоциацию потребителей обратилось более двух тысяч человек. По словам его президента **А.Г. Зурбановой**, в основном жалуются на качество непродовольственных товаров. Увеличилось и число претензий и нарушений сроков исполнения работ и услуг. В отрицательный рейтинг попали и некоторые жилищно-коммунальные хозяйства. Стали чаще нарушаться права пациентов медицинских учреждений, выросла и доля потребителей, которым пришлось столкнуться с контрафактом и подделками товаров. Отметим, все обратившиеся граждане получают квалифицированную юридическую помощь.

«Наша основная цель - не только стимулирование предприятий и предпринимателей к конкурентоспособности и повышению качества услуг, но и повышение уровня защищенности потребителей в условиях рыночного хозяйства, развитие движения по защите прав потребителей в республике. Нужно всегда помнить о своих правах на безопасность, информацию и выбор, право быть услышанным и право на возмещение ущерба», - говорит **А.Г. Зурбанова**.

Кроме того, программа «Защита потребителей через доверие к продавцам на рынке товаров, работ и услуг Республики Бурятия», действующая с 2006 года, показала свою эффективность. К акции «Лучшая услуга» ежегодно присоединяются предприятия и индивидуальные предприниматели, которые стремятся подтвердить свою репутацию, как производители качественной и конкурентоспособной услуги. И это несмотря на то, что с каждым годом усложняются критерии и требования конкурса. Например, если в первом конкурсе участвовало всего лишь 23 предприятия, то в нынешнем - 100. Это предприниматели, оказывающие услуги общественного питания и сферы обслуживания, из шестнадцати районов и г. Улан-Удэ.

Предприниматель из Кижингинского района **Лидия Солдатова** занимается не только торговлей. В ее большом хозяйстве «Восход» есть свиноферма на 200 голов, 60 овец, 150 голов крупнорогатого скота и, кроме того, занимается хлебопечением. Вся продукция поступает в собственные магазины и предприятия общественного питания. Как говорит сама Лидия Николаевна, участие в этой престижной акции приносит моральное удовлетворение, доверие потребителей и стимул к дальнейшей работе.

Большинство участников акции, как и Л.Н. Солдатова, из года в год подтверждают репутацию производителей качественной и конкурентоспособной услуги. Например, деятельность ОАО «Универмаг «Центральный» в прошлом году носила инновационный характер, позволив предприятию выйти на новый уровень организации торгового процесса. Автоматизированная система учета товара позволила улучшить работу по расширению торгового ассортимента, в который входит более 11 тысяч наименований. Здесь созданы все условия для наиболее тщательного изучения покупательского спроса, расширена программа работы с постоянными покупателями. Например, с ноября прошлого года здесь порадовали своих покупателей открытием новой секции «Украшения». «Эксклюзивные изделия ручной работы израильских дизайнеров, элитная бижутерия «Соевр delion», а также «Ярославна Добрянская» - первый российский бренд, в ассортименте которого более трех тысяч неповторимых украшений авторского дизайна на любой вкус из натуральных камней и других природных материалов. Анализ опроса среди покупателей показал, что большинству из них нравится магазин и его внешнее оформление, профессионально подобранный персонал.

Это закусовые «Березка» из Бичуры, «Хэшэг» из Джиды, «У бабушки» из Оронгоя, «Дари» из Мухоршибири, парикмахерские «Фея» из Усть-Баргузина и «Светлана» из Тарбагатай, ателье по пошиву и ремонту одежды из Иволгинска, гостиницы «Байгал» и «Золотая рыбка» из Баргузина и Прибайкалья, сельскохозяйственный и социальный магазины из Закаменска и Гусиноозерска... Кроме многочисленных магазинов и предприятий общественного питания, в конкурсе приняли участие предприятия по установке окон (ООО «Пирамида» и «Окна от Ермака»), образовательных услуг (Центры развития ребенка «Умница», «Надежда» и ООО «Консалт-Трейд»), автомобильных услуг (автотехцентр «Монро Сервис», «Мегамойка 24» и ООО «Автоцентр на Шалапина»).

Серэгма ДОНДОКОВА.

Фото автора.

Сегодня на учете в республике стоят 1837 несовершеннолетних, в том числе условно осужденных 233, употребляющих психоактивные вещества - 364, вернувшихся из специальных учебно-воспитательных учреждений - 19, совершивших общественно опасные деяния и не подлежащих уголовной ответственности по возрасту - 382.

В республике двухуровневая система комиссий по делам несовершеннолетних и защите их прав - Правительственная и 26 муниципальных комиссий. По сравнению с 2005 - 2006 годами количество административных материалов увеличилось в 1,6 раза. Нагрузка на специалистов растет, при этом ужесточаются требования к оформлению процессуальных документов. Сейчас норматив численности детского населения на одного специалиста - 6,3 тысячи при рекомендуемом Правительственной КДНиЗП РФ 3-5 тысяч.

В рамках республиканской программы «Знай, ты не один» на 2010-2012 годы при трех районных судах - в Кабанском, Селенгинском районах и Октябрьском районе г. Улан-Удэ - создан институт социальных работников. В 2011 году социальные работники появятся при всех районных судах.

Рейды по соблюдению несовершеннолетними комендантского часа выявили 7088 нарушителей и 2770 родителей привлечены к административной ответственности. В отношении администрации увеселительных заведений составлено 22 протокола, компьютерных клубов - всего два.

Положительный фактор - снижение административных наказаний за ненадлежащее исполнение родительских обязанностей (2248, рост наблюдался с 2005 по 2009 год), лишений родительских прав (578). 41 человек ограничен в родительских правах. «Считаю необходимым более усиленно использовать данную меру, позволяющую сохранить семью», - говорит руководитель Республиканского агентства по делам семьи и детей **С.А. Хабаркова**. Увеличивается численность родителей, восстановленных в правах - 19 против 9 в 2009 году. 237 подростков или 33 процента сняты с учета. С 2007 года снижается детская преступность - 1208.

В то же время проблематично трудоустройство ребят от 15 до 18 лет. В 2010 году на реализацию закона «О квотировании рабочих мест для несовершеннолетних граждан» выделено лишь 4,5 млн. рублей, устроено 436 подростков.

«Актуальны вопросы по исполнению закона о всеобщем среднем образовании. Из ПУ №8 исключены 37 студентов, из которых 13 несовершеннолетних, в том числе 5 сирот. При этом они не зарегистрированы в банке данных безнадзорных детей. Всего комиссиями рассмотрено 270 материалов об исключении несовершеннолетних из образовательных учреждений», - сообщила Хабаркова. - До сих пор минздравом не решен вопрос о создании

В Народном Хурале прошел «круглый стол» на тему «О ходе реализации Закона «О комиссиях по делам несовершеннолетних и защите их прав в Республике Бурятия и наделении органов местного самоуправления городских округов и муниципальных районов государственными полномочиями по образованию и организации деятельности комиссий по делам несовершеннолетних и защите их прав».

Вел «круглый стол» председатель Комитета по социальной политике А. Т. Стопичев.

В центре внимания - подросток

реабилитационного центра для наркозависимых подростков, прошедших курс лечения в наркологическом диспансере».

Замминистра образования **Александр Бочеев** отметил, что подвоз детей на школьном автобусе, бесплатное питание детей из малообеспеченных семей, мониторинг посещаемости школ, создание единого банка данных на учащихся, прогулявших более 10 дней без уважительной причины, участие школьников в различных общественных и ведомственных акциях - это тоже профилактика правонарушений. Он обратил внимание на комплектование закрытой Шулутовской школы, подростков в это заведение определяют по решению суда:

- Сегодня здесь содержится 27 детей и существование школы под вопросом. В последние годы правоохранительные органы неохотно идут на изоляцию подростков от семьи, зачастую работники комиссий недостаточно готовятся к судам. В случае закрытия школы подростков придется вывозить в другие регионы и обойдется это бюджету в разы дороже.

Замминистра МВД **Олег Калинин** подчеркнул, что все стоящие на учете в милиции дети - из неблагополучных семей и первоочередное значение в профилактике правонарушений имеет работа с семьей. Но до сих пор не решен вопрос о создании единого банка данных несовершеннолетних и семей, находящихся в социально опасном положении, в отношении которых проводится индивидуальная профилактическая работа, а также единого межведомственного банка данных о несовершеннолетних, освобожденных из воспитательных колоний и вернувшихся из специальных учреждений закрытого типа.

О неопределенности статуса комиссии по делам несовершеннолетних в поселениях говорил замглавы Кабанского района **Олег Халтуев**. Он поддержал законопроект об общественных воспитателях. «Подобный институт дворовых инструкторов хорошо показал себя в районе. В селах жизнь за бурлила». Замруководителя республиканского агентства по физкультуре и спорту **Баир Дашибальжи-**

ров предложил изменить норматив, сегодня это один инструктор на десять тысяч детского населения. В районах с небольшими населенными пунктами один инструктор полагается, к примеру, на шесть сел. О влиянии спорта можно судить по учащимся Шибертуйской школы, где 158 из 168 обучающихся занимаются спортом и нет правонарушений. Опытом этой передовой в республике школы поделилась замдиректора **Марина Бадмаева**.

Уполномоченный по правам ребенка в Бурятии **Татьяна Вежевич** подвергла критике комиссии за позднюю реакцию на нарушение прав ребенка, отсутствие решительных действий.

Также участники «круглого стола» обеспокоены возможным сокращением сотрудников милиции, занимающихся вопросами профилактики преступности, правонарушений и безнадзорности среди несовершеннолетних. Зампредседателя Народного Хурала **Цыденжап Батуев** предложил новый индикатор для оценки работы главы муниципального образования - процент детского неблагополучия.

В принятых по итогам «круглого стола» рекомендациях отражены все поступившие предложения. Минобразования рекомендовано способствовать созданию и восстановлению образовательных учреждений служб психолого-педагогической, социальной и иной помощи по устранению социально опасного положения, трудной жизненной ситуации, защите прав и законных интересов семьи и ребенка.

Органам местного самоуправления - целенаправленно создавать центры культурной и спортивной деятельности для несовершеннолетних.

Также усилить общественный контроль за деятельностью органов и учреждений системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних. Шире привлекать СМИ для освещения деятельности комиссий, положительного опыта взаимодействия с семьями, их реабилитации.

Людмила ОЧИРОВА.

Удачливый охотник

На снимке - охотник **Дылгыр Гуржапович Юмжапов** из кяхтинского села **Хилгантуй**. С начала этого года он добыл пять волков. Столько же - на счету **Юрия Соксомовича Байполова**, по итогам прошлого года показавшего лучший результат в республике - восемь волков. Всего в Кяхтинском районе уничтожен в 2010 году 51 серый хищник.

Главный специалист-эксперт отдела учета объектов животного мира, отнесенных к объектам охоты, **Бурприроднадзора Дамба Аюрович Цыренов** отмечает не только хорошую организацию охоты начальником Кяхтинского участка Бурятского общества охотников и рыболовов **Александром Владимировичем Шишовым**, но и оперативное оформление им выплата охотникам. Они получают за одного убитого хищника по пять

тысяч рублей из республиканского бюджета и по две тысячи - из районного.

В целом на территории республики в прошлом году добыли 540 волков. Больше всего в Баунтовском районе - 92, Еравнинском - 88, Закаменском - 80, Окинском - 77.

Кстати, в Еравнинском районе выделяют охотникам по три тысячи рублей, СПК «Дружба» дает по барану за каждого уничтоженного на его территории волка. В прошлом году сельхозпредприятие подарило охотникам четырех баранов. В Окинском, Бичурском районах доплачивают по 2,5 тысячи рублей. Материально помогают охотничьим хозяйствам в Баунтовском - 50 тысяч, Курумканском - 40 тысяч, Хоринском районах - шесть тысяч.

В 2011 году выделено на стимулирование охотников 2,5 миллиона рублей из республиканского бюджета. По данным Бурприродназдо-

ра, на территории республики 2,5 тысячи волков. В соседнем Забайкальском крае - в два раза больше и с прошлого года там также платят по пять тысяч рублей за каждого добытого волка.

Людмила ОЧИРОВА.
На снимке: Дылгыр Юмжапов.

Панаа зобоомо асуудал

ЗАЛУУ АЙЛНУУДЫЕ ГЭРТЭЙ БОЛГОХО

Залуу айлай өөрын байха байртай болохын асуудал тон орёо, хүндэ гэжэ ханагдахаар. Тийн энэ асуудалые зарим предпрятинуудта тон хайнаар шийдхэдэг болонхой. Жэшээлбэл, "Улан-Удэстальмост" гэжэ заводой залуу хүдэлмэришэд предпрятиингаа ашаар гүрэнэй урьһаламжаар хангагдажа, гэр байрын асуудалаа шийдхэнэд. Тийбэшье үлөөшэ олон залуу мэргэжэлтэд жэлһээ жэлдэ гэр байрын ээлжэндэ зогсоһоор. Тэрэ оошорын жэл үнгэрхэ бүри дүтэ болоногүй шахуу. Ушарын гэхэдэшье, гайтайхан гаргашатай: залуу мэргэжэлтэдэй салынгын тон бага, тиймһээ гүрэнэй програмнуудташые хабаадаха аргагүй байнад.

ГАЗАРАЙ УЧАСТОГУУД

Улаан-Удэ хотын захиргаан залуу мэргэжэлтэдэй гэр байрын асуудалые шийдхэхын тула булгандань газарай участогуудые хубаагаа.

Учastoгта хүртэхэ гэшэнь тиймэше миинтэ бэшэ байшоо. Хотын Октябрьска районной ДНТ "Перспектива" гэжэ эмхи залуушуудта газарай участогуудые хубаа-хадаа, элдэб түлбэринүүдые эрижэ эхилээ. Эхинһэнь тоолохо болоо наа, хэдэн мянгад түхэриг гаргашагдаа, - гээд, товарищест-вын гэшүүн эхэнэр, дээдэ нургуулин багша хөөрэнэ. - Мүнөө зайн галай түлөө 25 мянган түхэриг түлэбэб. Тийн уһанай талаар асуудал гаранхай. Энэ асуудалые шийдхэхын тула 200 мянган түхэриг гаргашалха ёһотойбди гээд дуулааб. Ямар зоболонтой гэр барилган гэшэб! - гээд, хара бууна.

"Росси дотор нэгэ дабхар гэрнүүдые бария" гээд Россин Президент Дмитрий Медведев хэлһэн байгаа. Энэ мэдүүлгын Буряад Республика дотор тэрэ дары бэелүүлжэ эхилээ. Тийн Бурядад ийнсэл түб хотодо эгээл түрүүшын дачно-коммерческэ бэшэ товариществууд байгуулагдажа эхилээ.

Иймэ ДНТ залуу мэргэжэлтэдые болон залуу айлнуудые гэр байраар хангахын тула эмхидхэгдээ. 600 залуушуул иймэ газарай участогуудта хүртөө. Зарим нэгэниинь гэрээ бариха зориггүй байшоо. Уһанай, зайн галай, автобусно маршруттай талаар асуудалнууд гараа. Тийн эндэ баригдаха гэрнүүдыше баһал үндэр үзэмжэтэй, нэгэ гү, али наа хоёр дабхар байха ёһотой.

Тиймэше наань, зарим залуушуул гэрээ баринаар. Харин тэдэнэр зайн галгүй ажа-нуунал, шадаха аргатайшуулын аккумулятор худалдажа абанхай. "Автобусно маршруттай ябахар харгы үгы" гээд, ерлэн ГИБДД-ийн комисси тогтоогоо.

Тиймһээ залуушуул участогуудаа худалдаха гээд шийдхэнэ, газетэнүүдтэ мэдээсэл үгэнэ.

МИИНТЭ ОЙ МОДОН ТУХАЙ

Паянай Буряад Республика дотор тусгаар ээлжэндэ тулюур байдалтай зондо миинтэ газарай участок болон 300 кубометрэй ой модо дамжуулаха гээд хуули ёһон баталагдаа. Энэ республикын хэмжээн дээрэ хуулин баталагдаһанай удаа зон миинтэ газарнаа хубаалдажа эхилээ.

- Нэгэшые түхэриг мүнгэ түлэнгүй, газарай документнүүдтэ хүртөөб, - гээд, нэгэ эхэнэр намда хэлэнэ. - Мүнөө ой модной оошорто ошохо байхам.

Эдэ зондо үшөөл 200 мянган түхэригэй хүнгэлэлтэтэй урьһаламжа үгтэхэ юм. Тус кредитэй процентнь тон бага.

Иймэ хуули ёһоной урда газарта хүртэһэн залуушуул миинтэ 300 кубометр ой модондо, тийн льготно урьһаламжа абалсаха хуулигүй байна.

Тийн нэгэ зоригжон залуу эхэнэр, Бурядад гүрэнэй университетэй хүдэлмэрилэгшэ, миинтэ ой модондо хүртэхын тула ехэ ажал ябуулаа. Тэрэ тулюур байдалтай зоной оошорто дахинаа зогсохо, миинтэ ой модной саарна - документ 53 түхэриг түлөөд абаад байна. Мүнөө ой модоёо Ошурково гэжэ нотагһаа хайшан гээд гаргаха тухайгаа шийдхэжэ эхилэнхэй. Юуб гэхэдэ, ой модо гаргашадын 300 мянган түхэриг эринэ.

Эхэнэр гарта материнска капиталай сертификаттай. Мүнөөдэр тэрэ барилгын ажалнуудые ябуулхын тула мэдүүлгэ абанхай. Тээмэндэ товариществын түрүүлэгшэ Евгений Саттаров ой модо гаргашадта туһалхаб гээд эхэнэрые найдуулаа.

Эхэнэр эдэ асуудалнуудаа Улаан-Удын социальна политикын талаар комитэдэй мэргэжэлтэдэй урда табяа.

УПААР ХАНГАЛГА - ГОЛ АСУУДАЛНУУДАЙ НЭГЭН

Арбат дээрэ ДНТ-ийн офис бии. Товарищество соо ямар хүдэлөөнүүд болоһон тухайн гэшүүдтэ Элина гэжэ басаган мэдүүлжэ байдаг. Интернет соо товариществын сайт бии юм.

ДНТ-ийн түрүүлэгшэ Евгений Саттаров хэгдэжэ байһан ажал тухайгаа "Буряад-Үнэн-Дүхэриг" гэжэ сонинной корреспондентдэ хөөрөжэ үгэбэ.

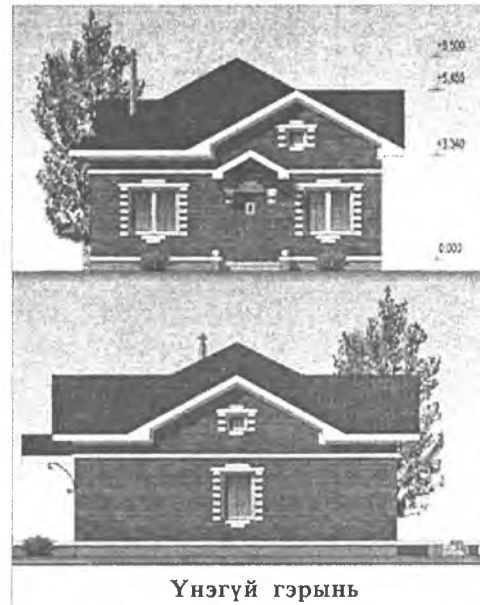
Мүнөө ДНТ соо зайн гал таталгын ажал хэгдэжэ байнхай. Ехэ вольтын утаһан, трансформаторна 7 станцинууд хэгдээ. Үлөөшэ зоной хүн бүхэнэй 25 мянган түхэригөөр түлэхэдэнь, зундаа зайн гал дамжуулагдажа эхилхэ.

Тэрэнэй удаа уһанай асуудал гараха. Мүнөө зон Радужный посёлогой уһанай колонкунууднаа уһа хэрэглэнэ. Евгений ерээдүйдэ түбэй уһанай утаһа татаха тухай хөөрэнэ. Иймэ утаһые байгуулхын тула 116 миллион түхэриг хэрэгтэй. Хотын бюджеттэ иймэ мүнгэн жэлэй туршада олдохоор бэшэ. Тиймһээ проект табан жэлээр татагдана. Уһа утаһаар ябуулхын тула хоёр контррезервуар бариха хэрэгтэй.

- Залуушуулай 200 мянган түхэриг түлэхэ аргатай байгаа наань, уһан бүри түргөөр бии болохо ааб даа, - гээд тэрэ хэлэнэ.

Эгээл үнэтэй гэр

Үнэгүй гэрынь

Шэнэ гэрнүүд баригдана

Тийн иймэ мүнгэ түлөөд, үшөө хажуудань гэр руугаа утаһа татаха болоо наа, баһал мүнгэ гаргашалха болоно.

Мүнөөдэр ДНТ уһанай талаар мэдүүлгэ хотын барилгын талаар комитет руу эльгээнхэй. Тус захиргаанда хотын болон республиканска хамтын мүнгэнэй тэдхэмжэ тухай ойлгуулаад үгөө. Тийгэжэ уһанай утаһа барилгын талаар министерство руу хандаад байна. Хажуугаарнь энэ асуудалаараа хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министерство руу ханданхай.

Барилгын асуудалнуудта федеральна болон республиканска засаг зургаанайхидай анхаралаа хандуулхын тула федеральна хуули ёһонуудруу нэмэлтэнүүдые оруулха хэрэгтэй. Жэшээлбэл, 66-дахы федеральна хуулин ёһоор, уһа таталгын талаар гүрэнэй мүнгэнэй тэдхэмжэ гансал хүдөө нотагуудай дачна товариществуудта үгтэнэ. Харин эдэ участогууд хотын товариществын гээд тоотой.

Мүнөө Евгений энэ федеральна хуули ёһон руу нэмэлтэ оруулагдаха зэргэтэй гээд тоолоно. Тэрээндэ хотын социальна комитэдэй мэргэжэлтэд юридическэ туһа хүргэнэ.

Гүрэнэй Дүүмын дэргэдэ олонийтын залуушуулай палата бии. Тус палатын гэшүүд зоной анхаралда хуули ёһоной түлбүүдые гаргаха аргатай. Тиймһээ тус хуулин нэмэлтэнүүдые энэ шагналгада табихаар гээд Евгений хэлэнэ.

Паяхан ДНТ "Россин МЖК-да орогшодой холбоон" гэжэ эмхиин 56-дахы гэшүүнээр оруулагдаа. Зундаа холбооной гэшүүд сугларжа, суглаа үнгэрэхэ. Тиймһээ бултанай хүсөөр ажаллаа ябуулха аргатайбди гээд, Евгений дахинаа шэнэ ханамжаа оруулна.

Уһа таталгын проектын бүтээгүй наань, товарищество соо уһанай боошхонуудые табиха. Тэдэнь одоол үнэгүй болоно. ДНТ соо нэгэ хэдэе табихадал хүрэхэ. Зон өөрынгөө машинаар уһанда эрэхэ болоно.

Уһанай болоод, харгыгаа барижа эхилхэ. Тийн автобусой маршрут хаядаашье бии болгохоор гээд түрүүлэгшэ хэлэнэ. ДНТ соо зоной олоор гэрнүүдэ барижа эхилхэдэнь, автобусой маршрут табигдаха аргатай. Тийн зоной үсөөн хадань, маршрут табигдахагүй. Хэн миинтээр зониие шэрэхэ болоноб?

Янжаме ЖАПОВА.
Авторай фото.

ФАКУЛЬТЕТ ОТКРЫВАЕТ ДВЕРИ ДЛЯ ПОЖИЛЫХ

Современные динамичные условия жизни, развитие информационных технологий диктует старшему поколению необходимость получения навыков работы на персональном компьютере. В целях удовлетворения таких потребностей филиал РГУ "Центр социальной поддержки населения" по г. Улан-Удэ открыл факультет "Компьютерной грамотности" для обучения граждан пожилого возраста и инвалидов на 10 мест.

Содержание в обучении оказывает аспирант кафедры педагогики БГУ, преподаватель курсов Денисова Татьяна Леонидовна. Сегодня эти услуги востребованы и обучение на данном факультете даст возможность гражданам пожилого возраста и инвалидам получить доступ к электронным ресурсам. Наши слушатели смогут ориентироваться на всевозможных сайтах, получать необходимую полезную информацию, в дальнейшем самостоятельно получать государственные и муниципальные услуги без личного обращения, а также узнают о новых формах социального обслуживания населения, о порядке предоставления мер социальной поддержки населения ветеранам, реабилитированным, инвалидам, о порядке направления на оздоровление граждан пожилого возраста и инвалидов в реабилитационные учреждения социальной защиты населения республики. Обучение компьютерной грамотности способствует общему развитию, расширению кругозора, в какой-то степени повысит и правовую грамотность.

Знание Интернета поможет старшему поколению найти общие темы для разговоров с внуками, вести электронную переписку с детьми, проживающими за пределами г. Улан-Удэ. Кроме того, ветераны будут обучаться компьютерной грамотности в группе из нескольких человек, что способствует активному общению. Можно считать, что факультет "Компьютерной грамотности" является одной из эффективных форм организационной досуга, в преодолении одиночества, замкнутого образа жизни, формировании активного образа жизни старшего поколения.

Чтоб попасть в университет, достаточно лишь иметь желание! По вопросам обучения обращаться по адресу: филиал РГУ "Центр социальной поддержки населения" по г. Улан-Удэ, б-р. Карла Маркса, 14; телефон для справок 8(3012)46-68-50, 23-28-67.

В.Г.ЧИМИТДОРЖИЕВА,
ведущий специалист отдела по работе с пожилыми гражданами и инвалидами.

ДАЙНАЙ ВЕТЕРАНАДА ТУПАЛХА АРГА БИИ ГҮ?

Хүндэтэ редакци! Би, ажалай ветеран Галсанов Андрей Цыренович, Агууехэ дайнай ветеран Федотов Павел Михайлович тухай бэшэхэ гэжэ бодоо хүм. Юундэб гэхэдэ, энэ ветерантай би дайнай ветерануудай госпитальдо уулзажа, танилсажа, январь нарада сугтаа эмнүүлхэн юмэбди. Тусгаар нүхэр Федотов Павел Михайлович 1924 ондо Республика Татарстанда түрэхэн намтартай. Нютагтаа 9-дэхи классай нургуули дүүргээд байтарнь, 1939 ондо нүүдэлшэдэй тоодо оролсожо, гэр бүлэтээ Зүүн-Сибирь руу эрээ хэн.

1939 оной ноябрь харын эсэстэ Эрхүүгэй областиин Култук гэжэ железнодорожно станцида эрэхэдэнь, Бурядад АССР-эй Түнхэнэй аймагай Молотов гэжэ колхозой хүтэлбэрилэгшэд нүүдэлшэдые угтажа абаа бэлэй. Энэ колхоздо 4 гэр бүлэ ошоо бэлэй. Нүхэр Федотовой гэр бүлэ аяар 11 хүн байгаа. Тэрэ сагта энэ колхоздо үбхэнэй, тарянай, хартаабхын ажал дүүржэ байгаа хэн гээд Павел Михайлович хөөрэнэ.

Манай гэр бүлэ мал ажалда орожо хүдэлөөбди. 1942 оной сентябрь нарада Улаан Армида алба хэхэ гэжэ повесткэ эрхэн юм. Тэрэ сагта би оройдоол 18 наһатай боложо ябааб. Армиин 6 харын курсада амжалттай нуржа, фронтдо орожо алба хэхэ байтарни, Белорусска фронтдо орожо, Эсэгэ ороноо Агууехэ дайнда ябаа хэм, - гээд хөөрэнэ.

Эгээсаада захын Кенигсберг город хүрэхэн юм. Фронтдо ябахандаа, хоёрдахин шархатаа.

Дайнай үедэ баатарлигаар дайлагдажа, Алдар Солын III шатын, Улаан Одоной, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай орденуудаар шагнагдаа хэн. Мүн тээд 12-15 медаль бии. Сэрэгэй албанда аяар 1950 он болотор ябаа хэм гээд хөөрэнэ.

Благовещенск городто 2 жэлэй сельхозтехникумдэ нуржа, 1954 ондо эхэ, эсэгэдэ эрээ. 1962 ондо инженер-механик мэргэжэлтэй болоод, олон жэлэй туршада харгы замай барилгын, мүн 1996 он болотор авиационно заводой инженер -электрикээр хүдэлжэ, наһанай амаралтада гараа юм. Фронтдо ябахандаа, комсомол болоһон юм, мүн партиин гэшүүндэ ороо юм. 1976 ондо айл болоо, харин 2002 ондо наһанайн нүхэр хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, наһа бараа юм. Мүнөө энэ нүхэрэйнгөө үхибүүдэр ажаһуунам, харин намда өөрын үхибүүн үгы юм. Тэрнай оройдоол 55 дүрбэлжэн метр, 4-5 улад сугтаа нуунабди. Мүнөө болоходо, сугтаа ажаһууханда тон хүндэ байна, харин намда 1 таһалга тусхайта гэр байра үгэхэ арга байха юм гү, али үгы гү гээд Павел Михайлович ехээр голхорно. Энэ нүхэрнай ехэ аали, намдуу, олон зугаа, хүүргүй хүн. Железнодорожно районной социальна хамгаалгын мэргэжэлтэд, мүн ноёд байлай анхарал Павел Михайловичта хандуулна гү? Гэр тухай асуудалын эли тодоор табиха, туһалха наань, хайн бэлэй.

А.ГАЛСАНОВ.
Сотниково.

Гэрэйн телефон: 25-52-43.

(Үргэлжлэл. Эхинийн мартын 17-ой дугаарта).

Ц.Ц. ХОБРАКОВОЙ хөөрөөс саашан толилнобди.

1. Бүхы дэлхэйн бурхад. 2. Ууртай, али хахад бурхад (полубоги или гневны боги). 3. Хүн зон. 4. Бүхы амитад. 5. Үлэн бооходойнууд (голодны духи). 6. Ада соо зобож байһан амитад, тэдэниис бултынь хайрлажа, туһалжа байдаг. Бэшэ ондоо мүргэлнүүд, хургаалнууд ганса өөрынгөө шүтөөнэй зонис хайрлаха, абарха, туһалха гэжэ хургадаг (возлюби ближнего своего), нүгөөдэлынь даража, хюдажа үгы хэхэ гэжэ хургадаг, оролдодог, муухай хургаалтайнууд. Москвада «Ородой үнэн» гэжэ редакция бин, тэндэ энэ ондоо хургаалнууд тухай али тодоор бэшэжэ байдаг. Ганса Бурхан Багшын хургаал соо хайшан гэжэ Сансарын хүрдэһөө мултаржа, мүнхэ жаргал эдлэхэб гэжэ сэхэ зүбөөр, сэхэ ойлгосотой тодоор бэшэжэ, заагаатай.

Тиихэдэ энэмнай эгээл Эхэ найхан хургаал гэжэ. Ганса энэ хургаал хүн зоной эгээл дээдэ, эгээл хүүлшын ном хургаал болоно. Энэ хургаал ганса зальбаралтай, энэнь: «Будда боложо, дэлхэйн зургаан зүйл Эхэ амитадта туһатай болохонни болтогой» гэжэ энээнхээ ондоо зальбарал байха ёһогүй гэгдэдэг. Мүнөө наһанай аза талаан, жаргал тухай, алта мүнхэн, алдар соло тухай мүргэжэ болохотой гэдэг. Юундэб гэхэдэ, эдэ хуу хүн зонис сансарын хүрдэдэ бариха байдаг юумэнүүд гэдэг. Тиимэхээ энэ мүргэлтэй арадууд үгытэйшэ байдаг, ханаа сэдхэлээрээ зөөлөн, хайнууд. Тиимэхээ Түбэдэй олон сэхэ багшанууд шэнги газар дайдаа, эд зөөрисэ буудалгажа, зарга засагаа алдахаяа ханадаг.

Тиимэхээ миний багшын зааһанаар, ухаагаа урагшаа Бурхан багшын хургаалда зорһод, мүнөө наһанда Хүхэ Мүнхэ Тэнгэри сэхэ эсэгдээ, Гал сэхэ заашаадаа, Газар Эхэ Дэлхэйдээ, Хүхэ Мүнхэ Тэнгэриһээ эхитэй Хүсэ сэхэтэй Уг гарбалдаа мүргэжэ, зальбаржа ябаад, Бурхан багшын хургаал шудалжа ябаа хадаа, өөрын түрөөн газар дайдаадаа эзэн, зарга засагтай, эд зөөритэй, алта мүнхэтэй, тойроод байһан ондоо арадуудта баһуулангүй, хандэтэй, хүсэтэй ябахат гэгдэдэг. Тэдэ Хүхэ Мүнхэ Тэнгэридээ мүргэлөө хүргэхэ хүсэн хэрэгтэй. Иимэ хүсэтэй болохын түлөө бэсэ хорихо, бисалгал хэхэ хэрэгтэй. Тиимэ хүсэтэй болохо нэгэ арга бии. Тэрэнь ородоор иимэ нэрэтэй: «Методика медитативного построения личной ступы в практике некоторых восточных боевых искусств».

Ступа - Субарга - пирамида гэсэмнай сэхэ йонин юумэн. Энэ хадаа Тэнгэри - Космосотой холбодог антенн гэжэ. Дуган субаргатай болоходоо дасан болодог. Эртэ урда сагта Египедтэ олон пирамида-субаргануудыс баридаг байгаа. Космосотой холбохо антеннтэй болохо Пирамида соо хаан-фараоной хатаһан бэс хадагалаатай, тэрэнь субаргын бумба болоно. Энэ субарга Космосотой харанхы хадхадтай, хүнтэй, үхэлтэй холбоотой, хара хүсэтэй. Тэндэһээ нэгэ арад мүргэл абажа гараһан, тэрэнь мүнөө бүхы дэлхэйгээр таранхай, тэрэ мүргэлдэ шүтэдэг зон, үхэлэй түхэлдэс хүзүндээ зүгээд ябадаг. Юундэ энэ иимэб гэжэ ойлгонгүй, энэ Субаргын дүрэ америкын 1 долларой саарһан дээрэ зураатай. Бидэ, буряад-монголнууд, Байгал далайн эрьсэдэ байгша, Агуусхэ амиды субарга соо байдаг зомди. Энэниис Шамбалын орон гээд нэрлэдэг.

Ямаршыс хүн хадаа замбуулиной дайдаһаа (Космосоо) эхитэй, тэрэнэ ойлгоһониний эзэн боложо, ойлгоо үгынь барлагын болодог. Эгээ бэрхэн эдээн сооһоо Бурхан багшын хургаал шудалжа ойлгоод, сансарын хүрдэһөө мултаржа, Будда боложо гардаг. Тиихын түлөө түрүүгээр бэсэ, ухаагаа хорижо, бисалгал хэхэ, табан Агуусхэтэй бэсэ холбожо хураха хэрэгтэй.

Энэ бисалгал буряадаар: «Зүүн зүгэй зарин дайшалхы эрдэмэй бисал-

Мүнөө энэ сагта, газар дэлхэйн нэгэн боложо (глобализация) байхада, хүсэтэй арадуудын эзэн боложо, тулюур арадуудын барлаг боложо, муу, हुла хүнүүд элдэбын хоротой архи, тамхи, муухай эдэс эдижэ (генетически модифицированные продукты), хосоржо үгы боложо байха сагта, энэ бэшэгдэһэн бисалгал, хургаал хэрэгтэй болохо байна бшуу.

Улан-Удэ 2009

ЗОСООГОО БИСАЛГАЛАЙ ХҮСӨӨР СУБАРГА БОДХООХО ЁНО

галай хүсөөр зосоогоо өөрын субарга бариха арга». Энэ бисалгал Вьетнамаа Вин-Гунь кун-фу гэжэ дайшалхы эрдэмтэй сэрһэн, тэдэ иимэ бисалгал баһа Японидо ямабуси гэжэ ой соо байдаг япон бөөнүүд хэдэг байһан. Тэдэней хургаал дээрэ мүнөө олондо мэдэжэ Ниндзюу гэжэ дайшалхы эрдэм бии болоһон тэдэней ниндзюуудыс телесвизорээр булта харадаг байгаа бээ.

Энэ хоёр арадыс, энэ хоёр заахан гүрэнүүдыс хоншыс булижа, эзэмдэжэ шаддаггүй сэхэ арадууд, гүрэнүүд, мүргэлнүүд дайлажа ороод, булта бутта сохуулдаг байгаа. Тиихэдэ энэ бисалгал хэһэн зон хүсэтэй болодог, гүрэн түрэн, арад зонинь баһал хүсэтэй болодог юм. Энэ бисалгалай хүсөөр хүн бэсэ газартай, уһантай, галтай, агаартай, хогоосонтой (пустота - эфир), Хүхэ Мүнхэ Тэнгэригэй холбожо, ниилүүлжэ, тэндэһээ хүсэ абажа хурана, амиды субарга-пирамида болоно, дэлхэйн эзэн болоно гэдэг.

Тэнгэриний мүргэлһөө хүсэтэй, хайхан, сэхэ мүргэл үгы. Бурхан багшын хургаалһаа зүб хайхан, сэхэ хургаал үгы.

Энэ хоёр Агуусхэнүүд бэс бээдэ эсэргүүсэдэггүй, адлирхуу хургаалтай байдаг. Тэнгэриний мүргэлтэй ёһоор, ямаршыс хүн, ямаршыс арадай бурхад, булта Хүхэ Мүнхэ Тэнгэриһээ эхитэй. Тиихэдэ бүхы дэлхэйн арадуудай бурхад тэнгэриний мүргэлтэй хүнэй аха дүүнь болоно гэжэ. Ехэнхи долхон арадууд эдэ бурхадай барлагуудбди гэжэ мүргэдэг. Аха дүүгэйн барлагууд, тэнгэриний мүргэлтэй хүндэ, хонинь, юуниинь болохоб? Тиихэдэ тэнгэриний мүргэлтэй хүн анханһаа эзэн шанартай болоно. Тиимэ дэлхэйн эзэн хүн байгаад, архи уужа, хара тамхи татажа, элдэбын боогол барлагуудтаа баһуулжа, сохиулжа ябаха гэжэ эсэртэй, эшхөбтэр, угаа таарахагүй муухай юумэн гэжэ.

БИСАЛГАЛ ХЭЖЭ ПУРАХА АРГА

Бурхан багшын хургаалы ёһоор ямаршыс хүн эхинһээ, түрэхэһөө Будда түрэдэг гэдэг, гансал урда түрэлнүүдэйнгэ нүгэлнүүдэйнгэ эзмээр, ухаан мунхаг боложо, Будда байһанаа ойлгодоггүй.

Тэдэ хургаал шудалжа, олон сэхэ практика-аргануудыс хэхэ, бисалгал хэхэ, мунхаг ухаагаа, булангиртай уһа сэрлэлэһэн шэнги, сэрлэлэжэ, ариуд-хажэ, эхин шанараа ойлгожо, хаража Будда болодог.

Тиихэдэ энэ хоёр хургаал адлирхуу байна. Монгол угсаата арадууд иимэ дэлхэйн эгээл сэхэ мүргэлтэй, замбуулиной дайдын (космосотой) эгээл сэхэ хүсэн: гал - плазматой холбоотой бэсэ. Дэлхэйн эгээл хайхан, зүб, эрдэни хургаалтай энэ дэлхэй дээрэ түрэн хадаа, эгээл жаргалтай, аза та-

лаантай арадуудай нэгэн гэжэ.

Арадай эсэн онһон үгэ нигэжэ хэлэдэг: «Түрэн, үргэнэн эхэ эсэгэс хаяжа, мартажа ябаһан хүнһөө муу муухай хүн үгы. Түрэн, үргэнэн эхэ эсэгэс уг гарбалайнгаа үндэр сэхэ бурхадта урбажа, мартажа ябаһан арадтаа муу, муухай арад үгы».

Энэ онһон үгэ ойлгоод, хараад үзөө наа, сэхэнхи монгол угсаатан дэлхэйн эгээл хайн хайхан арадуудай нэгэн болоно. Юундэб гэхэдэ, дэлхэйн сэхэнхи арадууд түрэл бурхадтаа урбажа, ондо арадуудай бурхадтай барлагууд болоһон, тэнгэри өөдэ харахаяа болиһон, хоншоороо газар руу хээд, гахайнууд шэнги ябадаг.

Ондоо арадай бурхадыс дэлхэйн ганса бурхад гэжэ ханадаг, ухаан сэдхэлээ тэдэндэ суу таһа бажуулгалан ядуу амитад юм.

ХҮНЭЙ БЭЭ СООХИ ДОЛООН ЕХЭ ЭРЬЮУЛГЭНҮҮД ТУХАЙ

Хүхэ Мүнхэ Тэнгэриний замбуулиной дайдын - (космосотой) хүсэн-энерги, санскрит хэлэн дээрэ - прана, буряад хэлэн дээрэ - Хий гэдэг.

Хүнэй бэс соо долоон сэхэ эрьюулгэнүүд - (санскрит хэлэн дээрэ чакранууд) бии. Тэдэнь хүнэй нюрта-һэрнүүдыс зайгаад, эгээл дороһоо, ала замнаа эхилжэ, толгойн оройдо хүртээр холболдоод байдаг. Тэрэ эрьюулгэнүүд соогуур тэнгэриний хий гүйжэ, хүндэ хүсэ шадал гэжэ, амин хоолойнь тэжэжэ байдаг.

Тэдэ субарга бодхоохын тула тэрэ эрьюулгэнүүдыс өөрын мэдэл соо оруулха хэрэгтэй, тэдэ тэрэ мэдэлэйнгэ хүүсөөр ойлгожо, бисалгал хэхэ, хүйһэнэйнгөө тээ доро, хоёр хурган доро, японоор танден, буряадаар амсхалтай далай гэдэг, өөрын субарга бариха хэрэгтэй.

Онһон мантрнуудыс хэрэглээд, гарайнгаа альган - хургануудаар залгажа, үнгэ үнгөөрнь хийсэ эрьюулгэнүүдтэйн тааруулжа, зүбөөр амилжа, субарга бодхоодог. Энэ хоёрдохи субарганы болоно, гурбадахи субарганы, наманшалаад байһан гар соонь, эрхы хургануудайнь хюмһан дээрэ бододог. Үдэр бүри энэ бисалгал хэхэ байгаа наа, бэсэ субарга шэнги хүсэтэй, газартай, уһантай, галтай, агаартай хогоосонтой, Хүхэ мүнхэ тэнгэригэй нэгэжэ, ниилжэ, эдээнээр холбоотой бүхы амитадай оронуудаар, бурхадар холбоотой болохо гэдэг.

1. Эгээ доодо, эхин эрьюулгэ - чакран муладхара нэрэтэй, тэгшэ тэбхэр дүрбэлжээр (куб.) харагдадаг, улаан үнгэтэй, Лам гэжэ мантртай, хүнүүдыс олон болгодог бодосой дэргэдэ оршодог, газартай холбоотой, шэгшы хургантай нэгэн. Анханай - газарын Африка - Аравин хахад ольтырог, амитадай оронинь - адын зоболонто орон, тиимэхээ ханаа сэдхэлһын уур

сухалтай, ходо дайлагдажа, тэмсэлдэжэ ябадаг, ондоо мүргэлнүүдыс эрид буруушаадаг, үзэн ядадаг заншалтай, гүн мүргэлһын ислам гэдэг. Дэлхэйн баялигтай холбоотой, байһан газаргань ходо нефть, газ гаража байдаг. Тиихэдэ газар шанартай.

2. Хоёрдохи эрьюулгэнь свадхистана гэжэ нэрэтэй, тэгшэ түхэрэсн гүхэлтэй (шар) улаан-шара үнгэтэй, Вам гэжэ мантртай, суухын хажууда оршодог, уһантай холбоотой, нэрэгүй хургантай нэгэн. Газарын Европо, амитадай орон-сададаггүй үлэн бооходойнуудай орон, уһан шанартай, гүн мүргэлһын христиан шажан. Тэрэ үлэн бооходойн оронһоо боложо, ханаа сэдхэлһын хомхой хэнтэг, эд зөөри, алта мүнхэсэ ходо шамарлажа, бүхы наһан соогоо баялигтай хойноһоо шунахайржа ябадаг заншалтай. Уһан шанартай зон, энэ хомхой сэдхэлһын-

Шажан мүргэл

шанартай бөө мүргэл, агаар шанартай бөө мүргэл (магический религии). Булта сансарын мүргэлнүүд, Бурхан багшын хургаалһаа бэшээрээ.

6. Зургаадахи эрьюулгэ Агни али аджна гэдэг заахан хүхэ тобшо шэнги хоёр нидхын дунда оршодог (гурбадахи нюдэн гүүлэдэг) Ом - гэжэ мантртай, хүнэй гарай альганай тэг дундатай холбоотой, Хүхэ Мүнхэ Тэнгэригэй, Сансарын бурхадтай оронтой нэгэн. Сансарын эгээ дээдэ орон болоно.

7. Долоодохи эрьюулгэнь - мянган набшаһатай сахасраа гэдэг, үдхэн хүхэ үнгэтэй, эндэһээ Хүхэ Мүнхэ Тэнгэри, Космос эхилнэ, Нирвана, Буддануудай орон. Эндэһээ эхилжэ, өөрын онсо бэс үгы боложо, буддануудай харгы эхилдэг. (Самосущность «Я» исчезает.)

I-VI эрьюулгэнүүд сансарын хүрдэн байра, мүргэлнүүд, ороноуд. VII эхилжэ, нирвана, буддануудай орон эхилнэ. Будданууд гээшэ Сансарын хүрдэһөө мултарһан, эгээ гүн хайратай, миний шиний гэжэ амитадыс хубаадаггүй, һөөргөө эрьсэжэ сансарада түрэхэсэ болиһон, үнэхөөрөө мүнхэ болоһон бурхад гэдэг.

ЭРЬЮУЛГЭНҮҮДЫЕ МЭДЭЛДЭЭ ОРУУЛЖА, ЗОСООГОО СУБАРГА БОДХООХО АРГАНУУД

Энэ мүргэл, хургаал гурбан сэхэ үндэһэн дээрэ мундэлдэг: 1. Арюун сэрээр ажабайдал (нравственность). 2. Гүн хайратай боди сэдхэл (бодхичита). 3. Бэлгүүн ухаан (мудрость).

Ганса иимэ мүргэлтэй, хайн сэдхэлтэй, зөөлөн зон, Түбэдэй үндэр сэхэ багшанууд шэнги, тэрэйд байһан хүсэтэй арадуудтаа баһуулжа, газар дайдаа, эд зөөрисэ, зарга засагаа буудалгадаг. Иимэ юуниинь болохотойн гула хатуу шанга, хүсэ сэхэтэй тэнгэриний мүргэл, хургаал хэрэгтэй. Энэ хургаал Агуусхэ Чингис хаанай үсэдэ байһан. Тэрэ хургаалай шаанар, бүхы монгол угсаатан, дэлхэйн бүхы арадуудай бурхадар адли Хүхэ Мүнхэ Тэнгэриһээ эхитэй, тэдэ бурхадтай аха дүүнь болоно.

Тэдэ бурхадтай барлагуудай газар дайда, эд зөөри, зарга засагын тэрэ бурхадтай аха дүү монгол угсаатанай газар дайда, эд зөөри, зарга засаг болоно. Иимэ ухаатай, ханаа сэдхэлтэй хүн ходоодо өөдөө шэртэжэ, хайн хүдэлжэ, хургуули номоо үзэжэ, бээдэ эзэн, барлагуудтаа баһуулангүй, архи тамхи эдлэнгүй, хайн хайхан, хүсэтэй ябаха. Хүсэтэй болохын түлөө дээрэ бэшэгдэһэн тэнгэриний бисалгал хэрэгтэй болохо.

Агуусхэ Чингис хаанай 25 үс дээшэ, сэхэ эсэгэнь, тэнгэриһээ табисууртай Бүртэ шоно, Байгал далайн баруун эрьсэһээ, Ойхон ольтыроогоор ябаад, Бархан уулын хормойдо оршодог Тэб-гээхэй гэжэ газарта байрлаһан гэдэг. Тиигээд эндэ Бата-Сагаан хубүүтэй болоһон, тэрэнь мүнөө Баргажан мурэнэй эзэн гүүлэдэг. Өөрөө баабайн Агуусхэ Бархан Баабай солотой. Баргажанда баһа, агуусхэ Чингис хаанай 13 үс дээшэ сэхэ эхэн, тэрэ сагта Баргуужан ноютагай эзэн байһан Бархуудай мэргэнэй басаган, агуу сэрээр Баргууджин - гуа Хорбодой мэргэнэй түрүүшын һамганинь боложо, үльгэр домогто ороһон Алан-гуа басага түрөө һэн гэдэг. Эдэ сэхэ манай эсэгэ, эхэнүүд булта Бархан уула дээрэ шэрээтэйүүд гэлсэдэг. Эндэһээ би иимэ хургаал дуулаа һэм.

Мүнөө энэ сагта, газар дэлхэйн нэгэн боложо (глобализация) байхада, хүсэтэй арадуудын эзэн боложо, тулюур арадуудын барлаг боложо, муу, हुла хүнүүд элдэбын хоротой архи, тамхи, муухай эдэс эдижэ (генетически модифицированные продукты), хосоржо үгы боложо байха сагта, энэ бэшэгдэһэн бисалгал, хургаал хэрэгтэй болохо байна бшуу.

Степан ОЧИРОВ, РФ-гэй Журналистнуудай холбоной гэшүүн бэшэжэ абаа.

А. БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

Особая экономическая зона туристско-рекреационного типа «Байкальская гавань»

СВЯЩЕННЫЕ ЛАНДШАФТЫ САЯНСКОГО НАГОРЬЯ

Даши Шаглахаяв

В эпоху глобализации все большее значение приобретают вопросы сохранения традиций и традиционной культуры, так как сама по себе глобализация в значительной степени способствует их разрушению. Забота о будущем человечества, своего народа, своего региона, своей малой родины занимает доминирующее положение в современном мире, так как экономическая модель развития становится сильнее из-за растущей конкуренции во всех областях жизни.

Учение Будды, являясь традиционной религией для этнической Бурятии, на протяжении тысячелетий выработало своеобразную концепцию заботы о благе человека и человеческого сообщества. Согласно буддийскому учению, будущее определяет прошлое и настоящее. Сейчас ведется поиск путей для создания хорошего будущего наших детей, молодежи Тункинского и Окинского районов Республики Бурятия. На наш взгляд, этому будет способствовать разви-

тие районов в контексте исторических традиций. Шэрээтэ-ламы (настоятели) исторических саянских дацанов, ламы, хувараки (послушники) в течение многих лет, вдохновленные идеями своего учителя Данзан-Хайбузуна Самаева (1954-2005), вносят значительный вклад в развитие буддийских идей на нашей планете.

Осуществлению социальной миссии буддийских дацанов способствуют существующие законы Российской Федерации, согласно которым религиозные организации могут существовать в статусе некоммерческих организаций. Они получили возможность вести хозяйственную деятельность, создавать рабочие места по многим направлениям, включая религиозно-туристические и религиозно-рекреационные услуги.

В вышеуказанных районах имеются все предпосылки для создания Байкало-Саянского буддийского религиозно-культурного комплекса. Компоненты или субъекты будущего комплекса - это великие озера Байкал и Хубсугул, святыня бурятского, сойотского и монгольского народов гора Мунку-Сардык (Буран-хан), являющаяся природно-культурным и буддийским памятником, гора Шумак со 120 минеральными аршанами (лечебными источниками), другие источники, существующие на наших священных территориях (например, воды Жемчуга), курорты «Аршан», «Нилова пустынь», международный переход Монды-Ханх в Монголию. Это исторически сложившаяся и закрепившаяся в сознании людей буддийская культура.

Наши предки правильно понимали взаимосвязь человека с природой. Они умели использовать силу, законы природы для своей жизнедеятельности. Например, монахи буддийских дацанов Саянского нагорья - Хойморского «Бодхидхарма», Кыренского «Тушита» и Окинского «Пунцогнамдолинг» - ежегодно-

но проводили церемонии почитания священных для бурят и сойотов гор Мунку-Сардык и Шумак, церемонии в честь Бурхан Баабай и Тамхи баряаша, во славу Престола Чингисхана, церемонии почитания аршанов Хойто-Гол (в Окинском районе), Обоо-Аршан, Субурга-Аршан, Папий-Аршан, Хонгор-Уула-аршан. Эмчи-ламы разработали уникальный метод определения эффективности минеральных источников. В XIX веке или ранее они снабдили объяснительной надписью каждый из аршанов: от каких болезней пить, как принимать ванны и т.д.

Чрезвычайно большое значение имеют сакральные места, находящиеся под духовным патронажем исторических дацанов Тункинского и Окинского районов; они восстанавливаются и благоустраиваются. На территории Окинского района, как уже было отмечено, находится величайшая природно-культурная святыня бурятского, сойотского и монгольского (монголы проводят обряды с южной стороны горы) народов - гора Мунку-Сардык (Бурэн-хан). Можно с уверенностью сказать, что самый высокий пик Восточных Саян является в равной степени природно-культурным и буддийским памятником.

Выполняя наказ ламы-гелонга Данзан-Хайбузуна Самаева, шэрээтэ-ламы саянских дацанов ставят перед собой задачи юридического оформления святых мест, связанных с историческими дацанами Саян. Именно эти дацаны, имея за плечами 200-300 лет истории, обладают историческим и правовым преимуществом, чтобы закрепить их в государственных органах. Таким образом, жители Тунки и Оки имеют возможность создать уникальный этнокультурный природный комплекс мирового значения.

Безусловно, кроме трудностей юридического характера, существует много других проблем. Так,

Хойморский дацан «Бодхидхарма», пос. Аршан, Тункинский район.

в последние годы, когда получила развитие новая экономика с ее прагматизмом и глобальным характером, один из объектов - гора Мунку-Сардык - стала привлекать внимание жителей не только соседних, но и отдаленных регионов, включая представителей различных конфессий. На вершине священной для бурят и сойотов горы устанавливаются несанкционированные и не связанные с традиционной историей и культурой этих мест сооружения. Все это вызывает беспокойство коренных жителей Тунки и Оки. Межконфессиональное и межнациональное согласие и в Бурятии не должно нарушаться. Об этом, в частности, говорилось на международной научно-практической конференции «Межконфессиональные отношения на рубеже тысячелетий», прошедшей в июне 2007 г. в Бурятском государственном университете.

Мунку-Сардык - не просто гора или природный пик. Впервые о значении ее святости сказал первый сойотский хамбо-лама Д-Х. Самаев, посвященный в сакральное знание о значении и роли этой вершины для коренных народов Бурятии и Монголии. Базовой в этом знании является мысль о единстве великих природных феноменов и судеб, связанных с ними народов. В 2001 г. по инициативе

ламы Д-Х. Самаева была освящена вершина горы, туда поднялись настоятели исторических буддийских дацанов Саян и установили ритуальное сооружение.

Исторически и генетически для нас чрезвычайно важен источник Шумак. Он традиционно освящался ламами дацанов Саянского нагорья. В 1997 г. под руководством ламы Д-Х. Самаева там был построен буддийский молельный дом (дуган). Всем посещающим гору Шумак был дан знак об исторической и духовной природе данной священной территории. Для сохранения уникального объекта природы Саянские дацаны плодотворно сотрудничают с муниципальными образованиями Окинского и Тункинского районов и с Тункинским национальным парком.

Надо сказать, что настало время поставить вопрос о развитии идей ламы-гелонга Д-Х. Самаева о создании и развитии буддийского дацана XXI века. Современный дацан - это не только религиозный институт, это центр духовной, нравственной культуры народа, посредник между историческими традициями и современностью, законодатель нравственных и правовых норм.

Даши ШАГЛАХАЕВ
(Даши-лама).

(Продолжение. Начало в предыдущем номере).

Источником издревле является излюбленным местом лечения у бурят. По воспоминаниям старожилов, раньше на камнях обнаруживали письмена и рисунки, а рядом были палки, воткнутые в землю, флажки с изречениями. По сообщению Нацова, источник был открыт хорчит-гэгээнном Галсан Соднам Жамсо в 1810-х гг. Согласно легенде, он освятил источник святой водой, принесенной им с вершины горы Мундарга. В 1915 г. ламы поставили здесь несколько домиков и приезжали сюда отдыхать.

В 20-е гг. XX в. ламы Хандагайтского дацана у истока ключа возвели каменный субурган. С тех пор источник стали называть **Субургын аршан**. Аршан помогает при болезнях рук, ног, внутренних органов. Говорят, что здесь излечивали лошадей от хромоты. Выше источника на склоне горы, на высоте около 200 м., стоит субурган. Субурган окрашен в белый цвет, высота его около 3 м. В 1968 г. сооружение было реконструировано и посвящено памяти воинов-земляков, павших на Второй мировой войне. Наличие рядом каменного обоо, представляющего собой нагромождение огромных валунов, свидетельствует о более древней истории этого священного места. Автор, описавший памятник в Комплексной оценке ТНПП (1994), упоминает о фотографии петроглифов, выполненных белой краской на нижнем валуне обоо, сделанной Р.А. Ивановым в 1912 г., а также приводит информацию П.П. Хороших 50-х гг. о следах ритуальных подношений в виде ленточек, монет и т.д. Ранее вблизи источника находился небольшой дуган.

Источники был описан как ландшафтный памятник природы Е.В. Кисловым [Кислов, 2001:27]. Воды - слабуминерализованные, карстовые. Восьмигранная деревянная юрта, построенная неподалеку от аршана, в 2005 г. была в крайне заброшенном состоянии.

Папий Аршан находится в 12 км. западнее курорта Аршан, немного западнее аршана Субурги, в 5-6 км. от старого Хандагайтского дацана. Водоем, образованный источником, имеет характерную, ярко выра-

женную форму капли, основание которой образено на северо-запад. Оформление культурного места традиционное для буддистов. Рядом с источником под навесом установлен алтарь, внутри которого находятся скульптура Будды и различные подношения. Вода источника применяется для лечения почек. Чуть поодаль, на восточной стороне, построены брусовой дом и вагончики, предназначенные для ночлега отдыхающих в летнее время. Зимой источник не замерзает. Температура воды 5,50. Источник описан как ландшафтный памятник природы Е.В. Кисловым. Воды - слабуминерализованные, карстовые. «Место выхода представляет собой воронкообразный бассейн диаметром 3 м. И глубиной 2-2,5 м.» [Кислов, 2001: 25]. От родника идут деревянные желоба, подающие воду в чан для нагревания. Из него вода подается в ванный корпус.

Кунтенский аршан берет начало на северном склоне небольшого вулканического холма. По сообщению В.М. Батороева, его духу совершаются жертвоприношения [Батороев, 1991]. Минеральный источник имеет 18 выходов, в народе их называют Аршаны Кунтены. В материалах г.д. Нацова есть статья на старомонгольском языке «Тункинские аршаны и связанные с ними религиозные толкования» (краткие сведения о 7 целебных источниках края) [Архив Нацова, Инв. №8, ОП.2, д. 16]. По сообщению г.н. Потанина, вблизи одного из источников был петроглиф с изображением двух белых лошадей [Потанин, 1883: 69-90].

Койморские озера. Под общим названием Койморские озера известно место многочисленных мелких озерок вблизи сел Тагархай и Толтой. Эти озера занимают небольшую площадь и связаны между собой протоками. Они являются озеровидным расширением русла р. Тунки, в которых течение почти незаметное, поток терется в болотистой низине. Наиболее крупные озера: Большая и Малая Ангара, Ехе Толта, Бахын нуур, Ехе Саганур, Бага Саганур. В озерах Шир-

ХОЙМОРЫ

шонка и Бутаковское залегают лечебные грязи. Отсюда открывается великолепный ландшафт с видом на гольцы. Здесь прекрасное место для отдыха. Рядом с озерами находятся потухшие вулканы с многочисленными родниками. Койморские озера утверждены в качестве памятника природы решением СМ БАСРР № 304 от 14.10.1980 г.

Буха-нойони хэбтэшэ. С Койморскими озерами связана легенда о Буха-нойоне, где он отдыхал на камне и оставил след-углубление. Этот холм назван Буха-нойони хэбтэшэ - лежак Буха-нойона. Он представляет собой изолированное стоящий вулканический конус с абсолютной отметкой 747,3 м., высотой 23 м., сложен пористыми базальтами и шлаками. Склоны довольно крутые, подошва четко очерчена в виде круга диаметром 175-250 м. На вершине конуса есть небольшой кратер, диаметром около 45 м., с плоским дном, окруженным кольцевым валом высотой 2,2 м. Растут единичные березы и лиственницы.

Вблизи горы с шаманским святилищем были сооружены Койморская миссионерская церковь, сгоревшая в 1919 г., и ламаистский дуган, не сохранившийся до наших дней. Исследователями зафиксирован местный культ Хун-саган-нойона. В его честь сооружено обоо и поддерживается культовая традиция. В 1959 году Манжигеевым зафиксировано несколько случаев жертвоприношения духам умерших шаманов [Комплексная оценка ТНПП, 1994].

Своеобразие буддийской культовой традиции в Хоймоорах носит следы влияния выдающихся религиозных и общественных деятелей, бурятских лам из разряда провидцев - Агвана Доржиева (1854-1938) и Д-Х. Самаева (1954-2005). В частности, ритуал круговращения Будды будущего Майтрейи проводится в тункинских дацанах с запряженным в повозку белым слоном. Возможно, эта традиция была привнесена А. Доржиевым из Цугольского дацана, в котором он получил образование и начал активную дея-

тельность. Белый слон используется на Майдар-хурале в Ацагатском дацане, история которого также тесно связана с именем Агвана Доржиева. Согласно преданию, белый слон вместо зеленой лошади впервые появился в ритуале круговращения Майтрейи в Цугольском дацане. Одному из гэгээннов монастыря был подарен живой слон, работавший на строительстве нового храма. С целью увековечения памяти о слоне, внесшем вклад в развитие буддизма в Забайкалье, его статуя стали использовать во время хурала Майтрейи.

Форма культовых сооружений нового периода, начиная с 90-х гг. XX в., А-субурганы каркасного типа, а также специальные конструкции для развешивания флажков хииморин были сконструированы Д-Х. Самаевым. Вероятно, за основу была взята форма культового сооружения - жалцана, впервые возведенного в Тунке Будун-лархамбой у Кыренского дацана и на Бурхан-баабай в начале XX в. Подобные каркасные культовые сооружения характерны исключительно для Восточно-Саянского региона РБ.

Культурно-ландшафтное районирование с формированием микрорайонов представляется чрезвычайно плодотворным, во-первых, для оптимизации учета, сохранения и исследования традиционных культовых объектов. Так, в Монголии инициаторами регистрации местных обоо становятся буддийские храмы и монастыри, к чьим приходам они относятся территориально.

Во-вторых, в свете создания в Бурятии особой экономической зоны, одним из главных направлений которой определено развитие туризма, такой подход позволит более равномерно распределить антропогенную нагрузку на культовые объекты и вовлечь в развитие инфраструктуры туризма местные сельскохозяйственные и кадровые ресурсы, выявить своеобразие, «изюминку» каждого микрорайона.

Хойморы, на наш взгляд, имеют большой потенциал для развития рекреационного туризма при сохранении традиционного хозяйственного уклада жизни.

С.Д. СЫРТЫПОВА.

«ҮНЭН СЭДЬХЭЛНЭЭ

НАЙН НАЙХАНИИЕ ХҮСЭНЭБ»

...За открытые правде сердца,
На неслеткой земной орбите,
Будь всегда в бою до конца,
Если имя твоё - Учитель!

Эти строки правдиво можно отнести нашей учительнице Ешеновой Галине Раднаевне, которая в эти дни отмсчат свое семидесятилетие. Бодрая, скромная, с сединой мудрости на висках. Трудолобивая, хорошая хозяйка, жена, мать, бабушка встретила нас той же милой улыбкой и озорными глазами, горячим чаем и мы долго беседовали, вспоминая наши далекие школьные годы. Родилась она в суровом 1941 году третьим ребенком в семье Ешеновых. Ее мать после тяжелой болезни умерла, когда ей было всего 14 лет. Наравне с братом и сестрой помогала отцу вырастить еще троих маленьких братьев и сестренку. Росла Галина Раднаевна очень трудолюбивой, ответственной, не по годам серьезной. Окончив

Юбилей

НАША ЛЮБИМАЯ УЧИТЕЛЬНИЦА

в 1959 году Курумканскую среднюю школу, два года проработала воспитателем в школе - интернате. Затем поступила в БПИ, которую окончила в 1965 году.

Трудовую деятельность начала в Сахулинской средней школе учителем русского языка и литературы. Затем три года проработала в Аргандинской средней школе. В 1969 году переехала в родное село и продолжила свою педагогическую деятельность в своей родной школе учителем русского языка и литературы. Вышла замуж за своего земляка молодого ученого агронома Карла Эрдэнисвича Гуржабон. Они вырастили и воспитали троих замечательных детей - Игоря, Женю, Олега. Красивая пара, мы помним как они танцевали вальс. А как она пела! Как исполняла военно-патриотические, лирические, душевные песни и романсы. Мы слушали её, затаив дыхание. Уроки её помним до сих пор. Как читали Пушкина, Есенина, Блока, Некрасова. Помним, как она учила нас писать сочинения. И как всем классом побеждали на различных конкурсах. До сего дня мы не забыли правила правописания, писали под диктовку диктанты, как красиво она читала нам тексты, изложения писали. Она заронила в душу каждого из нас по зернышку любви к родной земле и краю, к природе, к пробуждению весной, к пению птиц, к золотому убранству осени. Она учила нас жизни, как относиться к людям, к матери, дала столько тепла и света, любви и доброты, уроки мужества, терпимости.

Галина Раднаевна учитель от бога, Учитель с большой буквы. Вся суть её жизни - это дети, её ученики. Быть настоящим педагогом - это искусство, ведь им никто не рождается, им становятся, но стать им сможет лишь тот, кто уважает детское достоинство, относится ко всем с одинаковой любовью и вниманием, искренне любит их, и в каждом ребенке видит человека, личность, талант, творца. Ей всегда были присущи также черты как честность, порядочность. Она никогда не повышала на нас голоса, требовала быть всегда правдивыми, Поэтому мы ей доверяли свои секреты, всегда брали с неё пример, подражали ей, шли всегда за советом, зная, что она нас поддержит, подскажет, поможет. Она достигла в жизни своей цели. Сквозь призму прожитых нами пятидесяти и более лет, мы её ученики, можем видеть её достижения и, наверно, можем оценить её человеческую ценность, чистоту её души и сданы во мнению, что она у нас единственная, неповторимая, земная, мудрая своими поступками и делами. Это её удавшаяся жизнь, это её подвиг, это её победа.

Многие годы она возглавляла Женский совет села, была долгие годы организатором, завучем средней школы. Вела активную общественную жизнь на селе, пела и задорно танцевала на смотрах художественной самодеятельности, играла много разнообразных ролей в

спектаклях в знаменитом Барагханском народном театре, основанном её отцом Радна Ешеновичем. На гастролях душа коллектива, у неё тонкий неугасаемый юмор и артистизм. Она везде успевала, и везде востребована. У неё высокие профессиональные человеческие качества, она хороший друг, добрый наставник, мудрый советчик. За плечами 70 прожитых лет, прожитых не зря, для блага людей, во благо многочисленных учеников разных лет, которые очень благодарны за то, что она у них была и есть. Она сумела вдохнуть в них умение всегда идти вперед, не бояться трудностей и невзгод, которые не обошли и её и преодолены нами достойно.

Спасибо Вам за то, что Вы живете, за Ваши благие дела и за красоту Ваших мыслей.

За свой многолетний, кропотливый и упорный труд Галина Раднаевна Ешенова награждена многочисленными Почетными грамотами Министерства просвещения, Министерства культуры, райкома комсомола и партии, имеет высокое звание «Отличника народного просвещения». Награждена премиями и подарками обкома, райкома, РУНО, но нет для неё дороже наград тех писем и открыток, признаний её учеников, их сложившихся судеб, восточек со всех концов света, встреч с душевными беседами. Сегодня стало модно говорить, что профессия учителя не престижна. А нам это кажется абсурдным, нелогичным. Мы закончили школу 35 лет тому назад и за все эти годы мы боготворили наших учителей разных предместов. Они для нас всегда были и остаются наставниками, учили всему вечному, доброму, разумному. Мы поражались богатству их внутреннего мира, их обширным и глубоким знаниям, которые давали нам с любовью, и всегда вспоминаем их с особой теплотой, это: Ешенова Г.Р., Будасва А.И., Хурхсвов, Н.Н., Дамбасв Г.Д.Э., Будасва Ц.О., Семсвов Д.С., Ринчинова Д.Б., Ринчинова В.Б., Банасва В.Ш., Баянаев Л.Т., Найданова Р.Р., Очирова Ш.Б., Цыбснова В.Ж., Багласв И.И., Раднаев Б.У., Хорганова Ц.Ц., Дашисва С.С. Они были и есть настоящие учителя и ныне. Наша школа по итогам Года Учителя вышла на первое место в районе. Отрадно, что у лучших наших учителей - ветеранов достойная смена.

Поздравляем Вас, дорогая наша Галина Раднаевна, со славным 70-летним юбилеем, желаем крепкого здоровья на многие годы, на радость вашим детям и внукам. Радуйте нас теплотой своей души, пусть невзгоды обойдут Вас стороной, а взгляд ваших добрых глаз будет для нас маяком.

С любовью и глубоким уважением ваш родной и близкий Х выпуск Барагханской средней школы.

Дээдын табисуураар багша болоһон, Дээдэ голый Дэрээн тоонто нютагай, Дүшэ гаран жэлэй багшын стажтай, Дүршэл эхэтэй габьяата багша Ачитусва Цырма Ринчиновна.

Россиин гүрэнэй «Гэгээрэлэй отличник» гэжэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Ачитусва Цырма Ринчиновна 1932 хара боһон жэлдэ Хурамхаанай аймагай Тазы нугада түрэхэн байна. Аяар 1954-1958 онуудта педучилищид хураһан юм. Тэрэнэй һүүлээр хоёр жэл ажаллаад, Улаан-Удын багшанарай институтта орожо, 1964 ондо тэрэнэ дүүргэдэ, Баргажанай аймагай Улан нютагай хургуулида буряад хэлэнэй багшаар нэгэ жэл хүдэлөөд. Хилганын хургуулида завучаар томилогдоо. Хэдэн жэл хүдэлөөд байхадань, 1976 ондо хургуулин директорээр томилогдоһон байна. Тэндэ хүдэлжэ байхадань, эрхим бэрхэ шадалаа, багшын нэрэ зэргэ өөдрөн үргөө.

Цырма Ринчиновна уянгата найхан заншалтай, гүнзэгы ухаатай, уян нугархай хэлэтэй, айл ашаандаа, багшанартаа хүндтэй, оёдолошо, бэрхэ, нэхэхэ, эсэхэ, нооһоор хүнжэл, шэрлэг оёдог. Аргагүй хамааша, элдэб һонин мурсыөөндө, конкурсуудта энэрхы бэрхээр хабаадалсадаг, аймаг соогоо болоһон «А, ну-ка, бабушки» гэхон конкурсо 1-дхи, 2-дохи хуруинууды эзэлжэ, үндэр шанда хүртэһэн байна. Тэрэһнээ саашан бэшэбэл, нимэ байна: эгээл дуратай хоббинь - шатар ба даамаар наадалга, шатараар, даамаар бүри багаһаа наадажа эхилһэн юм. Педучилищид хуража байхадань, училищид соогоо нэгдэхэ хуури эзэлжэ, эгээ түрүүшнээ грамота шатар бэлгэтэйгээр абаа. Тэрэнэй һүүлээр шатарай олон тоото мурсыөөндө ха-

баадажа, 1 разрядтай боложо, аймагай болон республикын шатарай туршалгануудта оло дахин хабаадаа. 1965 онһоо мүнөө болотор шатараар ба даамаар аймагай чемпионэй нэрэ зэргэ алдангүй ябана. 2000 ондо республикын үбэлэй хүдөөгэй 6-дахи спартакиадада шатар наадаад, мүнгөн медальда хүртэһэн байна. 2009 ондо Хяагта хотодо болоһон пенсионернүүдэй 1-дхи спартакиадада шатараар ба дартсаар мурсыэжэ, муу бэшэ дүнгүүды харуулаа.

Шатарһаа гадна олонитын мурсыөөндө хабаададаг. 1991 ондо «Бүгдэ арадай үндэһэн соёлой түб тогтоолгын 1 хуралдаанай съездын делегат байһан юм. Улаан-Удэ хотодо болоһон Экономикын болон соёлой гэгээрэдын үдэрнүүдтэ аймагайнаа нэрэ солсы хамгаалалсаһан. Мүнөө амаралтада гараһаншьһаа, олонитын ажалда эдэбхитэй хабааһан зандаа. 2010 ондо «Багшын

жэлдэ» зориулжа, аймаг соо болоһон уран найханай конкурсодо хургуулингаа багшанартай хабаадалсаад, «Уран найханай үгэ» гэжэ номинацида 2-дохи хуури эзэлжэ, мүнгөн шанда хүртөө. 1995 онһоо эхилээд, мүнөө болотороо найхатай-шуулай пенсионернүүдэй бүлгэмэй түрүүлгшэ.

Цырма Ринчиновна хани нүхэр Шарасв Цырен Эрхитусвичтай гурбан найхан үхибүүдыс - 2 хубүүн, 1 басага түрэжэ, гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргөө, дуулим тэгш харгыда гаргажа, дээдэ хургуули дүүргүүлээ. Хани нү- хэрын сэргэй албанай хойно жолоошоноор хүдэлжэ эхилээд, һүүлэрнь удаан жэл соо колхозой автопарк даажа, сэх бэрхээр хүдэлөө. Хубүүн басаган хоёрын эжынгээ ажал шэлэжэ, багшанар болонхой. Мүнөө эдэ хоёрнай 45 жэл соо хамта, 3 ашатай, 3 эзэгэй, амар мэндэ Хилгана нютага хуунал даа.

Цырма Ринчиновнагай 20 гаран шабинарын буряад хэлэнэй багша боложо гаранхай, тэдэнэй дүрбэннинь түрэл хургуулидаа ажаллана. Наһан соогоо хэлэн ажалын үндэрөөр сэргэжэ, «Гэгээрэлэй отличник» нэрэ зэргэдэ хүртөө. Олон тоото аймагай ба республикын грамотануудаар шагнагданхай, «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945гг.» медальтай, Агуусхэ Илалтын 50, 55, 60 жэлэй юбилейнэ медальнуудаар, Эсгэ ороноо хамгаалгын дайнай түгэсээр 65 жэлэй ойдо зориулһан медальтар шагнагданхай. Цырма Ринчиновнагай гэр бүлэдэнь, аша, зээдэнь найн найханийн, элүүр энхыс, ута наһа, удаан жаргал хүсэнбэ.

Буда-Ханда ГАРМАЕВА, ажалай ветеран.

Баргажанай аймаг, Хилгана.

«ОЛОН БЭРХЭ НУРАГШАДТАЙ БАЙГЫТ ДАА»

Эгээл дүтөөр ханагдадаг багша - түрүүшын багша. Намарай найхан сагта түрүүшынхэ хургуулин боғоһо алхан ороходомни, залуухан багша Баярма Даниловна угтажа абаа хэн. Багшамнай түрүүшын эрдэм хуралсалай замда оруулаа гэшэ. Дүрбэн жэл соо олон юумэндэ маананды хургаа. Булгандамнай адли тэгшээр хандадаг, ханаагаа зободог, хэшээл бүхэниинь хүмүүжүүлгын шэнжэтэй байдаг хэн гэжэ хананаб.

Эхин классай багшын ажал хүндэ, харюусалгатай гэжэ ханадагби. Минии эжы баһа багшаар ажалладаг. Эжымни Баярма Даниловнае бага наһанһаань найн мэдэдэг. Эжынгээ хөөрөөһнөө нэгэ хэды мурнууд: «Баярма Даниловна Галсанова 1974 оной апрелин 10-да Хурьёлог хуруинда Данила, Дулма Дабаевтанай гэр бүлэдэ түрэхэн юм. Багаһаа ажалда дуратай тула, түрэлхидтөө шадахысаа туһалаа. Тугал, хурьгаа уһалха, хотон хүрээгээ сэбэрлэхэ - хүдөө ажал барагдаха хэн гү даа. 1980 оной намар хургуулида орохо боложо, Саяан тосхондо интернатта байжа, эрдэмэй харгы руу бардамаар алхалаа. Нина Ихиритовна Хамаганова - түрүүшын багша. Пүбэлгэн басаган Баярма дүрбэ, табан гэхэн сэглэлтэ абадаг хэн. Эхин шатын хургуули дүүргэжэ, аймагай түб Орлигто хураа. Хоёр жэл хураад байхадань, Саяанда дунда хургуули нээгдэжэ, нютагтаа хуража аттестат абажа, ажабайдалай үргэн замда гараа. Эжыдээ хамһалсажа, хургуулингаа дэргэдэхи интернатта хүмүүжүүлэгшээр 2 жэл хүдэлжэ, ажалдайнгаа намтар эхилээ. Ухибүүдээр найн үгээ ойлголсожо, хэшээлдээ бэлэдхэхэдэнь хамһалдаха, сүлөө сагынь аша үрэтэйгөөр үнгэргэжэ, яһала бэрхэ

хүдэлөө. Энэ ажалда хүдэлһэниинь саашанхи ажабайдалдань эхэ нүлөөлжэ, Буряад Республикын багшанарай коллеждо ороод, эрхимээр дүүргэжэ, эхин хургуулида зааха багшын мэргэлжэтэй болоо. Диплом гартаа абаһанайнгаа удаа, Бүрэнголой дунда хургуулида хүдэлжэ эхилһэн. Пураха эрмэлзэлтэй хадаа хажууаарнь Баярма Даниловна Буряда гүрэнэй университеттэ хуража, буряад хэлэ ба лигатурын багша болоо. 1999 онһоо Саяанайнгаа хургуулида багшлана.

Мүнөө Баярма Даниловна буряад хэлэ ба литератураар заадаг. Түрэлхи хэлэндэ үхибүүды дурлуулжа, хэшээл бүхэндэ найн бэлэдхэлтэй, буряад арадай сахиха ябаһан ёһо заншал тон һонирхолтойгоор хөөрэдэг. Аймаг соогоо олимпиада ба конкурсуудта хабаадажа, түрүүшын хуруинууды эзэлдэгби. Энэ хадаа багшын найн бэлэдхэлэй дун ха юм. Хүдөөгэй хургуулин

багша ганса хэшээлдээ бэшэ ха юм, Баярма Даниловна нютагай депутат, уран найханай харалган болоходо, дуулахаһы, шүлэгшы уншадаг, нютагайнгаа яһала эдэбхитэй эрхэтэн, хурагшадайнгаа түрэлхидтэй эхэ найн харилсаатай.

Баярма Даниловна Александр Николаевич хүртээгэ гурбан дангина басагадаа хүмүүжүүлнэ.

Багшыс хоёрдохи эжы гэдэг ха юм. Баярма Даниловна мүнөөшье болотор маанайнгаа хуралсал, ажабайдалаар һонирхожо ябадаг. Багшынгаа хэлһэн сэсэн мэргэн захяае сээжэдэ хадагалан ябадагби.

Багшамнай, олон бэрхэ хурагшадтай байгыт даа, дэлхэйн найн найханийн хүсэнбэ!

Саяанай дунда хургуулин 10-дахы классай хурагша ШАГЖЕЕВА Баярмагай хүдэлмэри.

Хүтэлбэрилэгшэ Галина ХАНДАКОВА.

ТАЛАНТ РОДОСЛОВНОЙ

Раднаева Баирма Дондовна, 1961 г.р. - ведущая программ на Студии ТВ ГТРК "Бурятия".

Стаж работы на студии телевидения ГТРК "Бурятия" 20 лет. Член Союза журналистов России. За время работы созданы следующие проекты на ГТРК "Бурятия": передача для детей "Бамбаахай" с телеуроками бурятского языка, для молодежи - "Толи", юмористическая программа "Хөөрүү шаазгай" и другие.

Раднаева Б.Д. является автором и ведущей одной из самых рейтинговых телепрограмм "Радость встречи". Это - единственный региональный проект, нацеленный на поиск и нахождение потерявших друг друга родственников, друзей не только в Бурятии, но и в Монголии и Китае. Благодаря этому проекту

многие семьи, проживающие в разных странах, восстановили свои родословные, которые были разорваны во время исторических катаклизмов, социальных потрясений. Поиск и организация встреч друзей, родственников посредством телепередачи "Радость встречи" - одна из возможностей гармонизации политико-экономического климата в российско-монгольском, российско-китайском пространствах. Исторически сложившиеся добрососедские отношения между нашими странами особенно сегодня нуждаются в развитии и укреплении.

Раднаева Б.Д. является лауреатом и дипломантом многих республиканских, российских и международных телевизионных фестивалей и конкурсов. Ее телепрограмма "В царстве Хангая" в 2005 году стала лауреатом международного экологического телефестиваля в Ханты-Мансийске, в номинации "Экологическое наследие". В 2006 году программа "Потерянный рай" становится дипломантом Евразийского телефорума в номинации "Мир знаний".

Проект Баярмы Дондовны "Радость встречи" неоднократно отмечался общественностью Монголии и Бурятии. Будучи в должности заместителя начальника Службы информационных программ, она немало приложила усилий, чтобы появились новые жанры в национальном вещании - ток-шоу в прямом эфире на бурятском языке, информационно-аналитическая программа "Сагай суурян" ("Эхо времени") и другие. Она все делает для того, чтобы бурятский язык стал популярным не только в народе, но и в среде чинов-

ников и представителей власти. Раднаева Б.Д. наладила контакты с зарубежными коллегами из Монгольского, Китайского телеканалов. Пользуется популярностью у телезрителей Бурятии и Монголии. В 2009 г. проходила стажировку по международной программе "Сотрудничество профессиональных организаций" в США (Штат Вермонт).

Раднаева Б.Д. имеет звание "Заслуженный работник культуры Республики Бурятия".

Баирма Дондовна родом из Тункинской долины, дочь известного в Бурятии краеведа, фольклориста и художника, народного учителя Бурятии Дондок Дашиевича Лыгденова, племянница выдающейся бурятской певицы Веры Дашиевны Лыгденовой. Младший брат Баирмы Дондовны Даши Лыгденов - член Союза художников России, другой брат Солбон Лыгденов - известный кинорежиссер России. Книжки Дондок Дашиевича «Легенды и мифы Тункинской долины», учебник бурятской литературы для 8 класса широко известны читателям республики.

Талант родословной Лыгденовых успешно продолжает Баирма Дондовна и ее дочери Арюна и Виктория Раднаевы, которые, учась в школе, вели детскую программу «Бамбаахай». Муж Валерий Батуевич - инженер по профессии, предприниматель, он создает базу для успешной работы всей семьи. Сын Аюр - школьник. В 2008 г. была издана книга Виктории о Китае «Моя первая сказка». Она работает переводчиком-журналистом в г. Шанхай. Арюна - тележурналист на канале «Мир-Бурятия». Вместе с мужем Тимуром они обрадовали семью Раднаевых внучкой Цымжит.

С известным телеведущим В.Молчановым, Т.Хамагановой

Нью-Йорк. 2009 г.

Пекин. 2009 г.

От души поздравляем коллегу, журналиста-международника Баирму Дондовну Раднаеву с 50-летием со дня рождения и желаем осваивать новые творческие горизонты, сближая народы и судьбы. Доброго здоровья, добрых путешествий и счастья в семье, дорогая Баирма Дондовна!

Журналисты Издательского дома «Буряад унэн».

Буряад ороной Росси гүрэнэй бүридэлдэ орохоор 350 жэлэй ойдо

САГААН НАРЫН САЛГИДАМА ХҮГЖЭМ

"2011 оной Сагаан нара" гэнэн эстрадна дуунуудай конкурс уласхоорондын хэмжээндэ гарааар үнинэй. Хорёод жэлэй туршада энэ фестиваль Буряад орондой үнгэргэгдэнэ. Энэ удаа 2011 оной Сагаан нарын конкурс Буряад Республикын Росси гүрэнэй бүридэлдэ орохоор 350 жэлэй ойдо зорюулагдан болоно. Мүнөө жэлэй конкурсдо Татарстанай, Хальмагай, Тывагай, Саха Яхадай, Польшын, Монголой дуушад байгаа. Мүн Забайкалийн хизаарай, Буряад ороной дуушад бэлиг шадабария харуулха хүсэлөө мэдүүлээ.

Саха Яхад Республикын дуушан Варвара Ларионова жюриин түрүүлэгшэ Вадим Юшинтэй

Ага нотагһаа гарбалтай Ким Харганаев мүнөө Улаан-Үдэдэ ажаһууна, тэрэ Буряадай гүрэнэй филармонидо хүдэлдэг юм.

Шэлэн абалгын 2-дохи шатада Ким Харганаев Гунга Чимитовэй зохиоһон шүлэг дээрэ Сойжина Жамболовагай хүгжэм найруулһан дуу дуулаа. "Пара хахад бэйдэжэ, энэ конкурсдо хабаадахам. Хараад үзэхэдэм, булта бэлигтэй, хонгёо хоолойтой байна. Тээд талаангаа туршааб, шүүхэ хүсэлтэйб", - гэжэ Ким Харганаев хэлээ нэн. Пана-

һандаа хүрөө шахуу болоо. Ким Харганаев Буряадай дуушад сооһоо тон ехэ амжалта туйлаа. Тэрэ конкурсдын тусхай дипломо, лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Сагаан нарын конкурсдо буряад шэнэ дуунууд анха түрүүшынхэ эздэлдэг гэшэ. Тиммэнэ мүнөө жэлэй конкурсдо ямар дуунууд эздэлхэн гэшэб гэжэ ехэ хонирхолтой байгаа. Эндэ гол түлэб дуушад айһон зохиоһон дуунууд эздэлээ. Хари гүрэнэй, хүршэ регионуудай айһад эб найрамдал, хани ха-

рилсаан тухай дуунууде дуулаа. Хальмаг гүрэнһөө ершэн Бадма Чимитов Улаан-Үдэ хүржэ, Ивалгын дасан ошожо ерээд байхадаа, заатагүй буряад дуу дуулаха ёһотойб гэжэ ханаһан байна. Тиигэжэ "Намжаа үдэшэ" гэнэн дуу харагшад халуун альга ташалга доро гүйсэдхөө. Ага нотагһаа ершэн Дэлгэр Ирдынев "Амар мэндэ" гэжэ Сэндэма Бабуевагай шүлэг дээрэ Баир Дамдинжаповай хүгжэм зохиоһон шэнэ дуу дуулажа, аза талаангаа туршаһанаа хөөрэнэ.

Өөрыгөө туршаха, хүниие хараха, юмэндэ һураха зорилготой энэ конкурсдо хабааданаб. Эндэ шэнэ дуу дуулааб. Агадамнай хүгжэмэй нургуулин багша Баир Дамдинжапов гээд бии, тиин энэ конкурсдо хабаадаха хүсэлтэй байһанаа мэдүүлхэдэм, энэ дуу "Амар мэндэ" бэшэжэ намда үгөөһэн, - гэжэ Дэлгэр Ирдынев хөөрэнэ.

Энэ жэлэй эстрадна дуунуудай конкурсдын жюриин түрүүлэгшэ, Российн Композиторнуудай холбоной гэшүүн, хүгжэмшэн Вадим Юшин байгаа. Буряадай мэдээжэ композитор Баир Дондов, Российн габьяата артистка Галина Шойдагабаева, Буряадай мэдээжэ дуушад, энэл конкурсдын урда жэлнүүдтэ Гран-при шанда хүртэгшэд Зоригто Тогочиев, Мэдэзма Доржиева болон бусад дуушад бэлиг сэгнээ юм. - Дагестанай, Татарстанай, Хальмагай, Хитадай, Буряад ороной, Агын тойрогой болон бусад дуушад сугларжа, гоё дуунуудаа дуулалдажа, бэе бэзынгээ шадабари сэгнэжэ, дүй дүршлөөрөө хубалдана. Манай Буряадай дуушад шэнжэлэн хаража үзөөд, өөртөө хадаа ехэ нургуули гарана, - гэжэ "2011 оной Сагаан нара" гэнэн фестивалин директор, Российн соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Надежда Галсановна Донсорунова заншалта энэ фестиваль тухай ханамжаяа мэдүүлээ.

Монгол ороной дуушад

Буряад Республикын Росси гүрэнэй бүридэлдэ орохоор 350 жэлэй ойдо зорюулагдан энэ конкурсдо Эхэ нотаг, эб найрамдал, түрэн дайда тухай зохиоһон дуунууд олоор эдэлээ.

Хоёр үдэрэй туршада холо ойрын айһад, манай залуу дуушад бэлиг талаангаа харуулаа. Зэргэсүүлэн хаража, бэлиг шадабарийн сэгнэһэн заал соохи харагшад гоё найхан наада хараһандаа баяртай байба. Тувагай Саян Дэмбэрэл, яла-тама гоё хубсаһатай Саха Яхад Республикын дуушад, Хакасийн басаган болон бусад айһад энэ конкурсшэмэглээ.

Олон тоото харагшад ханамжаар, Тува Республикын дуушан Доулма Чымбалак харагшад зүрхсэдхэл булагаяа. Доулма дуу-

шанай дуунууде гансашье Буряадтамнай хүн зон найшаагаа бэшэ, нотагтаа Тува Республикын Президент Доулма Чымбалагые шагнаха дуратай.

Энэ жэлэй конкурсдын шангай нуурунууде айһаднай эзэлээ. Татарстанай "Казанегетляре" гэнэн бүлгэм Гран-при шанда хүртөө.

Казань хотын бүлгэм Буряад орон хоёрдохиео ерээ. Үнгэрэгшэ зун татар арадай Сабантуй нааданда ершэн байна. Тиигэжэ хоёрдохиео ерэхэдэ, аза талаанда хүртэжэ, бүри сээр баярлаа болоно.

Ешигма ЦЫБЕНОВА,
П.МОЛЧАНОВАЙ
зурагууд.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИНУУД

БУРЯАД РЕСПУБЛИКАДА ХУУЛИ ХАЗАГАЙРУУЛГА ПЭРГЫЛХЭ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал
2010 оной сентябрийн 29-дэ
баталан абаа

Бүлэг I. Юрэнхы дүрим

Статья 1. Тус Хуулийн гурим-шуулха зүйл

Тус Хуули Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылэлгын, мүн баһа нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудай, комиссинуудай ба Буряад Республикын хуулийн ёһоор бии болгодог хамтын ондоо зургаануудай, хуули хазагайруулга хэргылэлгын эмхинүүд болон эрхэтэй хабаадалгын эмхидхэлэй, хуули ёһоной болон бусад үндэһэ нуури тогтоодог.

Статья 2. Тус Хуулида хэрэглэгдэдэг гол ойлгосонууд

Тус Хуулийн зорилгодо нимэ ойлгосонууд хэрэглэгдэдэг:

1) хуули хазагайруулга хэргылэлгэ – хуули хазагайруулга элирүүлхэ болон усадхаха үгы, гэбэл тэрэнэй ушар шалтагаан болуулха ба номгоруулха талаар эмхидхэлэй, хуули ёһоной, экономикын, социальна, зоной тоо бүридэлэй харуулалтын, хүмүүжүүлгын болон бусад хэмжээнүүд;

2) хуули хазагайруулга хэргылэлгын субъектнүүд – Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаанууд, Буряад Республикын гүрэнэй ондоо зургаанууд, Буряад Республикада нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаанууд, ниитын аюулгүйн милици, Буряад Республикын хуулийн ёһоор байгуулагдадаг комиссинууд ба ондоо хамтын зургаанууд ба хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар хэмжээ абадаг эрхэтэд.

Тус Хуулида хэрэглэгдэдэг ондоо ойлгосонууд федеральна хуулида хэрэглэгдэдэг удха соо байдаг.

Статья 3. Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар ажал ябуулгын хуули ёһоной үндэһэн

Хуули хазагайруулга хэргылхэ тухай Буряад Республикын хуули уласхоорондын эрхын бултанда мэдээжэ болоһон ёһо заршамда, Российн Федерацийн уласхоорондын хэрээ хэлсэнүүдтэ, Российн Федерацийн Конституцида, федеральна үндэһэн хуулинуудта, федеральна хуулинуудта, тэдэнэй ёһоор гаргагдадаг Российн Федерацийн ондоо хуулига шиндхэбэринүүдтэ, Буряад Республикын Конституцида үндэһэлдэг ба тус Хуулиһаа, Буряад Республикын хуулига ондоо шиндхэбэринүүдтэ бүридэдэг.

Статья 4. Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылэлгын ажал ябуулгын гол зорилго заршамууд

1) Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылхэ ажал ябуулгын гол зорилго ба заршамууд болодог гэбэл:

1) эрхэ сүлөөдэ эсэргүү үйлэ хэрэг хэлгэһэ (хэнгүй байлганаа) эрхэтэй эрхэ сүлөө ба хуулийн аша тала хамгаалга хангалга;

2) хуули хазагайруулгада түлхидэг ушар шалтагаан элирүүлгэ ба усадхалга үгы, гэбэл болуулга ба номгоруулга, тэрэ тоодо наһа хүсөөгүй хүүгэдэй харууһагүй байлга, наһа хүсөөгүй хүүгэдэй хуули хазагайруулга хэргылэлгэ, социальна аюултай байдалда байһан наһа хүсөөгүй хүүгэдэй социальна-багшын хэргээн-заһалгын ажал ябуулга;

3) Буряад Республикада гэмтэ ябадалуудай тоо хэмжээ доошлууулга;

4) хуули хазагайруулга хэргылэлгын ажал субъектнүүдэй ажал залан хүтэлэлгэ;

5) хуули хазагайруулга хэргылгэдэ эрхэтэды ба ниитэ нэгэдэлнүүдые хабаадуулга;

6) хуули журам сахилгын заршамууд эрхэтэды хүмүүжүүлгэ.

2. Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылэлгын ажал ябуулга хүн эрхэтэнэй эрхэ сүлөө сахилгын ба хамгаалгын, хуули ёһоной, арадшалалай, олоной үмэнэ эли байлгын, хүмүүнлиг шанарай, гэр бүлэ дэмжэхэ ба тэрэнтэй харилсаха, хэргылхэ хэмжээнүүдэй эхи гуримай, саг зуурын ба хүнэй тала

баримталһан, Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаанууды, эмхинүүды ба эрхэтэды гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ, эрхэтэнэй эрхэ ба ашаг тала хаһаһанай түлөө тушаалта нюуруудай ба эрхэтэнэй харюусалга дааха заршамууд дээрэ үндэһэлдэг.

Статья 5. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар ажал ябуулгын гол хараа шэглэл

Российн Федерацийн хуулийн ба Буряад Республикын хуулийн ёһоор бэелүүлгэдэг Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар ажал ябуулгын гол шэглэлнүүд гэбэл:

1) эрхэтэнэй ами наһа, элүүр мэндэ ба зөөри хамгаалха, тэдэнэй эрхэ сүлөөнүүд ба хуулига ашаг тала хамгаалха, хуули журам, ниитын аюулгүйе хангаха талаар эрхэ нүхсэл бии болгодог;

2) хуули хазагайруулга хэргылхэ тухай хуули нарижуулга, хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар тусхай зорилгого программанууды абалга ба бэелүүлгэ;

3) хуули хазагайруулга хэргылэлгын эд хэрэгсэлэй, ажаллагшаддай, сангай болон ондоо талаар хангалга;

4) хуули хазагайруулга хэргылгэдэ хабаадагшаддай ажал ябуулга залан хүтэлэлгэ;

5) үйлсэдэ, эрхэтэдэй олоор суглардаг ба амардаг газарнуудта болон ниитын ондоо газарнуудта, ажабайдал хангадаг объектнүүдтэ журам ба ниитын аюулгүй байдал дээшлүүлгэ;

6) ажыхын болон ондоо үйлдэбэринүүды тэдэнэй эрхэ ба ашаг тала хамгаалгын тула эрхэ нүхсэл бии болгодог;

7) эдилгэ абалгатай холбоотой хуули хазагайруулга хэргылгэ;

8) федеральна хуулида хараалагдаһан гуримда алуураар хүрдөөлгэдэ эсэргүүсэлгэ ба хэтэрмэ үзэл хэргылэлгэ;

9) федеральна хуулида хараалагдаһан гуримда наркотик, манаруулагша бодос хэрэглэлгэ ба наркотиктой болон ухаа манаруулагша бодосой хуули буса эрьсэ хэргылэлгэ;

10) архидалга ба этилэй спирт, архи ба спиртэй зүйл үйлдэбэрилгын ба эрьсын талаар хуули хазагайруулга хэргылэлгэ;

11) федеральна хуулида хараалагдаһан гуримда буу шуу, зэбсэг, тээрдэг хэрэгсэлэй талаар хуули хазагайруулга хэргылэлгэ;

12) харгын аюулгүйн, гэр бүлын амидаралай, экономикын, оршон байгаали хамгаалгын, соёлой угай баялгатай талаар хуули хазагайруулга хэргылэлгэ;

13) тус Хуулида тодорхойлогдоһон зарим бүлэг эрхэтэдэй хуули хазагайруулга хэргылэлгэ;

14) хуули сахидаг, хиналтын зургаануудта, гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудта эрхэтэдэй найдабари хүлээлгэ дээшлүүлгэ;

15) хуули хазагайруулга хэргылхэ арга түхэл хэрэглэлгэ;

16) хуули хазагайруулгын талаар ажал ябуулга хиналгэ.

Бүлэг II. Хуули хазагайруулга хэргылэлгэдэ хабаадагшаддай эрхэ түлөөлэлгэ

Статья 6. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар Буряад Республикын Арадай Хуралай эрхэ түлөөлэлгэ

Буряад Республикын Арадай Хурал:

1) хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар харилсаа гуримшуулдаг хуулинууды абадаг;

2) хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар Буряад Республикын хуулинуудай дүүргэлтын хойноһоо хиналта бэелүүлдэг;

3) хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар тусхай зорилгого республикын программанууды бэелүүлгын республикын бюджетдэй гүйсэдхэл хинадаг.

Статья 7. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар Буряад Республикын Правительствын эрхэ түлөөлэлгэ

Буряад Республикын Правительство:

1) хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар арга хэмжээнүүдтэ гаршын талаар республикын бюджет зохёон бэлдэдэг ба дүүргэдэг;

2) хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар тусхай зорилгого республикын программанууды бэлдэдэг, абадаг ба дүүргэлтэ

эмхидхэдэг; хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар тусхай зорилгого албан зургаанай болон албан зургаанууд хоорондын программануудай эмхидхэлэй ажал дүүргэдэг;

3) хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар тусхай зорилгого федеральна программанууды бэелүүлгэдэ хабаададаг;

4) хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар арга хэмжээнүүды Буряад Республикын дэбисхэртэ түсэблэдэг ба эмхидхэдэг;

5) хуули хазагайруулгаар нюуруудта сэдхэл ханаанай ба социальна зүбшөөл заабари үгэдэг газарнуудта туһа хүргэдэг;

6) хуули хазагайруулга хэргылгэдэ зориулгатай олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хабаадалгатайгаар хуули ёһоной идхалга үнгэргэлгэ эмхидхэдэг;

7) Буряад Республикын дэбисхэртэ хуули хазагайруулга хэргылгын байдалай хойноһоо хиналта бэелүүлдэг.

Статья 8. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

Нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаанууд «Российн Федерацида нютагай өөһэдын хүтэлбэри эмхидхэлгын юрэнхы заршамууд тухай» Федеральна хуулида тогтоогдоһон эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй ёһоор Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар ажал ябуулгада хабаададаг.

Статья 9. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар социальна хамгаалгын хүтэлбэрийн зургаануудай ба социальна хангалгын эмхи зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

1. Социальна талаһаа хамгаалха зургаанууд өөрын эрхэ мэдэлдэ:

1) хуулийн наһа хүсөөгүй хүүгэдтэй ба тэдэнэй түрэлхидтэй гү, али хуулийн наһа хүсөөгүй хүүгэды хүмүүжүүлхэ, харууһалха уялга дүүргэдэггүй ба (али) муу нүлөөтэйгөөр үгы, гэбэл тэдэнтэй шэрүүнээр хандадаг хуулига түлөөлэгшэдтэй хамта хэргылэлгын ажал хуулийн наһа хүсөөгүй хүүгэдтэй дунда харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар хэргылэлгын ажал эмхидхэдэг;

2) социальна хангалгын зургаануудай, бэе махабад заһалгада хэрэгтэй нюуруудай тусхай зургаануудай ажал ябуулга хинадаг;

3) социальна туһа хангамжа үзүүлдэг албан зургаануудай ажал ябуулгада социальна талаһаа махабад заһалгын шэнэ онол арга заабари нэбтэрүүлдэг.

2. Тогтоогдоһон гуримда тэдэнэй уставай ёһоор социальна хангалгын зургаанууд:

1) социальна аюултай байдалда гү, али хүндэ байдалда байһан нюуруудай хандахада гү, али хүсэндөө байгаа хуулида тогтоогдоһон ондоо ушарнуудта тэдэндэ социальна туһа хангамжа үзүүлдэг;

2) социальна аюултай байдалда байһан нюурууды, мүн баһа тэдэнэй бүлын социальна туһа хангамжада хэрэгтэй гэшүүды элирүүлдэг, тэдэ нюуруудта социальна талаһаа махабад заһадаг, тэдэндэ хэрэгтэй туһа хүргэдэг;

3) социальна туһада хэрэгтэй нюуруудтай өөрын эрхэ түлөөлэлгэ соо хэргылэлгын ажалда хабаададаг, тэрэ тоодо тэдэнэй сүлөө саг эмхидхэхэ, мүн баһа социальна туһада хэрэгтэй нюуруудай элүүржүүлгэ амаралта эмхидхэлгэдэ туһа хүргэдэг;

4) орохо гэргүй нюуруудта саг зуурын байра үзүүлдэг, социальна-амидаралай, социальна-эмнэлгын болон ондоо туһа хангамжа үзүүлдэг;

5) наһажал эрхэтэдтэ ба эрэмдэгтэйшүүлдэ, хүндэ байдалда байһан эрхэтэдтэ, мүн баһа үншэн хүүгэдтэ, харууһагүй хүүгэдтэ, түрэлхидэй харгалзагүй үлэһэн хүүгэдтэ (федеральна хуралсалай зургаануудта хурадаг хүүгэдтэ бэшэндэ) социальна хангалгын байнга бэшэ туһа хүргэдэг;

6) арга шадалгүй хүүгэдтэ, харууһагүй хүүгэдтэ, зайгуул хүүгэдтэ, мүн баһа бүлэдөө хүсэрхэлдэ хохидоһон хүүгэдтэ байнга туһа хангамжа үзүүлдэг.

Статья 10. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар соёлой, сүлөө сагай, спортын ба аяншалгын албан зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

Соёлой, сүлөө сагай, спортын ба аяншалгын албан зургаануудай тогтоогдоһон

гуримаар:

1) аюултай байдалда байһан нюурууды эсэгэ ороной болон дэлхэйн соёлой үнэтэ баялигта һонирхол түрүүлхын тула уран найханай, техникын, спортын болон ондоо клуб, кружок, секцинүүдтэ хабаадуулдаг;

2) бэе махабад заһалгада хэрэгтэй нюуруудай тусхай зургаануудта туһа хүргэдэг;

3) уран бүтээл шэлэхэ, соёлой ажал ябуулга, бэсын тамир, спорт болон аяншалгаар һонирхохо эрхэ бэелүүлхэ, сэдхэл ханаагаа тэгшээрүүлхэ ба эсэгэ ороной болон дэлхэйн соёлой үнэтэ баялигта һонирхохо хэрэгтэ туһа хүргэдэг.

Статья 11. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар залуушуулай хэрэгүүдэй албан зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

Залуушуулай хэрэгүүдэй албан зургаанууд тогтоогдоһон гуримда:

1) хүүгэдтэй ба залуушуулай ниитэ нэгэдэлнүүдтэ, социальна зургаануудта, жасануудта ба хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар арга хэмжээтэй холбоотой ажал ябуулгатай ондоо эмхинүүдтэ туһа хүргэдэг;

2) аюултай байдалда байһан хуулийн наһа хүсөөгүй хүүгэдтэй хэргылэлгын ажалда, тэрэ тоодо тэдэнэй сүлөө саг эмхидхэхэ, мэдээсэлэй-болбосоролой болон ондоо арга хэмжээнүүды, мүн баһа заагдаһан бүлэг хүүгэдтэй түрэлхидтэй гү, али хуулига түлөөлэгшэдтэй арга хэмжээнүүды эмхидхэхэ аргаар өөрын эрхэ түлөөлэлгэ соо хабаададаг.

3) хүмүүжүүлгын, социальна аюултай байдалда байһан хүүгэдтэй махабад заһалгын, ба тэдэнэй социальна-хуули ёһоной аша тала хамгаалгын програманууды бэлдэдэг ба бэелүүлдэг;

4) хуулийн наһа хүсөөгүй хүүгэдтэ социальна, хуули ёһоной болон бусад туһа хангамжа үзүүлдэг;

5) хуулийн наһа хүсөөгүй хүүгэдтэй ба залуушуулай социальна, соёлой, оюун ухаанай ба тамирай хүгжэлтэдэ туһа хүргэдэг;

6) ниигэмэй социальна-экономикын, политикын ба соёлой ажабайдалда залуушуулай хабаадалгада туһа хүргэдэг.

Статья 12. Хуули хазагайруулга хэргылхэ талаар элүүры хамгаалга захирдаг зургаануудай ба элүүры хамгаалгын зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

Элүүры хамгаалга захирдаг зургаанууд ба элүүры хамгаалгын зургаанууд тогтоогдоһон гуримда:

1) элүүр мэндэ амидарал дэлгэрүүлдэг, мүн баһа архи тамхи, хара тамхи, манаруулдаг бодос хэрэглэлгэһээ арсалта идхадга, зоной дунда ариг сэбэр байдал дэлгэрүүлдэг;

2) ухаагаар дутуу, хара тамхинай үбшэнтэй ба хазагай ябадалтай нюуруудта эмнэлгэ-хэргылэлгын ба махабад заһалгын туһа хүргэдэг;

3) хуули хазагайруулга хэргылхэ албан зургаануудай ажалшадта зүбшөөл заа-барийн туһа хүргэдэг;

4) архи хэрэглэһэн, наркотик, манаруулдаг болон ондоо бодос манаруулха гэжэ хэрэглэһэн баримта элирүүлхэ зорилгоор эмнэлгын шалгалта хэдэг;

5) хара тамхинай ба сэдхэлэй үбшэнтэй хүнүүды байнга ба амбулаторно эмшэлгэ, адаглалга, эмнэлгэ-сэдхэл мэдэрэлэй махабад заһалга хэдэг;

6) Буряад Республикын дэбисхэртэ үбшэнтэниие адаглалгын (бүридхэлдэ абалгын) гүрэнэй тоо бүридхэлэй түхэлэй үндэһэн дээрэ хүн зоной үбшэн шэнжэлэлгэ хэдэг;

7) төөригдэһэн, орхигдоһон ба түрэлхидэй гү, али хуулига түлөөлэгшэдтэй харгалзагүй үлэһэн арбан дүрбэ наһа хүртэр хүүгэды эмнэлгэ-хэргылэлгын зургаануудта бүтэн хоногой туршада абалга ба харууһалга эмхидхэдэг;

8) эмнэлгын туһа хэргэһын тула архийн ба наркотикой шуналда абтаһан байдалда байһан хуулийн наһа хүсөөгүйшүүды бүтэн хоногой туршада абалга эмхидхэдэг;

9) хаалтатай түхэлэй хуралсалай-хүмүүжүүлгын тусхай зургаануудта эльгээхын тула эмнэлгын шалгалта хэжэ, гэмтэ хэрэг гаргаһан гү, али аюулта хэрэг хэһэн хуулийн наһа хүсөөгүй хүнэй элүүр мэндэ тухай тобшолол тогтоогдоһон гуримда бэлдэлгэ эмхидхэдэг.

Статья 13. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар Буряад Республикада захиргаанай комиссиин эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Буряад Республикада захиргаанай комиссиинууд «Буряад Республикада захиргаанай комиссиинууд тухай ба захиргаанай комиссиинуудые байгуулха ба ажал ябуулгыень эмхидхэхэ талаар Буряад Республикада гүрэнэй зарим эрхэ түлөөлэлгэнүүдые хотын тойрогуудай ба муниципальна аймагуудай нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта даалгаха тухай» Буряад Республикын Хуулида тогтоогдоһон эрхэ түлөөлэлгын ёһоор Буряад Республикын хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар ажал ябуулгада хабаададаг.

Статья 14. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй ба гэдэнэй эрхэ хамгаалха талаар комиссиинуудай эрхэ түлөөлэлгэ

Хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй ба гэдэнэй эрхэ хамгаалха талаар комиссиинууд «Хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһалгүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргэлхэ эшэ үндэһэн тухай» Федеральна хуулида ба «Буряад Республикада захиргаанай комиссиинууд тухай ба захиргаанай комиссиинуудые байгуулха ба ажал ябуулгыень эмхидхэхэ талаар Буряад Республикада гүрэнэй зарим эрхэ түлөөлэлгэнүүдые хотын тойрогуудай ба муниципальна аймагуудай нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта даалгаха тухай» Буряад Республикын Хуулида тогтоогдоһон эрхэ түлөөлэлгын ёһоор Буряад Республикын хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар ажал ябуулгада хабаададаг.

Статья 15. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар харгалзалга тэдхэлгын зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

Харгалзалга тэдхэлгын зургаанууд тогтоогдоһон гуримда:
1) харгалза тэдхэлгэдэ хэрэгтэй нюурнуудые элирүүлдэг, тэдэниие бүрихдэжэ байдаг;
2) гүрэнһөө туһада хэрэгтэй хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй эрхэ, мүн баһа үйлэ хэрэгэйнгээ түлөө харюусажа шадахагүй гү, али хүсэд харюусажа шадахагүй, ба хэрэг ябадалайнгаа түлөө харюусажа шададаг байгаад элүүр мэндэн байдлаар өөрын эрхэ бэлүүлжэ ба уялга дүүргэжэ шадахагүй хуулиин наһа хүсөөгүй нюурнуудай хубин ба зөөрийн эрхэ ба ашаг тала хамгаалха арга хэмжээ бэлүүлдэг;
3) хуулида тогтоогдоһон гуримда хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлтэй хэргэлгын ажал өөрын эрхэ мэдэл соо үнгэргэлгэдэ хабаададаг.

Статья 16. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар хуралсалай хүтэлбэрийн ба хуралсалай зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

1. Хуралсалай хүтэлбэрийн зургаанууд өөрын эрхэ мэдэлдэ:
1) хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй хуралсалай талаар Россиин Федерациин хуули ба Буряад Республикын хуули сахилга хинадаг;
2) хуралсал захирдаг зургаануудай нэмэл ба хаамал түхэлэй хуралсал-хүмүүжүүлгын тусхай эмхи зургануудые, үншэн хүүгэдэй ба түрэлхидэй харгалзагүй үлэһэн хүүгэдэй хуралсалай эмхи зургаануудые, мүн баһа бэе муутай ба (али)-хазагай ябадалтай хүүгэдтэ багшын болон ондоо туһа үзүүлдэг хуралсалай эмхи зургаануудые хүгжөөхэ талаар хэмжээ абадаг;
3) хүндэтэй шалтагаангүйгөөр хургуулиин хэшээлдэ оронгүй байдаг гү, али хэшээлэ хаядаг хүүгэдэ бүрихдэлдэ абажа байдаг.

2. Хуралсалай эмхи зургаанууд тогтоогдоһон гуримаар:

1) хурагшадай хүмүүжүүлгэ хуралсалда, тэдэнэй уншалгада, бэшлэгдэ, тоололгодо, хуралсалай ажалдай гол дадалгада, ухаагаараа бодожо үзэхэ зүйлдэ, өөрыгөө абажа ябалгада, зан абарин журамда ба яряанай эрилтэдэ, ариг сэбэрэй ба амидаралай элүүр заншалда хуража байһан хүнэй һонирхол ба бэлиг дэмжэлгэдэ шэглүүлэгдэһэн хуралсалай програм-мануудые бэлүүлдэг;
2) аюултай байдалда байһан, мүн баһа хургуулида ябадаггүй гү, али саг үргэлжэ хэшээлдэ оронгүй байдаг хүүгэдэ элирүүлдэг, тэдэниие хүмүүжүүлхэ ба юрэнхы хуралсал абахын тула арга хэмжээ

абадаг;

3) хазагай ябадалтай хүүгэд болон эдиршүүлдэ сэдхэл ханаанай, эмнэлгын ба махабад заһалгын туһа хүргэдэг, мүн баһа тэдэнэй юрэнхы эхин, юрэнхы гол ба эхин шатын мэргэжэлэй хуралсал абаха эрхэ нүхэсэл олгодог.

4) юрэнхы дунда (хүсэд) хуралсалгүй хүүгэдтэ эхин шатын мэргэжэлэй хуралсалтай ба хургуули дээшлүүлхэ аргатайгаар тодорхой мэргэжэлтэй болгохо эрхэ нүхэсэл бии болгодог;

5) хүүгэдэе хүмүүжүүлхэ, бэе абажа шадаха болгохо, дүршэл шадабаритай болгохо хэрэгтэ бүлэнүүдтэ туһа хүргэдэг;

6) түрэлхидэй харгалзагүй үлэһэн хүүгэдтэ оюун ухаанай, бэсын тамирай хүтэлбэрлэгшэдэй һайн нүлөөтэй гэрэй оршон байдал зохёдог, социальна, эмнэлгын, социальна туһа үзүүлдэг;

7) бэе муутай хуулиин наһа хүсөөгүй хүүгэдтэ социальна-сэдхэл ханаанай ба багшын туһа хүргэдэг;

8) юрэнхы хуралсалай эмхи зургаануудта бүгэдэн спортын секцинүүдые, техникын болон ондоо кружогуудые, клубуудые эмхидхэлгэ ба хүүгэдэе тиимэ газарнуудта хабаадуулдаг;

9) хүүгэдэй харгын-транспортын гэмтэл хэргэлхэ талаар, тэрэ тоодо тусхай отрядуудые ба харгын эдир инспектор-нүүдэй кружогуудые бии болгохо аргаар ажал эмхидхэдэг.

Статья 17. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар ажалаар хангаха гүрэнэй албан зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэ

Ажалаар хангаха гүрэнэй албан зургаанууд тогтоогдоһон гуримда:

1) эрхэтэнэй тэрэ тоодо хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй ажал хэхэ ба ажал шэлэхэ эрхэ бэлүүлгэдэ туһа хүргэдэг;
2) эрхэтэнэй, тэрэ тоодо хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй мэргэжэл абалга, мэргэжэл дээшлүүлгэ эмхидхэдэг, тэдэнэй ажалтай болголгодо туһа хүргэдэг.

Статья 18. Хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ эмхинүүдэй хабаадалга

Эмхидхэлэй-хуули ёһоной түхэлһөө ба эзэнэй мэдэлэй түхэлһөө дулданги бэшэ эмхинүүд федеральна хуулида, Россиин Федерациин хуулида шийдхэбэринүүдтэ ба Буряад Республикын хуулида шийдхэбэринүүдтэ тодорхойлогдоһон хэмжээн ба түхэл соо, мүн баһа хуули хазагайруулга хэргэлгын зүйлнүүдтэй хоорондын хэрээ хэлсээнэй үндэһөөр хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар хэмжээ бэлүүлгэдэ хабаадажа болодог.

Статья 19. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар нийтэ зүблэлнүүд

1. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар залан хүтэлхэ ба онол заабарин ажал хэхын тула һайн дуранай үндэһэн дээрэ эрхэтэд хуралсалай эмхи зургаануудта, эмхинүүдтэ хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар нийтэ зүблэл (гэр байрын, үйлсын, кварталтай ба ондоо нийтэ зүблэлнүүдые) байдаг газараар байгуулжа болодог.

2. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар нийтэ зүблэлнүүдэй ажал ябуулгын гол шэглэлнүүд болодог:

1) нийтын журам хамгаалгада, тэрэ тоодо рейд шалгалтануудые тус дэбисхэр дээрэ эмхидхэлгэ үнгэргэлгэдэ дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудта ба нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта туһа хүргэлгэ;

2) дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудтай, нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн зургаануудтай, хуули хазагайруулга хэргэлхэ ондоо зүйлнүүдтэй хамта хуули хазагайруулга шалтагаан ба эрхэ нүхэсэл элирүүлдэг ба усадахаха талаар ажалда хабаадалга;

3) хэргэлгын бүрихдэлдэ абтаад байһан нюурнуудтай ажал үнгэргэлгэдэ хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ зүйлнүүдтэ туһа хүргэлгэ;

4) харгын аюулгүйгэ хангаха талаар ажалда Россиин Федерациин харгын аюулгүйгэ сахидаг гүрэнэй инспекциин ажалшадта туһа хүргэлгэ;

5) хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлтэй ба тэдэнэй түрэлхидтэй хүмүүжүүлгын ажал хэлгэдэ хүүгэдэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргэлхэ зургаануудта туһа үзүүлгэ;

6) архидалга, наркомани, токсикомани, тамхи таталга, һалиргай ябадалтай гэмсэлгэдэ зорюулагдан арга хэмжээнүүдые үнгэргэлгэдэ хабаадалга;

7) тус муниципальна байгууламжын дэбисхэртэ нийтын журам батажуулха

асуудалаар эрхэтэнэй суглаа үнгэргэлгэдэ, нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта туһа хүргэлгэ;

8) хүн зоной хуули ёһоной хүмүүжүүлгэ ба гэгээрүүлгэ;

9) муниципальна байгууламжын дэбисхэртэ болбосон түхэлтэй болгохо, ариг сэбэр болгохо, хүүгэдэй, спортын талмайнуудые болон ондоо социальна удха шанартай барилгануудые зохёон байгуулха арга хэмжээнүүдтэ туһа хүргэлгэ;

10) өөрын ажал ябуулгын асуудалаар эрхэтэдэе хүлээн абалга.

3. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар нийтын зүблэлнүүд республикын гүрэнэй засагай зургаануудай, нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн зургаануудай, эмхинүүдэй хүтэлбэрлэгшэдэй урда хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар нийтын зүблэлнүүдэй ажал ябуулгада эдэбхитэй хабаададаг нюурнуудые урмашуулха тухай зууршалга оруулха эрхэтэй.

Статья 20. Хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ эрхэтэдэй хабаадалга

1. Хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ эрхэтэнэй хабаадалга һайн дуранай байдаг ба нэгэ хүнэй, болон хамтын аргаар бэлүүлгэдэжэ болодог.

2. Ганса хүнэй хабаадаха түхэлнүүд болодог:

1) хуули ёһоной мэдээсэ тараалга;

2) ганса хүнэй хэргэлгын, тэрэ тоодо хүүгэдэй харууһагүй байлга ба хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар ажал;

3) журам сахидаг зургаануудтай штатна бэшэ ажаллалга.

3. Хамтын хабаадаха эмхидхэлэй түхэлнүүд гэбэл арадай дружинэнүүд, журам сахиха шэглэлтэй оюутай отрядууд ба хуули хазагайруулга хэргэлхэ хуули хамгаалха зургаануудта туһа хүргэлгэ хараалһан уставай зорилготой нийтэ нэгэдэлнүүд болодог.

Статья 21. Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар ажал ябуулга мэдээсэлгэ

1. Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай эмхидхэн байгуулан олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргэлхэ тухай нимэ шэглэлтэй мэдээсэл болон материалнууд тараадаг, тэрэ тоодо:

1) хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар ажал ябуулга идхалга;

2) хуули хазагайруулга хэргэлхэ талаар ажал ябуулгада эрхэтэдэй ба элдэб түхэлэй мэдэлэй эмхинүүдэй хабаадалга идхалга;

3) Буряад Республикада хуули хазагайруулга шэглүүлэгдэн мэдээсэл тараалга, хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргэлгэ, хуули журам сахидаг хүнүүдые хүмүүжүүлгэ, хуули сахидаг зургаануудта, гүрэнэй засагай зургаануудта ба нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта эрхэтэдэй этигэл найдал бии болголо хангалга;

4) Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ зургаан болон эмхинүүдэй ажал ябуулга тухай мэдээсэлгэ.

2. Хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ тус мэдээсэл ба материалнуудые бэлдэлгэ эмхидхэхэ болон ондоо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ тунхаглаха эрхэтэй.

Бүлэг III. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ түхэлнүүд

Статья 22. Хуули хазагайруулга хэргэлхэ түхэлнүүд

1. Хуули хазагайруулга хэргэлгэ гэмтэ ябадал гаргалгын шалтаг ба нүхэсэлдэ нүлөөлхэ юрэнхы ба хубин түхэлнүүдын бэлүүлгэ.

2. Хуули хазагайруулгын юрэнхы хэргэлгэдэ гэмтэ ябадал гаргалга шалтагаан ба нүхэсэл болодогые элирүүлхэ ба усадахаха үгы, гэбэл болуулга ба һуладхаха, хүнэй гү, али зарим бүлэг хүнүүдэй нийгэдэ харша ябадал гаргалга болуулха талаар хэмжээ абадаг.

3. Гэмтэ ябадал хубин хэргэлгэдэ гэмтэ ябадал гаргалга хэргэлгэ зорилгоор аюултай байдалда байһан нюурнуудта социальна-экономикын ба сэдхэл ханаанай туһа хүргэлгэ болодог.

Статья 23. Хуули хазагайруулга хэргэлгын юрэнхы хэмжээн

Хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ хэрэгсэлгэдэ хэргэлгын юрэнхы хэмжээндэ ородог гэбэл:

1) нийтэ харилсаанай тус халбарида болоһон хуули хазагайруулганууд тухай мэдээ суглуулга ба шэнжэлэлгэ;

2) Россиин Федерациин хуули ба Буряад Республикын хуули хэрэгсэлгэ шэнжэлэлгэ, тэрэ тоодо хуули хазагайруулгын ба нийтэ харилсаанай тус халбарида тэрэнтэй холбоотой буруу ябадалнуудай шалтагаан сэгнэлгэ, ба хуули нарижуулха талаар дурадхалнуудые засагай эрхэ түлөөлэлгэтэй зургаануудта эльгээлгэ;

3) тодорхой дэбисхэртэ (объектдэ) нийтэ харилсаанай тус халбарида хуули хазагайруулга гаргалга болуулха эрхэ нүхэсэл байгуулга;

4) хуули шийдхэбэринүүдые ба тэдэнэй проектнүүдые хуули ёһоной ба эдилгэ абалга эсэргүүсэхэ талаһаа шэнжэлэлгэ;

5) зоной хуули ёһоной хүмүүжүүлгэ бэлүүлгэ;

6) уголовно, захиргаанай, налог татабарин болон хуули хазагайруулга хэргэлхэ зүйлнүүдэй ажал ябуулгада хабаадуулагдадаг хуулида хараалагдан ондоо уялганууд тухай дүрим өөрын эрхэ мэдэл соо үзэлгэ ба хиналга;

7) ажал ябуулгын тус халбарида хуули хазагайруулга усадхалгада шэглүүлһэн нийтын ханамжа бүрилдүүлгэ;

8) өөрын эрхэ мэдэл соо нийтын журам ба нийтын аюулгүй байдал, мүн баһа үмсын зөөри, тэрэ тоодо техникын болон ондоо хэрэгсэл хэрэгсэлгэтэйгээр хамгаалга сахилга;

9) Россиин Федерациин хуулиин ба Буряад Республикын хуулиин ёһоор тус дэбисхэртэ (объектдэ) хуули хазагайруулга хэргэлгэдэ ондоо зургаануудые, эмхинүүдые, нийтэ нэгэдэлнүүдые ба эрхэтэдэе хабаадуулга.

Статья 24. Хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүд бүлэг эрхэтэдэ хэрэгсэлгэ

1. Хуули хазагайруулга хэргэлдэг субъектнүүд нимэ нюурнуудта хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүд хэрэглэгдэдэг:

үншэн хүүгэдтэ ба түрэлхидэй харгалзагүй үлэһэн хүүгэдтэ, харууһагүй хуулиин наһа хүсөөгүйшүүлдэ;

гэр бүлын харилсаанда захиргаанай хуули хазагайруулга саг үргэлжэ гаргагшадта;

эрхэ сүлөөгөө хаһагдаһан газарһаа сүлөөлэгдэһэн, сүүлдүүлһэниин болуулагдаагүй гү, али хаһагдаагүй нюурнуудта, мүн баһа хэһээлтэдэ орожо эрхэ сүлөөгөө хаһагдаагүй нюурнуудта;

тодорхой гэр байраггүй зайгуул нюурнуудта;

врачиг бэшэжэ үгөөгүй манаруулдаг наркотигой түрэлэй бодос хэрэглэдэг үгы, гэбэл архи спирт хэрэглэжэ байдаг нюурнуудта.

2. Тус статьягай 1-дэхи хубида хараалгадан зэргэ тухай мэдээн нимэ али нэгэ документээр баталагдан байдаг.

сүүдэй шийдхэбэри, тодорхойлолго гү, али тогтоол;

захиргаанай хуули хазагайруулга тухай хэрэгээр тогтоол.

Орохо гэр байраггүй, харууһагүй хүүгэд, мүн баһа манаруулдаг, наркотиктой бодос врачиг бэшлэггүйгөөр хэрэглэдэг үгы, гэбэл архин унда хэрэглэдэг нюурнууд тухай мэдээн эхинүүдһээ, эрхэтэдһээ ба тэдэнэй нэгэдэлнүүдһээ ородог.

Статья 25. Хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүдэй хэрэглэгдэдэг нюурнуудай лаб найдуулганууд

1. Хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүдые бэлүүлхэдэ хүнэй ба эрхэтэнэй эрхэ сүлөө хизаарлажа болодоггүй.

2. Хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүдэй хэрэглэгдэдэг нюурнуудта лаб найдуулганууд хангагдадаг:

Тэдэндэ хабаатай хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүдэй шалтаг ба удха үндэһэ мэдэхэ эрхэ;

хуулида тогтоогдоһон гуримаар хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүдые тэдэндэ хэрэглэһэн ушарһаа үйлэ ябуулгануудта зууршалга ба буруушаалга оруулха арга боломжо.

Статья 26. Хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүд

1. Хуули хазагайруулга хэргэлгын хэмжээнүүд болодог:

1) хэргэлгын хөөрлэдөөн;

2) хазагай ябадал гаргалга уридшалан хэргэлгэ;

3) хэргэлгын бүрихдэлдэ абалга;

4) социальна дадалга;
5) хуули хазагайруулга хэргылэлгын хэмжээнүүд хэрэглэдэг нюрнуудай хазагай ябадал гаргадаг шалтагаан ба нүхэсэл тухай гүрэнэй зургаануудта, эмхинүүдтэ ба ниитын нэгэдэлнүүдтэ мэдээсэл эльгээдэг;

6) хуули хазагайруулга хэргылэлгын хэмжээнүүд хэрэглэдэг нюрнуудта хэрэгтэй болоо наань, ажалтай болгохо, байдалай, хуралсалай, сүлөө сагай нүхэсэл хайжаруулха хэрэгтэ туһа хүргэдэг.

2. Хуулин ёһоор хуули хазагайруулга хэргылэх хэмжээнүүд хэрэглэх үндэһэн тус Хуулин 24 статьяда заагдан хазагай ябадалай баримтанууд болодог.

3. Хуули хазагайруулга хэргылэлгын хэмжээнүүд хэрэглэх гуриме Буряад Республикын Правительство тодорхойлодог.

4. Тус Хуулин 24 статьяда заагдан нюрнуудта хуули хазагайруулга хэргылэх хэмжээнүүд тэдэндэ социальна, эмнэлгын ба хуули ёһоной туһа хүргэлгэд хэрэгтэй гү, али гэмтэ хэрэг хэж шалтагаан ба нүхэсэл усадхаха болотор болзрто хуули хазагайруулга хэргылэх зүйлнүүд хэрэглэдэг.

Статья 27. Пэргылэлгын хөөрлэдөөн

1. Пэргылэлгын хөөрлэдөөн хуули хазагайруулга хэргылэх зүйлнүүдэй түлөөлгшэд үнгэргэдэг.

2. Пэргылэлгын хөөрлэдөөн ниитын ба гүрэнэй урда тэрэнэй харюусалга, хуули эбдэхэ социальна ба хуули ёһоной хойшолон ойлгуулха, тогтоогдоһон журам сахилга хэлэлгэхэ бүридэдэг.

3. Тус хэмжээ хэлүүлжэ байһан нюртай хөөрлэдэхэ үедэ журам эбдэлгэ болихо тухай хануулагдадаг.

4. Хуули хазагайруулга хэргылэх хэмжээнүүд хэрэглэгдэдэг нюрнуудта хэргылэмжын хөөрлэдөөн тэрэнэй ажал хэдэг ба (гү, али) хуралсалай газарта үнгэргэгдэдэг.

Статья 28. Хазагай ябадал гаргалга уридшалан хэргылэлгэ

1. Хазагай ябадал гаргалга уридшалан хэргылэлгэ тус хэмжээ абажа байһан нюрта тэрэнэй нийтэдэ аюултай үйлэ ябадал, тиймэ ябадалай хойшолон ба харюусалга даалга тухай ойлгуулга болоно.

2. Хазагай ябадал гаргалга уридшалан хэргылэлгэ хуули хазагайруулга хэргылдэг зүйлнүүд өөрын эрхэ түлөөлэлгэ соо гаргадаг.

3. Уридшалан хэргылэлгэ бэшгээр албан ёһоной болгогдодог.

Статья 29. Пэргылэлгэ бүридхэлдэ абалга

1. Пэргылэлгын бүридхэлдэ абалга бүридхэлдэ абтаһан нюрнуудай хойноһоо байдаг (хурадаг) газараарнь захиргаанай, тойроод байдаг дүтын хүнүүдэй туһаар адаглалга, хазагай ябадалынь гаргалга хасалга, хуули хазагайруулха шалтагаан ба нүхэсэл усадхалга, түрэлхидынь ба дүтын хүнүүд хэрэглэдэг, ажабайдал зохболгодо шэглүүлэгдэхэн бусад хэмжээнүүдээр бэлүүлэгдэдэг.

2. Социальна дадалгын хэмжээнүүд хуули хазагайруулга хэргылдэг зүйлнүүд нимэ аргаар бэлүүлдэг.

Статья 30. Социальна дадалга

1. Эрхэтэнэй социальна дадалга хуули ёһоной, социальна-экономикын, сэдхэл зүйн-багшын, эмхидхэлэй ба үндэһэн хуулин эрхэ ба эрхэтэнэй эрхэ сүлөө бэлүүлгэдэ, ажабайдал зохболгодо шэглүүлэгдэхэн бусад хэмжээнүүдээр бэлүүлэгдэдэг.

2. Социальна дадалгын хэмжээнүүд хуули хазагайруулга хэргылдэг зүйлнүүд нимэ аргаар бэлүүлдэг:

1) социальна-хуули ёһоной туһа хүргэдэг комиссинууды байгуулга;

2) социальна дадалгада хэрэгтэй эрхэтэды элирүүлгэ;

3) социальна дадалгада хэрэгтэй эрхэтэдтэ туһа хүргэдэг нийтэ нэгэдэлнүүдтэй харилсалга;

4) социальна дадалгада хэрэгтэй эрхэтэдтэ ажалай хуури үгэдэг эмхинүүдэй ажал ябуулга урмашуулга;

5) социальна дадалгын түбүүды, хоулдаг байшан гэрнүүды ба ондоо тусхай эмхи зургаанууды нээлгэ;

6) хүндэ байдалда байһан нюрнуудай ажабайдалай нүхэсэл адаглалга.

Бүлэг IV. Зарим бүлэг эрхэтэдэй хуули хазагайруулга хэргылгэ

Статья 31. Хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгэ

1. Хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгэ – социальна, хуули ёһоной, багшын ба социальна аюултай байдалда байһан хүүгэд ба бүлэнүүдтэй хэргылгын ажал ябуулдаг харууһагүй байлга, хуули хазагайруулга ба хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй нийтэдэ харша ябадал гаргалгада түлхидэг шалтагаан ба эрхэ нүхэсэл элирүүлгэ ба усадхалгада шэглүүлэгдэхэн бусад хэмжээнүүд.

2. Хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгэ шэглүүлэгдэдэг гээл:

1) хуулин наһа хүсөөгүйшүүлдэ хуули ёһоной ба социальна лаб найдуулганууды бии болгодог;

2) хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгын зүйлнүүды эд хэрэгсэлэй-техникын, сангай, эрдэмэй-онол заабарин, ажалшадай хангалга.

3. Хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгын арга хэмжээ үнгэргэлгэдэ хабаадахадаа, элдэб түхэлэй зөөрин эмхинүүд, тэдэнэй эмхидхэлэй документнүүдтэ зүрилдөөтэй бэшэ байхада:

1) хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэе ёһо журамай, гуа хайханай, бэсын тамирай, ажалай хүмүүжүүлгэ ба хуралсал бэслүүлдэг;

2) хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй элүүр мэндэ байдалда хургадаг;

3) олон хүүгэдтэй бүлэнүүдтэ, үншэн хүүгэдтэ ба түрэлхидэй харгалзагүй үлэһэн хүүгэдтэ туһа хүргэдэг;

4) эрхэ сүлөөгөө хаһагдаһан хүнүүдэй байдаг газарһаа гү, али хуралсал-хүмүүжүүлгын тусхай эмхи зургаануудһаа бусаһан хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй социальна дадалгада туһа хүргэдэг;

5) хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгын арга хэмжээ бэлүүлдэг гүрэнэй зургаануудтай, эмхи болон эмхи зургаануудтай харилсадаг.

4. Хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгэ «Хуулин наһа хүсөөгүйшүүлэй харууһагүй байлга ба хуули хазагайруулга хэргылгын үндэһэн тухай» Федеральна хуулин ёһоор бэлүүлэгдэдэг.

Статья 32. Гэр бүлын харилсаанда хуули хазагайруулга хэргылгэ

Гэр бүлын харилсаанда захиргаанай хуули хазагайруулдаг нюрнууд дотоодын хэрэгүүдэй зургаанда хэргылгын бүридхэлдэ абтадаг. Хуулида тогтоогдоһон гуримда хазагай ябадал гаргангүй байха талаар хэргылгын ажал тэдэнэртэй ябуулагдадаг.

Статья 33. Эрхэ сүлөөгөө хаһагдаһан хүнүүды байлдаг газарһаа гараһан нюрнуудай, мүн баһа эрхэ сүлөөгөө хаһагдангүй хэһээлтэдэ байһан нюрнуудай дунда хуули хазагайруулга хэргылгэ

Эрхэ сүлөөгөө хаһагдаһан хүнүүды байлдаг газарһаа гараһан нюрнуудай, мүн баһа эрхэ сүлөөгөө хаһагдангүй хэһээлтэдэ байһан нюрнуудай дунда хуули хазагайруулга хэргылгэ нимэ аргаар бэлүүлэгдэдэг:

1) эрхэ сүлөөгөө хаһагдаһан хүнүүды байлдаг газарһаа гараһан нюрнуудта гэр байрын, ажал олголгын, эмнэлгын ба социальна хангалгын, социальна-сэдхэл ханаанай махабад заһалгын туһа үзүүлэгдэдэг;

2) хуули ёһоной хүмүүжүүлгэ.

Статья 34. Гэр байрагүй зайгуул нюрнуудай дунда хуули хазагайруулга хэргылгэ

Гэр байрагүй зайгуул нюрнуудай дунда хуули хазагайруулга хэргылгэ нимэ аргаар бэлүүлэгдэдэг:

1) тус нюрнуудта социальна дадалгада, ажалтай болгодо туһа хүргэдэг;

2) гэр байрын ба социальна ондоо түхэлэй туһа хангамжа тус нюрнуудта хүргэлгэдэ туһа хүргэдэг;

3) эмнэлгын туһа хүргэдэг;

4) сэдхэл заһалгын туһа хүргэдэг.

Бүлэг V. Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылгэ талаар ажал ябуулга ба хуули хазагайруулга хэргылгэ талаар харилсаа залан хүтэлэлгэ

Статья 35. Буряад Республикада

хуули хазагайруулга хэргылгэ талаар ажал ябуулга

1. Буряад Республикын гүрэнэй засагай гүйсэдхэхэ зургаануудай нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин зургаануудай, гүйсэдхэхэ засагай нютагай мөжонуудай федеральна зургаануудай ба Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылгэ талаар нийтэ нэгэдэлнүүдэй ажал ябуулга Буряад Республикын Президентын дэргэдэ аюлгүйе сахиха совет байгуулха аргаар Буряад Республикын Президент залан хүтэлдэг.

2. Өөрын мэдэлэй асуудалнуудаар Буряад Республикын дэбисхэртэ хуули хазагайруулга хэргылгэ талаар залан хүтэлэлгэдэ Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылдэг объектнүүдэй байгуулдаг комиссинууд, ондоо зургаанууд хабаададаг.

Статья 36. Хуули хазагайруулга хэргылдэг объектнүүдэй харилсаан

Хуули хазагайруулга хэргылдэг объектнүүдэй харилсаан нимэ түхэлөөр бэлүүлэгдэдэг:

1) хамтын арга хэмжээ түсэблэлгэ ба бэлүүлгэ;

2) эрхэ түлөөлэлгэ бэлүүлгэдэ хэрэгтэй мэдээсэл андалдалга.

Статья 37. Хуули хазагайруулга хэргылдэг объектнүүд гүйсэдхэхэ засагай нютагай мөжонуудай федеральна зургаануудтай ба ондоо эмхинүүдтэй харилсаан

1. Гүйсэдхэхэ засагай нютагай мөжонуудай федеральна зургаанууд Россиян Федерациин хуулин ёһоор хуули хазагайруулга хэргылгэ талаар ажал ябуулдаг.

2. Хуули хазагайруулга хэргылдэг объектнүүд өөрын ажал ябуулга түсэблэхэ бэлүүлхэдэ, өөрын эрхэ мэдэл соо гүрэнэй засагай федеральна зургаануудтай ба ондоо эмхинүүдтэй өөрын ажал ябуулдаг.

Бүлэг VI. Тус Хуулин дүримүүды бэлүүлгын мүнгэ сан

Статья 38. Хуули хазагайруулга хэргылгэ талаар ажал ябуулгын мүнгэн сангай хангалга

1. Буряад Республикада хуули хазагайруулга хэргылгэ федеральна хуулин ба Буряад Республикын хуулин ёһоор республикын бюджетэй ба ондоо арга боломжын мүнгэнэй тоосоогоор бэлүүлэгдэдэг.

2. Республикын хэмжээнэй хуули хазагайруулга хэргылгэхэ арга хэмжээ, тэрэ тоодо хуули хазагайруулга хэргылгэ тусхай зорилготой республикын ба албан зургаануудай програмнууды хангалга Буряад Республикын гаршалга уялга.

3. Нэмэлтэ мүнгэ номололгодо хайн дуранай түлбэринүүд, хайн дуранай үргэл хандиб болон федеральна хуулида ба Буряад Республикын хуулида хорюлтай бэшэ ондоо арга боломжонууд.

Бүлэг VII. Түгэсхэлэй дүрим

Статья 39. Тус хуулин хүсэндөө оролго

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө арбан үдэр болоод хүсэндөө ороно.

Буряад Республикын Президент

В.В. НАГОВИЦЫН
Улаан-Үдэ хото
2010 оной октябрийн 13
№ 1570-IV

Пунгуулин хуулин асуудалнуудаар Буряад Республикын хуули зарим шийдхэбэринүүдтэ хубилалтанууды оруулха тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал 2010 оной сентябрийн 29-дэ баталан абаа

Статья 1

2003 оной апрелин 25-най № 287-III “Буряад Республикын Пунгуулин комисси тухай” Буряад Республикын Хуулида (Буряад Республикын Хуулида шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2003, № 4 (49); 2006, № 3 (84), № 10 – 11 (91 – 92); 2007, № 4 – 5 (97 – 98), № 6 – 7 (99 – 100); 2008, № 4 – 5 (109 – 110); 2009, № 1 – 2 (118 – 119), 9 – 10 (126 – 127); “Бурятия” сонин, 2003, апрелин 30; 2006, мартын 11, ноябрийн 24; 2007, июнийн 5, июлийн 3; 2008, майн 6; 2009, мартын 17, октябрийн 17; 2010, июлийн 14) нимэ хубилалтанууды оруулха:

1) 7 статьяда:
а) 4-дэхи зүйлэй хоёрдохи абзацта “ондоо

политическэ партинууд болон нийтэ нэгэдэлнүүд” үгэнүүды “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай, ондоо политическэ партинуудай ба ондоо нийтэ нэгэдэлнүүдэй дурадхалнуудай” үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) 5-дахи зүйлэй “6” хуби зүйлдэ “, мүн баһа “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай.”;

в) 9-дэхи зүйлдэ “Россиян Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутатуудай хунгалта тухай” Федеральна хуулин,” үгэнүүдэй хойно “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай, ондоо политическэ партинуудай,” үгэнүүды нэмэхэ;

г) 10-дахи зүйлдэ “Россиян Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутатуудай хунгалта тухай” Федеральна хуулин,” үгэнүүдэй хойно “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай,” үгэнүүды нэмэхэ;

2) 9 статьяда:
а) 1.1-дэхи зүйлдэ “Россиян Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутатуудай хунгалта тухай” Федеральна хуулин,” үгэнүүдэй хойно “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай,” үгэнүүды нэмэхэ;

б) 7-дохи зүйлэй түрүүшын абзацта “Россиян Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутатуудай хунгалта тухай” Федеральна хуулин,” үгэнүүдэй хойно “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай,” үгэнүүды нэмэхэ;

в) 10-дахи зүйлдэ “Россиян Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутатуудай хунгалта тухай” Федеральна хуулин,” үгэнүүдэй хойно “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай,” үгэнүүды нэмэхэ.

Статья 2

2003 оной сентябрийн 17-ной № 417-III “Буряад Республикада муниципальна байгууламжануудай толгойлогшын хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулида (Буряад Республикын Хуулида шийдхэбэринүүдэй суглуулбари”, 2003, № 9 (54); 2004, № 12 (69); 2005, № 3 (72), № 12 (81); 2006, № 6 – 7 (87 – 88), № 8 – 9 (89 – 90); 2007, № 3 (96), № 6 – 7 (99 – 100); 2008, № 4 – 5 (109 – 110), хуби 2, № 6 – 7 (111 – 112); 2009, № 1 – 2 (118 – 119), 3 – 5 (120 – 122), № 9 – 10 (126 – 127), № 11 – 12 (128 – 129); 2010, № 1-3 (130 – 132); “Бурятия” сонин, 2003, сентябрийн 18; 2004, декабрийн 28; 2005, мартын 26; 2006, январийн 4, июлийн 11, сентябрийн 26; 2007, мартын 15, июлийн 3, июлийн 7; 2008, майн 13, июлийн 1, июлийн 2; 2009, мартын 17, майн 13, октябрийн 13, октябрийн 17, декабрийн 16; 2010, мартын 13, майн 15) нимэ хубилалтанууды оруулха:

1) 13 статьяда:
а) 6-дахи зүйлдэ “Россиян Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутатуудай хунгалта тухай” Федеральна хуулин,” үгэнүүдэй хойно “Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай” Буряад Республикын Хуулин ёһоор депутатуудай мандадуудтай болоһон кандидатуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлхэн политическэ партинуудай, ондоо политическэ партинуудай ба ондоо нийтэ нэгэдэлнүүдэй дурадхалнууды” үгэнүүды нэмэхэ;
б) 6.1-дэхи зүйлдэ “Россиян Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын

байгуулгануудай хүтэлбэрлхы зургаануудай, тэрэ тоодо Россиин Федерациин бусад мөжонудта, гэшүүдэй ажал ябуулга тухай;

3) заагдаһан политическэ партиин бии болгоһон бүлэглэлдэ ородог Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутадуудай, үгы гэбэл, заагдаһан политическэ партиин дэбжүүлһэн «Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутадуудай/хунгалта тухай» Федеральна хуулиин 82.1-дэхи статьягай ёһоор депутадуудай мандадууды абанан (депутадаид мандат абанан) кандидадуудай федеральна нэрэ тоолборин бүридэлдэ хунгалдан Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутадуудай (депутадаид) ажал ябуулга тухай;

4) заагдаһан политическэ партиин бии болгоһон депутадуудай нэгэдэлнүүдэй (бүлэглэлнүүдэй) гэшүүд болодог Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай, үгы гэбэл, заагдаһан политическэ партиин «Россиин Федерациин эрхэтгэй хунгуулиин эрхын ба ханал хурялгада хабаадалгын эрхын гол найдуулганууд тухай» Федеральна хуулиин 35-дахы статьягай 17-зүйлөөр хараалагдаһан «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай хунгалта тухай» Буряад Республикын Хуулиин ёһоор Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай мандадууды абанан кандидадуудай нэрэ тоолборинууд соо хунгалдан тус зургаануудай депутадуудай, мун заагдаһан политическэ партиин гэшүүд болох Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай ажал ябуулга тухай;

5) заагдаһан политическэ партиин депутадуудай нэгэдэлнүүдэй (бүлэглэлнүүдэй) гэшүүд болох муниципальна байгууламжануудай түлөөлэлгэтэ зургаануудай депутадуудай, мун муниципальна байгууламжануудай түлөөлэлгэтэ зургаануудай депутадуудай – заагдаһан политическэ партинуудай гэшүүдэй;

6) Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмэдэ, Буряад Республикын Арадай Хуралда ба Буряад Республикадахи муниципальна байгууламжануудай түлөөлэлгэтэ зургаануудта заагдаһан политическэ партиин депутадуудай нэгэдэлнүүдэй (бүлэглэлнүүдэй) ажал ябуулга тухай.

3. Тус статьягай 2-дохи хубин 2-5 зүйлнүүдтэ заагдаһан нюорнуудай ажал ябуулга тухай Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партиин ажал ябуулгатай холбоогүй, тэдэ нюорнуудай тус политическэ партида хабаатайе заалтагүй тараагдаһан мэдээн тус политическэ партиин ажал ябуулга харуулгада хабаагүй, тиимэ мэдээн тараагдаһан гаргашалагдаһан эфирэй саг тус Хуулиин 6-дахы статьягай ёһоор бүридхэлдэ абтадаггүй.

4. Тус статьягай 2-дохи хубин 2-5 зүйлнүүдтэ заагдаһан нюорнуудай мэдүүлгэнүүд ба үгэ хэлэлгэнүүд (үгэ хэлэлгын хубинууд) тэдэ нюорнуудай Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партида хабаатайе нь нютагай телеканалда дахуул бэшгээр, нютагай радиодо тайлбарилһан шэнжэтэй мэдээсэлнүүдээр хангагдаха зэргэтэй.

Статья 6. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгын хойноһоо хиналта

1. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгын хойноһоо хиналта Пунгуулиин комисси заагдаһан политическэ партинуудай, Буряад Республикада теле- ба (али) радиодамжуулга хэдэг эмхинүүдэй хабаадалгатайгаар, мун тиихэдэ Буряад Республикада олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүды бүридхэлдэ абаха талаар үүргэ бэлүүлхэ түлөөлэлгэтэй гүйсэдхэхы засагай федеральна зургаанай нютагай зургаантай хэлсэн тааруулжа бэлүүлдэг.

2. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада нэгэ харын туршада гаргашалагдаһан эфирэй сагы бүридхэлдэ абалгын гурим ба арга Пунгуулиин комиссин шийдхэбэрээр

баталагдадаг. Бүридхэлдэ абалгын аргада тус Хуулиин 5-дахы статьягай 2-дохи хубида заагдаһан мэдээтэй мэдээсэлэй тоо, тиимэ мэдээсэлнүүдэй үргэлжэлэл, мун тус Хуулиин 5-дахы статьягай 2-5 хубинуудай зүйлнүүдтэ заагдаһан мэдүүлгэнүүдэй ба үгэ хэлэлгэнүүдэй (хэсэгүүдэй) бүхыдөө үргэлжэлэл гэхэ мэтэ харуулалтанууд хараалагдаха зэргэтэй.

Пунгуулиин комиссин шийдхэбэрээр заагдаһан политическэ парти бүхэнэй ажал ябуулга тухай хөөрөөндэ гаргашалагдаһан эфирэй сагай хэмжээ бүридхэлгын гуримда ба арга заабарида бусадшы эрилтэнүүд табигдажа болодог.

3. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулга харуулгада литын нэгэ харын туршада гаргашалагдаһан агаарай долгиндо гаралгын сагай хэмжээ бүридхэлгын дүн тогтоохо зорилгоор Пунгуулиин комисси ажал ябуулга харуулгада ажал ябуулга тухай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгатай холбоотой гаршануудта мунгэ номололго

1. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгатай холбоотой гаршануудта мунгэ номололго Пунгуулиин комиссин ажал ябуулгын хангалгада үгтэһэн республикын бюджетдэй мунгэнэй тоосоогоор бэлүүлэгдэдэг.

2. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгатай холбоотой гаршануудта мунгэ номололго Пунгуулиин комиссин ажал ябуулгын хангалгада үгтэһэн республикын бюджетдэй мунгэнэй тоосоогоор бэлүүлэгдэдэг.

3. Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһоной удаа арбан хоногой үнгэрхэдэ, тус Хуулиин 5-дахы статьянаа, 6-дахы статьягай 1, 4, 6-10 хубинуудһаа бэшэндэ, хүсэндөө орохо.

2. Тус Хуулиин 5-дахы статья, 6-дахы статьягай 1, 4, 6-10 хубинууд 2011 оной январин 1-һэ хүсэндөө орохо.

3. Тус Хуулиин 1-дэхи статьягай 1 зүйлэй, 5-дахы статьягай 2-дохи хубин 4 зүйлэй дүримүүд «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай хунгалта тухай» Буряад Республикын Хуулиин ёһоор депутадуудай мандат дамжуулагдаһан кандидадуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлһэн политическэ партида хабаатайгаар тус Хуулиин хүсэндөө ороһон үдэрһөө хойшо зарлагдаһан Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай хунгалта үн-гэргэдэһэн ушараар бии болоһон хуулиа харилсаануудта хэрэглэгдэдэг.

Буряад Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН
Улаан-Үдэ хото
2010 оной октябрийн 13
№ 1589-IV

7. Тус статьягай 6-дахы хубида заагдаһан Пунгуулиин комиссин шийдхэбэри абанан теле-болон (али) радиодамжуулга бэлүүлдэг эмхи шийдхэбэри абанан үдэрһөө хойшо 30 хоногой туршада Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партида хабаатай дутаһан сагай хэмжээ тус статьягай 8-дахы хубаар хараалагдаһан ушарһаа бэшэндэ хүсэлдүүлдэг.

8. Тус статьягай 6-дахы хубида заагдаһан Пунгуулиин комиссин шийдхэбэритэй эбсээгүй ушарта теле- болон (али) радиодамжуулга бэлүүлдэг эмхи абанан үдэрһөө хойшо 10 үдэрэй туршада зүбшөөгөөгүй ушар шалтаг үндэһэлэн Пунгуулиин комиссида бэшгээр хандадаг.

9. Пунгуулиин комисси тэрэ хандалгынь абанан үдэрһөө хойшо 10 хоногой туршада харын туршада заагдаһан политическэ партинуудай ажал ябуулгада гаргашалагдаһан эфирэй сагай бүридхэлэй дүнгүүд тухай асуудал хаража үзэхэ ушартай. Заагдаһан политическэ партинуудай ажал ябуулга адли хэмжээгээр харуулха тухай эрилтэ эбдэлгын ушар Пунгуулиин комиссин дахинаа тогтообол, тиимэ шийдхэбэридэ ороһон теле- болон (али) радиодамжуулга бэлүүлдэг эмхи абанан тус политическэ партида хабаатай эфирэй сагай дутагдалы шийдхэбэрин абтанһаа хойшо 20 хоногой туршада хүсэлдүүлдэг.

тус Хууляар Пунгуулиин комиссин эрхэ мэдэлдэ хабаадуулагдаһан асуудалнуудаар шийдхэбэринүүды абанан тулада хэрэгтэй мэдээ болон материалнууды эрихэ эрхэтэй.

10. Нютагай телеканалдай ба нютагай радиогой урда жэлдэ заагдаһан политическэ партинуудай ажал ябуулга харуулгада адли эрхын найдуулга хангаха тухай мэдээнүүды Пунгуулиин комисси «Бурятия» газетэдэ байгша оной январин 31-һэ хойшо бэшэ толилхо ёһотой.

Статья 7. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгатай холбоотой гаршануудта мунгэ номололго

1. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгатай холбоо-той гаршануудта мунгэ номололго республикын бюджетдэй тоосоогоор хэгдэдэг.

Тус гаршануудта мунгэ номололгын гурим Буряад Республикын Правительство республикын бюджет тухай Буряад Республикын хуулиин ёһоор тодорхойлодог.

2. Буряад Республикын Арадай Хуралда түлөөлэгдэһэн политическэ партинуудай ажал ябуулгы нютагай телеканалда ба нютагай радиодо харуулгада тэдэнэй адли эрхын найдуулга хангалгатай холбоотой гаршануудта мунгэ номололго Пунгуулиин комиссин ажал ябуулгын хангалгада үгтэһэн республикын бюджетдэй мунгэнэй тоосоогоор бэлүүлэгдэдэг.

Статья 8. Тус Хуулиин хүсэндөө оролго

1. Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһоной удаа арбан хоногой үнгэрхэдэ, тус Хуулиин 5-дахы статьянаа, 6-дахы статьягай 1, 4, 6-10 хубинуудһаа бэшэндэ, хүсэндөө орохо.

2. Тус Хуулиин 5-дахы статья, 6-дахы статьягай 1, 4, 6-10 хубинууд 2011 оной январин 1-һэ хүсэндөө орохо.

3. Тус Хуулиин 1-дэхи статьягай 1 зүйлэй, 5-дахы статьягай 2-дохи хубин 4 зүйлэй дүримүүд «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай хунгалта тухай» Буряад Республикын Хуулиин ёһоор депутадуудай мандат дамжуулагдаһан кандидадуудай нэрэ тоолбори дэбжүүлһэн политическэ партида хабаатайгаар тус Хуулиин хүсэндөө ороһон үдэрһөө хойшо зарлагдаһан Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай хунгалта үн-гэргэдэһэн ушараар бии болоһон хуулиа харилсаануудта хэрэглэгдэдэг.

Буряад Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН
Улаан-Үдэ хото
2010 оной октябрийн 13
№ 1589-IV

«Бэын тамирай соёл болон спорт тухай» Буряад Республикын Хуулиин хабсаргалтада хубилалта оруулха тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал 2010 оной сентябрийн 29-дэ баталан абаа

Статья 1
«Бэын тамирай соёл болон спорт тухай» Буряад Республикын 1996 оной февралын 1-нэй 250-1 дугаарай Хуулиин хабсаргалтада (Буряад Республикын Арадай Хуралай Хуулига дансанууд, 1996, № 10 (21); Буряад Республикын Хуулига шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2001, № 4-5 (23-24); 2006, № 8-9 (89-90); № 12 (93); 2007, № 3 (96), № 10-11 (1030104); 2008, № 6-7 (111-112), 2009, № 3-5 (120-122); № 11-12 (128-129); «Бурятия» газетэ, 1996, мартын 1; 2001, майн 11; 2006, сентябрийн 21, декабрийн 22; 2007, мартын 10, октябрийн 10; 2008, июлин 8, 2009, майн 13, ноябрийн 12) хубилалта оруулхадаа, «Олимпин нааданууд» гэһэн үгын удаа «, эдиршүүлэй Олимпин нааданууд» гэһэн үгэнүүды нэмэхэ.

Статья 2
Тус Хуули «Республикын 2010 оной бюджет тухай» Буряад Республикын Хуулида тусаха хубилалтанууды оруулха тухай Буряад Республикын хуулиин хүсэндөө ороһон үдэрһөө хүсэндөө ородог ба 2010 оной августын 1-һэ хойшо бии болоһон харилсаануудта тарадаг.

Буряад Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН
Улаан-Үдэ хото
2010 оной октябрийн 13
1593-IV

«2008 – 2010 онуудта ба 2017 он болотор Буряад Республикын социально-экономикын хүгжэлтын программа тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай

Буряад Республикын Арадай Хурал 2010 оной сентябрийн 29-дэ баталан абаа

Статья 1
2007 оной ноябрийн 9-нэй № 2595-III «2008 – 2010 онуудта ба 2017 он болотор Буряад Республикын социально-экономикын хүгжэлтын программа тухай» Буряад Республикын Хуулида (Буряад Республикын Хуулига шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2007, № 10-11 (103-104); 2008, № 3 (108), № 11 (116), № 12 (117); 2009, № 1-2 (118-119), № 3-5 (120-122), № 9-10 (126-127); № 11-12 (128-129); 2010, № 1-3 (130-132); «Бурятия» сонин, 2007, ноябрийн 13; 2008, мартын 15, ноябрийн 11, декабрийн 30; 2009, мартын 17, майн 13, июлин 16, августын 27, октябрийн 13, декабрийн 16; 2010, январин 16, мартын 13, майн 18) имэ хубилалтанууды оруулха:

1) 2008 – 2010 онуудта ба 2017 он болотор Буряад Республикын социально-экономикын хүгжэлтын программын паспортда:
«Зохёон бэлдэхэ үндэһэн» гэһэн мур ингэжэ найруулха:

« Зохёон бэлдэхэ үндэһэн	1. 1995 оной июлин 20-ной № 115-ФЗ «Россиин Федерациин гүрэнэй уридшалан багсаалга ба социально-экономикын хүгжэлтын программанууд тухай» федеральна хуули. 2. 1996 оной апрелин 2-рой № 284-I «Буряад Республикын гүрэнэй уридшалан багсаалга ба социально-экономикын хүгжэлтын программанууд тухай» Буряад Республикын Хуули. 3. 2007 оной декабрийн 15-най № 410 «2025 он болотор Буряад Республикын социально-экономикын хүгжэлтын гол бодомжо тухай» Буряад Республикын Правительствын тогтоол
--------------------------	---

«Программа номололгын хэмжээн ба арга нөөс» мур ингэжэ найруулха:

« Программа номололгын хэмжээн ба арга нөөс	Программада мунгэ номололгын юрэнхы хэмжээн 287 854,83 млн. түхэриг болоно. Программада мунгэ номололгын арга нөөснүүд гэбэл: федеральна бюджет – 74 163,61 млн. түх.; республикын бюджет – 33 495,35 млн. түх.; муниципальна аймагуудай ба хотын тойрогуудай бюджетүүд – 12 474,57 млн. түх.; хууриин газарнуудай бюджетүүд – 89,81 млн. түх.; эмхинүүдэй өөрын ба татагдаһан мунгэн зөөри – 167 631,49 млн. түхэриг
---	---

**"РЕСПУБЛИКЫН 2010 ОНОЙ БЮДЖЕТ ТУХАЙ"
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИДА ХУБИЛАЛТАНУУДЫЕ
ОРУУЛХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хурал
2010 оной сентябрийн 29-дэ
баталан абаа

Статья 1

"Республикын 2010 оной бюджет тухай" Буряад Республикын 2009 оной декабрийн 11-нэй 1229-IV дугаарай Хуулида (Буряад Республикын Хуулига шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, № 11-12 (128-129); 2010, № 1-3 (130-132); "Бурятия" газетэ, 2009, декабрийн 16, декабрийн 24; 2010, февралын 6, мартын 6, майн 13, июлийн 14) удаадахи хубилалтануудые оруулха гэбэл:

1) 1 статья иигэжэ найруулха:

"Статья 1

Республикын 2010 оной бюджетэй гол харуулалтануудые баталха гэбэл: олзо оршын юрэнхы хэмжээ 31 944 747,7 мянган түхэригэй хэмжээндэ, тэрэ тоодо бусаалтагүй оршо 20 250 980,8 мянган түхэригэй хэмжээндэ; гаршын юрэнхы хэмжээ 36 694 315,4 мянган түхэригэй хэмжээндэ; республикын бюджетэй оршын дутагал 4 749 567, мянган түхэригэй хэмжээндэ.;

2) 7-дохи статьягай 3 зүйлдэ "5 483 858,4 мянган түхэриг" гэхэн үгэнүүдые "5 841 092,8 мянган түхэриг" гээд хэлгэхэ;

3) 12-дохи статьягай 2-дохи зүйлдэ "745 289,0 мянган түхэриг" гэхэн үгэнүүдые "1 239 154,3 мянган түхэриг" гээд хэлгэхэ;

4) 16-дахи статьягай 1 хубида "412 125,9 мянган түхэригэй хэмжээгээр" гэхэн үгэнүүдые "462 125,9 мянган түхэригэй хэмжээгээр" гэхэн үгэнүүдээр, "267 086,8 мянган түхэриг" гэхэн үгэнүүдые "317 086,8 мянган түхэриг" гээд хэлгэхэ;

5) 17-дохи статьягай 1 хубида нимэ удхатай 7 зүйл нэмэхэ:

"7) Муниципальна байгууламжануудай бюджетүүдтэ туризмын замуудые бэлдэлгэдэ гээд бусад бюджет хоорондын трансферт хубаалгын арга тус Хуулийн 22.2 хабсаргалтын ёһоор.;"

6) 18-дахи статьягай 1-дэхи хубида "169 997,0 мянган түхэриг" гэхэн үгэнүүдые "168 622,0 мянган түхэриг" гэхэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

7) 1-дэхи хабсаргалтада:

а) "Буряад Республикын Байгаалин нөөсөнүүдэй министерство" гэжэ 4 зүйлдэ:

4	Буряад Республикын Байгаалин нөөсөнүүдэй министерство
---	---

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мурнүүдые нэмэхэ:

803	1 08 07082 01 1000 110	Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ оруулагдадаг зүбшөөрэл үгэлгэтэй, шалгалтатай холбоотой үйлэ хэһэнэй түлөө гүрэнэй сүүбэн, тиймэ шалгалтын Россиин Федерациин хууляар хараалагдаһан байбал
803	1 09 06050 02 0000 110	Юрэнхы таранги ашагта малтамалай хэбтэштэй газарай участогуудые гү, али нотагай удха шанартай участогуудые ашаглалгада зүбшөөрэл үгэлгын түлөө татабари

б) «Буряад Республикын хуралсалай ба эрдэм ухаанай министерство» гэжэ 7 зүйлдэ:

7	«Буряад Республикын хуралсалай ба эрдэм ухаанай министерство»
---	---

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

806	1 08 07300 01 1000 110	Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ оруулагдадаг бусад хуулига удха шанартай үйлэнүүдые хэһэнэй түлөө бусад гүрэнэй сүүбэн,
-----	---------------------------	---

в) «Буряад Республикын Финансын министерство» гэжэ 10-дахи зүйлдэ:

809	1 16 18020 02 0000 140	Бюджетэй хуули хазагайруулһанай түлөө мүнгэ нэхэлгэнүүд (яланууд) (Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдэй хубида)
-----	---------------------------	--

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

09	1 16 21020 02 0000 140	Россиин Федерациин можонуудай бюджеттэ оруулагдадаг гэмтэ ябадал хэһэн нюурнуудһаа нэхэгдэдэг зөөрийн хохидол хүсэлдүүлһэн мүнгэн (яла)
----	---------------------------	---

г) «Буряад Республикын Социальна хамгаалгын министерство» гэхэн 13-дахи зүйлдэ:

81	2 02 04999 02 0000 151	Россиин Федерациин можонуудай бюджеттэ оруулагдадаг бюджетэй бусад дамжуулганууд
----	---------------------------	--

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

813	2 02 09011 02 0000 151	Федеральна бюджеттэ Россиин Федерациин можонуудай бюджеттэ оруулагдадаг бусаалтагүй бусад оруулга
-----	---------------------------	---

д) «Буряад Республикын зөөрийн ба газарай харилсаанай министерство» гэхэн 15 зүйлдэ:

15	Буряад Республикын зөөрийн ба газарай харилсаануудай министерство
----	---

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

815	1 08 07082 01 1000 110	Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ оруулагдадаг зүбшөөрэл үгэлгэтэй, шалгалтатай холбоотой үйлэ хэһэнэй түлөө гүрэнэй сүүбэн, тиймэ шалгалтын Россиин Федерациин хууляар хараалагдаһан байбал
-----	---------------------------	--

е) «Бэсын тамирай соёлой ба спортын талаар республикын агентство» гэхэн 16 зүйлдэ:

16	Бэсын тамирай соёлой ба спортын талаар республикын агентство
----	--

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

816	1 08 07300 01 1000 110	Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ оруулагдадаг бусад хуулига удха шанартай үйлэнүүдые хэһэнэй түлөө бусад гүрэнэй сүүбэн,
-----	---------------------------	---

ж) «Эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй ба зүбшөөрэл үгэлгын талаар республикын албан» 25-дахи зүйлдэ:

825	1 08 07082 01 1000 110	Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ оруулагдадаг зүбшөөрэл үгэлгэтэй, шалгалтатай холбоотой үйлэ хэһэнэй түлөө гүрэнэй сүүбэн, тиймэ шалгалтын Россиин Федерациин хууляар хараалагдаһан байбал
-----	---------------------------	--

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

825	1 09 06041 02 0000 110	Архиин бугархай паймаагай зүбшөөрэл Россиин Федерациин можонуудай гүрэнэй засагай зургаануудай үгэлгын түлөө татабари, тэрэ тоодо болзор хойшолуулга (таһалалга) үгэһэнэй ушарта
-----	---------------------------	--

825	1 13 02021 02 0000 130	Архиин бугархай наймаагай зүбшөөрэл Россиин Федерациин можонуудай гүрэнэй засагай зургаануудай үгэлгын түлөө татабари
-----	---------------------------	---

гэхэн мурые хаһаха;

з) «Гэр бүлын ба хүүгэдэй хэрэгүүдээр республикын агентство» гэхэн 35 зүйлдэ:

836	2 02 02047 02 0000 151	Үншэн хүүгэдыс, түрэлхидэй тэдхэлгэгүй үлэһэн хүүгэдыс, мүн харгалзалгада (тэдхэлгэдэ) байһан, гэр байрагүй хүүгэдыс гэр байраар хангалгада Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ мүнгэн тэдхэмжэ
-----	---------------------------	---

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

836	2 02 04020 02 0000 151	Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ «Түрэлхидэй алдар соло» орленоор шагнагдахада нөгэ удаа мүнгөөр урмашуулгада бюджетэй хоорондо мүнгэ дамжуулга»
-----	------------------------	---

и) «Агнуурийн объектүүдтэ хабадуулагдаһан амитадай аймаг хамгаалха, хинаха ба гуримшуулха талаар, ой модоной хиналтын ба байгаали ашаглалгын талаар харуулгын талаар республикын албан» гэхэн 36 зүйлдэ:

336	Агнуурийн объектүүдтэ хабадуулагдаһан амитадай аймаг хамгаалха, хинаха ба гуримшуулха талаар, ой модоной хиналтын ба байгаали ашаглалгын талаар харуулгын республикын албан
-----	---

гэхэн мурэй удаа нимэ удхатай мур нэмэхэ:

837	1 08 07300 01 1000 110	Россиин Федерациин можонуудай бюджетүүдтэ оруулагдадаг бусад хуулига удха шанартай үйлэнүүдые хэһэнэй түлөө бусад гүрэнэй сүүбэн,
-----	---------------------------	---

к) нимэ удхатай «Северобайкальск хото» муниципальна байгууламжын захиргаанай хотын ажахы хүтэлхэ талаар хороон» гэхэн нимэ удхатай 39.1 зүйл нэмэхэ:

39.1	«Северобайкальск хото» муниципальна байгууламжын захиргаанай хотын ажахы хүтэлхэ талаар хороон	
9994	1 11 05010 04 0000 120	Гүрэнэй зөөрийн илгагдаагүй ба хотын тойрогуудай хилэдэ оршодог газарай участогуудай түлөө арьцын түлбэрийн түхэлөөр абтадаг оршо, мүн заагдаһан участогуудай арьцын хэлсээ баталалгын эрхэ худалдалгаһаа мүнгэн
9994	1 14 06012 04 0000 430	Гүрэнэй зөөрийн илгагдаагүй ба хотын тойрогуудай хилэдэ оршодог газарай участогуудые худалдалгаһаа оршо

л) «Республикын бюджетэй оршын гол захирагшадай эрхэ мэдэл соонь захирдаг республикын бюджетэй бусад оршо» гэхэн 41 зүйлдэ:

0000	1 08 04010 01 1000 110	Гүрэнэй нотаридай конторонуудай нотариусуудай ба (али) Россиин Федерациин хуулига шийдхэбэринүүдэй ба (али) Россиин Федерациин можонуудай хуулига шийдхэбэринүүдэй ёһоор түлөөлэлгэтэй гүйсэдхэхы засагай зургаануудай тушаалта нюурнуудай нотаридай үйлэ хэһэнэй түлөө гүрэнэй сүүбэн
------	------------------------	--

гэжэн мүнрүүдэй удаа нимэ удхатай мүнрүүдые нэмэхэ:

0000	1 08 07082 01 1000 110	Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедүүдтэ оруулагдадаг зүбшөөрэл үгэлгэтэй, шалгалтатай холбоотой үйлэ хэһэнэй түлөө гүрэнэй сүүбэн, тиимэ шалгалтын Россиин Федерациин хуулиар хараалагдаһан байбал			
000	1 08 07300 01 1000 110	Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедүүдтэ оруулагдадаг бусад хуулига удха шапартай үйлэһүүдыс хэһэнэй түлөө бусад гүрэнэй сүүбэн,			
0000	1 16 18020 02 0000 140	Бюджетэй хуули эбдэнэй түлөө пэхэлгэтүүд (яла) (Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедэй хубида)			

гэжэн мүнрүүдэй удаа нимэ удхатай мүнрүүдые нэмэхэ:

0000	1 16 21020 02 0000 140	Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедтэ оруулагдадаг гэмтэ ябадал хэһэн шюурнуудһаа пэхэлгэдэг ба зөөриин хохидол хүсэлдүүлгэн мүнгэн (яла)			
------	------------------------	--	--	--	--

8) 5-дахы хабсаргалтада:

а)

1 03 02143 01 0000 110	2003 оной тоосоогоор акцизна складуудһаа худалдахада спирттын 9 процент хубитай архиин (улаан архиһаа бэшэ) акциз	100			
------------------------	---	-----	--	--	--

гэжэн мүнрүүдэй удаа нимэ удхатай мүнрүүдые нэмэхэ:

1 08 00000 00 0000 000	ГҮРЭНЭЙ СҮҮБЭН				
1 08 07082 01 0000 110	Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедүүдтэ оруулагдадаг зүбшөөрэл үгэлгэтэй, шалгалтатай холбоотой үйлэ хэһэнэй түлөө гүрэнэй сүүбэн, тиимэ шалгалтын Россиин Федерациин хуулиар хараалагдаһан байбал	100			
1 08 07300 01 0000 110	Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедүүдтэ оруулагдадаг бусад хуулига удха шапартай үйлэһүүдыс хэһэнэй түлөө бусад гүрэнэй сүүбэн,	100			

б)

1 09 06030 02 0000 110	Бусад татабаринууд	100			
------------------------	--------------------	-----	--	--	--

гэжэн мүнрүүдэй удаа нимэ удхатай мүнрүүдые нэмэхэ:

1 09 06041 02 0000 110	Архиин бугархай наймаагай зүбшөөрэл Россиин Федерациин мөжонуудай гүрэнэй засагай зургаануудай үгэлгын түлөө татабари, тэрэ тоодо болзор хойшолуулга (таһалалга) үгэлгэнэй ушарга	00			
1 09 06043 02 0000 110	Архиин бугархай наймаагай зүбшөөрэл хотын тойрогуудай шотагай өөһдөн хүтэлбэриин зургаануудай үгэлгын түлөө татабари, тэрэ тоодо болзор хойшолуулга (таһалалга) үгэлгэнэй ушарга			100	
1 09 06044 02 0000 110	Архиин бугархай наймаагай зүбшөөрэл муниципальна аймагуудай шотагай өөһдөн хүтэлбэриин зургаануудай үгэлгын түлөө татабари, тэрэ тоодо болзор хойшолуулга (таһалалга) үгэлгэнэй ушарга			100	
1 09 06050 02 0000 110	Юрэнхы таранги ашагта малгамалнуудтай газарай участогуудга гү, али шотагай удха шапартай участогуудга зүбшөөрэл үгэлгын татабари	100			

в)

16 32020 02 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ (Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедэй хубида)	100			
16 32040 04 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ (хотын тойрогуудай бюджедүүдэй хубида)			100	
16 32050 05 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ (муниципальна аймагуудай бюджедүүдэй хубида)			100	
16 32050 10 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ (хууриин газарнуудай бюджедүүдэй хубида)				100

гэжэн мүнрүүдэй удаа нимэ удхатай мүнрүүдые нэмэхэ:

1 16 32000 02 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ мүншэ пэхэлгэнүүд (Россиин Федерациин мөжонуудай бюджедэй хубида)	100			
1 16 32000 04 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ мүншэ пэхэлгэнүүд (хотын тойрогуудай бюджедүүдэй хубида)			100	
1 16 32000 05 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ мүншэ пэхэлгэнүүд (муниципальна аймагуудай бюджедүүдэй хубида)			100	
1 16 32000 10 0000 140	Хуули бусаар гү, али зааһан зорилгоор бэлэ гаргашалагдаһан мүншэ, мүн тэрэһинээ абтаһан олзо хүсэлдүүлгэ мүншэ пэхэлгэнүүд (хууриин газарнуудай бюджедүүдэй хубида)				100

г) тайлбари "*" иигэжэ найруулха:

* Оруулагдахагүй гээл:

хууриинуудай хоорондохы газарта хубиин шюурнуудай олзын татабари. Налог хубаалгын хэм - муниципальна аймагуудай бюджедүүдтэ 40 процент, республикын бюджедтэ - 60 процент;

патентын үндэһөөр Россиин Федерациин дэбисхэр дээрэ ажал ябуулга бээлүүлхэдэ тогтоомол түлбэриин түхэлөөр хари гүрэнэй эрхэтэдэй түлэдэг хубиин шюурнуудай олзын налог - республикын бюджедтэ 100 процент.;

9) 6, 7, 8, 9, 10, 11 ба 12 хабсаргалтануудыс ондоогоор найруулха (энэ ном соо ород хэлэн дээрэ).

10) 13-дахы хабсаргалтада:

а) "Гүрэнэй захил хэгшэ, бюджедэй мүнгэнэй гол захирагша - Буряад Республикын Барилгын ба гэр байрын-коммунальна ажахын халбари шэнэдхэлгын министерство" гэжэн бүлэг иигэжэ найруулха:

Гүрэнэй захил хэгшэ, бюджедэй мүнгэнэй гол захирагша – Буряад Республикын Барилгын ба гэр байрын-коммунальна ажахын халбари шэнэдхэлгын министерство				1 767 181,0
	<i>Бюджет хоорондын мүнгэ дамжуулганууд</i>	11		1 767 181,0
1.1	<i>Муниципальна байгууламжануудай бюджедүүдтэ тэдхэмжэ</i>	11	02	1 767 181,0
1.1.1	Кабанскын аймагай Бабушкин хотын сэбэрлэлгын түхээрлэгэнүүд	11	02	14 000,0
1.1.2	Ажаһуудалай хаягдал болбосоруулха талаар үйлэдбэриинүүдыс барилга (Улаан-Үдэ хото)	11	02	38 232,0
1.1.3	Зүүн зүгэй эмнэлгын түбтэ ошоһон харгы барилга (Улаан-Үдэ хото)	11	02	20 000,0
1.1.4	Кабанскын аймагай Селенгинск тосхондо соёлой-спортын байшан шэнэлэлгэ. Блок «Е»	11	02	34 000,0
1.1.5	Муйскын аймагай Таксимо тосхондо 160 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	115 200,0
1.1.6	Мухар-Шэбэрэй аймагай Суулга хууринда 50 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	29 126,5
1.1.7	Түнкэнэй аймагай Жэмһэг хууринда хургуули барилга	11	02	149 680,0
1.1.8	Хяагтын аймагай Хяагта хотодо 2-дохи хургуули барилга	11	02	318 774,7
1.1.9	Хурамхаанай аймагай Арзгун хууринда хургуули барилга	11	02	123 360,0
1.1.10	Сэлэнгын аймагай Зургаан-Дэбэ хууринда хургуули барилга	11	02	96 030,0
1.1.11	Яруунын аймагай Тэлэмбэдэ хургуули барилга	11	02	134 100,0
1.1.12	Захаминай аймагай Санага хууринда хургуули барилга	11	02	129 995,4
1.1.13	Баргажанай аймагай Баргажан хууринда хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	58 252,9
1.1.14	Баунтын аймагай Багдарин хууринда 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	58 252,9
1.1.15	Бэшүүрэй аймагай Бэшүүр хууринда 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	58 252,9
1.1.16	Загарайн аймагай Загарай тосхондо 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	58 252,9
1.1.17	Кабанскын аймагай Бабушкин хотодо 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	58 252,9
1.1.18	Хэжэнгын аймагай Хэжэнгэ хууринда 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	58 252,9
1.1.19	Ахын аймагай Орлик хууринда 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	29 126,5
1.1.20	Тарбагатайн аймагай Тарбагатай хууринда 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	29 126,5
1.1.21	Хорин аймагай Хоринск хууринда 100 хууригай хүүгэдэй сэсэрлиг барилга	11	02	58 252,9

1.1.22	Ивалгын аймагай Кокорино нууринда хургуули барилга	11	02	102 01 02	13 050,4
1.1.23	Сэлэнгын аймагай Харгана нууринда хүүгэдэй ойро зуура байха эмхи зургаан болгожо байшан түхээрлэгэ	11	02	102 01 02	7 187,3
1.1.24	Мухар-Шэбэрэй аймагай Сагаан-Нуур тосхондо тамаралгын бассейн барилга	11	02	102 01 02	20 000,0
1.1.25	Түнхэнэй аймагай Хэрэн нууринда түбэй аймагай больницын хирургин корпус барилга	11	02	102 01 02	13 600,0
1.1.26	Загарай тосхондо сэбэрлэлгын түхээрлэгэ барилга	11	02	104 03 00	10 000,0
1.1.27	Улаан-Үдэдэ Аршан тосхондо санын база барилга	11	02	522 03 00	3 821,4
1.1.28	«Бэшүүрэй аймагай түбэй больница» гэжэ муниципальна эмхи зургаанай юрэнхы эмнэлгын ба үбшэн элирүүлгын түб барилга	11	02	522 27 00	10 000,0
1.1.29	Ивалгын аймагай Иволга нууринда бариха дүүргэгдээгүй хүүгэдэй сэсэрлигые юрэнхы эмнэлгын ба үбшэн элирүүлгын түб болгон барилга	11	02	522 27 00	10 000,0
1.1.30	Хурамхаанай аймагай Хурамхаан нууринда түбэй аймагай больницын 30 нууритай акушерэй корпус барилга	11	02	522 27 00	11 000,0

б)

БҮХЫДӨӨ	2 078 328,3
---------	-------------

г) гэнэн мүрье ингэжэ найруулха:

БҮХЫДӨӨ	2 179 669,0
---------	-------------

11) 14-дэхи хабсаргалтын II бүлэгэй 2 зүйлдэ имэ удхатай шэнэ мүрнүүдые нэмэхэ:
"хуулиа нюурнуудай, хубин хэрэг эрхилэгшэдэй хэдэг коммунальна туеа хангамжын
тогтомол сэнгүүдые Буряад Республикын сэнгүүдэй албанай хубилгаһанай
(доошолуулһанай) ушараар алдагдаһан олзо оршо хүсэлдүүлгэ;

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын ажал ябуулга телевидении болон
радио харуулалга ба үндэһэтэдэй программанууд;
гүрэнэй засагай зургаануудай гуримшуулгын хуулиа шийдхэбэринүүдые, албан ёһоной
бусад мэдээ толилолго.";

12) 15 ба 16 хабсаргалтануудые ондоогоор найруулха (энэ ном соо ород хэлэн дээрэ).

13) 19-дэхи хабсаргалтада:

а) 5.15.4 зүйлэй хубин хоёрдохы шэнэ мүртэ "тусаха тэдхэмжэнүүдэй" гэнэн үгэнүүдые
"бусад бюджет хоорондын мүнгэ дамжуулгануудай" гэнэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) 5.16 и 5.17 зүйлнүүдые нэмэхэ (энэ ном соо ород хэлэн дээрэ).

14) 22.2 хабсаргалта нэмэхэ (энэ ном соо ород хэлэн дээрэ).

15) 23-дахы хабсаргалтада:

а) 2-дохы хубида:

2.11 таблица ингэжэ найруулха:

"Таблица 2.11

**ЭСЭГЭ ОРОНОО ХАМГААЛГЫН 1941-1945 ОНУУДАЙ ДАЙНДА
ХАБААДАГШАДАЙ, ЭРЭМДЭГТЭЙ ХҮНҮҮДЭЙ БА АЛУУЛАГШАДАЙ
(НАҢА БАРАГШАДАЙ) ПАМГАДАЙ БАЙРЫН ЕХЭ БАГА ЗАПАБАРИ
ХЭЛГЭДЭ НЮТАГАЙ БЮДЖЕДУУДТЭ ТЭДХЭМЖЭ**

(мян. түхэриг)

	Муниципальная аймагай (хотын тойрогой) нэрэ	Хэмжээн
1	Баргажанай аймаг	750,0
2	Баунтын эвенкын аймаг	330,0
3	Бэшүүрэй аймаг	75,0
4	Зэдын аймаг	600,0
5	Загарайн аймаг	2 655,0
6	Захааминай аймаг	1 605,0
7	Ивалгын аймаг	715,0
8	Кабанскын аймаг	3 150,0
9	Хэжэнгын аймаг	30,0
10	Хурамхаанай аймаг	828,8
11	Хяагтын аймаг	1 050,0
12	Муйскын аймаг	60,0
13	Мухар-Шэбэрэй аймаг	1 170,0
14	Прибайкалиин аймаг	1 500,0
15	Хойто-Байгалай аймаг	195,0
16	Сэлэнгын аймаг	945,0
17	Тарбагатайн аймаг	1 650,0
18	Тункинский район	495,0
19	Хорин аймаг	885,0
20	Северобайкальск хото	270,0
21	Улаан-Үдэ хото	8 461,2
	БҮХЫДӨӨ	27 420,0

имэ удхатай 2.18 и 2.19 таблицануудые нэмэхэ:

"Таблица 2.18

**КОММУНАЛЬНА ТУЕА ХАНГАМЖА ТҮЛЭЛГЭДЭ МУНИЦИПАЛЬНА
АЙМАГУУДАЙ (ХОТЫН ТОЙРОГУУДАЙ) БЮДЖЕДУУДТЭ ТЭДХЭМЖЭ
ХУБААЛГА**

(мянган түхэриг)

	Муниципальная аймагай (хотын тойрогой) нэрэ	Мүнгэн
1	Баргажанай аймаг	7 198,8
2	Баунтын эвенкын аймаг	7 784,6

3	Бэшүүрэй аймаг	8 860,6
4	Зэдын аймаг	9 853,9
5	Загарайн аймаг	5 814,3
6	Захааминай аймаг	15 293,8
7	Ивалгын аймаг	5 759,1
8	Кабанскын аймаг	7 607,4
9	Хэжэнгын аймаг	12 909,5
10	Хурамхаанай аймаг	5 373,2
11	Хяагтын аймаг	2 649,8
12	Муйскын аймаг	4 976,9
13	Мухар-Шэбэрэй аймаг	15 938,5
14	Прибайкалиин аймаг	9 937,8
15	Хойто-Байгалай аймаг	2 525,9
16	Баргажанай аймаг	7 253,7
17	Баунтын эвенкын аймаг	17 239,7
18	Сэлэнгын аймаг	8 386,2
19	Тарбагатайн аймаг	5 202,5
20	Түнхэнэй аймаг	16 188,6
21	Хорин аймаг	2 423,0
22	Северобайкальск хото	2 222,4
23	Улаан-Үдэ хото	49 282,8
	БҮХЫДӨӨ	230 683,0

Таблица 2.19

**МУНИЦИПАЛЬНА БАЙГУУЛАМЖАНУУДАЙ СЭНГҮҮДЫЕ
ГУРИМШУУЛГЫН ЗУРГААНУУДАЙ ГЭР БАЙРЫН-КОММУНАЛЬНА
ХАНГАМЖЫН ТОГТОМОЛ СЭНГҮҮДЫЕ БА ХЭМҮҮДЫЕ
ХУБИЛГАҺАН (ДООШОЛУУЛҺАН) УШАРПАА АЛДАГДАҺАН ОЛЗО
ОРШО ХУУЛИТА НЮУРНУУДА, ХУБИИН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЭДТЭ
ХҮСЭЛДҮҮЛГЭДЭ МУНИЦИПАЛЬНА БАЙГУУЛАМЖАНУУДАЙ
БЮДЖЕДУУДТЭ ТЭДХЭМЖЭ ХУБААЛГА**

(мян. түхэриг)

	Муниципальная аймагай (хотын тойрогой) нэрэ	Мүнгэн
	Захааминай аймаг	1 947,3
	Хэжэнгын аймаг	2 300,0
	Хойто-Байгалай аймаг	4 508,3
	БҮХЫДӨӨ	8 755,6

б) 3-дахы хубида 3.1 таблица ингэжэ найруулха:

"Таблица 3.1

**ЮРЭНХЫ ЭРДЭМ ПУРАЛСАЛАЙ ЭМХИ ЗУРГААНУУДА ГҮРЭНЭЙ
ХЭМ ЭРИЛТЭ БЭЛҮҮЛХЭ ХУБИДА МҮНГЭ ПОМОЛОЛГОДО
НЮТАГАЙ БЮДЖЕДУУДТЭ ТЭДХЭМЖЭ ХУБААЛГА**

(мянган түхэриг)

	Муниципальная аймагай (хотын тойрогой) нэрэ	Мүнгэн
1	Баргажанай аймаг	130 633,1
2	Баунтын эвенкын аймаг	56 927,7
3	Бэшүүрэй аймаг	115 081,9
4	Зэдын аймаг	159 395,7
5	Загарайн аймаг	98 148,6
6	Захааминай аймаг	188 862,7
7	Ивалгын аймаг	132 248,5
8	Кабанскын аймаг	124 250,7
9	Хэжэнгын аймаг	194 357,2
10	Хурамхаанай аймаг	94 691,8
11	Хяагтын аймаг	96 057,1
12	Муйскын аймаг	144 711,9
13	Мухар-Шэбэрэй аймаг	59 182,8
14	Прибайкалиин аймаг	128 108,3
15	Хойто-Байгалай аймаг	32 740,2
16	Баргажанай аймаг	124 165,6
17	Баунтын эвенкын аймаг	69 378,1
18	Сэлэнгын аймаг	151 191,8
19	Тарбагатайн аймаг	62 482,2
20	Түнхэнэй аймаг	119 132,8
21	Хорин аймаг	100 110,4
22	Северобайкальск хото	91 026,2
23	Улаан-Үдэ хото	730 949,9
	БҮХЫДӨӨ	3 203 835,2

Статья 2

Тус Хуули албан ёһоор толилогдон үдэрһөө хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2010 оной октябрийн 7
№ 1608-IV

Статья 55. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгын гурим

1. Муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси холын ба хүрэхэд хүшэр газарнуудта байгуулагдахан хунгуулин нэгэ гү, али хэдэн участогуудта бүхы хунгагшадтай дуугаа үгэлгэ болзорхоо урид (гэбэшье, дуугаа үгэлгын үдэр болотор 15 хоногхоо урид бэшэ) үнгэргэхэ эрхэтэй. Энэ ушарта болзорхоо урид дуугаа үгэлгэ тус Хуулиин 54-дэхи статьягаар хараалагдахан эрилтэнүүдые сахиһанай ёһоор үн-гэргэдэг. Пунгагшадтай дуу тоололго ба дуугаа үгэлгын дүн гаргалга болзорхоо урид дуугаа үгэлгын үнгэргэдэһэнэй һүүлээр тэрэ дары тус Хуулиин 58-дахы статьягаар хараалагдахан эрилтэнүүдые сахин бэ-лүүлэгдэдэг.

2. Хэрбээ хунгуулин тус участогта хунгагшадтай тоолборидо оруулагдахан хунгагшадтай зарим бүлэгүүд дуу үгэлгын таһалгаһаа нилээд холо газарта байрлал, тэдэнэй транспортын харилсаан үгы гү, али хүшэр байбал (холын гү, али хүрэхэд хүшэр газарнуудта), энэ ушарһаа хунгуулин тус участогаар болзорхоо урид дуугаа үгэлгэ аргагүй байгдабал, тус статьягай 1-дэхи зүйлэй ёһоор муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси тус статьягай 4-13 зүйлнүүдээр тогтоогдоһон гуримаар хунгагшадтай тус бүлэгэй болзорхоо урид дуугаа үгэлгые нэгэ хэды үдэр соо үн-гэр-гэшье зүбшөөхэ эрхэтэй.

3. Тус статьягай зорилгоор хүрэхэд хүшэр ба холын газарнуудтай тоолбори "Буряад Республикада хунгалта ба нанал хуряалга үнгэрэхын тула Буряад Рес-публикын хүрэхэд хүшэр ба холын га-зарнууд тухай" Буряад Республикын Хуу-лиин ёһоор тодорхойлогдодог.

4. Тус статьягай 2-дохи зүйлдэ заагдахан болзорхоо урид дуугаа үгэлгые үнгэргэхын тула нүүдэл хайрсагууд хэрэглэгдэдэг, тэдэ-нэй тоо хунгуулин участково комисси тодорхойлодог. Дуугаа үгэлгые болзорхоо урид үнгэрэхын тула нүүдэл хайрсагууд хунгуулин участогай комиссин таһалга соо хунгуулин участково комиссин гэ-шүүдтэ, мүн тус Хуулиин 19-дэхи статьягай 3-дахы зүйлдэ заагдахан, бии байһан иорнуудта үгтэдэг, тэрээн тушаа акт бэ-шэгдэдэг. Тэрэнэй һүүлээр дуугаа үгэлгын хооһон нүүдэл хайрсагуудта тамга та-бигдадаг.

5. Болзорхоо урид дуугаа үгэхэ хунгагшадта үгтэхэ хунгуулин бюллетениин нюур талын баруун дээдэ углуууда хунгуулин участково комиссин шийдхэхы дуунай эрхэтэй хоёр гэшүүдэй гар табигдадаг, тэрэн хунгуулин участково комиссин тамгаар гэршэлэгдэдэг.

6. Таһалгаһаа гадуур болзорхоо урид дуугаа үгэлгые хунгуулин участково ко-миссин шийдхэхы дуунай эрхэтэй хоёр гэшүүд үнгэргэдэг, тэдэндэ дуугаа үгэлгын уридшалан тамгалагдахан нүүдэл хайр-сагууд, тогтоогдоһон түхэлэй хунгуулин бюллетениин хэрэгтэй тоо, дуугаа болзор-хоо урид үгэхэ хунгагшад тухай мэдээнүүд-тэй нэрэ тоолбориин буулгавари, мүн хун-гагшадтай хунгуулин бюллетень бэшэхын тула бэшэлгын хэрэгтэй хэрэгсэлнүүд (ка-рандашһаа бэшэ) байха ёһотой.

7. Болзорхоо урид дуугаа үгэхэ хунгагша хунгуулин бюллетень абahan тухай хунгагшадтай нэрэ тоолбориһоо абтанан буулгаварида гар табигадаг. Тус буул-гаварида, үгы гэбэл, нэрэ тоолборидо бол-зорхоо урид дуугаа үгэлгые үнгэргэдэг хунгуулин участково комиссин гэшүүд хунгагшын болзорхоо урид дуугаа үгэхэн тухай тэмдэг табигада, дуугаа үгэхэн нара, үдэр ба саг заадаг. Хэрбээ хунгагша хун-гагшадтай нэрэ тоолбориин буулгаварида гараа тибабал, заагдахан тэмдэгүүд, мүн эрхэтэнэй паспортын гү, али тэрэниие хэлгэһэн документын хубарил ба дугаар болзорхоо урид дуугаа үнгэргэһэнэй һүүлээр хунгагшадтай нэрэ тоолборидо оруулагдадаг. Заагдахан буулгавари хунгагшадтай нэрэ тоолборитой суг хадагалагдадаг.

8. Пунгагша хунгуулин бюллетениин тэмдэг табигада ба тэрэниие тус Хуулиин 54-дэхи статьягаар тогтоогдоһон гуримаар дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсаг руу хэдэг.

9. Дуу үгэлгые болзорхоо урид үнгэр-гэхэн тухай акт бэшэгдэдэг, тэндэ дуу үгэхэн үдэр ба саг, болзорхоо урид дуугаа үгэлгэдэ хабаадахын тула хунгуулин бюлле-теньнүүдые абahan хунгагшадтай тоо, хун-гуулин комиссин гэшүүдэй, хунгалтада хабаадаһан бусад нюорнуудтай фамили-нууд заагдадаг. Тус акт дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагтай суг хадагалагдадаг.

10. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгын үнгэрхэн сагнаа дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагуудта хунгуулин бюллетень хэдын тула гаргаһан нүхэнүүдые хунгуулин участково комиссин түрүүлэгшэ там-гатайгаар ласададаг. Дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагуудтай хадагалалга хунгуулин участково комиссин секретарь хангадаг. Дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагууд хун-гуулин участогта хунгагшадтай үгэхэн дуу

тооложо эхилтэр нээгдэдэггүй. Болзорхоо урид дуугаа үгэхэн хунгагшадтай хунгуулин бюллетеньнүүдтэй нүүдэл хайрсагууд хунгалтын үдэр дуу үгэлгэдэ хэрэглэгдэхэ ёһогүй.

11. Болзорхоо урид дуу үгэлгэдэ тус Хуулиин 19-дэхи статьягай 3-дахы зүйлдэ заагдахан нюорнууд хабаадаха эрхэтэй. Нүүдэл хайрсагуудые хэрэглэн болзорхоо урид дуугаа үгэлгые үнгэргэдэг хунгуулин участково комисси зүблэхы дуунай эрхэтэй өөрын гэшүүдэй тооһоо хоёрхоо үсөөн бэшэ нюорнуудта политическэ элдэб партинуудһаа томилогдоһон адаглагшадые хангажа, хунгуулин участково комиссин шийдхэхы дуунай эрхэтэй гэшүүдтэй адли арга боломжо дуугаа үгэлгын газарта ерэхэдэн олгохо ёһотой.

12. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгэ хун-гуулин участково тус комиссин тогтооһон сагта имагта үнгэргэгдэдэг, тэрэн тус Хуулиин 19-дэхи статьягай 3-дахы зүйлдэ заагдахан хунгагшадта ба нюорнуудта олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдээр гү, али ондоо онол аргаар дуулгагдадаг.

13. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгые үнгэргэлгэдэ хунгуулин участково комисси дуу үгэлгын нюуса хангажа, хунгагшадтай һаналаа мэдүүлгые хазагайруулха арга хинаха, хунгуулин бюллетеньнүүдтэй хадагалалга болон дуу үгэлгын дүнгүүдые тогтоолгодо хунгагшадтай дуунай тоосоо хангаха уялгатай.

14. 56-дахы статьягай 2-дохи зүйлдэ "үнгэргэдэг" гэжэ үгын урда, тус Хуулиин 55-дахы статьягай 1 ба 2-дохи зүйлнүүдээр хараалагдахан ушарнуудһаа бэшэндэ" гэһэн үгэнүүдые нэмэхэ;

15. 57-дохи статьягай 2-дохи зүйлэй "д" хуби зүйл хаһаха;

16. 58-дахы статьягай:

а) 6-дахы зүйлэй "б" хуби зүйлдэ "3 ба 4 мүрнүүдтэ" гэһэн үгэнүүдые "3-дахы мүртэ" гэһэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) 15.1 зүйл хүсээе буурга гэжэ тоолохо;

в) 16-дахы зүйлдэ "ба тус Хуулиин 55-дахы статьягай 8-дахы зүйлөөр" гэһэн үгэнүүдые хаһаха;

г) 21-дэхи зүйл ингэжэ найруулха:

"21. Пунгуулин участково комиссин зүблэхы дуунай эрхэтэй гэшүүдэй ба адаглагшадтай хунгуулин илгэгдэхэн бюллетеньнүүдтэй танилсаһанайн һүүлээр тус Хуулиин 6-дахы хабсаргалтын ёһоор дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколнуудта оруулагдахан баримта-нуудтай хиналтын тэнсүүри шалгагдадаг. Хэрбээ заагдахан хиналтын тэнсүүри дүүргэгдээгүй байбал, хунгуулин участко-во комисси дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколнуудтай бүхы гү, али зарим мүр-нүүдээр нэмэлтэ тоололго тухай, тэрэ тоодо хунгуулин бюллетеньнүүдтэй нэмэлтэ тоололго тухай шийдхэбэри абадаг. Хэрбээ нэмэлтэ тоололгын дүнгөөр дуугаа үгэл-гын дүнгүүд тухай протоколой 2, 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдээр хиналтын тоонууд дахияд тудалдаагүй байбал, хунгуулин участково комисси дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколдо хабсаргагдаха акт бэшэдэг ба алгасал тухай мэдээнүүдые дуугаа үгэлгын протоколой тухай мүрнүүдтэ оруулдаг - 11д мүртэ "Алдагдахан хунгуулин бюл-летеньнүүдтэй тоо" ба 11е мүртэ "Пунгуулин бюллетеньнүүдые абалгада хараада абтаагүй тоо". Хэрбээ дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколой 2-дохи мүртэ заагдахан тоо 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдтэ заагдахан дүн тооһоо ехэ байбал, 2-дохи мүртэ заагдахан тогой ба 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдтэ заагдахан дүн тоонуудай хоорондын алгасал 11д мүртэ оруулагдадаг, тиихэдэ 11е мүртэ "0" табигдадаг. Хэрбээ дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколой 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдтэ заагдахан хамтын тоо дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколой 2-дохи мүртэ заагдахан тооһоо ехэ байбал, 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдтэ заагдахан дүн тоогой ба 2-дохи мүртэ заагдахан тогой хоорондын алгасал 11е мүртэ оруулагдадаг, тиихэдэ 11д мүртэ "0" табигдадаг. Хэрбээ нэмэлтэ тоололгын дүнгөөр дуугаа үгэлгын про-токолдо хубилалтануудые оруулха хэрэгтэй байбал, протоколтой шэнэ бланк бэшэгдэ-дэг, мүн томодхогдоһон түхэлдэ зохихо заһабаринууд оруулагдадаг. Хэрбээ хи-налтын тоонууд зохибол, 11д ба 11е мүрнүүдтэ "0" табигдадаг.

д) 23-дахы зүйлэй "в" хуби зүйлдэ "1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 мүрнүүд" гэһэн үгэнүүдые "1, 2, 3, 5, 6, 7 мүрнүүд" гэһэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

е) 6-дахы хабсаргалтын "Дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколдо оруулагдахан мэдээнүүдтэй хиналтын тэнсүүринүүд" гэһэн хоёрдохы дохол мүр ингэжэ найруулха:

"2 жэгдэ (тэнсүү) 3 + 5 + 6 + 7".

Статья 2

Буряад Республикын 2003 оной сен-тябриин 17-ной 419-III дугаарай "Буряад Республикада муниципальна байгуулам-жын түлөөлэгшэ журнаанай депутадуудай хунгалта тухай" Зуулида (Буряад Рес-публикын Хуулиита шийдхэбэринүүдтэй суг-

луулбари, 2003, № 9 (54); 2004, № 12 (69); 2005, № 3 (72), № 6 - 7 (75 - 76), № 12 (81); 2006, № 6 - 7 (87 - 88), № 8 - 9 (89 - 90); 2007, № 3 (96), № 6 - 7 (99 - 100); 2008, № 4 - 5 (109 - 110), часть 1, № 8 - 10 (113 - 115), № 11 (116); 2009, № 1 - 2 (118 - 119), № 3 - 5 (120 - 122), № 9 - 10 (126 - 127), № 11 - 12 (128 - 129); "Бурятия" газетэ, 2003 оной сентябриин 18; 2004 оной декабриин 28; 2005 оной мартын 31, июниин 29; 2006 оной январин 4, июлиин 11, сентябриин 26; 2007 оной мартын 15, июлиин 7; 2008 оной майн 13, майн 31, октябриин 2, ноябриин 6; 2009 оной мартын 17, майн 13, октябриин 13, октябриин 17, декабриин 16; 2010 оной майн 15) удаадахи хубилалта-нуудые оруулха:

1) 49-дэхи статья ингэжэ найруулха:

Статья 49. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгын гурим

1. Муниципальна байгууламжын хун-гуулин комисси хүрэхэд хүшэр гү, али холын газарнуудта байгуулагдахан хунгуулин нэгэ гү, али хэдэн участогуудта бүхы хунгагшадтай дуугаа үгэлгые болзорхоо урид (гэбэшье хунгалтын үдэр болотор 15 хоногхоо урид бэшэ) үнгэргэлгые зүбшөөхэ эрхэтэй. Энэ ушарта болзорхоо урид дуугаа үгэлгэ тус Хуулиин 48-дахы статьягаар хараалагдахан эрилтэнүүдые сахилгаатайгаар үнгэргэдэг. Пунгагшадтай дуу тоололго ба дуугаа үгэл-гын дүн тогтоолго болзорхоо урид дуугаа үгэлгын дүгрэһэнэй һүүлээр тус Хуулиин 52-дохи статьягаар эрилтэнүүдтэй ёһоор бэ-лүүлэгдэдэг.

2. Хэрбээ хунгуулин тус участогта хунгагшадтай нэрэ тоолборидо оруулагдахан хунгагшадтай зарим бүлэгүүд дуу үгэлгын таһалгаһаа нилээд холо газарта байбал, тэдэнэй транспортын харилсаан үгы гү, али хүрэхэн бэрхшээлтэй байбал (хүрэхэ-дэ хүшэр гү, али холын газарнуудта ба тинимэрхүү газарнуудта) ба энэ ушараар тус статьягай 1-дэхи зүйлэй ёһоор хунгуулин участогаар бүхыдэн болзорхоо урид дуу-гаа үгэлгын үнгэргэлгэ аргагүй байбал, муниципальна байгууламжын хунгуулин комисси хунгагшадтай тус бүлэгэй дуугаа үгэлгые хэдэн үдэрэй туршада тус статьягай 4 - 13 зүйлнүүдээр тогтоогдоһон гуримаар болзорхоон урид (гэбэшье дуу үгэлгын үдэр болотор 15 хоногхоо урид бэшэ) үнгэргэлгэ зүбшөөхэ эрхэтэй.

3. Тус статьягай зорилгоор хүрэхэд хүшэр ба холын газарнуудтай тус нэрэ тоолбори "Буряад Республикада хунгалта болон на-нал хуряалга үнгэрэхын тула Буряад Республикада хүрэхэд хүшэр ба холын га-зарнууд тухай" Буряад Республикын Хуу-лиин ёһоор тодорхойлогдодог.

4. Тус статьягай 2-дохи зүйлдэ заагда-хан болзорхоо урид дуугаа үгэлгые үн-гэргэхын тула дуу үгэлгын нүүдэл хайр-сагууд хэрэглэгдэдэг, тэдэнэй тоо хун-гуулин участково зохихо комисси то-дорхойлодог. Болзорхоо урид дуугаа үгэл-гые үнгэргэхөө урид дуу үгэлгын нүүдэл хайр-сагууд хунгуулин участково комис-син таһалга соо хунгуулин участково комиссин олонхи гэшүүдтэ, мүн баһа тус Хуулиин 23-дахы статьягай 3-дахы зүйлдэ заагдахан, хабаадахан нюорнуудта, тэрээн тушаа акт бэшэгдэдэг. Тэрэнэй һүүлээр дуу үгэлгын нүүдэл хайрсагууд тамгалагдадаг.

5. Болзорхоо урид дуугаа үгэхэ хунга-шадта үгтэдэг хунгуулин бюллетень бүхэнэй нюурталын баруун дээдэ углуууда хунгуулин участково комиссин шийдхэхы дуунай эрхэтэй хоёр гэшүүдтэй гарнуудын та-бигададаг, тэдэн хунгуулин участково комиссин тамгаар гэршэлэгдэдэг.

6. Таһалгаһаа гадуур болзорхоо урид дуугаа үгэлгые хунгуулин участково ко-миссин шийдхэхы дуунай эрхэтэй хоёр гэшүүд үнгэргэдэг, тэдэндэ дуугаа үгэлгын уридшалан тамгалагдахан нүүдэл хайр-сагууд, тогтоогдоһон түхэлэй хунгуулин бюллетениин хэрэгтэй тоо, дуугаа болзорхоо урид үгэхэ хунгагшад тухай мэдээнүүдтэй нэрэ тоолбориин буулгавари, мүн хун-гагшадтай хунгуулин бюллетень бэшэхын тула бэшэлгын хэрэгтэй хэрэгсэлнүүд (ка-рандашһаа бэшэ) байха ёһотой.

7. Болзорхоо урид дуугаа үгэхэ хунга-ша хунгуулин бюллетень абahan тухай хунгагшадтай нэрэ тоолбориһоо абтанан буулгаварида гар табигадаг. Тус буул-гаварида, үгы гэбэл, нэрэ тоолборидо бол-зорхоо урид дуугаа үгэлгые үнгэргэдэг хунгуулин участково комиссин гэшүүд хунгагшын болзорхоо урид дуугаа үгэхэн тухай тэмдэг табигада, дуугаа үгэхэн нара, үдэр ба саг заадаг. Хэрбээ хунгагша хун-гагшадтай нэрэ тоолбориин буулгаварида гараа тибабал, заагдахан тэмдэгүүд, мүн эрхэтэнэй паспортын гү, али тэрэниие хэлгэһэн документын хубарил ба дугаар болзорхоо урид дуугаа үнгэргэһэнэй һүүлээр хунгагшадтай нэрэ тоолборидо оруулагдадаг. Заагдахан буулгавари хунгагшадтай нэрэ тоолборитой суг хадагалагдадаг.

8. Пунгагша хунгуулин бюллетениин тэмдэг табигада ба тэрэниие тус Хуулиин

48-дахы статьягаар тогтоогдоһон гуримаар дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсаг руу хэдэг.

9. Дуу үгэлгые болзорхоо урид үнгэр-гэхэн тухай акт бэшэгдэдэг, тэндэ дуу үгэхэн үдэр ба саг, болзорхоо урид дуугаа үгэлгэдэ хабаадахын тула хунгуулин бюллетень-нүүдые абahan хунгагшадтай тоо, хунгуулин комиссин гэшүүдтэй, хунгалтада хабаадаһан бусад нюорнуудтай фамилинууд заагдадаг. Тус акт дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагтай суг хадагалагдадаг.

10. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгын үнгэргэдэһэн сагнаа дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагуудта хунгуулин бюллетень хэдын тула гаргаһан нүхэнүүдые хунгуулин участково комиссин түрүүлэгшэ там-гатайгаар ласададаг. Дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагуудтай хадагалалга хунгуулин участково комиссин секретарь хангадаг. Дуугаа үгэлгын нүүдэл хайрсагууд хун-гуулин участогта хунгагшадтай үгэхэн дуу тооложо эхилтэр нээгдэдэггүй. Болзорхоо урид дуугаа үгэхэн хунгагшадтай хунгуулин бюллетеньнүүдтэй нүүдэл хайрсагууд хунгалтын үдэр дуугаа үгэлгэдэ хэрэглэгдэхэ ёһогүй.

11. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгэдэ тус Хуулиин 23-дахы статьягай 3-дахы зүйлдэ заагдахан нюорнууд хабаадаха эрхэтэй. Нүүдэл хайрсагуудые хэрэглэн болзорхоо урид дуугаа үгэлгые үнгэргэлгэдэ хунгуулин участково комисси зүблэхы дуунай эрхэтэй өөрын гэшүүдтэй тооһоо хоёрхоо үсөөн бэшэ нюорнуудта политическэ элдэб партинуудһаа томилогдоһон адаглагшадые хангажа, хунгуулин участково комиссин шийдхэхы дуунай эрхэтэй гэшүүдтэй адли арга боломжо дуугаа үгэлгын газарта ерэхэдэн үгэхэ ёһотой.

12. Болзорхоо урид дуугаа үгэлгэ хун-гуулин тус участково комиссин тогтоо-һон сагта имагта үнгэргэгдэдэг, тэрэн тус Хуулиин 23-дахы статьягай 3-дахы зүйлдэ заагдахан хунгагшадта ба нюорнуудта олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдээр гү, али ондоо онол аргаар дуулгагдадаг.

13. Болзорхоо урид дуугаа үнгэргэлгэдэ хунгуулин участково комисси дуу үгэлгын нюусые хангажа, хунгагшадтай һаналаа мэ-дүүлгые хазагайруулха арга хинаха, хун-гуулин бюллетеньнүүдтэй хадагалалга болон дуу үгэлгын дүнгүүдые тогтоолгодо хунгагшадтай дуунай тоосоо хангаха уялгатай.

14. 50-дахы статьягай 2-дохи зүйлдэ "үнгэргэгдэдэг" гэжэ үгын урда, тус Хуулиин 49-дэхи статьягай 1 ба 2 зүйлнүүдээр ха-раалагдахан ушарнуудһаа бэшэндэ" гэһэн үгэнүүдые нэмэхэ;

15. 51-дэхи статьягай 2-дохи зүйлэй "д" ху-би зүйлдэ "мүр 4: тэрэ тоодо муниципальна байгууламжын хунгуулин комиссин таһалга соо болзорхоо урид дуугаа үгэхэн хунгагшадта үгтэхэн хунгуулин бюл-летеньнүүдтэй тоо" гэһэн үгэнүүдые хаһаха;

16. 52-дохи статьягай:

а) 4-дэхи зүйлдэ "(муниципальна бай-гууламжын хунгуулин комиссин, хун-гуулин окружной комиссин таһалга соо болзорхоо урид дуугаа үгэхэн хунгагша-дай конвертнүүдһээ гаргагдахан бюлле-теньнүүдтэй баримтанууд заагдахан тоодо ородоггүй)" гэһэн үгэнүүдые хаһаха;

б) 6-дахы зүйлэй "б" хуби зүйлдэ "3 ба 4-дэхи мүрнүүдтэ" гэһэн үгэнүүдые "3-дахы мүртэ" гэһэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

в) 16-дахы зүйл хүсээе буурга гэжэ тоолохо;

г) 17-дохи зүйлдэ "тус Хуулиин 49-дэхи статьягай 8-дахы зүйлөөр" гэһэн үгэнүүдые хаһаха;

д) 22-дохи зүйл ингэжэ найруулха:

"22. Пунгуулин участково комиссин зүблэхы дуунай эрхэтэй гэшүүдэй ба ада-глагдахан хунгуулин илгэгдэхэн бюл-летеньнүүдтэй танилсаһанайн удаа тус Хуулиин 7-дохи хабсаргалтын ёһоор дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколнуудта оруулагдахан баримтануудтай хиналтын тэнсүүри шалгагдадаг. Хэрбээ заагдахан хиналтын тоонууд тооагүй байбал, хун-гуулин участково комисси дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколнуудтай бүхы гү, али зарим мүрнүүдээр нэмэлтэ тоололго тухай, тэрэ тоодо хунгуулин бюллетеньнүүдтэй нэмэлтэ тоололго тухай шийдхэбэри абадаг. Хэрбээ нэмэлтэ тоололгын дүнгөөр дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколой 2, 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдээр хиналтын тэнсүүринүүд дахияд дүүргэгдээгүй байбал, хунгуулин участково комисси дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколдо хабсаргагдаха акт бэшэдэг ба алгасал тухай мэдээнүүдые дуугаа үгэлгын протоколой тухай мүрнүүдтэ оруулдаг - 11д мүртэ "Алдагдахан хунгуулин бюлле-теньнүүдтэй тоо" ба 11е мүртэ "Пунгуулин бюллетеньнүүдые абалгада хараада абтаагүй тоо". Хэрбээ дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколой 2-дохи мүртэ заагдахан тоо 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдтэ заагдахан дүн тооһоо ехэ байбал, 2-дохи мүртэ заагдахан тоогой ба 3, 5, 6 ба 7 мүрнүүдтэ заагдахан дүн тоонуудай хоорондын алгасал 11д мүртэ оруула-гдадаг, тиихэдэ 11е мүртэ "0" табигдадаг.

Хэрбээ дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколой 3, 5, 6 ба 7 мүнүүдтэ заагдахан хамтын тоо дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколой 2-дохи мүртэ заагдахан тоохоо ехэ байбал, 3, 5, 6 ба 7 мүнүүдтэ заагдахан дүн тоогой ба 2-дохи мүртэ заагдахан тоогой хоорондын алгасал 11е мүртэ оруулагдадаг, тиихэдэ 11д мүртэ "0" табигдадаг. Хэрбээ нэмэлт тоололгын дүнгөөр дуугаа үгэлгын протоколдо хубилалтануудые оруулха хэрэгтэй байбал, протоколой шэнэ бланк бэшгэдэдэг, мүн томодхогдонон түхэлдэ зохихо зааба-ринууд оруулагдадаг. Хэрбээ хиналтын тэнсүүринүүд дүүргэгдэдэл, 11д ба 11е мүнүүдтэ "0" табигдадаг.;

е) 24-дэхи зүйлдэ:
"в" хуби зүйлдэ "1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 мүнүүд" гэсэн үгэнүүдые "1, 2, 3, 5, 6, 7 мүнүүд" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

"е" хуби зүйл хүсөө буураа гэжэ тоолохо;
5) 6-дахи хабсаргалтын "Дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протоколдо оруулагдахан мэдээнүүдэй хиналтын тоонууд" гэсэн хоёрдохи дохол мур иигэжэ найруулха:
"2 жэгдэ (тэнсүү) 3 +5 +6 +7".

Статья 3

Буряд Республикын 2003 оной ноябрин 28-най 492-III дугаарай "Буряд Республикада нютагай ханал хурялгалга тухай" Хуулида (Буряд Республикын Хуулида шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2003, № 11 (56); 2005, № 12 (81); 2006, № 10 - 11 (91 - 92); 2007, № 3 (96); 2009, № 3 - 5 (120 - 122), № 9 - 10 (126 - 127), № 11 - 12 (128 - 129); "Бурятия" газетэ, 2003 оной декабрин 4; 2006 оной январин 4, ноябрин 24; 2007 оной мартын 15; 2009 оной майн 13, октябрин 17, декабрин 16) удаадахи хубилалтануудые оруулха:

1) 45-дахи статьяда:
а) 1-дэхи зүйлдэ нимэ удхатай шэнэ мэдүүлэл нэмэхэ: "Хэрбээ нютагай ханал хурялгалгада дуу үгэлгын үдэрэй Россиин Федерациин хунгалтын, ханал хурялгалтын үдэртэй хамтадагдахан ушарта, тэрэнэй ябасада дуугаа үгэлгэ бүридхэлһөө гаргахан үнэмшлэгнүүдээр хууляар хараалагдабал, нютагай ханал хурялгалгада хабаадагша бүридхэлһөө гаргахан үнэмшлэгнүүдые үгэнэн комиссин таһалга соо болзорһоо урид (гэбэшье дуугаа үгэхэ үдэр хүрэтэр 15 хоногһоо урид бэшэ) дуугаа үгэхэдэн болохо.";

б) 2-дохи зүйл иигэжэ найруулха:

"2. Хэрбээ нютагай ханал хурялгалгада хабаадагшын муниципальна байгууламжын таһалга соо дуугаа үгэхэдэ, тэрэндэ үгтээн бюллетенин нюур талын баруун дээдэ углууда комиссин хоёр гэшүүдэй гарнууд табигдадаг, тэднэ комиссин тамгаар гэршэлэгдэдэг. Муниципальна байгууламжын комисси нютагай ханал хурялгалгада болзорһоо урид дуугаа үгэнэн хабаадагшадэй нэрэ тоолбори табидаг. Тус тоолбори нютагай ханал хурялгалгада болзорһоо урид дуугаа үгэнэн хабаадагшадэй бюллетеньнүүдтэй суг частково комиссида дамжуулагдадаг, тэрэн тус тоолборин бэшэлгы зохихо участогаар үргэлжэлүүлдэг. Хэрбээ болзорһоо урид дуугаа үгэлгэ иматгал частково комиссин таһалга соо үнгэргэгдэдэл, нютагай ханал хурялгалгада болзорһоо урид дуугаа үгэнэн хабаадагшадэй нэрэ тоолбориёе участково комисси бэшэдэг. Нютагай ханал хурялгалгада болзорһоо урид дуугаа үгэнэн хабаадагшадэй нэрэ тоолборида хамтадагдадаг.;

в) 3-дахи зүйлэй гурбадахи мэдүүлэлдэ ", мүн баһа болзорһоо урид дуугаа үгэнэн нютагай ханал хурялгалгада хабаадагшын гар табилгаар" гэсэн үгэнүүдые хаһаха;

г) нимэ удхатай 4.1-дэхи зүйл нэмэхэ:

"4.1. Участково комиссин бюллетеньнүүдые абаһанай һүүлээр нютагай ханал хурялгалгада хабаадагшадэй тоолборидо муниципальна байгууламжын комиссин таһалга соо болзорһоо урид дуугаа үгэнэн нютагай ханал хурялгалгада хабаадагшадэй фамилинуудай урда нимэ тэмдэг табигдадаг гэбэл: "Болзорһоо урид дуугаа үгөө". Хэрбээ нютагай ханал хурялгалгада хабаадагша участково комиссин таһалга соо болзорһоо урид дуугаа үгэбэл, тус тэмдэг нютагай ханал хурялгалгада хабаадагшадэй нэрэ тоолборидо бюллетень үгэлгэдэ хэгдэдэг.";

д) 5-дахи зүйлдэ "һүүлээр участково комиссин түрүүлэгшэ" гэсэн үгэнүүдэй урда "дуугаа үгэлгын гуримда дуу тоололгын техничэскэ хэрэгсэлнүүдые бэлдэхэнэй ба орууланай (тэдэниё ашаглалгада)" гэсэн үгэнүүдые нэмэхэ;

е) 7-дохи зүйлдэ:
"тэрэниё ашаглан ушарта" гэсэн үгэнүүдые "тэрэниё ашаглан ушарта" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

Хоёрдохи мэдүүлэл иигэжэ найруулха: "Хэрбээ конверт дээрэ тус статьягай 3-дахи зүйлөөр хараалагдахан баримтанууд үгы байбал, үгы хаа нютагай ханал хурялгалтын тус асуудалаар дуугаа үгэлгын тогтоогдонон түхэлэй нэгэнһээ олон бюллетениин гаргагдахан байбал, тус конвертһээ гаргагдахан тус асуудалай удхатай бүхы бюллетеньнүүд үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдодог, тэрэн тушаа акт бэшгэдэдэг.";

ж) 8-дахи зүйл хүсөө буураа гэжэ тоолохо;
2) 45.1-дэхи статьяда:
а) 1-дэхи зүйлэй нэгдэхи мэдүүлэлдэ "Буряд Республикын Хууляар." гэсэн үгэнүүдые "Буряд Республикада хунгалта болон ханал хурялгалга үнгэргэхын тула Буряд Республикада хүрэхэдэ хүшэр ба холын газарнууд тухай" Буряд Республикын Хууляар." гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
б) 2-дохи зүйлдэ "3 - 11-дэхи зүйлнүүдээр" гэсэн үгэнүүдые "3 - 12-дохи зүйлнүүдээр" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

в) 3-дахи зүйлдэ "муниципальна байгууламжын комиссар" гэсэн үгэнүүдые "участково комиссар" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;
3) 46-дахи статьягай 2-дохи зүйлдэ "45-дахи статьягай 9-дэхи зүйлөөр" гэсэн үгэнүүдые "45.1-дэхи статьягай 1 ба 2-дохи зүйлнүүдээр" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ.

Статья 4

Буряд Республикын 2004 оной январин 6-най 603-III дугаарай "Буряд Республикын Арадай Хуралай депутадундай хунгалта тухай" Хуулида (Буряд Республикын Хуулида шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2003, № 12 (57); 2006, № 4 - 5 (85 - 86), № 8 - 9 (89 - 90); 2007, № 3 (96), № 4 - 5 (97 - 98), № 6 - 7 (99 - 100), № 8 - 9 (101 - 102); 2009, № 3 - 5 (120 - 122), № 9 - 10 (126 - 127), № 11 - 12 (128 - 129); "Бурятия" газетэ, 2004 оной январин 7; 2006 оной майн 16, сентябрин 26; 2007 оной мартын 15, майн 17, июлин 7, августын 21; 2009 оной майн 13, октябрин 13, октябрин 17, декабрин 16) удаадахи хубилалтануудые оруулха:

1) 51-дэхи статьяда:
а) 2-дохи зүйлдэ "3 - 9-дэхи зүйлнүүдээр" гэсэн үгэнүүдые "3 - 12-дохи зүйлнүүдээр" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) нимэ удхатай 2.1-дэхи зүйл нэмэхэ:
"2.1. Тус статьягай зорилгоор хүрэхэдэ хүшэр ба холын газарнуудай тус нэрэ тоолбори "Буряд Республикада хунгалта болон ханал хурялгалга үнгэргэхын тула Буряд Республикада хүрэхэдэ хүшэр ба холын газарнууд тухай" Буряд Республикын Хуулиин ёһоор тодорхойлогдодог;

2) 52-дохи статьягай 2-дохи зүйлдэ "51-дэхи статьягай 2-дохи зүйлөөр" гэсэн үгэнүүдые "51-дэхи статьягай 1 ба 2-дохи зүйлнүүдээр" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ.

Статья 5

Буряд Республикын 2005 оной декабрин 29-нэй 1449-III дугаарай "Буряд Республикын ханал хурялгалга тухай" Хуулида (Буряд Республикын Хуулида шийдхэбэринүүдэй суглуулбари, 2005, № 12 (81); 2006, № 10 - 11 (91 - 92); 2007, № 3 (96), № 10 - 11 (103 - 104); 2009, № 3 - 5 (120 - 122), № 9 - 10 (126 - 127), № 11 - 12 (128 - 129); "Бурятия" газетэ, 2006 оной январин 4, ноябрин 24; 2007 оной мартын 15, октябрин 10; 2009 оной майн 13, октябрин 17, декабрин 16) удаадахи хубилалтануудые оруулха:

1) 48-дахи статьяда:
а) 2-дохи хубида "тус статьягай 3 - 9 хубинуудаар" гэсэн үгэнүүдые "тус статьягай 3 - 12 хубинуудаар" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ;

б) нимэ удхатай 2.1-дэхи зүйл нэмэхэ:
"2.1. Тус статьягай зорилгоор хүрэхэдэ хүшэр ба холын газарнуудай тус нэрэ тоолбори "Буряд Республикада хунгалта болон ханал хурялгалга үнгэргэхын тула Буряд Республикада хүрэхэдэ хүшэр ба холын газарнууд тухай" Буряд Республикын Хуулиин ёһоор тодорхойлогдодог;

2) 49-дэхи статьягай 2-дохи хубида "тус Хуулиин 48-дахи статьягай хараалагдахан ушарһаа" гэсэн үгэнүүдые "тус Хуулиин 48-дахи статьягай "1 ба 2-дохи хубинуудаар хараалагдахан ушарнуудаа" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэхэ.

Статья 6

Тус Хуули албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хүсэндөө орохо.

Буряд Республикын Президент В.В. НАГОВИЦЫН

Улаан-Үдэ хото
2010 оной октябрин 13
№ 1704-IV

БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТОГТООЛНУУД

2011 оной мартын 18 №121
Улаан-Үдэ хото

"РОССИИН ФЕДЕРАЦИИН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН 2002 ОНОЙ ДЕКАБРИИН 3-АЙ 858 ДУГААРАЙ ТОГТООЛООР БАТАЛАГДААН "2012 ОН БОЛОТОР ХҮДӨӨ НЮТАГАЙ СОЦИАЛЬНА ХҮГЖЭЛТЭ" ГЭПЭН ФЕДЕРАЛЬНА ТУСХАЙ ЗОРИЛГОТОН ПРОГРАММЫН ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУДЫЕ БУРЯД РЕСПУБЛИКАДА БЭЛҮҮЛХЭ ТУХАЙ" БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН 2009 ОНОЙ ОКТАБРИИН 7-ОЙ 382 ДУГААРАЙ ТОГТООЛДО ХУБИЛАЛТА ОРУУЛХА ТУХАЙ

"Россиин Федерациин Правительствоын 2002 оной декабрин 3-ай 858 дугаарай тогтоолоор баталагдахан "2012 он болотор хүдөө нютагай социальна хүгжэлтэ" гэсэн федеральна тусхай зорилготой программын хэмжээ ябуулгануудые Буряд Республикада бэлүүлхэ тухай" Буряд Республикын Правительствоын 2009 оной октябрийн 7-ой 382 дугаарай тогтоолые республикын хүсэндөө байгаа хуулинуудтай зохилдуулхын тула Буряд Республикын Правительствоо тогтооно:

1. "Россиин Федерациин Правительствоын 2002 оной декабрин 3-ай 858 дугаарай тогтоолоор баталагдахан "2012 он болотор хүдөө нютагай социальна хүгжэлтэ" гэсэн федеральна тусхай зорилготой программын хэмжээ ябуулгануудые Буряд Республикада бэлүүлхэ тухай" Буряд Республикын Правительствоын 2009 оной октябрийн 7-ой 382 дугаарай тогтоолой (Буряд Республикын Правительствоын 2010 оной майн 17-ой 180 дугаарай тогтоолой найруулгаар) оролто хубида "Буряд Республикын Правительствоын 2009 оной декабрин 11-эй 561 дугаарай тогтоолоор баталагдахан "2010 ондо Буряд Республикада хүдөө ажахые хүгжөөлгэ болон хүдөө ажахын продукциин, түхэйэдэй болон эдэе хоолой дэлгүүрнүүдые гуримшуулга" гэсэн республиканска тусхай зорилготой программын хэмжээндэ" гэсэн үгэнүүдые "Буряд Республикын Правительствоын 2010 оной октябрин 19-эй 444 дугаарай тогтоолоор баталагдахан "2011-2017 онуудта болон 2020 он болотор хугасаада Буряд Республикада агропромышленна комплексые болон хүдөө дэбисхэрнүүдые хүгжөөлгэ" гэсэн республиканска тусхай зорилготой программын хэмжээндэ" гэсэн үгэнүүдээр хэлгэжэ, хубилалта оруулха.

2. Тус тогтоол толилогдоһон үдэрһөө хүсэндөө ороно.

Буряд Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ В.НАГОВИЦЫН

2011 оной мартын 18-ай №119
Улаан-Үдэ хото

"ГЭР БҮЛЭНӨӨ, ҮНШЭН ХҮҮГЭДЭЙ ГЭРНҮҮДНЭЭ, ИНТЕРНАТ ПУРГУУЛИНУУДНАА, ТУСХАЙ ПУРАЛСАЛАЙ-ХҮМҮҮЖҮҮЛГЫН БОЛОН БУСАД ХҮҮГЭДЭЙ ЭМХИ ЗУРГААНУУДНАА ЗУБШӨӨЛГҮЙГӨӨР ГАРАЖА ОШОН ХУУЛИН НАНА ГҮЙСӨӨГҮЙШҮҮЛБЭ БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ДЭБИСХЭР ДЭЭРЭ ШЭРЭЛГЭТЭЙ ХОЛБООТОН АЖАЛ ЯБУУЛГА БЭЛҮҮЛГЭ БОЛОН ПОМОЛОЛГО ТУХАЙ ДҮРИМ БАТАЛХА ТУХАЙ" БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН 2005 ОНОЙ ЯНВАРИИН 24-ЭЙ ТОГТООЛДО ХУБИЛАЛТА ОРУУЛХА ТУХАЙ

Буряд Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ В.НАГОВИЦЫН

2011 оной мартын 18-ай №119
Улаан-Үдэ хото

"ГЭР БҮЛЭНӨӨ, ҮНШЭН ХҮҮГЭДЭЙ ГЭРНҮҮДНЭЭ, ИНТЕРНАТ ПУРГУУЛИНУУДНАА, ТУСХАЙ ПУРАЛСАЛАЙ-ХҮМҮҮЖҮҮЛГЫН БОЛОН БУСАД ХҮҮГЭДЭЙ ЭМХИ ЗУРГААНУУДНАА ЗУБШӨӨЛГҮЙГӨӨР ГАРАЖА ОШОН ХУУЛИН НАНА ГҮЙСӨӨГҮЙШҮҮЛБЭ БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ДЭБИСХЭР ДЭЭРЭ ШЭРЭЛГЭТЭЙ ХОЛБООТОН АЖАЛ ЯБУУЛГА БЭЛҮҮЛГЭ БОЛОН ПОМОЛОЛГО ТУХАЙ ДҮРИМ БАТАЛХА ТУХАЙ" БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН 2005 ОНОЙ ЯНВАРИИН 24-ЭЙ ТОГТООЛДО ХУБИЛАЛТА ОРУУЛХА ТУХАЙ

"Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй харуунагүй байлгы болон хуули эбдэлгыгэ һэргылэгын байгуулгын үндэхэ хуури тухай" 1999 оной июнин 24-эй 120-ФЗ дугаарай федеральна хуули, тиихэдэ "Россиин Федерациин субъектнүүдэй гүрэнэй хуули гаргалгын (түлөөлэгтэ) болон гүйсэххы засагай зургаануудые эмхидхэлгын юрэнхы дүримүлд тухай" федеральна хуулида хубилалтанууды болон нэмэлтэнүүдые оруулха тухай" болон "Россиин Федерацида

нютагай өөһэдн хүтэлбэри эмхидхэлгын юрэнхы дүримүүд тухай" федеральна хуулинуудай абтаһан ушараар Россиин Федерациин хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха болон Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актуудые хүсэээ буураһанда тоолохо тухай" федеральна хуули бэлүүлхэ талаар Буряд Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай зарим бүрин этигэмжнүүд тухай" 2004 оной декабрин 7-ой 899-III дугаарай Буряд Республикын Хуули бэлүүлхын тула Буряд Республикын Правительствоо тогтооно:

1. "Гэр бүлэһөө, үншэн хүүгэдэй гэрнүүднээ, интернат хургуулинуудһаа, тусхай хуралсалай-хүмүүжүүлгын болон бусад хүүгэдэй эмхи зургаануудһаа зүбшөөлгүйгөөр гаража ошоһон хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлые Буряд Республикын дэбисхэр дээрэ шэрэлгэтэй холбоотой ажал ябуулга бэлүүлгэ болон номололго тухай дүрим баталха тухай" Буряд Республикын Правительствоын 2005 оной январин 24-эй тогтоолдо удаадахи хубилалтануудые оруулха:

1.1. Тогтоолой гаршагта "ажал ябуулга бэлүүлгэ болон номололго тухай дүрим баталха тухай" гэсэн үгэнүүдые "ажалабуулга тухай" үгэнүүдээр хэлгэхэ.

1.2. 1-дэхи пунктда "хабарсагдаһан" гэсэн үгы гаргаха болон "тус тогтоолой 1-дэхи хабсаргалтын ёһоор" гэсэн үгэнүүдые нэмэхэ.

1.3. нимэ удхатай 11 пункт нэмэхэ:

"11. Тус тогтоолой 2-дохи хабсаргалтатай зохилдуулан, гэр бүлэһөө, үншэн хүүгэдэй гэрнүүдэй, интернат хургуулинуудһаа, тусхай хуралсалай-хүмүүжүүлгын болон бусад хүүгэдэй эмхи зургаануудһаа зүбшөөлгүйгөөр гаража ошоһон хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлые шэрэдэг социальна талаар хүмүүжүүлгэдэхэ ёһотой хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй тусхай эмхи зургаануудай тоолбори баталха.";

1.4. Хабсаргалтын нэрэмжэ иигэжэ найруулха:
"1-дэхи хабсаргалта Буряд Республикын Правительствоын 2005 оной январин 24-эй 11 дугаарай тогтоолоор баталагданхай"

1.5. Тус тогтоолой хабсаргалтатай зохилдуулан, 2-дохи хабсаргалта нэмэхэ.

2. Тус тогтоол толилогдоһон үдэрһөө хүсэндөө ороно.

Буряд Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ В.НАГОВИЦЫН

Хабсаргалта Буряд Республикын Правительствоын 2011 оной мартын 18-ай 119 дугаарай тогтоолоор баталагданхай

2-дохи хабсаргалта

Буряд Республикын Правительствоын 2005 оной январин 24-эй 11 дугаарай тогтоолоор баталагданхай

ГЭР БҮЛЭНӨӨ, ҮНШЭН ХҮҮГЭДЭЙ ГЭРНҮҮДЭЙ, ИНТЕРНАТ ПУРГУУЛИНУУДНАА, ТУСХАЙ ПУРАЛСАЛАЙ-ХҮМҮҮЖҮҮЛГЫН БОЛОН БУСАД ХҮҮГЭДЭЙ ЭМХИ ЗУРГААНУУДНАА

ЗУБШӨӨЛГҮЙГӨӨР ГАРАЖА ОШОН ХУУЛИН НАНА ГҮЙСӨӨГҮЙШҮҮЛБЭ ШЭРЭДЭГ СОЦИАЛЬНА ТАЛААР ХҮМҮҮЖҮҮЛГЭДЭХЭ ЁНОТОН ХУУЛИН НАНА ГҮЙСӨӨГҮЙШҮҮЛЭЙ ТУСХАЙ ЭМХИ ЗУРГААНУУДАЙ

ТООЛБОРИ

1. "Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй республиканска социально-реабилитационно түб" ГУСО; хүтэлбэрлэгшэнэ Гатаулин Марс Халимович; телефон: 8(3012)44-52-96, 44-78-01; Россиин Федерациин субъектнүүдэй болон Буряд Республикын дэбисхэрээр шэрэлгэ.

2. "Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй Клюевкин социально-реабилитационно түб" ГУСО; хүтэлбэрлэгшэнэ Галкина Наталья Сергеевна; тел.: 8(30138)70-324; Буряд Республикын дэбисхэрээр шэрэлгэ.

3. "Ажаһуугшадые социальна талаар хангалгын Загарайн территориялна түб" ГУСО; хүтэлбэрлэгшэнэ Кочетова Галина Ивановна; тел.: 8(30136)53-932, 53-972, 53-666; Буряд Республикын дэбисхэрээр шэрэлгэ.

Гэр бүлын болон хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар республиканска агентствын байгуулгын халбарийн хүтэлбэрлэгшэ Беняш Александр Сергеевич, тел.: (3012)55-25-99

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЗҮБЛЭЛЭЙ ТОГТООЛНУУД

ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭНҮҮД,
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТАНУУД**Н.Н.АКУЛЕНКОЕ,
О.И.ЛОБСАНОВАЕ,
С.П.ТУРПАНОВАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

олон жэлдэ тон үнэн сэхээр хүдэл-
мэрлэнэйн түлөө Буряад Республикын
«Бурят-Фармацев» гэхэн гүрэнэй пред-
приятин хүдэлмэрлэгшэдые Буряад
Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй
грамотаар шагнаха гэбэл:

АКУЛЕНКО Нина Николаевна –
захиргаанай-ажыхын таһагай хүдэл-
мэришэн

ЛОБСАНОВА Оюна Ильинична –
мэдээсэлгын технологинуудай таһагай
нэгдэхи категориин программист-инженер
ТУРПАНОВА Светлана Проко-
пьевна – складай комплектовщик.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1244-IV

**А.А.БУРЛАКОВЫЕ,
М.П.МУСКАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

олон жэлдэ тон үнэн сэхээр хүдэл-
мэрлэнэйн түлөө Загарайн аймагай
«Онохой» гэхэн гэр байрын-коммунальна
ажыхын муниципальна унитарна олон
һалбарита предприятиин хүдэлмэри-
лэгшэдые Буряад Республикын Арадай
Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар
шагнаха гэбэл:

БУРЛАКОВ Алексей Алексеевиче –
үйлэдбэрин талаар директорэй орлогшо
МУСКА Михаил Петровиче – гар
шэрээлгын электросварщик.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1245-IV

**С.Р.БАМБАРОВАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

олон жэлдэ үнэн сэхээр хүдэлмэ-
рилхэнэйн түлөө Буряад Республикын
Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар
шагнаха гэбэл:

БАМБАРОВА Светлана Раднажа-
повна – «Яруунын гэр байрын-ком-
мунальна ажахын олон һалбарита
предприяти» гэхэн муниципальна унитарна
предприятиин кадрнуудай таһагай
инспектор, Яруунын аймаг.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1246-IV

**Я.Н.БАЗАРОВАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

ажаһуугшадай социальна хамгаалгын
талаар габьяатай байһанайн болон үнэн
сэхээр хүдэлмэрлэнэйн түлөө Буряад
Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй

грамотаар шагнаха гэбэл:

БАЗАРОВА Янжима Намсаревна –
«Эрэмдэг бэстэй хүүгэдэй республиканска
реабилитационно «Светлый» түб» гэхэн
социальна хангалгын гүрэнэй эмхи зур-
гаанай таһагай начальник, Улаан-Үдэ хото.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1247-IV

**Д.Б.БАЗАРОВАЕ,
Е.В.НОМОГОВАЕ,
Г.П.СУРОВАЯЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

хурагшадые хургаха болон хүмүүжүүлэ
талаар габьяатай байһанайн болон олон
жэлдэ үнэн сэхээр хүдэлмэрлэнэйн түлөө
багшанарые Буряад Республикын Арадай
Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар ша-
гнаха гэбэл:

БАЗАРОВА Дарима Бальжиновна –
«Хорин юрэнхы хуралсалай 2-дохи
дунда хургуули» муниципальна хуралсалай
эмхи зургаанай багша

НОМОГОВА Елена Владими-
ровна – Улаан-Үдэ хотын «Юрэнхы
хуралсалай 32-дохи дунда хургуули» гэхэн
муниципальна юрэнхы хуралсалай эмхи
зургаанай багша

СУРОВАЯ Галина Пидчесевна –
Хорин аймагай «Тээгдын юрэнхы
хуралсалай дунда хургуули» гэхэн
муниципальна юрэнхы хуралсалай эмхи
зургаанай багша.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1248-IV

**А.Д.-Н.БАТУЕВАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

олон жэлдэ үнэн сэхээр хүдэлмэ-
рилхэнэйн түлөө Буряад Республикын
Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар
шагнаха гэбэл:

БАТУЕВА Анна Даши-Нимаевна –
Буряад Республикын Тоололгын палатын
1-дэхи разрядай ахамд мэргэжэлтэн.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1249-IV

**Т.Д.ГОМБОЖАПОВАЕ,
Л.А.КИРИЛЛОВАЕ,
И.Д.ПАТКИНАЕ,
Ш.Р.РАДНАЕВАЕ,
М.М.СУБОРОВАЕ,
Г.Д.ШАРАПОВАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

элүүрые хамгаалгын талаар габьяатай
байһанайн болон олон жэлдэ үнэн сэхээр
хүдэлмэрлэнэйн түлөө Улаан-Үдэ хотын
«Н.А.Семашкин нэрэмжэтэ республи-
канска клиническэ больница» гэхэн элүүрые
хамгаалгын гүрэнэй эмхи зургаанай
медицинскэ хүдэлмэрлэгшэдые Буряад
Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй
грамотаар шагнаха гэбэл:

ГОМБОЖАПОВА Тамара Дампи-

ловнае – кабинетые даагша

КИРИЛЛОВА Любовь Алексеевна –
отделенин медицинскэ сестра
ПАТКИНА Ирина Дмитриевна –
отделенин ахамд медицинскэ сестра
РАДНАЕВА Шалсама Ринчиновна –
отделенин ахамд медицинскэ сестра
СУБОРОВА Мария Максимовна –
лабораторно албанай лаборант-фельдшер
ШАРАПОВА Гыпылма Дымбры-
ловнае - врач.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1250-IV

**В.Н.ГОНСОРУНОВЫЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

хуралсалай талаар габьяатай бай-
һанайн түлөө Буряад Республикын Арадай
Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар
шагнаха гэбэл:

ГОНСОРУНОВ Валерий Николае-
виче – «Сэлэнгын аймаг» муниципальна
байгууламжын захиргаанай аймагай
хуралсалай управленин таһагай на-
чальник.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1251-IV

**А.Б.ЗАЙГАНОВАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

Буряад Республикада нютагай өөһэдын
хүтэлбэрин зургаануудай ажал ябуулгада
эдэбхитэйгээр хабаадаһанайн болон олон
жэлдэ үнэн сэхээр хүдэлмэрлэнэйн түлөө
Буряад Республикын Арадай Хуралай
Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха гэбэл:
ЗАЙГАНОВА Аюна Барадиевна –
«Түнхэнэй аймаг» муниципальна бай-
гууламжын сан жасын управленин ахамд
мэргэжэлтэн, Хэрэн хуурин.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1252-IV

**Л.В.ПШЕНИЧНАЯЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Пурагшадые хургаха болон хүмүүжүүл-
хэ талаар габьяатай байһанайн болон
олон жэлдэ үнэн сэхээр хүдэлмэрлэнэйн
түлөө Буряад Республикын Арадай Хуралай
Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха гэбэл:
ПШЕНИЧНАЯ Любовь Витальев-
нае – Улаан-Үдэ хотын «Юрэнхы хурал-
салай 63-дахы дунда хургуули» гэхэн
муниципальна юрэнхы хуралсалай эмхи
зургаанай багша.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1253-IV

**В.А.СМИРНОВЫЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

Буряад Республикын почтын хан-
галгануудай дэлгүүр хүгжөөлгэдэ горитой
хубита оруулһанайн болон олон жэлдэ
үнэн сэхээр хүдэлмэрлэнэйн түлөө
Буряад Республикын Арадай Хуралай
Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха гэбэл:

СМИРНОВ Владимир Алексее-
виче – «Почта России» гэхэн федеральна
гүрэнэй унитарна предприятиин филиал
болохо Буряад Республикын федеральна
почтын хэлхэе холбооной управленин
Прибайкалийн почтамтын начальник.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1254-IV

**Т.В.КАЛАШНИКОВАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

элүүрые хамгаалгын талаар габьяатай
байһанайн болон олон жэлдэ үнэн сэхээр
хүдэлмэрлэнэйн түлөө Буряад Рес-
публикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй
грамотаар шагнаха гэбэл:

КАЛАШНИКОВА Татьяна Васи-
льевна – Улаан-Үдэ хотын «Респуб-
ликанска перинатальна түб» гэхэн элүүрые
хамгаалгын гүрэнэй эмхи зургаанай
отделенин ахамд медицинскэ сестра.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1255-IV

**Л.М.КРОВОБАЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

хуули сахилга бэхжүүлгын, эрхэтэдэй
эрхэнүүдые хамгаалгын талаар габьяатай
байһанайн болон олон жэлдэ тон үнэн
сэхээр хүдэлмэрлэнэйн түлөө Буряад
Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй
грамотаар шагнаха гэбэл:

КРОВОБА Людмила Михайловна –
Буряад Республикын Верховно Сүүдэй
судья.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1256-IV

**В.Х.ФОМИНИИЕ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР
ШАГНАХА ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэл тогтооно:

Северобайкальск хотын социально-
экономическа хүгжэлтэдэ горитой хубита
орзуулһанайн болон олон жэлдэ тон үнэн
сэхээр хүдэлмэрлэнэйн түлөө Буряад
Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй
грамотаар шагнаха гэбэл:

ФОМИН Василий Харитоновиче –
«Бамтоннельстрой» гэхэн нээмэл
акционернэ бүлгэмэй элшэ хүсэнэй
асуудалнуудай талаар ахамд инженерэй
орлогшо.

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ
М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2011 оной февралын 24
№1257-IV

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТОГТООЛ

2011 оной мартын 18-ай №118

Улаан-Үдэ хото

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ДЭРГЭДЭХИ ДЭЭДЭ ЭКОНОМИЧЕСКА ЗҮБЛЭЛ ТУХАЙ

Республикын социально-экономическа хүгжэлтэд хабаатай зууршалганууд болон дурадхалнуудыг зохиолгодо, РБ-гэй Правительствын экономика ажал ябуулгын ашаг үр дээшлүүлгэдэ, республикын экономика тогтонжоруулха эрхэ байдал тогтоолгодо болон

ажауугшадай ажабайдал найжаруулгада шэглүүлэгдэн Буряад Республикын экономика политикын асуудалнуудаар шийдхэбэринуудыг зохиолдуулан абахын тула Буряад Республикын Правительство тогтооно:

1. Буряад Республикын Правитель-

ствын дэргэдэ Дээдэ экономика зүблэл тогтоохо.

2. Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи Дээдэ экономика зүблэл тухай дүрим баталха (1-дэхи хабсаргалта).

3. Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи Дээдэ экономика

зүблэлэй бүридэл баталха (2-дохи хабсаргалта).

4. Тус тогтоол баталагдахан үдэрөө хүсэндөө ороно.

Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ В.НАГОВИЦЫН

1-дэхи хабсаргалта

Буряад Республикын Правительствын 2011 оной мартын 18-ай 118 дугаарай тогтоолоор баталагдаханхай

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ДЭРГЭДЭХИ ДЭЭДЭ ЭКОНОМИЧЕСКА ЗҮБЛЭЛ ТУХАЙ ДҮРИМ

1. Юрэнхы дүримүүд

1.1. Буряад Республикын дэргэдэхи Дээдэ экономика зүблэл (саашадаа – Зүблэл) зүблэхы зургаан болоно, тнихэдэ Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын, республикын экономика тогтонжоруулха эрхэ байдал тогтоолгодо болон ажауугшадай ажабайдал найжаруулгада шэглүүлэгдэн РБ-гэй Правительствын экономика ажал ябуулгын ашаг үр дээшлүүлгын талаар зууршалганууд болон дурадхалнуудыг зохиолгодо хабаадахын тула байгуулагдана.

1.2. Ажал ябуулгынгаа шэглэлнүүдээр Зүблэл Буряад Республикын Правительстватай, Буряад Республикада нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудтай, эмхинүүдтэй болон нийтын нэгэдэлнүүдтэй харилсаатай байдаг.

1.3. Зүблэл ажал ябуулгадаа Россиин Федерацийн Үндэн хуулине, федеральна хуулинуудыг, Россиин Федерацийн Президентын болон Россиин Федерацийн Правительствын хуули ёноной актуудыг, Буряад Республикын Үндэн хуулине, Буряад Республикын хуулинуудыг, Буряад Республикын Президентын, Буряад Республикын Правительствын, Буряад Республикын гүрэнэй гүйсэдхэхы засагай зургаануудай хуули ёноной актуудыг болон тус Дүрим баримталдаг.

1.4. Зүблэлэй бүридэлэй баталалга Буряад Республикын Правительствын тогтоолоор бэелүүлэгдэдэг.

2. Зүблэлэй зорилгонууд

2.1. Зүблэлэй гол зорилгонууд гэбэл:

2.1.1. Республикын удаан болон дунда болзорой саашанхи хүгжэлтэ тодорхойлдог шухала дансануудыг бүридүүлхэ болон бэелүүлхэ талаар дурадхалнуудыг Буряад

Республикын Правительстватад зохион бэлдэлгэ.

2.1.2. Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын түрүү шэглэлнүүдээр дурадхалнуудыг Буряад Республикын Правительстватад зохион бэлдэлгэ.

2.1.3. Экономикын, инвестиционно политикын болон ажахын субъектнүүдэй инвестиционно ажал ябуулга урмашуулгын хэмжээнүүдэй асуудалнуудаар хуули ёноной актуудай түлэбүүдэ зохион бэлдэлгэдэ, тус ябасануудыг хангалгатай холбоотой эмхидхэлэй асуудалнуудыг зохион бэлдэлгэдэ тогтоогдонон гуримаар хабаадалга.

2.1.4. Буряад Республикада экономикын талаар болон инвестиционно ажал ябуулга урмашуулгын тула хуули ёноной, экономикын болон эмхидхэлэй талаар эрхэ байдал тогтоолгын асуудалнуудыг хэлсэлгэ.

2.1.5. Гүйсэдхэхы засагай федеральна зургаануудай нютагай зургаануудтай, Буряад Республикада нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудтай болон Буряад Республикада олониитын эмхинүүдтэй харилсан, тааруу экономика политикада хабаатай зууршалгануудыг Буряад Республикын Правительстватад зохион бэлдэлгэ.

3. Зүблэлэй эрхэнүүд

3.1. Зүблэл зорилгонуудаа болон үүргэнүүдэ бэелүүлгын тула эрхэтэй гэбэл:

3.1.1. Буряад Республикын Правительстватай, Буряад Республикада нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудтай, эмхинүүдтэй болон нийтын нэгэдэлнүүдтэй харилсан хүдэлмэрилхэ.

3.1.2. Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын шийдхэгдээгүй асуудалнуудаар семинарнуудыг, конфе-

ренцинүүдэ, зүблөөнүүдэ эмхидхэлгэдэ хабаадалга.

3.1.3. Эрхэ мэдэлдэн хамаатай асуудалнуудаар методическа материалнуудыг (зууршалгануудыг) гүрэнэй гүйсэдхэхы засагай зургаануудта болон хуули гаргалгын зургаануудта, эмхинүүдтэ зохион бэлдэлгэ.

3.1.4. Бүрин этигэмжэнүүдэ бэелүүлгын тула Буряад Республикын гүрэнэй гүйсэдхэхы засагай зургаанууднаа, Буряад Республикада нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаанууднаа, ямаршэ түхэлэй эмхинүүднээ хэрэгтээ мэдээсэлээ тогтоогдонон гуримаар эрин абаха.

3.1.5. Гүйсэдхэхы засагай федеральна зургаануудай нютагай зургаануудай, Буряад Республикын гүрэнэй гүйсэдхэхы засагай зургаануудай, эмхинүүдэй хүгэлбэрилэгшэдэй Буряад Республикын экономикын хүгжэлтын социально-экономическа шийдхэгдээгүй асуудалнууд тухай элидхэлнүүдэ зүблөөнүүд дээрээ шагнаха, тэдэниие Зүблэлэй хүдэлмэридэ болон Зүблэлэй үзэмжэдэ табигдаха материалнуудыг бэлдэхэ хэрэгтэ тогтоогдонон гуримаар хабаадуулха.

4. Зүблэлэй хүдэлмэри эмхидхэлгэ

4.1. Зүблэлэй түрүүлэгшэ тэрэнэй ажал ябуулга хүтэлбэрилдэг, хүдэлмэрийн регламент болон түсэб баталдаг. Зүблэлэй түрүүлэгшын үгы байха үедэ Зүблэлэй зүблөө Зүблэлэй түрүүлэгшын орлогшо үнгэргэдэг.

4.2. Зүблэлэй зүблөөнүүд баталагдахан түсэбөөр гү, али Зүблэлэй түрүүлэгшын үүсхэлээр үнгэргэгдэдэг, зүгөөр хахад жэлэй нэгэ дахиннаа үсөөн бэшээр.

4.3. Зүблэлэй гэшүүдэй хамтын тоогой хахаднаа бага бэшэ хубийн зүблөөндэ

хабаадалга, зүблөөн хуулийн эрхэтэйдэ тоологдодог.

4.4. Зүблэлэй зүблөөндэ федеральна гүйсэдхэхы засагай зургаануудай нютагай зургаануудай, Буряад Республикын гүрэнэй гүйсэдхэхы засагай зургаануудай, республикын олзын хэрэг эрхилэгшэдэй болон эрдэмтэдэй түлөөлэгшэд уригдадаг, Зүблэлэй гэшүүдтэй суг хамта зүбшэн хэлсэлгэнүүдтэ хабаадалга.

4.5. Зохисотой асуудалнуудыг гүнзэггөөр болон наринаар зүбшэн хэлсэлгэ Буряад Республикын гүрэнэй гүйсэдхэхы засагай зургаануудай, Буряад Республикада нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудай, эмхинүүдэй мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар бэелүүлэгдэдэг.

4.6. Шийдхэбэринууд зүблөөндэ хабаадалга Зүблэлэй гэшүүдэй эхэнхи дуугаар абтадаг, зууршалгын удхатай болон Буряад Республикын гүрэнэй гүйсэдхэхы засагай зургаануудай абадаг хуули ёноной актуудай түлэбүүдэ бэлдэлгэдэ хэрэглэгдэдэг.

Зүблэлэй шийдхэбэринууд протоколдо бэшгэдэдэг, тэрэндэн Зүблэлэй түрүүлэгшэ (тэрэнэй үгыдэ – Зүблэлэй түрүүлэгшын орлогшо) болон Зүблэлэй секретарь гараа табидаг.

4.7. Зүблэлэй ажал ябуулгын техникска хангалгыг Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Захиргаан бэелүүлдэг, эмхидхэлэй талаар хангалгыг Буряад Республикын Экономикын министерство бэелүүлдэг.

4.8. Зүблэлэй хүдэлмэри олондо мэдээсэл тараалгын хэрэгсэлнүүдтэ саг үргэлжэ харуулагдажа байдаг, пресс-релизуудыг Зүблэлэй секретарь бэлдэдэг.

2-дохи хабсаргалта

Буряад Республикын Правительствын 2011 оной мартын 18-ай 118 дугаарай тогтоолоор баталагдаханхай

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ДЭРГЭДЭХИ ДЭЭДЭ ЭКОНОМИЧЕСКА ЗҮБЛЭЛЭЙ БҮРИДЭЛ

А.Е.Чепик – экономика хүгжэлтын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, Дээдэ экономика зүблэлэй түрүүлэгшэ

Т.Г.Думнова – Буряад Республикын экономикын министр, Дээдэ экономика зүблэлэй түрүүлэгшын орлогшо

Б.Г.Бальжиров – социальна хүгжэлтын талаар Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо

И.В.Смоляк – мэдээсэлгын политикын болон олонииттэй харилсаа холбоонуудай талаар Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Захиргаанай Хүтэлбэрилэгшын орлогшо – Мэдээсэлэй-шэнжэлгын хорооной түрүүлэгшэ

И.Ю.Шутенков – Буряад Республикын финансын министр

В.А.Рубан – Буряад Республикын барилгын болон гэр байрын-коммунальна

комплекс найжаруулгын министр

С.Ю.Козлов – Буряад Республикын транспорт, энергетикэ болон харгын ажахы хүгжөөлгын талаар министр

М.М.Егоров – Буряад Республикын экономикын министрэй нэгэдэхэ орлогшо

Е.Г.Тыжинова – Буряад Республикын экономикын министрэй орлогшо, Дээдэ экономика зүблэлэй секретарь

зүблэлэй ёноной:

Г.А.Айдаев – Улаан-Үдэ хотын мэр
Р.Ж.Бадмаева – Федеральна налогово албанай Буряад Республикадахи управлениин хүтэлбэрилэгшын уялгануудыг дүүргэгшэ

Б.В.Базаров – Россиин Эрдэмэй академийн Сибирийн таһагай Буряадай Эрдэмэй түбэй түрүүлэгшэ

Л.Я.Белых – «Улаан-Үдын авиационно завод» ОАО-гой генеральна директор,

Буряад Республикын Промышленнигуудай болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбооной президент

В.П.Боярчуков – «РЖД» ОАО-гой филиал болохо «Улаан-Үдын ЛВРЗ-гэй» директор

А.А.Бурксер – «Бурятзолото» ОАО-гой генеральна директор

Э.Б.Дудина – Россиин Банкын Буряад Республикын Үндэнхэтэнэй банкын түрүүлэгшэ

А.В.Здаров – «Сибирьтелеком» ОАО-гой Буряадай филиалай директор

В.Г.Ирильдеев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономика политикын, байгаалин нөөсөнүүдэ ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хорооной түрүүлэгшэ

А.С.Корнев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо

В.Н.Кулецкий – «Түгнын уурхай»

ОАО-гой гүйсэдхэхы директор

А.В.Меделянов – «МРСК Сибири»

ОАО-гой генеральна директорэй орлогшо

– «Бурятэнерго» филиалай директор

Л.А.Мунаева – Буряад Республикадахи гүрэнэй тоо бүридхэлгын федеральна албанай нютагай зургаанай хүтэлбэрилэгшэ

А.П.Попов – Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академийн ректор

Е.В.Пруидзе – «Байкальская лесная компания» ОАО-гой генеральна директор

В.Е.Сактоев – Зүүн Сибирийн гүрэнэй технологическа университетэй ректор

В.Ж.Цыремпилов – «Хягтын аймаг» муниципальна байгууламжын толгойлогшо, «Буряад Республикын муниципальна байгууламжануудай зүблэл» эблэлэй түрүүлэгшэ

С.П.Шилин – Буряад Республикада ахамад федеральна инспектор

№ 11 (723)

Зүүн зүгэй
зүнтэйхэн зүгы

Цыдып Жамбалов

(Начало в № 10 (722) за 17 марта).

«Хойто Поллюс. Станци,
Ойто Сибирьнээ.
Пэрюу оруулхые гуйна
Пэмээхэнээр -
Сагаан баабгай», -
Гэжэ бэшээбди
Гэлдэбэ үгэлэн,
Гэнэн Туулай,
Мэхэтэй Үнэгэн.
- Бороо оруулха гэһемни
Буруу ойлгоо ха юм даа.
Хара баабгайн
Халта хэрюусэхын тулада
Хамаашьбегүй,
Яхань даа ...

ТЭН ТЭРЭЭН,
ТЭМТЭРЭЭН...
ТЭНСҮҮ ГЭШЭГҮЙ
ТУЛАЛДААН ...

Хүсэ орогшо
Носорогнай
Хүхышоо, бүхышоо.
Сүлхэ болоһон
Баабгайе
Судьянар бүри гайхашоо.
Хара бааһаа бороор
Үндыһэн
Хара баабгай
Хүсэ ороод
Хуша модо
Орбонгоорнь үндылгэн,
Хоншоорын Носорогой
Булга нюдараа.
Бүдүүн модондо сохюулһандаа
Бүглэрөө юм гү? -
Нэгэн дуугаар
«Нокдаун»
Гэгдээ.

Хандагай судьягай
Арба тоолотор Носорог
Хондолой дээрээ хэбтээ.
Халуун оронойхид
Хашхарна, эшхэрнэ.
Хандагай судьягай
«Хабныень хухалхабди!»

- Худалаар сүүдлэнэ!
Худалаар!
Худалаар!
Худалаар!
Хуугайлалдаан,
Уйлалдаан зэдэлнэ.

Найман томо Шимпанзе
Найгар найгар алхалжа,
Нарһан боошхоор билтарма
Нашатырна спирт асаржа,
Носорогто унхидуулна -
«Нойрхоонь» хэрюулнэ.
Африкын чемпион - Носорог
«Аф-уф!» - найтаагаад,
Арай ёохон голтойхон
Аренэһээ холодоо хэн.

Алас Дурнын чемпион -
Барас Эрезэн гүрөөһөн
Хүрээж эрбэ! - гэлсээн,
Хүхилдөөн болоо хэн.

САН ХЭНГЭРЭГ НАЯРБА.
- ХЭН СУДЬЯ ЕРЭБЭЭ?
- Барасые болгохо! -
Гэлдэбэ, хашхаралдаба.
- Баһал
Сибирийн тала хараха,
Болохогүй гэлдэбэ.
- Хэниие теэд болголтой!
Хэлэгты, томилогты!
Боролжын оёрой
Борохон Туулай
Борьбо дээрээ бодонхой:
- Би болоһуу! - гэжэ хэлээ.

Пэрюун ороной
Пэргэг амитан гээшэб,
Халууншье,
Хүйтэншье орондо
Хамаатай бэшэб! ..
Сагаан баабгай
Арсалан хоёртой тулалдаа
Сагаадангүй
Сүүдлэхэ эрхэтэй хэн туладаа
Туулай
Туйлай томоотой болоод:
- Нюдэсэлдэгты! - гээд,
Нюдөө аняа.

Лиса хитро отвчала:
«Телеграфом все послала:
«Поллюс, точка, из Сибири,
Запятая, просим вас,
Дать прохлады для Сибири
Очень срочно - в сей же час,
Запятая, будем рады,
Если вдруг пойдут дожди.
Снова точка, вам наградоу
Будет чемпион тайги,
Точка».

Ну, не то немножечко
Нам в тайгу отправили
Мы просили дождичка
Но и снегу рады мы.
А для мишки чтоб остыть
Снег не помешает ...

БОЙ НА РИНГЕ -
БОКС ЗВЕРИНЫЙ,
БОКС НА РАВНЫХ,
БОКС ОТВАЖНЫХ

Буйный прежде Носорог
От мороза занемог.
Мишке же, наоборот,
Белый снег ожить помог.
Судьи, видя «оживление»
Не скрывали удивления.
С малых лет медведь в лесу
Жил в простой берлоге,
В дождь
И в снежную пургу
Добывал себе еду.
И теперь одним ударом
Носорога - БАХ! - в «нокдаун»
Чемпиона - БУМ! - в «нокдаун»
Чемпиона из Кейптаун.

Пока Лось-судья считал
До числа, до десяти
Носорог без чувств лежал,
Всё не мог в себя прийти.
Звери жарких стран все в трансэ
И свистят, судье грозят
Что «все ребра поломаем!»
«Засудил!», - ему кричат
«Засудил!
Засудил!
Засудил!»
Рык животный издавали,
Звери плакали, стонали.

Восемь Шимпанзе качаясь,
С деревянной бочкой шли,
Нашатырный спирт из края
Расплескался, как несли.
Носорогу в нос совали,
Ото сна будили,
Нюхать заставляли,
В чувство приводили.
Носорог, едва живой,
Прочь ушёл с арены.

Разнеслась молва как гром:
«К нам из Дальнего Востока
Прибыл тигр-чемпион
В боксе-супердока!»

СНОВА ГОНГ ГРЕМЕЛ.
- КТО Ж СУДЬЕЮ СТАНЕТ?
«Пусть судьёю станет тигр!» -
Стали звери предлагать.
- Снова сторону Сибири
Будет тигр принимать.
«Нет, нельзя, - кричат,
- нельзя», -

Звери тёплых, жарких стран.
«Ну а кто ж тогда судья,
Вы скажите толком нам!»
Тут из леса заяц вышел,
Голос тонкий подавал:
«Вы меня поставьте! Слышьте!»

Я животное такое
Чуткое, лесное.
Люблю ясное, простое
Да без дела воду
Не люблю мутить ...
Белого медведя
С грозным львом сраженьё
Я готов, как следует,
С толком отсудить».
И при этом важный крайне
«Бейтесь», - звонко прокричал,
И косые свои глазки
Он от страха закрывал.

Буряадай мэдээжэ поэт
Цыдып Жамбалович Жамбаловай 80 жэлэй ойдо

МУРЫСӨӨН СОРЕВНОВАНИЕ

ТЭН ТЭРЭЭН,
ТЭМТЭРЭЭН,
ХЭРХИРЭЭН,
ЭРХИРЭЭН.
ХЭН ХЭНЭЭ
НИДХЭРЭЭН ...

Ангуудай хаан гэгдэһэн
Арсалан
Аһалдаха гээд лэ ядалдаа:
Бүхэтэр Сагаан баабгай
Бээ аршалан,
Бүхэгэд гээд лэ мидалзаа.
Шагаажа, шагаажа Арсаланай
Шааха гэхэдэнь гарнуудынь
Пэрюу ошоод лэ халанагүй,
Памна өөрөө сохюулна.

Бамбагар саһан саб сагаан,
Баабгай баһал саб сагаан ...
Джемперээ хэдэрһэн,
Зүгөөргүйхэн зүдэрһэн *
Жирав тонгойн гайхана:
- Жэгтэй юм аа гү?! - гэнэ.

ТЭН ТЭРЭЭН,
ТЭМТЭРЭЭН ...
АР - БУР ГЭЛДЭЭН,
АРСАЛДААН ...

- Саһан соо аад ялбажа,
Сагаан баабгайе онигожо
Илгаруулхын аргагүй ...
Энэ мэхэ
Үгы хэхэ!
Гэлдээн, хашхаралдаан...
Гүйдөөн ... Заргалдаан...
Туулай судья
Туйлай мэгдүүтэй
Радиооор соносхоо:
- Аалидагты!
Намдагты!
Энэ багай саһа
Этэржэ хаяагүй сагта
Тулалдаан болохогүй огто! -
Тунтага - ёнтого гэбэ.

Бегемот, Пармагшан, Заан,
Бээрхүү Гиенэ,
Бизон -
Халуун ороной түлөөлэгшэд,
Хамаг эбэртэн, һүүлтэн
Хада гүбээгэй саһа
Хамажа үгы хэбэ.
Энэ багай саһа
Этэржэ үгы хэбэ.

... САН ХЭНГЭРЭГ
ХОЁРШЬЕ
ХАН БАЙСА НАЯРШОО.

Арһан бээлэйн абяан...
Арсалан бүхын ахьян...
Сагаан баабгай чемпион
Сагаа хүсэнгүй шалпин,
Шүдөө хабирна, шүлһөө
залгина -
Шүүгдээ гэгдээ,
«Дэгдээ».

Африка нютагай джаз
Аадар мүндэртэл найржа,
Арсалан бүхые барлана -
Аргагүй ехээр баярлана.
Удаань
Удаан, удаан
Урматгай тулалдаан үнгэрөө.
Хэдэн үдэр,
Хэдэн нара
Хээрэн энэ мурысөөн -
Хэмгүй ехэ хүгээлдөөн
Үргэһэ нойргүй үргэлжлөө,

Үшөөл нэгэ һонин зүйл
Үлөө:

Эгээл хүндэ шэгнүүртэн -
Энэдхэгэй Заан.
Эгээл хүнгэн шэгнүүртэн -
Эндэхэ Туулай.
Тус тустайнь тааралдаха,
Тулгажа шаасалдаха
«Дайсан» гэжэ байхагүй,
Хай шан гэхэ, яаха бэ?
Туулайн -
Туллоур заахан,
Заанинь -
Зантагар томо.
Оромьнь яажа ололтойб?
Ори ганса Алтан медаль!
Хэндэнь үгэлтэй, болилтойб?
Хэлэбэ главна судьянь:
- Нэгэ чемпиной
Нэрэ зэргэ
Хоюуландаһ
Хубаажа үгэхэ!

БОЙ НА РИНГЕ -
БОКС ЗВЕРИНЫЙ.
РЫЧАНИЕ,
МЫЧАНИЕ
КТО-ТО ОТ КОГО-ТО
БОЛЬНО ПОЛУЧАЕТ. ...

Царь зверей гривастый Лев
Лапой справа завернул,
Но медведь свернул налево -
От удара ускользнул.
Лев, прицелившись, ударил,
Но совсем и не туда,
То ли не туда направил,
То ли кривы лапы льва.
Сам же от медведя больно
Тут же получил сполна.

Снег на ринге белый белый,
А медведь он тоже белый ...
Весь озябший, онемелый
В тёплом джемпере Жирав
Наклонился, удивился:
«Это странно, это как?!»

БОЙ НА РИНГЕ -
БОКС ЗВЕРИНЫЙ.
КТО ПОВЗДОРИЛ,
КТО-ТО СПОРИТ. ...

«Невозможно увидеть
На снегу медведя,
Это надо прекращать»,
Требуют соседи!
Крик и споры,
Беготня,
Звери возмущаются ...
Тут по радио судья:
«Всем, всем сообщается!
Если белый снег сейчас
С ринга не убрать -
Состязание у нас
Смысла нету продолжать!»

Обезьяна, Бегемот
Слон, пятнистая Гиена,
И Бизон,
втянув живот,
Взяли в руки веники
Хвостатые, рогатые,
Снег убрали, подмели.
Дружно двигались лопаты,
Белый снег сошёл с земли.

ГРОМКО, ЗВОНКО
ПРОЗВЕНЕЛ
ВО ВТОРОЙ РАЗ МЕДНЫЙ
ГОНГ.

Треск перчаток кожаных ...
Льва дыхание шумное ...
Северный медведь, похоже
Уставил сильней, сильней.
И клыками скрежетал
И слону шумней глотал -
Одним словом проиграл
Льву - царю зверей ...

Африканский этно-джаз
Зазвучал на все лады.
Словно летняя гроза
Полился во все концы.
И неслось со всех сторон -
Лев-боксер - наш чемпион!
Но еще довольно много
Дней и даже месяцев
Продолжался турнир-
Состязанье для зверей.

И ещё один занятный
Случай произошёл,
Может не совсем понятный,
Шок на всех он произвёл:

Всех крупнее на весах -
Это наш индийский Слон,
А всех меньше на весах -
Заяц - самый малый он.
Больше нет других «врагов»,
Больше нет противников ...
Как же быть им в такой
В ситуации непростой?
Заяц -
Мал и слабый он.
Слон -
Как двухэтажный дом.
Как найти решенье?
Выйти из положенья?
Ведь медаль на всех одна
Слово молвил лось судья:
«Титул,
Званье чемпиона,
Дать обним-
Поделишь!»

(Окончание следует).

Понедельник, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel, including time slots and program titles like 'Доброе утро' and 'Новости'.

РОССИЯ - 1

Table with TV program details for Russia-1 channel, including time slots and program titles like 'Утро России' and 'Вести-Бурятия'.

Table with TV program details for 'Всегда говори 'Всегда'' and 'Человек, который молчал'.

КУЛЬТУРА

Table with cultural program details, including 'Канал «Евроныус»', 'Кто там...', 'Линия жизни', etc.

АРИГ УС

Table with 'АРИГ УС' program details, including 'Необъяснимо, но факт' and 'Вся Бурятия'.

Table with TV program details for 'Маска', 'Приключения Джимми Нейрона', 'Губка Боб Квадратные Штаны', etc.

ТИВИКОМ

Table with 'ТИВИКОМ' program details, including 'Ваше право', 'Объектив', 'Городские истории', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 'СТС «БАЙКАЛ»' program details, including 'Космические спасатели лейтенанта Марша', 'Смешарики', etc.

Table with TV program details for 'Светофор', 'Черная молния', 'Уральских пельменей', etc.

НТВ

Table with 'НТВ' program details, including 'НТВ утром', 'Следствие вели...', 'Обзор'.

5 КАНАЛ

Table with '5 КАНАЛ' program details, including 'Сейчас', 'Нашествие бамбуковых крыс', etc.

ДТВ

Table with 'ДТВ' program details, including 'Тысяча мелочей', 'Самое смешное видео', etc.

Advertisement for 'Хүндэтэ манай Наталья Дашиевна!' with a decorative border and text about a theatrical performance.

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ: 21-62-62

Вторник, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Tuesday, including 'Доброе утро', 'Новости', etc.

РОССИЯ - 1

Table with TV program details for Russia-1 channel on Tuesday, including 'Утро России', 'Вести-Бурятия'.

Table with TV program details for 'Все к лучшему', 'Институт благородных девиц', etc.

КУЛЬТУРА

Table with cultural program details, including 'Канал «Евроныус»', 'Главная роль', etc.

АРИГ УС

Table with 'АРИГ УС' program details, including 'Необъяснимо, но факт'.

Table with TV program details for 'Улан-Удэ: инструкция', 'Байки из кухни', etc.

ТИВИКОМ

Table with 'ТИВИКОМ' program details, including 'Ваше право', 'Городские истории', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 'СТС «БАЙКАЛ»' program details, including 'Космические спасатели лейтенанта Марша', etc.

НТВ

Table with 'НТВ' program details, including 'НТВ утром', 'Следствие вели...', etc.

Table with TV program details for 'Кулинарный поединок'.

5 КАНАЛ

Table with '5 КАНАЛ' program details, including 'Сейчас', 'Царство льда', etc.

ДТВ

Table with 'ДТВ' program details, including 'Тысяча мелочей', 'Самое смешное видео', etc.

Среда, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	«Доброе утро»
10.00	13.00, 16.00 Новости
10.05	«Контрольная закупка»
10.40	«Жить здорово!»
11.50	«ЖКХ»
12.45	«Женский журнал»
13.20	«Модный приговор»
14.20	«Детективы»
15.00	«Другие новости»
15.20	«Понять. Простить»
16.20	«Хочу знать» с Михаилом Ширвиндтом
16.50	Т/с «Обручальное кольцо»
17.50	«Федеральный судья»
19.00	«Вечерние новости»
19.20	Т/с «След»
20.00	«Давай поженимся!»
21.00	«Пусть говорят»
22.00	«Время»
22.30	Т/с «Возмездие»
23.30	«Среда обитания». «Чей туфля?»
00.30	«Ночные новости»
00.50	«Белый воротничок»
01.40	Х/ф «Мария-Антуанетта»
04.05	Х/ф «Романтическое преступление»

РОССИЯ - 1

06.00	«Утро России»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35	Вести-Бурятия. Утро
10.05	«Проклятие фараонов»
11.00	Ток-шоу «О самом главном»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00	Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30	Вести-Бурятия
12.50	Ток-шоу «С новым домом!»
13.50	Т/с «Каменская»
14.45	Вести. Дежурная часть
15.50	Т/с «Кулагин и партнеры»
17.50	Т/с «Ефросинья. Продолжение»
18.55	Т/с «Все к лучшему»

Четверг, 31

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	«Доброе утро»
10.00	13.00, 16.00 Новости
10.05	«Контрольная закупка»
10.40	«Жить здорово!»
11.50	«ЖКХ»
12.45	«Женский журнал»
13.20	«Модный приговор»
14.20	«Детективы»
15.00	«Другие новости»
15.20	«Понять. Простить»
16.20	«Хочу знать» с Михаилом Ширвиндтом
16.50	Т/с «Обручальное кольцо»
17.50	«Федеральный судья»
19.00	«Вечерние новости»
19.20	Т/с «След»
20.00	«Давай поженимся!»
21.00	«Пусть говорят»
22.00	«Время»
22.30	Т/с «Возмездие»
23.30	«Человек и закон»
00.30	«Ночные новости»
00.50	«Судите сами» с Максимом Шевченко
01.50	Х/ф «Никогда не разговаривай с незнакомцами»
03.20	Х/ф «Любовь во время холеры»

РОССИЯ - 1

06.00	«Утро России»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35	Вести-Бурятия. Утро
10.05	«Топи»
10.25	«Урок бурятского языка»
10.30	«Буряад орон»
11.00	Ток-шоу «О самом главном»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00	Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30	Вести-Бурятия
12.50	Ток-шоу «С новым домом!»
13.50	Т/с «Каменская»
14.45	Вести. Дежурная часть

Пятница, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	«Доброе утро»
10.00	13.00, 16.00 Новости
10.05	«Контрольная закупка»
10.40	«Жить здорово!»
11.50	«ЖКХ»
12.45	«Женский журнал»
13.20	«Модный приговор»
14.20	«Детективы»
15.00	«Другие новости»
15.20	«Понять. Простить»
16.20	«Хочу знать» с Михаилом Ширвиндтом
16.50	Т/с «Обручальное кольцо»
17.50	«Федеральный судья»

№ 11 (723)

Дүхээрч

№ 11 (21808)

19.55	Т/с «Институт благородных девиц»
21.50	«Спокойной ночи, малыши!»
22.00	Т/с «Всегда говори «Всегда» - 7»
23.50	«Старший сын Сталина»
00.50	Вести +
01.10	Х/ф «Империя Солнца»

КУЛЬТУРА

07.30	Канал «Еврonya»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30	Новости культуры
11.15, 20.45	«Главная роль»
11.40	Х/ф «Мой младший брат»
13.25, 03.40	Д/ф «Монастырь Рида»
13.40	«Филолог Николай Либан»
14.05	Д/с «Варвары». «Гунны»
14.50	«Легенды Царского Села»
15.15	Х/ф «Тайна золотой горы»
16.40	М/с «Путешествие неразлучных друзей»
16.45	М/ф «Как грибы с горохом воювали». «Миколино богатство»
17.15	Т/с «Девочка из океана»
17.40	Д/с «Обезьяны-воришки»
18.05	«Корифей российской медицины». Сергей Петрович Боткин
18.35 - 19.25	Д. Шостакович. Симфония №15
19.25	Д/ф «Лалибла. Новый Иерусалим в Африке»
19.40	Д/с «Варвары». «Викинги»
21.05	«Абсолютный слух»
21.45	«Генералы в штатском». Леонид Костандов
22.10	Д/ф «Скеллиг-Майкл - пограничный камень мира»
22.25, 02.55	Academia. Владимир Новиков. «Михаил Бахтин: синтез филологии и философии»
23.15	«Магия кино»
00.00	С. Говорухин. «Монолог в 4-х частях»
00.50	Х/ф «Личная жизнь Кузюева Валентина»
02.00	Д/ф «Смертельная нагота»

АРИГ УС

07.00	«Необъяснимо, но факт»
08.00, 09.00, 12.40, 23.00	«Восточный эк-спресс». Погода

спресс. Погода	08.35
«Улан-Удэ: инструкция». Новости шопинга и развлечений Погода	08.55
«Байки из кухни»	09.30
«Класс»	10.30
Т/с «Универ»	11.00
Т/с «Счастливы вместе»	13.10
М/с «Приключения Джими Нейро-на»	13.40
М/с «Губка Боб Квадратные Штаны»	14.00, 19.00
«Улан-Удэ: инструкция». Но-вести шопинга и развлечений	14.20
«Точка зрения»	14.30
«Дом-2. Live»	16.20
Х/ф «Дети шпионов»	18.00, 20.00
Т/с «Интерны»	18.30, 20.30
Т/с «Реальные пацаны»	19.20
«Афиша». Погода	19.30, 00.30
«Восточный экспресс»	21.00
Х/ф «Шпион по соседству»	23.35
«Дом-2. Город любви»	01.00

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25	«Зурхай»
06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30	«Середин-на Земле»
07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00	Новости дня
07.30	«Горсовет»
07.50	«Большие деньги»
08.10, 21.20	«Городские истории»
08.15, 14.45	М/ф
08.35	Х/ф «Тайны общества»
10.00	«ПРО-Новости»
10.30	Т/с «Сердцу не прикажешь»
13.05	Х/ф «Команда»
15.00	«Крокодил»
16.00	«Приключения швейцарской семьи Робинсон»
16.30	«Дневник экспедиций»
17.00	Х/ф «Государственная граница»
18.30	«Города мира»
19.00	«Открытый город»
20.25	Т/с «Любовница»
22.00	Т/с «Комиссар»
00.00	«Топ-модель по-американски»
03.00	«Ночной канал на Тивикоме»

СТС - «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 17.05, 18.50, 20.05, 22.25, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50	Погода
06.00	М/с «Космические спасатели лей-тенанта Марша»
06.55	М/с «Смешарики»
07.00	М/с «Приключения мультяшек»
07.30	М/с «Приключения Вуди и его дру-зей»
08.00, 15.30	Т/с «Папины дочки»
08.30, 19.00	Т/с «Даешь, молодежь!»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00	«Истории в де-тальях»
09.30	«Одна за всех»
10.00	Х/ф «Васаби»
11.45, 23.15	«6 кадров»
12.30	Т/с «Т/с «Ранетки»
14.00	М/с «Подземелье драконов»
14.30	М/с «Тутенштейн»
15.00	М/с «Скуби и Скреппи»
17.30	«Галилео»
19.30	Т/с «Воронины»
20.30, 22.45	Т/с «Светофор»
21.00	Х/ф «На игре»
23.30	Шоу «Уральских пельменей». Луч-шее
00.30	«Инфомания»
01.00	Т/с «Теория большого взрыва»
01.30	Д/ф «Опасные дни. Создание «бе-гущего по лезвию»
05.55	«НТВ утром»
09.30	«И снова здравствуйте!»
10.30, 16.30, 19.30	Обзор. «Чрезвычай-ное происшествие»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.15	«Сегодня»
11.20	«Внимание: розыск!» с Ириной Волк
11.55	«До суда»
13.00	«Суд присяжных»
14.25	Т/с «Прокурорская проверка»
15.40	Т/с «Давайте мириться!»
17.30	Т/с «Улицы разбитых фонарей»
20.30	Т/с «Мент в законе»
00.35	Т/с «Терминал»

02.30	«Квартирный вопрос»
03.30	Т/с «Правило лабиринта»

5 КАНАЛ

07.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00	«Сейчас»
07.10, 06.00	«Земные катаклизмы»
08.00	«Все о деньгах»
09.30	«Суд времени»
10.25, 21.00	«Криминальные хроники»
11.30, 02.35	«Хищник на тропе войны». Акула»
12.25, 13.30, 01.00	Х/ф «Внимание! Всем постам...»
14.35, 23.30	Т/с «Вечный зов»
16.00, 19.00, 21.30	«Место происше-ствия»
17.00	«Открытая студия»
20.00	«Человек войны»
22.00	Т/с «Агент национальной безопас-ности»
03.35	«Женский вечер на 5-ом»
05.10	«Прогресс» с Игорем Макаровым»

ДТВ

11.00	М/ф
13.00	«Тысяча мелочей»
13.30, 23.30	«Самое смешное видео»
14.30, 20.00	«Секретные файлы»
15.30, 08.15	Х/ф «Гастролер»
17.15, 03.30, 05.30	«Улетное видео по-русски»
17.30, 23.00, 03.00	Документальное реали-ти «Операция «Должник»
18.00, 22.00	Судебное ток-шоу «Судебные страсти»
19.00	Х/ф «CSI: Место преступления Май-ами-7»
21.00, 02.00	Реалити «Дорожные войны»
21.30, 00.30	«Вне закона: Преступление и наказание»
01.00	«Улетное видео»
04.00	«Брачное чтиво»
04.30	Реалити-шоу «Спокойной ночи, му-жички!»
06.00	«Голье и смешные»
06.30	Х/ф «Череп-2»
09.55	Х/ф «Тараканы бега»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ: 21-62-62

Четверг, 31

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	«Доброе утро»
10.00	13.00, 16.00 Новости
10.05	«Контрольная закупка»
10.40	«Жить здорово!»
11.50	«ЖКХ»
12.45	«Женский журнал»
13.20	«Модный приговор»
14.20	«Детективы»
15.00	«Другие новости»
15.20	«Понять. Простить»
16.20	«Хочу знать» с Михаилом Ширвиндтом
16.50	Т/с «Обручальное кольцо»
17.50	«Федеральный судья»
19.00	«Вечерние новости»
19.20	Т/с «След»
20.00	«Давай поженимся!»
21.00	«Пусть говорят»
22.00	«Время»
22.30	Т/с «Возмездие»
23.30	«Человек и закон»
00.30	«Ночные новости»
00.50	«Судите сами» с Максимом Шевченко
01.50	Х/ф «Никогда не разговаривай с незнакомцами»
03.20	Х/ф «Любовь во время холеры»

РОССИЯ - 1

06.00	«Утро России»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35	Вести-Бурятия. Утро
10.05	«Топи»
10.25	«Урок бурятского языка»
10.30	«Буряад орон»
11.00	Ток-шоу «О самом главном»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00	Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30	Вести-Бурятия
12.50	Ток-шоу «С новым домом!»
13.50	Т/с «Каменская»
14.45	Вести. Дежурная часть

15.50	Т/с «Кулагин и партнеры»
17.50	Т/с «Ефросинья. Продолжение»
18.55	Т/с «Все к лучшему»
19.55	Т/с «Институт благородных девиц»
21.50	«Спокойной ночи, малыши!»
22.00	Т/с «Всегда говори «Всегда» - 7»
23.50	«Поединок». Программа Владими-ра Соловьёва

КУЛЬТУРА

00.50	«Свидетели». «Тайны кремлевских протоколов. Валентин Фалин»
Х/ф «Мечтатель»	
02.20	
07.30	Канал «Еврonya»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30	Новости культуры
11.15, 20.45	«Главная роль»
11.40	Х/ф «Личная жизнь Кузюева Вален-тина»
12.50, 03.40	Д/ф «Босра. Бастион на Вос-токе»
13.05	«Тень застывшего исполнителя». Вла-димир Стасов
13.45	Д/с «Варвары». «Викинги»
14.30	«Век Русского музея»
15.00	Х/ф «Пятьдесят на пятьдесят»
16.40	М/с «Путешествие неразлучных друзей»
16.45	М/ф «Фантик. Первобытная сказ-ка». «Хитрая ворона»
17.15	Т/с «Девочка из океана»
17.40	Д/с «Обезьяны-воришки»
18.05	«Корифей российской медицины». Владимир Петрович Филатов
18.35	С.Рахманинов. «Симфонические танцы»
19.25	Д/ф «Скеллиг-Майкл - погранич-ный камень мира»
19.40	Д/с «Варвары». «Монголь»
21.05	«Черные дыры. Белые пятна»
21.45	Д/ф «Неизвестный Азс»
22.25, 02.55	Academia. В. Новиков. «Юрий Тьянов и его единомышленники: синтез филологии и творчества»
23.15	«Культурная революция»
00.00	С. Говорухин. «Монолог в 4-х час-тях»
00.50	Х/ф «9 дней одного года»
02.35	Концерт

АРИГ УС

07.00	«Необъяснимо, но факт»
08.00, 09.00, 12.40, 23.00	«Восточный эк-спресс». Погода
08.35	«Улан-Удэ: инструкция». Новости шопинга и развлечений Погода
08.55	«Байки из кухни»
09.30	«Класс»
10.30	Т/с «Универ»
11.30	Т/с «Счастливы вместе»
13.10	М/с «Приключения Джими Нейро-на»
13.40	М/с «Губка Боб Квадратные Штаны»
14.00, 19.00	«Улан-Удэ: инструкция». Но-вести шопинга и развлечений
14.20	«Точка зрения»
14.30	«Дом-2. Live»
16.00	Х/ф «Шпион по соседству»
18.00, 20.00	Т/с «Интерны»
18.30, 20.30	Т/с «Реальные пацаны»
19.20	«Точка зрения». Погода
19.30, 00.30	«Восточный экспресс»
21.00	Х/ф «Пришельцы на чердаке!»
22.35, 01.00	«Комеди-клуб». Лучшее
23.35	«Дом-2. Город любви»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.5

14.20 «Точка зрения»
14.30 «Дом-2. Live»
16.20 Х/ф «Пришельцы на чердаке!»

15.10 «Крокодил»
16.10 «Приключения швейцарской семьи Робинсон»

10.00 Х/ф «На игре-2»: «Новый уровень»
11.40 «6 кадров»
12.30 Т/с «Т/с «Ранетки»

17.30 Т/с «Улицы разбитых фонарей»
20.30 «Следствие вели...»
21.30 «Чрезвычайное происшествие».

ности»
Х/ф «Вий»
Х/ф «Начальник Чукотки»

ДТВ

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «Зурхай»

СТС - «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 17.05, 18.50, 20.05, 22.25, 23.45, 00.25, 00.50, 01.30, 01.50 Погода

НТВ

05.55 «НТВ утром»
09.30 «История всероссийского обмана. Выход есть!»

5 КАНАЛ

07.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «Сейчас»

11.00 М/ф «Тысяча мелочей»
13.00 «Тысяча смешное видео»
13.30, 20.00 «Секретные файлы»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ: 21-62-62

Суббота, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.40, 07.10 Х/ф «Амнистия»
07.00, 11.00, 13.00 Новости
08.20 «Играй, гармонь любимая!»

12.20 Вести. Дежурная часть
12.50 «Честный детектив»
13.20, 15.30 Т/с «Кружева»

11.30 «Школа ремонта»
12.30 «Женская лига»
13.00 «Неравный брак»

08.30, 16.00 Большие детали на СТС-Байкал
09.00 Х/ф «Супер начо»
10.45, 12.00 «Ералаш»

13.30 Ток-шоу «Последнее слово»
00.55 «Нереальная политика»

5 КАНАЛ

07.00 М/ф «Золотой мальчик», «Приключения Мюнхгаузена», «Дикие лебеди»

РОССИЯ - 1

06.10 Х/ф «Неисправимый лгун»
07.45 «Вся Россия»
07.55 «Сельское утро»

КУЛЬТУРА

07.30 Канал «Евроьюс»
11.10 «Библейский сюжет»
11.40 Х/ф «Коллеги»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «Зурхай»

НТВ

05.55 Т/с «Холм одного дерева»
07.45 М/ф «Аленький цветочек»
08.25 «Смотр»

ДТВ

11.00, 13.30 М/ф «Два Фёдора»
11.10 «Тысяча мелочей»
13.00 «Тысяча мелочей»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ: 21-62-62

Воскресенье, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 Новости
07.10 Х/ф «Седьмая гуля»
08.50 «Служу отчизне!»

00.00 «Специальный корреспондент»
01.00 «Геннадий Хазанов. Повторение пройденного»

17.00 Х/ф «Чернильное сердце»
19.30 «Вся Бурятия»
19.45 350-летию добровольного вхождения Бурятии в состав России посвящается: «Зандан Жуу»

09.00 «Самый умный»
10.45 «Ералаш»
11.00 «Галилео»

5 КАНАЛ

07.00 «Последний бой 300 спартанцев»
08.00, 05.40 «Кукушка»
09.00 М/ф «Раз ковбой, два ковбой»

КУЛЬТУРА

07.30 Канал «Евроьюс»
11.10 «Обыкновенный концерт»
11.40 «Доброе утро»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «Зурхай»

НТВ

06.00 Т/с «Холм одного дерева»
08.40 М/ф «Королева Зубная щетка»
11.00, 14.00, 17.00 «Сегодня»

ДТВ

11.00 Х/ф «Алмазы шаха»
13.00 «Тысяча мелочей»
13.20 «Медицинское обозрение»

РОССИЯ - 1

06.00 Х/ф «Сицилианская защита»
07.40 «Сам себе режиссер»
08.30 «Смехопанорама»

АРИГ УО

08.00 «Как говори Джинджер». Погода
08.30, 09.40 «Улан-Удэ: инструкция». Новости шопинга и развлечений

СТС - «БАЙКАЛ»

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50 Погода

НТВ

06.00 Т/с «Холм одного дерева»
08.40 М/ф «Королева Зубная щетка»
11.00, 14.00, 17.00 «Сегодня»

**Буряадай арадай поэт Цырен-Дулма Дондоковна ДОНДОКОВАГАЙ
 100 жэлэй ойдо**

**УУЖАМ ХОРИИН
 УРДАА ХАРАХА БАСАГАН НЭН**

Буряад ороной эгээл түрүүшын эхэнэр уран зохёолшо, поэт Цырен-Дулма Дондокова (1911-2001 онууд) үндэр наһа хүрэнэн юм. Тэрэ Байсын-Үбэргэжэ нотагта түрэнэн. Багшанарай техникум 1930-аад онуудай тэнгээр дүүргээд, олон арбаад жэлүүдтэ Буряад оронойнгоо элдэб нотагуудаар багшалан байна. Гадна Буряадай номой хэблэлд редактораар удаан хүдэлхэн юм. Эгээл түрүүшын ном – «Хоёр дуран» 1946 ондо хэблэгдээһэн.

Хоёр дуран гэхэдэмни, Хоёрдохи хүнэй дүрэ Хомхойгоор бү хара. Ходорхой бэшэ нэрэ Ходо намда бүү дурда. Хоёрдохи минии дуран Хоншуухан дайдадал юм лэ. Багахан минии зүрхэн соо Багтаад байдаг уудам лэ. Хатуу бэрхэ сагта Хамагай дээдэ тээ ханаха, Ами наһааш хайрлангүй, Арюун сахижа юумэм лэ...

Энэнһээ саашаадаа үржэлтэйгөөр хүдэлжэ, «Зүрхэнэй сохисо», «Далланаб шамай, хара», «Гараа үгыш, хүн», «Үе сагай гуурһаар», «Манай басаган» болон бусад номуудаа арад зонойнгоо анхаралда табихан байжа юм. Тиихэдэ үхибүүдэй уншаха «Манай сээсэгүүд», «Наран тээшэ», «Би Шарлуухайб», «Би Наран-Шарлуухайб» гэжэ номуудые бэшэ. Гадна ород хэлэн дээрэ «Байгалай басаган», «Наран-Хада», «Манай басаган» гэнэн номуудын хэблэгдэхэн юм. Горитой зохёолнууд гэхэдэ, «Байгалай басаган», «Шулуунууд дуулана» гэжэ поэмнүүд, «Манай басаган» гэнэн очерк-поэмэ болоно.

«Манай басаган» гэжэ ном соогоо нотагайнгаа эрхим хонишон, СССР-эй Верховно Советэй депутат ябанан Зоя Жамсаранова тухай дулааханаар хөөржэ үгэнхэй. 1986 ондо Цырен-Дулма Дондокова «Жаргалай мүндэлөөн» гэжэ ро-

ман бэшээн байна. Тэрэн соогоо холын Эргэнэ нотагай залуушуул тухай, залуухан багша Суранзан Хайдаповна тухай, инаг дуран тухай зохидоор найруулан бэшэ. Эдэ бүгэдэһөө гадна Ц.Д.Дондокова «Дабһанай амтан», «Ехэ хонхо», «Үдэр хүнин дундуур» гэнэн зүжэгүүдые бэшээн юм.

Поэт «Шулуунууд дуулана» гэнэн поэмэ соогоо аяар 1760-аад онуудһаа эхилжэ, мүнөөнэй саг хүрэтэр хори буряадуудай түүхэдэ болоһон үйлэ хэрэгүүдые нэгэ талаһаань абаад, энэ ута сагай болзор соо элитэ, мэдээжэ ябаһан хүнүүдэй бодото намтарнуудые хэрэглэжэ, һонин зохёол бэшээн байна. Поэмын гол удха гэхэл, Октябрьин хубисхалай урда тээхи болон совет үеын буряад ба ород эхэнэрнүүдэй хуби заяан, эрхэ сүлөөгэйнгөө түлөө тэдэнэй ябуулан тэмсэл мүн болоно.

Цырен-Дулма Дондоковагай зохёохы үргэн замынь үргэлжэдөө хүнгэн, амжалта ехэтэй байгаагүй юм гээд онсолхо шухала. Зохёохы замынь эгээл эхиндээ нилээд орёо хүшэр байһан юм. Түрүүшын номой 1946 ондо гараһан хаань, удаадахи номын аяар арбан гурбан жэлэй үүүлээр 1959 ондо хэблэгдээһэн. Авторһаа дулдыдаагүй ушар шалтагууд эндэһаа татаһан байна. 1946-1948 онуудаар ВКП(б)-гэй Центральна Комитет литература болон искусствын асуулнуудые зүбшэн хэлсэхэдэ, ехэ шүүмжлэл хээд, «Звезда», «Ленинград» журналнууд тушаа, «Драмын театрнуудай репертуар найжаруулаха хэмжээнүүд тухай», «Большая жизнь» гэнэн кинофильм тухай гэхэ мэтын тогтоолнуудые баталан абааһэн. Эдэ тогтоолнуудһаа уламжалан, совет олон тоото сэхээтэн зохидооһон гэжэ мэдэнэбди. Жэшээ болгон Анна Ахматовагай нэрэ дурдамаар. Энэ мэтээр Цырен-Дулма Дондокова мүн баһа «хэлээ зууха» баатай болоһон байгаа ха юм.

...Олон жэлэй урда мойһон хара нюдэтэй, ута хара гээгэтэй бишыхан буряад басаган тоонто дайдынгаа энгэр дээрэ түбхинэнэн зуһалан буусынгаа хоймор талада зогсоод, үндэр наранай дулаахан элшэ туяа, Үдэ голонгоо бүлээхэн долгидой миралзаанһаа харган, холые шэртэжэ байгааһэн ха даа.

Ажабайдални! Богоһыеш алхаад, Арбан хизаарыеш шэртэн зогсоном. Эбхэрмэ шинии урдаһаа Эрхирнэгүйб, зог татанагүйб. Тиигээш хадаа тэнсүүрээ оложо яданаб, Тээл-мээл гэнэм. Багал байнам даа арай, Бахардаад харажал байнам шамай. Түрүүшын замда түлгөөш хаам, Түлхиш, хэжэрыш! Түриигөө шуухалби. Бэлэн дээрэ һууха дурагүйб, Бээс дааһан хүн болохо түсэбтэйб.

«Түриигөө шууһан» басаган ажабайдалай эрьюулгэ соогоур эршэмтэйгээр эхин алхамуудһаа ябаһаар ябажа, бээс дааһан хүн болохо түсэбөө амжалтатайгаар бэлүүлжэ эхилхэн юм. Уужам харгыгаар омогтойгоор дабһаһан басаган нюдөө ехээр нээгээд, оршон тойронхи хамаг юумээр ехэтэ һонирхожо, тиигэхэ бүхэндөө гайхажэ, баясажа ябаа бэлэй. Ажабайдалай олон харгынүүд сооһоо наһанайнгаа харгые алдангүй, зүбөөр шэлэһэн басаган аянгата шанга хоолойгоор тоонто һайхан нотагай, түрэнэн жы, абаяа, Байгал далайгаа, буурал Буряад ороноо магтан дуулажа эхилээһэн.

Наран-хада, шамайе нотагаархид Наран эжы гэдэг ха юм. Яагаад эжы болоһыеш Яһалхан багадаа бодогшо һэм. Бутархай шүшүү бордоһонһоо Булгыемнай халхалдагаараа эжы гүш? Малыемнай баһа Маналсадагаараа эжы гүш? Миннил ханахада, Эжы шэнги дулаахан байдагши. Үбсүүн дээрэш наран үндэрлэдэг, Хүзүүн дээрэш шэнгэдэг...

Инаг дуран тухай, зүрхэ сэдхээдэй эгээл үндэр, агуухэ мэдэрэл тухай эхэнэр поэдһээ гоёор найруулха ондоо хүн байлтай аал? **Мэлмэрэн нюдэнэйш уһатаһан Минни муугай болобо гү? Мэдыш, инагни, ойлгыш, Минни зүрхэн – шиниил!**

Багша мэргэжэлтэй поэдэй багашуудһаа зорюулан шүлэгүүдэй олон тоото мүнүүдые гоёшоожо, бүүбэйлжэ уншахаар байдаг.

Үүлэн хүхэ дэгэлтэй, Үбсүүндээ хоёр мэнгэтэй Хотогор талын дангина – Хонхо сээсэг, ханхина.

Багахан буряад үхибүүдэй һонирхожо уншамаар номуудые ямар оролдосотойгоор, ямар ехэ харюусалгатайгаар зохёдог байһан тухайн поэдэй өөрын бэшэһэн дурсалга сооһоо ойлгохоор лэ: «1974 ондо «Би Шарлуухайб» гэжэ ном бага наһанай үхибүүдтэ зорюулжа бэшэһэн байна. Тэрэн соогоо Шарлуухайн өөр тухайгаа хөөрэнэн, оршон тойрон соогоо баһал өөрөө яжа байһыень, баяр жаргал, голхорольень харуулха гэжэ оролдоо һэм. Хүн гээшэ өөрынгөө ажабайдалтай хамта ехэ түргэн ургажа байдаг. Энэн шэнги Шарлуухайнайһыень томол боложо ябана. Тиихэдэ зургаан наһан тээшээ, зун тээшээ ошожо ябаһан Шарлуухаймнай (үшөө мандаа хонёо адуулхадаа элдэб гоё шулуу олоод, асаржа үгэхэб гэе һэмнай даа) арбан гурбатай болоһон. Долоон жэл! Энэ хугасаа соо Шарлуухайн ажабайдалда элдэб юумэ болоо. Ямар нэгэ юумэнһээ голхорходоо үйлаад, хэдэн нөлбоһо дуһаагаад үндрэгдэ бэшэ. Харин энэн тухайгаа үни удаан бодожо үзэдэг, өөрынгөө буруу зүбье мэдэрдэг болонхой. Энэмнай иихэдээ хүсэд лэ ажабайдалай замда орожо ябаһан хэрэг бэшэ гээшэ гү? Энэ ехэ хайн! Шарлуухаймнай юһэн наһатайдаа Ленинградай хүгжэмэй тухай һургуулида ошоожо, ажабайдалтай урда урдаһаа нилээд хатууханаар уулзаһан байна. Энэ үедэ Наран-Шарлуухай болоо. Толгой дээрэ тудагаад байхадаа, магадгүй, бурууш шийдхэбэри Наран-Шарлуухаймнай абана байжа болоо. Энэн тухайн та, үхибүүд, уншахадаа, өөһэдөө хаража үзэнэ аабзат даа».

Үе сагайнгаа уряагаар, он жэлүүдэй аяг заршам соо Цырен-Дулма Дондокова зохёолнуудаа бэшэ. Жэл бүхэндэ тоонто нотагаа эрьежэ, Наран-Хада уулада, Үдэ, Анаа голнуудтаа доро дохин мүргэжэ, нотаг нугынгаа улад зондо амар мэндээс мэдүү-

лээд, Буряадынгаа ниислэл хото гэр бүлэдөө бусадгай байһан юм.

Үдэмни, хүгэдэн шамдаа Үндэр эрьедэш зогсогшоб заримдаа.

Үнөөшье түргэн долгидыеш Үхибүүн наһантаяа үлхэн Хоёр урадхал холбон, Холыеш шэртэн зогсоном...

85 наһанайн ойдо би ехэ стая бэшэһэн байгаа. Тиигээд һүүлдэ, 1997 оной хабар Цырен-Дулма Дондоковаһаа нэгэ бэшэг абаа һэм. Тэрэн соо иимэ мүнүүд би һэн:

«Хори һайхан дайдымни дүүнэр, аханар, үнэн зүрхэнһөө үндэртэ хүрээс магтажа байхадаа, уян сэдхэлэйм «ууга» халаян һамарналта даа. Тээд энэ магтаалдатнай хүрэнэ гээшэ гүб, али хии хоһон болоод байхагүйебодолтой байна. Би зун тээ ябаад ерэхэ бэшэ аалби даа. «Наһанай бэшэг» гэжэ документальна зохёол бэшэжэ байһыем уншана бээт. Энэмни «Угай бэшэг» болон дурсалгаһаа нэгэ бага ондоошог байха. Мүнөө үень залуушуудһаа урданайнгаа булгатын-эрдэмтэдэйнгээ дүр шарай гэхэ гү, хараһанаа дамжуулха гэнэн бодол байна. Тээд бүришье һая нэгэ онсо бодол толгойдом орошоо: «Хорин хатад» гэхэшнүү нэрэтэйгээр гулваа, тайшаанарай үеые детективээр бэшэхэ гэжэ һананаб. Тиимэһээ гуйлта байна – энэн тухай дулаһанаа намда мэдээсш гэнэн ехэ гуйлта байна. Хүсэлдэтэрөө энэм нюуса байха ааб даа. Зай, иигээд лэ танайнгаа дэлгэрэнгы һайхан баримтатай магтаал бэшэһэнэйтнай түлөө үнэн зүрхэнһөө баярлаад, дүүгээ шэнгээр һанаад, тэбэрин үлэгшэ Цырен-Дулма Дондокова. 1997 оной мартын 15».

Цырен-Дулма Дондоковагай «Хорин хатад» гэжэ ном 2001 ондо хэблэгдэһэн гүб даа. Буряад ороной суута басаган, Россиин Федерациин соёлой габьяата хүндэмрилэгшэ, Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат, «Хүндэлэй Тэмдэг» орденот, Буряадай арадай поэт Цырен-Дулма Дондоковна Дондоковагай нэрэ буряад арадай түүхэдэ мүнхэрэн үлэнхэй.

Доржо ДАМБАЕВ, поэт, журналист.

Цырен-Дулма ДОНДОКОВА

Оногшохойгон гэртэ ороходоо, Оройдоол бодото байшоо. Ууралтайхан гэртэ би Угтан абаа бэлэйлби. Юртэмсэдэл ехэ дурандаа Юрын лэ үгэ хэлээлби. Иимэ хадаа энэ дуран Эгээн ехэ байжа болоо. Эльгэ зүрхэндэм һуурилан, Эжэл түрэл болоо. 1943

ДУРЛАА БЭЛЭЙБ ТИИХЭДЭ...

Зугаа наадаар нэрһеһэн Зунай нэгэ үдэшэ, Зууха галай дэргэдэ Золгоо бэлэйлби тиихэдэ... Түүдэгэй дүлэнэй эльбээндэ, Түмэн мүшэдэй эмнээндэ Түбиие гэрэлтэйгээр харабаб, Түлгөөд, мэгдээдш абабаб... Зан абариниш илдамда, Жалуур зулгы шамда Жаахан бэшэ, ехээр Дурлаа бэлэйб тиихэдэ...

Духым эльбээд таалахадаш, Дуратайб гэжэ тэбэрихэдэш, Пуха харайн ухаа алдаад, Пураггүй гүйжэ арилаа һэм. Ходо харахые хүсэбшье, Хоргодон шамһаа ябагша һэм. Холо газар ошоһыеш Хожом нэгэтэ дуулаа һэм. Тэрэ гэнэнһээ хойшо Тэшхүү тэрэ һүни Тэнгэрийн одод, түүдэг Минни зоосоһоо гарадаггүй. Магад ши намайе Мартажаш болоош – гайхалгүйл. Минни шамда дуратайе Мэдыш мүнөө, хожомдоогүйл.

Дууланам дуугаа, Дура зүрхөө дэлгээб. Дуратайб шамдаа... Дуһал бороогой урдаһаа

Духын ганһаһан Дун сагаан сээсэгшүү Дулаахан үгынш Дуһалхые дуулаһайб бушуу.

ЭТИГЫШ МИНИИ ДУРАНДА

Мэлмэрэн нюдэнэйш уһатаһан Минни муугай болобо гү? Мэдыш, инагни, ойлгыш, Минни зүрхэн – шиниил! Үсөөн минни үгэ Үнэн бэшээр һанагдана гү? Үнэншыш, инагни, баталыш, Үенэйм жаргал – шамдал! Залуугайм эндүүрэл болобо гү? Заахаш шамайгаа гомодхоогоо һаам, Заяагыш намайгаа хүлислөөрөө, Замым гэрэлтүүлыш дүрөөрөө.

Дуран тухай хэншье шэнэ юумэ хэлэхэгүйл, Дуран тухай хэншье хуушан гэжэ хэлэхэгүйл. Дуран тухай дуугай бай, дуран өөрөө хэлэхэ. Дуран тухай бү ай, дуран өөрөө мэдэхэ. Дурлаа һаа, Ханда, ухаандаа бү ханда. Ухаан хэды һоноршье һаа, дуран тухай энэ Зүрхэнһөө үлүүгээр шамда зүбшэл хэлэхэгүй шиидэнгээр. Мүнөөл амиды хадаа Урагшаа дабшаа һамбаандаа Углуутайхан бэшэгээ эльгээжэ, Урмашуулан этигэлээ хэлэжэ,

Нангин хоёр дуранай Нарата һайхан юртэмсын түлөө Гэдэргээш харангүй алхалааш, Гэр бүлэнүүдые аршалааш. Дайнай эсэс хүлээгээбди, Дахяад уулзахые этигээбди. Хоёр далидал дураяа Хори дахин шалгаабди. Хоёр хүнэй заяа Хуби хубидаа балгаабди. ...Зурагархан танил субаса һунаан, Зурагад гэнэ мүшэнэй ялааран. Ото дайнда абажа ябаһан Одондол тахиһан дуран

Академик, эрдэмэй доктор, профессор Э.Г.БАЗАРОНОЙ 80 жэлэй ойдо

Э.Г.Базарон

Эльберт БАЗАРОН мэндэ ябахандаа домог сууда гарахан хүн гээшэ. Информатизациин уласхоорондын академийн бодото гэшүүн, медицинн эрдэмэй доктор, профессор, түбэд эмшлэлгын аргамн шанар шэнжэнүүдые тайлбарилха талаар ехэ ажал ябуулагша гансал Росси соогоо бэшэ, харин холо саатуур үргэнөөр мэдээжэ болоһон байгаа. Тэрэ наһан соогоо гайхалтай ехэ юумэ хэжэ үрдинэн габыятай. Эльберт Гомбожапович 120 гаран эрдэмэй зохёол, 12 монографи бэшэжэ, хэблүүлэн гаргуулаа. Тэрэнэй шэнжэлгэ зохёолнууд Монголдо, Францида, Индидэ, Турцида, Польшодо, Монакада, Венеридэ, Грецидэ, мүн дэлхэйн бусад олон ороноудта барлагдажа, нара харахан байна.

Буряадай Эрдэмэй түбэй президиумэй түрүүлэгшэ, СССР-эй Эрдэмэй академийн гэшүүн-корреспондент М.В.Мохосов медицинн эрдэмэй доктор, профессор Э.Г.Базарон хоёр Россин Түбэй телевиденидэ болоһон уулзалгыт үүлээр

АЛХАНА УУЛАНАА Адуун шулуун хүрэтэр хабтайн нэм-жыдэг Агын үргэн талын баруун-урда захандаа Адагалигай хоёр үндэрэй хүлдэ заяатай шабартай Шандали гэжэ алдаршаһан нотагта тоонто-той, Оргодой Болонгууд угтай Базарай Гомбожабай бүлэ хургуули худартай, зондоо хүндэтэй айл байһан гээшэ. 1931 ондо түмэр сагагшан Хонин жэлэй хабарай эхин ехэ боргон харын наа гараад байханда, Эльберт (Элбэг) хубүүнэй түби дэлхэйдэ мундэлэн түрэхэдэнь, энэ бүлэдэ угаа ехэ баяр болоо хэн ха: «Хубүүн түрөө, хубүүн! Хүлэгис шэхэдэ, хүнэй ухаан бодолыс тайлбарилан тааха хубүүн түрөө», - гэжэ Базаронтой унаган нүхэд баяраа мэдүүлһэн юм. Тсэд Элбэг хубүүнэй тоонто нотагын Эхэ ороноймнай нийслэл Москва хотодо гэбэл, бурише гайхахадаа болохот. Ушарын гэхэдэ, эсэгэн Гомбожаб Базарон энэ үедэ Москвадахи И.В.Сталинэй нэрэмжэтэ Дурна зүгэй ажалшадай коммунист университеттэ (КУТВ) хуража байба.

Абань дээдэ хургуулиа дүүргээд, 1934-1937 онуудта Монгол рабфагай директорээр хүдэлбэ. Тинн хамалган хаалгын, хардалга гурдэлгын сэмүүн сагай тохёолдоходо, Гомбожаб Базарович тушаагдажа, дүрбэн жол соо шорон түрмэдэ хуухадаа, хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, дайнай эхиндэ сүлөөдэ гараашыс наань, үбшэнийн хүжэржэ, 1943 ондо 41-тэй боложо ябатараа, наһа бараа хэн. Тинхэдэнь Гомбожаб Базаровичай наһанай нүхэр – Буряадай педтехникум дүүргэһэн Балһама Сандаковна хэды бэрхэшлэ түбэгүдэй ушараашыс наань, гаталан дабаад, элдэб ажал хэжэ, гурбан хубүүдэйнгээ гарынь ганзагада, хүлынь дүрөөдэ хүргэжэ, булгынь дээдэ хургуули дүүргүүлжэ, угаа залгуулха хубүүтэй айл бүлэнүүд болгоһон байха юм.

Ухибүүн наһанинь Шандалидаа үнгэржэ, Эльберт (ниотагайхидын, түрэлхидын Эльберт гэжэ нэрлэдэг байгаа) ниотагайнгаа эхин, удаань сагаан туулга ба вольфрам олзоборилдог байһан Зүүн-Ундэрэй урхайн хүдэлмэришэдэй хууринай долоон жэлэй хургуулида хураһан намтартай. Сасуу үгэндөө адли, тэрэ 13-14 наһатайдаа колхозойнгоо урдаа хараха ажалшанинь болоод ябаа. Үстэн нүхэдтэс хамта тэрэ хүдөө ажахын элдэб ажал хэдэг хэн.

1949 ондо Агын дунда хургуули дүүргэхэдэ, Эльберт Базарон, Цыдендамба Эрдынсэв болон үшөө хэдэн басагад Эрхүүгэй медицинскэ институтта орохыс шидэбод. Ная арба гаража ябахандаа, эсэгэнэ гээгдэхэдэ, тэрэ эмшлэлгэсэ боложо, хүнэй ами наһа аршалха нангин хүсэл эрмэлзэлдэ абтаһаншыс байхадаа магадгүй.

Хэдэн хубүүд, басагад Эрхүүгэй медицинскэ институтта хурахааа оро-бо. Пуралсалдай жэлүүд үнгэржэл байгаа. Гурбадахи курс дүүргээд байтарынь, Эльберт Цыдендамба хоёрыс армин албанда татажа, Саратовай медицинскэ институттай эрэгэй-медицинскэ факультеттэ эльгээбэ. Тэрэнэ 1955 ондо амжалттайгаар дүүргээд, Эльбертнэ Забайкалин

БУЯНТА АЖАЛАЙНЬ ҮРЭ ЕХЭ

сэргэй округто, Цыдендамбань Сахалинда албаяа үргэлжлүүлэн, дээдэ хургуулида олоһон эрдэм мэдээсэ батадхажа, дүршэл шадабаряа дээшлүүлэ хэн.

СЭРЭГЭЙ АЛБАННАА табигдаһанайнгаа хүүдээр залуу аргашан Альберт Базарон Агын окружной больницын ахамад врачээр хүдэлхэдөө, тойрогой бүхы ниотагуудаар ябажа, эмшлэлгын эмхи зургаануудай ажал хэрэгүүдтэй танилсажа, али бүхы туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлдэг, аргашадай мэргэжэл дээшлүүлхэ талаар туһа хүргэдэг байгаа.

А.Базарон 1960-1966 онуудта Москвагай П.А.Герценэй нэрэмжэтэ онкологийн институттай ординатура болон аспирантурада хураба. Эндэ хуража, мэргэжлээ дээшлүүлхэ үсдөө хорон хабдар үбшэндэ дайрагдаһан олон хүндэ операцн хэжэ аргалхадаа, тэрэ дээдэ гарай врач-хирург болоһон байха юм.

Набтаршаг, хүдэр шамбай бэстэй, түхэрсэн сагаан шарайтай, урин хурса харасатай, согтой хүхюун зантай, эльгэ нимгэнтэй, энэрхы найхан сөдхэлтэй Альберт ахамнай зулгы зохид хандасаараа зондо туһалхал гэжэ ябадаг хүн бэлэй.

1966 ондо Москвагай онкологийн институтта Эльберт Гомбожапович Базарон «Уушханай хорон хабдар үбшэнгыс аргалалга» («Гематома легких») гэхэн темээр диссертаци амжалттайгаар хамгаалжа, медицинн эрдэмэй кандидатай нэрэ зэргэдэ хүртөө хэн. Пүүдэрнэ Улаан-Үдэ сэржэ, республикын онкологическа диспансертэ хүдэлхэдөө, дээдэ гарай хирург-онколог болоһон юм. Зүгөөр хорон хабдар үбшэнгүүдыс эмшлэлгын мүнөөнэй онол арганууд тэрэнэй сэдхэл ханаабгүй.

Панаа заяанда ороогүй байтар, түбэд эмшлэлгыс дэрлэхэ нэдэбтэй байһанаа мэдүүлхэдэнь, олонхид гайхалдаа хэн ха. Энэмнай медициндэ тон тунга шэнэ юумэн байба. Юрэдөөл, эндэ эрдэм мэдээсэ нилээд үргэдхэхэ, түбэд, санскрит, хинди хэлнүүдыс үзэхэ, түбэд эмшлэлгын эртэ урдын гар бэшгүүдыс уншажа ойлгохын тула хуушан монгол, түбэд хэлнүүдыс бэсэ даагаад шудалха баатай болоо хэн. Зүүн зүгэй эртэ урдын заншалта эмшлэлгэ тэрэнэй дура булыаба. Түбэд эмшлэлгэ хадаа олон эрдэм ухаанай уулзуур дээрэ үндэлхэдэ байна. Ушар нимэхээ дүрбэн тэгшэ гүнзэгы эрдэм мэдээсэ хэрэгтэй гэжэ залуу эрдэмтэ абаһаар лэ ойлгобо. Түбэд эмшлэлгэ айхабтар орсо байһаараа гайхуулдаг. Зарим тан 70 гаран элдэб эсын зүйлнүүдхэ, эмэй хүлнүүдхэ бүрилдүүлэн буйлуулагдадаг гээшэ.

- Хамба-лама Жамбал-Доржо Гомбосэв ехэ номтой, эмшэ ламхайнар Донир Дашисэв, Даши Цыбегмитов, Алханаһаа Жунды Жапов, Дашинама Бадмасэв, Лодой Ямпиллов гэгшэдыс манай эрдэмэй түбтэ эльгээжэ, түбэд эмшлэлгын таһагта

ажалладаг эрдэмтэ медигүүдтэ ехэ туһалдаг байгаа. Зүүн зүгэй ороноудыс шэнжэлдэг мэдээжэ эрдэмтэд Пүрбэ Балданович Балданжапон, Регби Ешесевич Пубасэв, Балдоржо Бадарасевич Бадарасэв энэ талаар намда сэгнэшгүй ехэ туһа хүргэһэн юм, - гэжэ Эльберт Гомбожапович баяртайгаар хөөрөдэг бэлэй.

- Түбэд эмшлэлгэдэ медицинн 700 гаран зохёол бии юм гэлсэдэг. Манай орон дотор түбэд хэлэ найн мэдэхэ хүнүүд үсөөн. Бүхы дэлхэй дээршыс тиймэ олон бэшэ. Малайзида, Япондо, Таиландаа ехэ мэргэжэлтэд бии. Элдэб ороноудай мэргэжэлтэдэй оролдолго хэшээлээр түбэд эмшлэлгын ниоусануудай тайлбарилан таагдаха байһандаа бүриддэг буряадууд ажалуудга, түбэд аргамн эмшлэлгыс найн мэдэхэ хүнүүд тэднэ дунда бии юм ха гэжэ дуулаа хэм, - гэжэ, Альберт ахай хөөрөгшэ хэн.

Тингэжэ А.Г.Базарон ороной академическэ эрдэм ухаанда шэнэ шэглэл бии болгожо, түбэд эмшлэлгын ниоусануудыс тайлбарилха, тэрэнэй аргамн шанар шэнжэнүүдыс туршан шэнжэлхэ ажал хэрэг эмхидхэгшэдэй нэгэнийн болоһон байгаа. Мүнөө энэ таһагта 50 гаран мэргэжэлтэд – химигүүд, ботанигууд, врачнууд, фармацевтүүд, биофизигүүд хүдэлдэг. Б.Б.Бадарасэв, Д.Б.Дашисэв, Т.А.Ассэва, Л.Л.Хунданов, С.М.Баторова, В.Э.Назаров-Рыгдылон, С.М.Николоасэв, К.В.Ракшанин, Р.Б.Гармасэв, О.Д.Цыренжапова болон сугтаа хүдэлхэй бусадтай хамта Э.Г.Базарон олон ном бэшэжэ, гаргуулһан юм. Тэрэнэй хэдэн шабинар эрдэмэй кандидатуд, докторнууд болонхой.

Санха үбшэнийс аргалха талаар Э.Г.Базароной «Лангтхабы и их лечение» гэжэ номын 1976 ондо Улаан-Үдэдэ хэблэгдээ хэн. XIV дүгээр Далай-ламын зууршалга дуралдалаар энэ номын Эндэхэ орондо англи хэлэн дээрэ барлагдаһан

дидадууд, докторнууд болоһонойнь түлөө 1990 ондо Россин ВАК-гай шийдхэбэрээр Э.Г.Базарондо профессорой эрдэмтэ нэрэ зэргэ олгодоо хэн.

Таһан жэлэй урда тээ Э.Г.Базароной 75 жэлэй ойн дурасхаалда зориулагдаһан эрдэмэй-ажал ябуулгын хуралдаанай Буряадай Эрдэмэй түбэй Биологийн институттай конференц-зал соо үнгэргэгдэхэдэнь, тусинститудай директор, доктор, профессор Л.Л.Убугунов, биологическа эдэбхитэй бодосуудай таһагыс даагша, доктор, профессор С.М.Николашев, ИМБТ-гэй профессор, доктор Н.Д.Болсохосова, Арадай Хуралдай депутатууд Ц.Б.Батуев, К.А.Соболев, онкологийн диспансэрэй хирург, эрдэмэй кандидат К.П.Дулганов, эрдэмэй кандидат врач Д.Б.Батуев, габьяата врач М.Г.Гармасэв, эмшэ-лама Чимитдоржэ Дугаров болон бусад үгэ хэлэхэдэ, Эльберт Гомбожаповичай эрдэмэй ажал ябуулга тухай дэлгэрэнгыгээр хөөржэ, хэдэн хэрэгтэнь үндэр сэгнэлтэ үгэһэн байгаа.

Информатизациин уласхоорондын академийн академик Э.Г.Базароной алдар солыс үндэрээр сэгнэжэ, 1995 ондо Америкын уласхоорондын Биографическа институт болон Комбриджскэ Биографическа түб Буряад ороной суута эрдэмтэдэ «Жэ-лэй хүн» гэхэн диплом барюулаад, Ехэ алтан медаль зүүлгэхэ шийдхэбэри гаргаа хэн. Хойто жэлдэнь Э.Г.Базароние «Дэлхэйн элитэ ехэ 500 эрдэмтэдэй энциклопедийдэ» оруулһан юм.

Эрдэм ухаас хүгжөөлгэдэ туйлай ехэ хубитаяа оруулһанайнь түлөө Э.Г.Базарондо «Буряадай АССР-эй эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша», «Агын Буряадай автономито тойрогой хүндэтэ эрхэтэн» гэхэн үндэр нэрэ зэргэнүүд олгогдонхой. Ниотагайнгаа алдар эрдэмтын 80 жэлэй ойтот дашарамдуулан, Ага хууринай үйлсэнүүдэй нэгэндэ Эльберт Гомбожапович Базароной нэрэ олгожо, дурасхаалын мүнхэлжэ, хүнэй элүүрыс хамгаалха уг зорилготой, хүлдэ заяатай буянга ажалдан үндэр сэгнэлтэ үгэхэ байнаби.

Врач мэргэжэлтэй Надежда Дугаровна Эльберт Гомбожапович Базаронтой бүлэ хоёр басагатай. Ехэ басаган Людмила Альбертовна Улаан-Үдын 2-дохи ТЭЦ-эй Энергетик хууринади медицинн түбэй ахамад врач, нүхэрнэй врач, хоёр хубүүтэй, нэгэ ашатай. Бага басаган Даримань Россин МЧС-эй Федеральная медицинскэ агентствын канцеляриис даагшаар ажалладаг. Ирина басаганинь Москвада стоматологическа поликлиникин таһагыс даагша юм.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист, Россин соблей габьяата хүдэлмэрилэгшэ. Гэр булын архивһаа.

П.Б.Балданжапон, Б.М.Д.Дашисэв, Э.Г.Базарон, К.В.Ракшанин ажалдаа.

СОВЕТ ОРОНОЙ Министр-нүүдэй Советэй дэргэдэхи Эрдэм, техникын гүрэнэй хорооной шийдхэбэринүүдтэй зохилдуулан, «Түбэд эмшлэлгын аргамн шанар шэнжэнүүд» гэхэн үргэн ехэ, орбо нарин темэ гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ, бодотоор хэрэглэхэ зорилготойгоор Эльберт Базарон СССР-эй Эрдэмэй академийн Сибириин таһагай Буряадай филиалда хүдэлхөөр 1968 ондо уригдаа хэн.

Энэл жэлдэ Буряадай Ниитын эрдэмэй институтта Дурна зүгэй эмшлэлгын эшэ үндэлхэ шэнжэлгын хэлтэсэй байгуулагдаханда, Эльберт Гомбожапович химийн-фармакологийн лабораториис даагшаар томилогдон байгаа. 1972 ондо энэ хэлтэсэй тус институтһаа амьяарлагдажа, Биологийн институттай дэргэдэ Түбэд эмшлэлгын таһаг болгогдожо хубилгагдахадань, А.Базарон ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшын тушаалда табигданан юм.

Э.Г.Базароной «Түбэд медицинн очсркнууд» гэжэ ном 1984 ондо хэблэгдээд, хүүдээрнэ Улаан-Үдэдэ үшөө хоёр дахин нэмээгдэжэ барлагдаһан, 1990 ондо польско хэлэн дээрэ гараһан байгаа. Дэлхэйн эрдэм ухаанай хүгжэлтэдэ ехэ хубитаяа оруулһанайнгаа түлөө Э.Г.Базарон СССР-эй ВДНХ-гай хүрэл медальда, эрдэмэй конкурсуудтай үнэтэ шангуудта хүртэһэн алдартай.

1990-дэхи онуудай эхиндэ Э.Г.Базарон энэ номоороо диссертаци хамгаалжа, медицинн эрдэмэй докторой нэрэ зэргэдэ хүртөө хэн. Түб болон Зүүн-Урда Азинин олон гүрэнүүдтэ, Европын хэдэн ороноудта үнгэргэгдэхэн уласхоорондын эрдэмэй хуралдаануудта хабаадажа, энэдхэг-түбэд эмшлэлгын эшэ үндэлхэн тухай асуудалнуудаар элдхэл хэхэдэ, үгэ хэлэхэдэ, дэлхэйн олон ороной эрдэмтэдэй зүгһөө үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн габьяатай. Олон шабинрайнь эрдэмэй кан-

К 350-летию вхождения Бурятии в состав Российского государства

О ТОМ, КАК ВСТРЕЧАЛИ ВЫСОКИХ ГОСТЕЙ ЖИТЕЛИ ЖАРГАЛАНТЫ

Летом 1959 года Бурятия отметила 300-летие добровольного вхождения в состав Российского государства.

Немного из истории. Всем известно, что интервенты Японии и Антанты в двадцатых годах из исконных земель России старались оторвать Дальний Восток вплоть до Байкала. Об этом говорят события на озере Хасан, Халхин-Голе, создание агрессивного блока Берлин - Рим - Токио, Великая Отечественная война.

В учебниках японских школьников довоенных лет территория будущей японской империи простиралась до Байкала. В учебниках послевоенных лет - острова Южных Курил (Шикотан, Итруп и др.) значатся как потерянная территория.

С января 1944 года и до конца войны я служил авиамехаником в истребительном полку на западе, затем в войне с Японией. Увиденное на оккупированных территориях в Белоруссии, Китае - в районе города Цэндао, куда наша часть перебазировалась на 9-10 суток, оставило неизгладимое впечатление на всю жизнь.

Встреча юбилей, задумываешься об истинном значении вхождения Бурятии в состав Российского государства. То давнее решение наших предков, их дальновидная мудрость неоспоримы.

Вернемся к лету 1959-го. В середине июня председатель правления колхоза им. Тельмана Дагба Доржиевич Очиров, секретарь парткома колхоза (автор) были вызваны в райком, где были первые лица района. Нас поставили в известность о том, что московская делегация посетит наш колхоз - таково решение обкома и Совмина республики.

На следующий день в колхоз приехали заместитель председателя Совмина (фамилию не помню), председатель райисполкома Буда Ангархаев со всеми завотделами райисполкома. Срок подготовки ограничен 10-12 днями. Начали осмотр от ворот шоссе до дороги. Дорожникам предстояло привести дорогу в порядок грейдерами, катками. Ремонт двух мостов - обновление настила и поручней (ограждений), их побелка. Агро-

служба должна провести дополнительную перекрестную обработку кукурузы, посаженной квадратно-гнездовым способом, провести повторный полив. Поле располагалось в обе стороны от проселочной дороги. В селе по обеим сторонам улицы в палисадниках заменить старые штакетники, где нет палисадников, сделать новые и побелить. Подкрасить ставни окон, каждому хозяину дома - отдельное поручение. Центр села. Оба магазина - покраску, ремонт поручней и т.д. - райпотребсоюз, райздраву - амбулаторию и больницу: заменить постельное белье, белье больных, вплоть до графинов с водой и температурной карты на каждой тумбочке. Клуб, музей колхоза - отделе культуры, школу - заврайоно.

Гости должны были посетить маточную отару на летней стоянке - поручение зоотехнику и ветврачу. Предложено не отвлекать председателя колхоза на эти мероприятия. Общее руководство и контроль возлагались на меня. Все было сделано без нареканий и лишнего шума.

Делегацию возглавил I заместитель председателя Совмина РСФСР Д.С. Полянский, один из молодых руководителей страны. Гости встретили на отвороте от шоссе на дороге хлеб-солью. Гости тут же обратили внимание на кукурузное поле, обработанное и хорошо политое, без сорняков. Поле - подшефное средней школы. Гости ходили по рядам кукурузы, говорили лестные слова в адрес механизаторов, агрослужбы и руководства колхоза.

Затем гости посетили магазины, больницу, клуб. Особо их заинтересовал музей колхоза, чучела животных - сохатого, медведя и других животных и птиц. Долго спрашивали о бурятской юрте, ее убранстве, о назначении многих предметов, о буддийских статуэтках.

Затем поехали на стоянку маточной отары. Везде в кормушках ягнят были концентрированные корма, отдельно - соль-лизунец. В это время ягнята лежали в тени под навесом. Гости подходили, брали их на руки, много шутили, осматривать остались довольны. После в

парткоме колхоза состоялась обстоятельная беседа с членами колхоза о жизни и быте. Людей собралось много. Задавали вопросы многим колхозникам, участникам войны. Делегация убедилась, что колхозники живут и работают в хороших условиях. В напутственном слове Д.С. Полянский пожелал колхозникам и дальше поднимать общественное хозяйство, добиваться лучших показателей.

После чаепития гости отбыли. На торжественном собрании, посвященном юбилею, в театре оперы и балета многие передовики производства и животноводства были награждены орденами и медалями. Председатель колхоза Дагба Доржиевич Очиров, проработавший в этой должности с весны 1929 года, сначала возглавлявший сельхозартель «Хубисхал» (Революция), был награжден орденом Ленина.

Так встретили юбилей жители Жаргаланты.

ВСТРЕЧА ВИЦЕ-ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ВСЕМИРНОЙ АССОЦИАЦИИ БУДДИСТОВ ЕГО СВЯТЕЙШЕСТВА АМИРАДА АЯИНДА

С памятной даты прошло дней двадцать, когда в двадцатых числах июля получили телефонограмму - председателю колхоза и секретарю парткома быть в правлении к 9-ти часам, приедут представители Совмина республики по вопросам религии и представитель ЦДУБ (Центральное духовное управление буддистов), председатель райисполкома. Прибывшие вышеназванные гости уведомили нас о следующем.

В нашу республику с визитом прибывает делегация Всемирной ассоциации буддистов во главе с вице-председателем этой организации Его Святейшеством Амирада Аяинда. Выбор пал на наш колхоз, так как в селе была проведена подготовительная работа для приема предыдущей делегации, и был введен порядок.

В колхозе жил представитель Хамбо-ламы, им был подготовлен план, какую нужно провести работу и как готовиться к встрече. На этот раз предстояла работа с нашими ветеранами. Мы обошли

всех, рассказали о цели визита делегации. Ветеранов и пожилых людей попросили достать из своих сундуков национальные халаты, дэли и привести их в порядок, иметь при себе четки, которые пришлось буквально собирать по дворам.

Делегация должна была посетить школу, клуб, больницу, дома колхозников. Приближалось время начала сенокоса, поэтому председатель колхоза должен заниматься хозяйством, вся подготовительная работа была возложена на меня.

Делегацию встретили на площади перед правлением колхоза по бурятскому обычаю - с хадаками и белой пищей. Долго релетировали, как поклоняться и т.д.

Делегацию сопровождали Хамбо-лама Еши-Доржо Шарапов, дид Хамбо-лама ЦДУБ, зампред Совмина республики.

Высокий гость был в традиционном буддийском одеянии, орхимо, в руках - маленькие четки, обут в сандалии на босу ногу. Был он невысокого роста, но с очень выразительными, живыми глазами. При посещении школы глава делегации заинтересовался учебниками бурятского и английского языков. Был приятно удивлен, что дети стол удаленного от Москвы региона, занимаются изучением иностранного языка. В музее его интерес вызвали чучела обитающих в этих местах - сохатого, медведя и дру-

гих животных. Особый интерес вызвал уголок прошлого бурят: войлочная юрта с внутренним убранством, в северо-западном углу, на алтаре, бюст Будды, развешенные танки с изображением бурханов. Все ламы во главе с Его Святейшеством прочитали краткую молитву и поклонились.

Делегация посетила дома двух колхозников: ветерана колхоза Бальжи Батуева и доярки Долгоржат Нимаевой.

В домах, после поклонения буддийским святыням, все ламы во главе с Его Святейшеством прочитали краткую молитву и благословили хозяев. После чая, на выходе из гостиницы колхоза их ожидали пожилые колхозники с четками для получения благословения.

Делегация была очень довольна, увидев в руках у многих сельчан четки. Это свидетельствовало о возрождении буддийской веры в Бурятии. Его Святейшество Амирада Аяинда очень тепло попрощался, благословляя каждого пожилого колхозника.

Так встретили высоких гостей колхозники Жаргаланты.

Бимба ПУРБУЕВ,
бывший секретарь парткома колхоза, участник Великой Отечественной войны.

Республикын Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернатда

350 НАЙН ХЭРЭГ

Росси гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной хамжан ороһоор 350 жэлэй ойдо зорюулагдан олон хэмжээ ябуулганууд манай республикада үнгэргэгдэжэ байнхай. «Республикын Үндэһэтэнэй нэгэдэхи лицей-интернат» гэхэн гүрэнэй хуралсалай эмхи зургаанда «Сагыс сугтаа дабаха» гэжэ нэрлэгдэһэн уласхоорондын фестиваль хоёрдохиёо үнгэргэгдэ. Олон үндэһэ яхатанай соёл болбосорол харуулха зорилготойгоор тэрэ эмхидхэгдэдэг. Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Захиргаанай дэргэдэхи Уласхоорондын харилсаануудай, эрхэтэдэй үүсхэлнүүдэс хүгжөөлгын талаар хорооной мэргэжэлтэд, тиихэдэ «Исследователь» гэхэн Бүхэроссийн зохёохыгоор хүдэлдэг багшанарай хүдэлөөнэй Буряадай танагай эдэбхитэд болон нэрлэгдэгшэ хургуулин хүтэлбэрлэгшэд, багшанар тус фестиваль үндэр дээдэ хэмжээндэ эмхидхэжэ үнгэргэбэ.

Монгол оронһоо, Хитадай Арадай Республикын Дотор Монголо Шэнэһээнһээ багшанар үхибүүдээ абажа ерээд, энэ фестивальда хабаадаа. Тиихэдэ манай гүрэнэй мого нютагуудһаа хабаадагшад олон байгаа. Нэрлэбэл, Забайкалийн хизаарай, Эрхүү можын, Москва, Уфа, Екатеринбург хотын хургуулинуудай багшанар шабинартаяа энэ хэмжээ ябуулгада хабаадаһаниинь найшаалтай. Тиихэдэ республикын бүхы шахуу аймагуудай хургуулинуудһаа түлөөлэгшэд байгаа гэжэ тэмдэглэхээр.

«Соёлой талаар хурагшадай болбосорол ниитэлэлгэ» гэхэн асуудалаар дүхэриг

шэрэгэй дэргэдэ эрдэмтэд, багшанар, фестивальда хабаадаһан хурагшадай бүлэгүүдэй хүтэлбэрлэгшэд эхэ хөөрэлдөө эмхидхэ, һанамжа дурадхалнуудаараа хубаалдаа.

Тэрэнэй удаа багшанар хурагшадтаяа секцинуудэй хүдэлмэридэ хабаадаа. Энэ фестивалин үедэ 9 секци эмхидхэгдэ. Түрэл хизаар ороноо шудалха түрүүшын алхамууды хэжэ байһан хурагшад нэгэдэхи секцидэ сугларлаа. Буряадай Эрдэмэй түбэй хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Ю.Д. Абаева энэ секцийн хүтэлбэрлэгшэ байгаа. Үндэһэтэнэй нэгэдэхи лицей-интернадай шабинар ехэнхи энэ секцидэ амжалтатай хабаадаа. Хоёрдохи, гурбадахы классһаа эхилжэ, бөө мүргэл, тахилгата обоо ууланууд, түүхэ домогууд тухай шэнжэлэлгын хүдэлмэринүүдэ тэдэ дүүргэһэн байна.

Тухай секцинуудээр хубааржа хүдэлһэн хурагшадтай эрхим хүдэлмэринүүдэнь нэрлэбэл, нимэ. «Арадууд: түүхэ болон мүнөө үе саг» гэхэн секцидэ башкир яхатанай уг гарбал тухай жэшээтэ хүдэлмэри бэлдэһэн Уфа хотын дунда хургуулин 11-дэхи классай шаби Азалия Саитгалина нэгэдэхи хуури эзлэ. Энэ фестиваль үнгэргэһэн хургуулин табатахи классай хурагша Нарана Ангаева - хоёрдохи, юһэдэхи классай Мэдэгма Гармаева гурбадахы хуурида гараа.

«Арадай түүхэдэ аман зохёолой удха» гэхэн секцидэ башкир басаган Гульназ Баталова эрхимлэ. Харин «Үндэһэн хэлэнүүд болон соёл» гэхэн секцидэ острогууд тухай шэнжэлэлгын хүдэлмэри дүүргэһэн арбан нэгэдэхи классай шаби Оля Самаева (РБНЛ-И №1) эрхимлэ. Удха түгэлдэрөөр шэн-

жэлэлгын хүдэлмэри ябуулһан энэ басаганай амжалтада хүтэлбэрлэгшэдынь Я.Ц.Ивахинова, М.Б.Очирова гэгшэд эхэ габьяатай.

Хүтэлбэрлэгшэ Ц.Д.Б.Бадмацыреновагай ударидалга доро «Монгол сэргэшин ури хадаһад» гэхэн темээр элидхэл хэһэн наймадахы классай хурагша Радна Тудупов (РБНЛ-И №1) хоёрдохи хуури эзлэ. Аха нютагай сууга Шарлай үбгэн тухай бэшэһэн Ахын аймагай Сорогой интернат-хургуулин зургадахы классай хурагша Дондог Дондоков гурбадахы хуури эзлэжэ, уласхоорондын фестивальда шалгарба.

Шэнэһэтэнэй хургуулин багша Батабэлигэй Балжад хур харбалга тухай ехэһонин элидхэл хэһэн байна. Харин мориной тоног, зэмсэг тухай Раднадазын Цыпилма элидхэжэ, эндэ сугларагшадые һонирхуулаа. Цыпилма баһал Шэнэһээн нютагһаа ерээ, тэндэхи хургуулин багша юм.

Фестиваль үнгэргэһэн Үндэһэтэнэй юрэнхы эрдэмэй нэгэдэхи лицей-интернат хургуулин багшанар, хүмүүжүүлэгшэд, хурагшад өөрынгөө бэлиг шадабари харуулһан мастер-классууды үнгэргэбэ.

Фестивалин үедэ хүдэлһэн юһэн секцинуудтэ хамта дээрээ 136 элидхэлнүүд соностоо. Республикада эмхидхэгдэһэн олон үндэһэ яхатанай түбүүдэй түлөөлэгшэд энэ фестивальда уригдажа, эдэбхитэйгээр хабаадаһан байна.

Арадуудай хани барисаа бэхижүүлхэ, Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулха хэрэгтэ энэ хэмжээ ябуулга үүргэ нүлөөтэйл байха.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр.

Элитэ уран зохёолшо Дашарабдан БАТОЖАБАЙН

«БАТОЖАБАЙ ШЭНГИ ХҮН ДАХИН ТҮРЭХЭ ГҮ?»

ҮНГЭРХЭН 2010 оной декабрь нарада үндэштэй нэй номой сан соо Бурядай номой хэблэлдэ болон ондоошье хэблэлдэ хэблэгдэһэн ном сударай выставкэ-мүрisesөн үнгэргэгдөө һэн. Энэ выставкэ дээрэ элдэб һонирхолтой үнэ заяанай үзэгдөөшье гүй зүйлнүүд ушаралдаа, тиймэһээ номой хэблэлэй бага сага хүгжэжэ байһаниинь яһала харагдана гэжэ тухайлмаар. Тийгэбшье үндэһэн буряад хэлэн дээрэ гараһан номууд, хэблэлнүүдтэ анхаралаа хандуулааб. Яахаб, сагай эрхээр, мүнэһэй хангалгаар буряад хэлэн дээрэ бэшгэгдэһэн бүтээлнүүд хомор гэжэ булганда мэдэжэ. Гаргахань хүшэр. Алыгаа тодоод ябадаг болоһон хойноо энэһы болоо хаш гэжэ досоогоо һанаад, ном хэблүүлхэ гэшэ гарзатайхан хэрэг, теэд ухаан бололоо, түрэл хэлээ алдахан үндэһээрэ үгы болохо арадай хуби заяан гэжэ дотороо гажархань баһал хэсүү.

Гансал «Байгал» сэтгүүл «Морин хуур» хоёрһоо бэшэ шадалтай хэблэл үгы хэбэртэй гэшэ гү гэжэ һанахаар. Тийгэшье һаа, эндэ тэндэһээ энэ тэрэ юумээр, нэгэ нэгээр тоноһоор, һабардаһаар, удаан даамай гэдэгтэй бага-сага буряад хэлэн дээрэ хэблэл мүнөө үедэ уухиргаһан лэ хэбэртэй гэжэ тухайлааб. Илангаяа эдир уншагшадта, һурагшадта зорюулагдаһан, аяар табин дүрбэн онһоо хойшо хэблэлдэ гараагүй, магад мартагдаһан гэжэ һанахаар Дашарабдан Батожабайн «Сэсэн Сэнгэ» зохёолмини анхарал эхэ һонихоноор татажа, балшар бага һанаһанай гунигтай мэдэрэл түрүүлэ.

«Сэсэн Сэнгэ» үльгэр агуу уран зохёолшо Дашарабдан Батожабайн түрүүшын гуурһаа туршаһан зохёол боложо, буряад уран зохёолой алтан жасада түүхэ боложо ороһон. Магад, бүри түрүүн үшөөшье зохёол байжа магадгүй, теэд энээн тухай мэдээн үгы. «Сэсэн Сэнгэ» - үльгэр. Теэд тиймэшье үльгэрэй жанр бэшэ гэжэ һанахаар. Юрэлгээлэй байдалда дайралдадаг, ушардаг үйлэ хэрэгүүд эли тодоор эндэ зураглагдана. Теэд үльгэргэжэ үгэ гараһан хадаа баһал онтохон, үльгэрнүүдтэ хэрэглэгдэдэг эди-шэди, эльбэ-жэльбэ оролсохо ёһотой. Гэбшье, урданай үльгэрнүүдтэ орходоо халта ондоохон. Ехэнхи зураглалдан эгээлэй, юрын ажабайдалда дайралдадаг үйлэнүүд олон. Энэнь юунбэ гэжэ гэршэлнэб гэхэдэ, үшөө эрээдүй томо томо зохёолнууд соонь ажабайдал байһан соонь зураглагдаһанай бшуу.

Тиймэһээ «Сэсэн Сэнгэ» үльгэр соо эрээдүй зохёолнуудайн үндэһэн һуури табигданхай. Мүнөө үе сагта урдань балай дэлгэрүүлэгдэдэггүй монгол үндэһэ яһанай арад түмэнэй түүхын хуудаһан соо таһалдаагүй хуяг дуулга, номо һурша, хүлэг морин гэхэ мэтэ болон хэдэн зуун жэлнүүдэ дабажа эрэһэн хубсаһа хунар эхэ тодоор зураглагданхай. Эзэн Чингисэй үшээ хойшо түүхын хуудаһанууд оло дахин ирагдажа, хорюул, мүшхэлгэ ула боложо үнгэрхэдэнь, урданаймнай ёһо заншалнууд дахин һэргэжэ, «Сэсэн Сэнгэ» үльгэрэндэ эхэ таарамжатай гэжэ һанагдана. Юрэлтүүхын үндэһэн дээрээ эхэ үндэһэлһэн зохёол гэжэ тухайлагдана. Агууехэ социалис хубисхалай һүүлээр Совет засагай үедэ бэшгэгдэһэн зохёол. Тиймэһээ зобонһон тулиһан арад зон тухай, тэдэниие мүлжэдэг баяд, ноёд тухай илгэжа, иджажа бэшэдэг үедэ ондоогоор бэшэхэнь хорюултай сагта, хүниие дарлаха, мэхэлжэ зөөриинь булжаа буруу гэжэ ха-

руулагдана. Теэд энэмнай ямаршье сагта хорюултай, досоогоо үндэр сэдхэл түрүүлхэ, һайн муу хоёрые ойлгон тэнсүүлжэ, зүб бурууень хоорондуурнь таһалха ёһотой гэжэ харуулһан. Зүгөөр бүхы дэлхэйн уран бүтээлдэ доторой тиймэ һургаал гэжэ байна ха юм. Хэн, ямар зохёолшон, бүтээлшэн буруу юумэ зохёохо, бүтээхэб даа. Ухаан бодол сэлмээхэ, һэргээхэ үндэр сэдхэл үргэхэ гэшэ ямаршье сагта үргэжэ алдаагүй. Энээн тухай «Сэсэн Сэнгэ» гэжэ зохёол соо нэбтэрэн, эхинһэнь һүүл хүртээр харбаһан годлидол сэхэ шэглэн харуулагдана. Автор Д-Р. Батожабай өөрөө үшөө урданай байдал нюдөөрөө хаража, хүмүүжэжэ, зоной дунда аман үгөөрөө дамжуулагдажа эрэһэн ябаган зугаа оло дахин шагнаһаниинь эндэ эли тодо. Буряад арадта олон тоото үльгэр онтохонууд элбэг. Тоолохо болоо һаа, захадань гарашагүй олон. Тийбшье «Сэсэн Сэнгэ» үльгэрэй үндэһэндэ автор зорюута урданай Монгол изагуурта арадуудай дунда элбэгээр дэлгэршэһэн Бэлэн Сэнгэ гэжэ баатар дүр дээрэ үндэһэлнэ. Манай Буряадта мэхэшэ Балан Сэнгэ гээд, илангаяа Агын буряадуудай дунда эхээр дурсагдадаг байһан, арад зоноо хамгаалдаг, хүнэй эльгэ зүрхэндэ дүтөөр һанагдадаг, юрын һүбэлгэн ухаатай хүнэй зан энэ үльгэр соогоо нэрэнь болгожо оруулһан Д-Р. Батожабайн габыа мүнөө айхабар эхэ. Энэ үльгэр хойшонхи бүхы томо зохёолнуудайн үндэһэн һуури гэхэдэ, одоошье алдуу болохогүй.

САГАЙ үнгэрһэн хойно дахин уншаад, нүдэһэйнгөө урда зураглалнуудынь харахада, тэдэ шэнээр ялалзан тодорно. Юундэб гэхэдэ, хурса хэлэн, хурдан гуурһаниинь урдажа байһан унхалд үльгамаар урагшаа даххина. Хаанаһаа иимэ үйлэнүүд үгэ боложо, хүнэй ухаанда һанагдан зохёогдоно гэшэб гэжэ нээрээшье һанахаар. Юундэб гэхэдэ, ямаршье зохёол хадаа хүнэй ухаанда оршогүй нугалбаритай үйлэ хэрэгүүдье мушхаруулан һанажа, зоной гайхуулха ёһотой. Иимэ бэлиг автортань - Д-Р. Батожабайда тэнгэриһээ элбэгээр заяагдаһан.

Дашарабдан Батожабай - энэ нэрэ мэдэхгүй мүнөө үсын буряад хүн үгы гэхэдэ, алдуу болохогүй. Ганса буряадууд бэшэ, ондоо үндэһэ яһатан, илангаяа манай Буряад орондо ажагуудаг хүн зон «Төөригдэһэн хуби заяан» гэжэ гурбалжан романиинь уншаһан, һайхашаһан, гайхаһан байдаг.

Дашарабдан Одбоевич Батожабай Агууехэ социалис хубисхалай удаа, эрхэтэнэй дайнай дүүрэгжэ байхада, 1921 оной зунай һүүл нарада мүнөө Забайкалийн хизарай Агын Буряад округой Догой гэжэ нутагта түрэхэн. Абаны - Одбын Батажаб (ара нэрэнь Шалхуу), эжынь - Аюушын Бальжад. Бальжама гэжэ дүрбэн һаһа дүү басагатай байһан. Бууса буусаараа, хотон хотонороо холо холо таһархай, һуурин, сэлээн гэжэ үшөө хамтараа, тобойгоо үды үедэ борьбо дээрээ бордойжо, хүл дээрээ тэнжэһэн, Совет засагай сагта хүмүүжэжэ, бүхы һанаһаниинь тэрэл хаһа соогоо ха юм даа. Бүхы зохёохы һанаһаниинь өөрынгөө үедэ үнгэрһэн. Тэрэл үе соогоо, идхалгын сагтай нягта холбоотой. Бага һанаһан тухайгаа «Шалхуу Рабданай хөөрөөн» гэжэ ном соогоо эхэ дэлгэрэнгы бэшэжэ үрдиһэн. Юундэб гэхэдэ, нутагтаа ара багаһаа Шалхуу Рабдан гэжэ эрхэ нэрэтэй байһан.

Би Д-Р. Батожабайе түрүүшынхисэ долоотой-найматай һанаһанда

хараһан байһаб. Тийхэдэ зургаадолоон хүбүүд Догойн хуушан клубай (һүүлэй үедэ медпункт байгша һэн) газраахи бүлэг нарһад соо эрьюусэлдэжэ наадажа ябаабди. Гэнтэ харан гэхээмнай клубай баруун хаяа дээрэ хара хүхэ костюмтай хүн һуужа байба. Хэмнэйшьеб тийхэдэ шэбэнэн хэлээ һэн хаш:

«Батожабай, Батожабай». Тэрэ үедэ Догойн айл бүхэнэй хөөрлөдөөндэ дуудладаг болоһон нэрэ. Нютагайнгаа хүбүүнэй бэшэһэн «Багшашни хэн бэ?», «Адуушанай дуун» гэхэн туужануудынь догойнхид мэдэхэ болоһон байгаа ха юм. Пьесэнуудынь табигдажа эхилһэн. Энэмнай 1950-ядонуудай тэн багта. Клубай хаяа дээрэ һууһан тэрэ хүн долбоор хургаараа догоодон, маанадые дуудаад, «ши хэнэй хүбүүмши, ши хэнэй хүбүүмши» гэжэ байжа һураа һэн ха гэжэ һанагшаб. Хоёрдохёо, хоёрнэгэ жэл үнгэрһэн хойно хамар дээрэ «Бугатай» эгээл түрүүшын сэнхир хүхэ «Волга» машина татажархинхай Могойтын аймагай зунай найр дээрэ (сурхарбаан) хүн зоние тойрууланхай элэг наада гаргажа, хүхэжэ байһыень һанагдаби.

Түүлдэнь, хүүгэд ябахаһаа хойшо оло дахин хараһан хүн аабзаб даа. Шэнэ зохёолнуудынь зоной яажа хүлээдгыёе баһал һанагшаб. «Төөригдэһэн хуби заяан» гэжэ романиинь «Байгалай толон» гэжэ сэтгүүлдэ (журналда) толилогдожо эхилэхэһэнь хойшо хүн зон - фермэ дээрэшье, хониндошье ябахадаа, үбһэ сабшалгыньше үедэ, тарьяа хуряалгыньше хаһада бэс бөөдэ дамжуулан уншадаг байһаниинь эли тодогшо һэн. Тэрэ үедэ һанагдаагүй, һонин, бодол ухаанда таагдашагүй таабаритайгаар бэшгэгдэһэн зохёол гэжэ һанахаар байгаа хаш. Хэлэһинь хэмһээл һаа ондоо, нугалбаринуудынь гэжэ хурса, гансата ойлгохоор, юрын лэ хүнэй сэдхэлдэ хадалжа ябаһан ябаган жороо аад, һанагдашагүй сасуулбаринуудаар элбэг бэшгэгдэһэн зохёол байгаа ха юм.

Түрүүшын номой һүүлээр хүн зон хоёрдохи номынь тэс ядан хүлээжэ. Аламжа Жалма хоёрой хайратайшье, зоболонтойшье, омогорхохооршье хуби заяан зоной сэдхэл руу шэнгэн орожо, өөрын болошонхой, тиймэһээ саашанхи хуби заяасынь уншагшадтай хүлээхэнь гайхалгүйгшэ һэн. Мүнөөшье үндэһэн түрэл хэлээ һайн мэдэхэ хүндэ уран гоё үгэнь гайхалтай һонин зандаа. Хэлээ мүнхээһэн һанаа һаа, Д-Р. Батожабайн зохёолнуудые уншаад, ухаандаа багтаахаа болиһон, уһан дээрэ үрмэ тогтоомо уран гоё буряад хэлээ дахин, дахин һэргээхэдэ, эхэл хэрэгтэй.

БИ ӨӨРӨӨ Д-Р. Батожабайе дабажа, Гүрэнэй Хоца Намсараявай нэрэмжэтэ академическэ Буряад драмын театр эрэхэн хүм. Намайе зүжэгшэн болгогы гэжэ боһожо, борожо, харгы замаа заалгаһандаа сэгнэшгүй эхэ уритэй хүм. Тийхэдэ таһалгаряагүй театрай уран зохёолой таһаг һүүлшынгээ амин хүртээр даажа ябаа. Театрые зүжэгүүдээр хангаха тушаал ха юм.

Теэд драматургийн жанр (жама ёһо) хадаа уран зохёолой эгээл хүндэ жанр гэжэ тоологдодог, өөрын эбдэршгүй жама ёһотой. Энэһиние дабаһан зохёолшодоо юртэмсэдэһые үсөөн. Харин Батожабай театраа нэгтэшье зүжэгүүдгүй, хооһон байлажа үзөөгүй. Зааболнэгэ юумэ һанаад, аргысь олоһон лэ байха. Хэды олон драматургнуудые дахуулан хүмүүжүүлэ, театртаа асараа гэшэб. Хажуугаарнь өөрөө бай-

баад-хорёод зүжэгүүдэ театрай тайзан дээрэ табюулаа. «Утажабай бэлэй гү, Батажабай бэлэй гү? Паяхан лэ театрай сценэ дээрэ шордойлгожо, артистхан гүйжэ ябагша һэн, харагтылши, пьесэхэн бэшэжэрхээд байнал», - гэжэ Хуса Намсараявай хэлэһые хоёр шэхээрээ шагнаһан хүмши гүб даа гэжэ Д-Р. Батожабайн дүү нүхэр, мэдээжэ драматург, зүжэгшэн Батомунко Пурбуев намда хэлээгшэ һэн. Тийхэдэ түрүүшын зүжэгүүд «Галта мурэн», «Дойбод сохилго» гэжэ зүжэгүүдынь театрай тайзан хаража, хүн зоние хүлгүүлэжэ эхилһэн үе байгаа.

ТЭРЭ ГЭНЭЭР олохон лэ зүжэгүүдынь, оршуулгануудынь театрай тайзан дээрэ һубарһан, мүнөөшье шэнэлэн харахаар зохёолнууд олон. «Төөригдэһэн хуби заяан» гэжэ романииньше зүжэг боложо театрта табигдаа. Ямар олон расказууд (үгүүлэл), басинууд, зүжэгүүд, туужанууд, романууд гуурһан дороһоонь гурьбатан урдаа гэшэб. Гайхажа барашагүй. «Батожабай шэнги ажал хэһэн буряад байхагүй», - гэжэ театрай директорээр 30-аад гаран жэл хүдэлһэн Цырен Ауржанаевич Балбаровай агуу композитор Бау Базарович Ямпилловта хэлэжэ байһыень һанагдаби. Нэгтэ 1978 ондо Агын округоор гастрольдо ябажа байхада, мэдээжэ поэт Арслан Жамбалонтой уулзаад, хайшан гэжэ Д-Р. Батожабайе дахажа зүжэгшэн болоһон тухайгаа хэлэхэдэ, «Аа, хурса гуурһатай, хурдан хэлэтэй хүбүүн гү даа» - гэз бэлэй. Нэгэ нютагай уһа уужа, ундалжа үндыһэндөө эхэ омогорхогшоб. «Шалхуу Рабданай хөөрөөн» гэжэ дурсалга соогоо Догой нутагаа мүнхэлһэн. Хара залуухан һанаһандаа хажуудан халта ябаһамни сэгнэшгүй гэжэ һанагшаб.

Гэртэнше байгаад театрта түрүүшынгээ алхамуудые хэжэ эхилээб. Памасуу Батоевна нүхэрэнь амтатайхан хоолдо һайса хүртэжэ, хоюуланайн һургаал заабари яһала шагнаһан гэшэб. Ямар һайхан гэр бүлэ байгаа даа. Тулиһанда туһалха, ядаһые өгшөөхэ һанаһангаа нүхэр тухай намда, оройдоол хорёод хүрээжэ ябаһан хүбүүндэ - «Памасуу шэнги һамгагүй һаа, би яаха байгаа гэзшэбиб», - гэжэ нэгтэ Д-Р. Батожабай хэлээ һэн.

«Иимэ орёо хүнтэй хайшан гэжэ тэсэдэг юм гэшэб, теэд харыш даа, эр нүхэртөө голгүй дуратай эхэнэр хүнэй амиды жэшээ энэ гэшээлдаа», - гэжэ радиогой суута диктор Баатар Цыденович Цыбенев нэгтэ хэлээгшэ һэн. Гэртэн байдаг байхадаа, үдэһын арбан нэгэн багаар унтахадам, кабинет соонь бэшэдэг машинка ташаганажал байха, үглөөгүүр зургаа-долоон багаар һэрхэдэм, үнөөхил машинка ташаганажал байха. Тийгээд лэ минии нюдэн дээрэ «Эхын тухай домог» гэжэ зүжэг бэшээд, театр абаашажа тушаажархёо һэн. Тэрэ зүжэгтэ Гомбо гэжэ гүлмэрхэн хүбүүнэй ролһоо минии театрай харгы зам эхилһэн юм даа.

Батожабай гэшэмнай аймшагтай омог дорюун зантай, юунһээше тунхарихагүй, хорон хурса, хуха нуга хэлэхэ зориг ухаатай байгаа. Зүрхэ алдаһан зон холуур тойрожо гараха. Харин уян зөөлхэн сэдхэлээ тингэжэ хара тортоһоо балаалдаг байһан, - гэжэ тийхэдэ театрай ахамад найруулагша Федор Семёнович Сахиров хэлээ һэн. Юундэб гэхэдэ, «би Москвада театрай найруулагшын дээдэ һургуули (ГИТИС) дүүргээд, мүнгөөр ядалдаад мэдэжэ бай-

тарни, намайе һурагаарни дуулаад, гонорараа абаһан, хүбхэгэр мүнхэтэй Д-Р. Батожабай танилсаха һанаатай бин болошоод, амаргүй туһалһан юм даа» - гэжэ баһа нэгтэ хэлээ һэн. «Батожабай шэнги амидыдаа алдар солобо эдихэн буряад уран бүтээлшэ байхагүй», - гэжэ баһал Ф. С. Сахировай гэжэ олон зүжэгүүдынь найруулһан. Баһал дүтын нүхэд, найруулагшанар - Б.Г. Аюшин, Ц.Ц. Цыренжапов. Булта нэгэ үсын уран бүтээлшэб. Зуун тухэригтэй байһаар, зуун нүхэдтэй байһаниинь дээрэ гэжэ дэмы хэлэгдээгүй. Ута жолоотой, шуран, ябуулгатай байһан. Улаан - Үдэдэ хабшуулла, хаалгадаа гэнтэ Москва ябаһанхай, тэндэ зохёолнуудаа хэблүүлээд бусаһанхай, түб хотын гол гудамжада энгүүтэйгээр мийэд гэн, ташаагаа туланхай, ута нариһан хургагтал үндэр жэбжэгэр, буурал сагаан толгойтой, үшөө хэн намтай үһэрилдэхэ һанаатайб гэһэншүү зогсоходонь, хүрөөтэйгээр харагдаха.

БАТОЖАБАЙ - буряад «Арадай домог (легенда бурятского народа)» гэшэ гэжэ уран зохёолшо Ж. Тумуновай хүбүүн Баатар Тумунов намда хэлээ һэн. Нэгтэ 1968 оной хабар Агын округоор гастрольдо ябажа байха үедөө Могойтын сэлээндэ ажаһуудаг Догой нутагайнгаа Муханин хүгшэн гэжэ минии мэдэхын нэрэтэй хүгшэндэ нэгэ аяга сай ууха һанаатай ороходом, театртэй, Батожабайтай холбоотой гэжэ дуулаһан юм гү, али яһан юм, мартантааб... тухайлаад яахамниб... «Буряад арад гэжэ нэрэтэй арад мянганшье жэл үнгэрхэдэ байгаа һаа, Батожабай шэнги хүбүү түрэхгүй» - гэз бэлэй.

Тэрэниинь мартагшагүйб. Тобшо аад лэ, томо болгон сэсэн мэргэнээр гол руунь хэлэһэн үгэ бүхэһиний далитай шэнги хөөрэн нийдэжэ дэгдээд, арадайнгаа дунда элэг зугаа болоһон. Хэрбээ хэн нэгэнэй хүнһөөл һаа ондоохонор хэлэһэн байһан булаг шэнги, һолир шэнги ялалзан, сахилгаандал сабаһан замынь, үргэн эхэ дэлэһэн зоной ухаан зүрхэ гайхуулан урагшань урьялһан зандаа.

«Сэсэн Сэнгэ» үльгэр зохёолынь, түрүүшын зохёол үндыжэ ябаһан улаан бургааһадта ухаан бодолдонь үндэһэн үгын, уран зохёолой һуури табихань сэгнэшгүй һургаал!

Цыдендоржи
ЦЫРЕНДОРЖИЕВ,
Российн Федерациин
габьяата зүжэгшэн.

түрэхөөр 90 жэлэй ойдо

Дашарабдан БАТОЖАБАЙ

СЭСЭН СЭНГЭ

ҮНШЭРХЭН ХҮБҮҮН
Хүбшын сагдуул модоной
Хүбэнэг намаахан байхада,
Уур ехэтэ арсаланай
Уймар нарайхан ябаханда,
Зандан шара хулһанай
Захын ожорһохон байхада,
Заан томо амитанай
Заахан зулзагаханда бэлэй.
Оргойто бөөгэй омогто,
Олон түмэнэй баргада,
Уһан голой булангирта,
Улад зоной баларта бэлэй.
Хонгор майлын хаяада,
Хотогор жалгын адагта
Түрэнһэн гараһан алдартай
Түгдэм дархан гэдэг
Борьбо дээрээ бодоһоор
Борсо мяхаар хоолложо,
Улад зонойнгоо дунда
Уран дархан ажалтай,
Хотон зонойнгоо дунда
Хошон сэсэн алдартай,
Адууһа мал үдхэжэ,
Ажана тэнюун хууһан юм.
Сэлгээ сагаан талада
Сэнгэжэ ябаханда уулзаһан,
Жороо хурдан моридой
Жолоо татажа танилсаһан
Налгай найхан Янжамаа
Наһанайн нүхэр юм хэн.
Хуби заяагаа холбоһон
Хубитай тэдэ хоёр
Хүбүүн үрэтэй боложо,
Хүн зоноо уриба.
Үбгэд, хүгшэд түрүүтэй
Үетэн нүхэдын сугларжа,
Түрэнһэн гараһан хүбүүндэн
Түлиһэн галынь эзэлүүлэн,
Сэсэн эрын дээжэ
Сэнгэ гэжэ нэрлээ хэн.
Хонин төөлэй түхээрэн,
Хурим тоонтын бүтээжэ,
Балшар байһан хүбүүн
Баатар гэжэ юрөөгөө хэн.
Түгдэм дархантан хожуулаа
Түрэнһэн үрээ эрхэлүүлэн,
Панаха ганса хүбүүгээ
Пагса арһаар мансылан,
Эрхэ тангилаар тэнжээжэ,
Эльгэ дүүрэн хуугаа хэн.
Арад зоной дэгжээжэ,
Адууһа малаа үдхэн,
Аба хайдаг эрхилэн
Амар амгалан хуухада,
Үлэн хирээ гомдожо,
Үүлэтэ тэнгэрээр хаагалба.
Амгалан тэдэнэй байдалда
Алаг шаазгай атаархаад,
Хоб үргөө хабиржа,
Холын нютагаар шаханаба.
Алаг шаазгайн хобоор
Алуур дээрмэ хэдэг,
Хүхэ шонын уляагаар
Хүүр нэе бэдэрдэг
Хара хирээгэй хадам
Хаан Гургалдай гэдэг
Гэртээ хуужа байтараа
Гэнтэ һонюшархан шагнаба:
«Баруун хойто зүгтэ
Бараг эдишэ байнал,
Адууһа мал үдхэн
Арад зон хуунал!

Бусалма найхан голнууд,
Бурьялма түргэн горхонууд
Шэлбэнэ намаагаа шэрэлдэһэн
Шэбэр шугыгаар урданал.
Аргатай болбол довтолгыш!
Араатай болбол хазыш!» - гэжэ
Үдэ жэгүүрээ дэбисэгээн
Үлэн хирээ хаагалба.
«Холын хойто нютагта
Хотон айл олон аад,
Хоб хэрүүлээр химаржа,
Хоол шарууһан болоногүй», -

гэжэ
Шадалай хүрэхысэ шангаар
Шаханан байба шаазгай.
Гэтэжэ хууһан Гургалдай
Гэдхээ халта эльбээд:
«Улайн нураг дуулаба гүб,
Урални зохолходол гэнэ», - гээд,

Үхэр улаан хэлээрээ
Үргэ амаа долбожо,
Эритэ зэбсэгээ ханхирган,
Эндэ тэндэ агсаба.
Түмэр сан наяргажа,
Түмэн сэргээг суглуулаад,
Агта хүлэг морибо
Амаарнь хазарлажа мордобо.
Эритэй хурса һэлмээ
Эшэһэнь барижа мордобо.
Хорин үдэр нэтэ
Хорхой могойдол мүлхибэ,
Арбан үдэр огто
Араатан амитандал маряаба.
Хэдэн мянган сэргээрээ
Хээрэ талаар ябажа,
Ажана хууһан зоние
Алажа хюдажа захалба,
Хото хорёдон довтолжо,
Хоро тодхор ушаруулба,
Гал гуламтынь хүнөөжэ,
Гар хүлын хүлибэ.
Халаг хүхэ гүүлэн,
Хамаг зөөриень тоноод,
Хамбы болгон ашаалжа,
Хажар тэмээ буйлуулба.
Толото дэлюун дайдынь
Тоорог тобогоор хушаба,
Туяата наранай гэрэлье
Туруунай тоһоор бүрылгэбэ.
Үлэнһэн буса хорёонь
Үнэнһэн болосо шатаагаад,
Үдэрэй сагаан гэгээ
Үмхэй утаагаар тунаагаад,
Улад зониень бүгдөөрн
Урдаа туужа арилба.
Хорото дайсанай

добтолоодүйдэ,
Хотон айлай бодоогүйдэ
Халзаанай хүгшэн гансаараа
Хара ямаагаа адуулхаа
Хабидагаар хүтэлөөд

гараһан юм
Паамхай ямаагаа адуулаад,
Палирһаар үдэшэ бусахадань,
Хотон айлын харагданагүй,
Хорон утаан анхилба,
Түрэнһэн гараһан гэрэйн
Түхэрээн хуури үзгэдэбэ,
Тодолжо шэртэн гэхэдэн,
Тонуулда ороһон байба.
Эритэ мэсын үзүүрээр
Эмхэ хамха хадхаад,
Шуран шуумар голдөөр
Шобтор ходор харбаад,
Амитан зониень абаашаһан,
Адууһа малынь тууһан байба
Үнэн болоһон ушары
Үзэн харан гэхэдэ,
Үтэлһэн хүгшэнэй шарай
Үнэнһэн хүхэ болобо.
Уяһан хара нюдэниин
Уһа нөлбоһоор дүүрээд,
Хүл гарын тушалдаад,
Хүдэлжэ ядан зобоо.
Эльгэ зүрхөө хүмэрин,
Эрьен тойрон ябатарнь,
Галда шатаһан гэрэй
Ганса туурган үлэнхэй,
Ханатай байһан гэрэй
Хахадын унан халанхай,
Уйгааг шоройгоор зууралдан,
Ууян шатан байба ха.

Шатажа халанхай гэрэй
Шара һэеы дээрэ
Бахардажа айһан хүгшэд
Бархиран шашхан байба.
Балшар бэнь гүлгэдэн,
Барижа ядан арбалзана,
Тахим борьбонь тулюурдан,
Тарайн унан хэбтэнэ.
Газаа үлэнһэн хүгшэн
Гараа харбайн тонгойжо,
Татажа бэдээ абаад,
Таатай уринаар таалаба.
Үнэнһэн болоһон буусадаа
Үншэржэ гэгдэһэн хоёр
Хоол умда бэдэрхээ
Хотон айлые хараашалан,
Хара ямаагаа хүтэлөөд,
Харгы дахан ябаад.
Харанхалжа Сэнгын бархирхада,
Халзаанай хүгшэн тогтожо,
Хара ямаагаа хаагаад,
Харгы замдаа умдалуулна.
Арбан үдэр үргэлжэ
Арай ёохон алхаһаар,
Найман хүни үргэлжэ
Найган ганхан холжорһоор,
Пөөг үндэр модоной
Пүүдэртэ хүржэ тогтобод.
Үтэлжэ нуларһан Халзаанай
Үргэнэ нойртоо диилдэжэ,
Ара гэдэргээ алдалан,
Амаржа унтахаяа хэбтэбэ.
Найман хүнин харгыда
Нарай Сэнгэ аяшарһандаа
Халзаанай хүгшэниие хүзүүдээд,
Хасарын дэрлэн унтаба.
Уураг нялха Сэнгын
Уһа нөлбоһон хатанагүй,
Халзаанай хүгшэнэй хасараар
Хажуу тээшээ урдана.

Эгээл энэ үедэнь
Эндэ дүтэшг байһан
Сугсагалдай хаанай барлаг
Сугтаа хэбтэн хоёры
Дээрнэ ержэ хараад,
Дэмы гайхан байба ха,
Хажуудан ержэ хараад,
Хайрлажа, гайхаж байба ха.
Үзэн ядаһан ханалаа
Үргэнэ нойртоо зүүдэлэн,
Амаржа унтаһан Халзаанайн
Аалиханаар нюдөө нээхэдэ,
Хари хүн хажуудань
Хаража, гайхаж байба ха.
Орохо гэргүй болоһоноо,
Олон хоногто зобоһоноо
Халзаанай хүгшэн хөөржэ,
Харгы заахынь гуйба.
Тингэжэ хэлэһэн үгэдэнь
Тэрэ хүниин уяража,
Хоёр тулиһан аяншание
Хотон айлда абаашаба.
Аза хубин болоходоо,
Арад зонтой уулзаба,
Үтэлһэн хойноо зобоһоноо
Үгэлэн Халзаанай хөөржэ.
Зобоһон замтайн түүхы
Золгоһон хүнүүд дуулахадаа,
Хорин шүдөө хабиралдан,
Хоро шараа бусалнад.
Энэрхы нюдөө хурсадхан,
Ээмэг болгон гэтэнэд.
Амгалан хууһан зондо
Алуур дээрмээр довтолжо,
Хара тодхор ушарууһан
Хаан Гургалдай тухай
Хамаг зон дуулажа,
Хараал сэдхэлдээ шэбшэнэд.
Элитэ зобоньнь дуулахадаа,
Эльгэ зүрхөө хүмэрюулэн,
Аянай хоёры хайрлажа,
Аятай зохидоор угтанад.
Аша хубин болоходоо,
Амитан зоной тэдхэмжээр
Үтэлһэн хүгшэн амарба,
Үншэрһэн Сэнгэ нэргэбэ.
Утаата галаа бадараа
Урсахан гэртэй болобо,
Боро хирэдээ эдихэ
Борсохон эдэтэй болобо.

ҮДЭР ЖЭЛНҮҮД ҮНГЭРНЭ

Хүүгэн заахан Сэнгын
Хүгшэн Халзаанай үтэлжэ,
Найма наһатай байхадань,
Наһа бараһан юм ха.
Хоёрдохёо үншэрһэн Сэнгэ
Хоног бүри ургаба,
Хүбүүн бэнь хүгшэн,
Хүсэ шадал нэмэбэ,
Эрэлхэг зориг түгэлдэр
Эдир хүбүүн болобо.
Ажалша бэрхэ байһандаа
Арга шадбаряараа суурхаба.
Мэдээ ухаа ороһоор
Мэхээр зөөри үдхэнгүй,
Ажал дээрэ шалгарһаар
Арбан наһа хүрэбэ.
Шарахан һэеы урсадаа
Шанаһан боро хоолтойхон,
Шабар хунхан тогоондоо
Шара сай умдантайхан,
Үльгэр түүхэ һонирходог
Үнэншэ ажаллан болобо.
Зон хүнөөрөө сугларжа,
Зол заяагаа хубаалдан,
Сэсэн үгэ зугаагаар
Сээжэ зүрхөө баясуулна.
Холын хүшэр хамбыда
Холожо даари болоһон,
Үһе нооһоо халсаранхай
Үргэдэг тэмээнэй буйлалдаан,
Хаанай барлаг боложо,
Хара шоройдо дарагдана,
Үргэ яһан болонхой
Үгытэй зоной уйлалдаан
Үншэн Сэнгын шэхэндэ
Үргэлжэ дуулдан байна.
Хүйтэн дошхон үдэрнүүдтэ
Хүл гараа хүлдөөд,
Ааяма халуун үдэрнүүдтэ
Ангажа, үлдэжэ ябаһан
Барлаг зоной байдал
Балшар Сэнгэдэ ханагдажа,
Ухаан бодолдон ороһолдон,
Урдань ходо харагдана.
Нарай багаһаа хойшо
Наадан үелжэ ябаһан,
Пубһа, шүрын нүхөөр
Пуга шобто харбадаг
Сунды мэргэн хүбүүнтэйгээ
Сула Сэнгэ нүхэсэжэ,
Үе үри нүхэдэ
Үдэшэ бүри суглуулаад,
Хамаг зонойнгоо тулихы
Хараһан үзэһэн тухайдаа,
Хаанай шэрүүн аашын
Хатуу шанга тухай
Үльгэр түүхэ зохёожо,
Үүр сайтар хөөрэлдэнэд.
Үгытэй зоной байдал
Үдэр бүри доройтоно,
Сэсэн Сэнгэ хүбүүнэй
Сэдхэл зүрхэн соо
Хаанай хашаланда эсэргүү
Хаба зориг шудхарна.
Үльгэр хэлсэжэ хууһан
Үетэн нүхэд бүгдөөрөө
Панаа бодолдо дарагдан,
Паруул болотор хуунад.
Тэрэ гэхын хирэндэ
Тэнгэрээр шубуун ниидэжэ,
Тооһо халхи хүдэлгэн,
Тооно дээрнэ ерээд,
Дайлан довтолһон юумэдэл,
Дайран алдаба далаяраа.
Өдөө үлылдэн харахадань,
Үрхэ дээрнэ хууһан
Хун сагаан галуун
Хурсаар түүрэн үгэлбэ:
«Пэби, һэби, һэбиһэн,
Пэбин дэлин байналби,
Пэргэг хадаа дуулыш!
Пэгээтэй хадаа шагныш!»

Үдэ жэгүүрээ гамнангүй,
Үүлэтэ тэнгэрээр элинэлби,
Үзэһэн хараһанаа далдалангүй,
Үнэн зүрхэнһөө хэлэнэлби!
Үргэн ехэ мурэнэй
Үзүүр торгон эрьедэ,
Сэсэн ехэ далайн
Сэсэрлиг найхан хүбөөдэ
Хүн зоной дундаһаа
Хүсэ шадал суурхабал.
Арад зоной дундаһаа
Алдар соло дуулдабал.
Барлаг зоной дундаһаа
Баатар үрэ түрээжэ,
Харин дайсаңда хорууһан
Хамаг зоние сүлөөлбэл.
Оршолон уйдхарта дарагдана
Олон жэлэйн нёлбоһы
Алтан наранай туяагаар
Абарба, хатааба гэлсэнэл.
Заһанай томо заһанда
Залгюулжа хосорһон зоние
Гэдэһэн сооһоонь гаргажа,
Гэртэнь тарааба гэлсэнэл.
Пэби, һэби, һэбиһэн,
Пэбин дэлин байналби.
Пэргэг хадаа дуулыш!
Пэгээтэй хадаа шагныш!
Үдэ жэгүүрээ гамнангүй,
Үүлэтэ тэнгэрээр элинэлби,
Үзэһэн хараһанаа далдалангүй,
Үнэн зүрхэнһөө хэлэнэлби.
Түрэнһэн гараһан нэрынь
Түүхын домогоор холбуулан,
Бата сагаан баатар гэжэ
Баруун зүгтэ нэрлэнэл.
Сарбан ехэ хүхэтэй
Сарюун тэрэ баатар
Тулиһан хүнүүдтэ туһалжа,
Туруута моритой болгодог,
Үншэн хүнүүдтэ туһалжа,
Үнэр баян болгодог
Эди шэдиһээ гадна
Эрэлхэг хүсэтэй юм ха.
Пэби, һэби, һэбиһэн,
Пэбин дэлин байналби.
Пэргэг хадаа дуулыш!
Пэгээтэй хадаа шагныш!
Үдэ жэгүүрээ гамнангүй,
Үүлэтэ тэнгэрээр элинэлби,
Үзэһэн хараһанаа далдалангүй,
Үнэн зүрхэнһөө хэлэнэлби», - гэжэ
Хүнэй үгөөр үгэлбэ,
Хүхюүтэйгээр түүрэн хэлэбэ.
Үгытэй зонойнгоо тухай
Үльгэр түүхэ хэлсэжэ,
Панаа бодолдо баригдаад,
Паруул болотор хууһан
Үншэн Сэнгэ хүбүүн
Үетэн нүхэдөөрөө хамта
Хун сагаан галуунай
Хурса түүрээ найшаан,
Үнэтэй һониние дуулаһандаа:
«Үшөө саашан хэлыш!» - гээд,
Газаа тээшээ харайлдажа,
Гараараа даллан ооглобо.
Алда далитай галуун
Агаарта тамаран дэгдэжэ,
Үүлэ мананай саана
Үни нюугдана байба ха.

(Үргэлжэлэйн хожом гараха).

Бурядай арадай уран зохёолшо Бадма Шойдоковой 90 наһанай ойдо

ЕХЭ ЗАМАЙ ЕРЭН ДАБААН
Бурядай арадай уран зохёолшо, Буряад Республикын габыята багша, Эсэгэ Ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда хабаадажа, хэдэ дахин хүндөөр шархатаһан сэрэгшэ, олон тоото дайшалхы орден медальнуудай кавалер, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн Бадма Шойдокович Шойдоков эдэ үдэрнүүдтэ 90 наһанайнгаа эхэ оёе тэмдэглэжэ байна.

Заха холын Захааминай аймагай Далахай нютагта 1921 оной февралин 21-дэ түрэнэн Бадма Шойдокович, 1960 ондо Бурядай Гүрэнэй багшанарай дээдэ хургуули дүүргээд, тэбхэр 50 жэлэй хугасаада хургуулин хүүгэдэе буряад хэлэ бэшэгтэ хургажа, буряад литература зааһан намтартай багшанарай эхэ багша "Дархан соло" гэжэ нютагайнгаа солото хүбүүн Бато Дамчэс тухай баримтага туужа, "Дайсанай ара талада", "Үхэл ба амидарал", "Тоонто нютаг" гэхэн гурбан роман (трилоги), "Урогуудай һүүлдэ" "Эсэгын тухалагша", "Шэрнин багша", "Бадансуу", "Хойто эхэ", "Харюусалгата даабари", "Оюна", "Өөрөө ээмэтэйш" гэхэн олон тоото туужанууд болон

романуудыс бэшээн автор юм. "Дайнай үсын дурдалганууд" гэхэн туужань үнгэрһэн жэлдэ "Байгал" сэтгүүлдэ хэблэгдэжэ гараһан юм.

Түрэл Санага нютагайнгаа хургуулида багшалжа байхадаа, "Уран Дүшэ" гэжэ уран зохёолой нэгэдэл байгууланһинь мүнөөшэ энэ нэгэдэлын ажалаа ябуулжа, шэнэ шэнэ бэлигтэй хүбүүд басагадаар олон боложо байдаг.

Пүүлэй үедэ Бадма Шойдокович Улаан-Үдэ хотодо үхибүүдтэ байрлана. Үндэр наһатай болобошье, үдэр бүрийн һонинуудаар һонирхожо, хэблэдэ гаража байһан шэнэ зохёолнууд болон номууд тухай мэдэхэ оролдожо, һонор ухаатай, сээр сэдхэлтэй зандаа ашанар эзэнэрэйнгээ хүндэ ямбада ажаһууна гэхэдэ, алдуу болохогүй. Бидэ Танаа, хүндэтэ Бадма Шойдокович, 90 наһанайтнай эхэ үдэрөөр амаршалаад, үшөөл олон жэлдэ нимэ сээр сэхэ, ариун жэнхэни зандаа, энэсэдэ зугаагаа дэлгэжэ, амар амгалан, бэс элүүр һуугыт даа гэжэ хүсэнэбди.

Галина БАЗАРЖАПОВА, Надежда ГАРМАЕВА.

ЦЭБЭГ Бадма Шойдоков
Рассказ

байгаалитай танилсаха аяншалгада ябана бшуубди. Бү голхоро! - гэжэ Сэржмаа энсэд гэбэ.
- Сэржмаа, ниггэжэ бүхы наһан соогоо намайс дахаад ябаха зорилготой гүш?
- Тиимэ.
- Шини дахахада, һамгамни юун гэхэб!
- Юуншье гэхэгүй.
- Ондоо эхэнэрэй үбгынь һалан хуурангүй дахахада, юушье хэлжэгүй һамган байха гэжэ гү? - гэжэ, Цэбэг хамараа һарна-галзуулба.
- Би һамганһини байһан хадаа өөр тухайгаа юу хэлэхэ бэлэйб!!

тэмдэглэдэг блокнодын.
- Үгэл даа наашань, - гэжэ, Ардан Дармасвич гараа һарбайба.
Цэбэг зог гээд, үгэлтэй гү, үгы гү гэхэндэл дуугай зогсоно. Тэндэнэ юунэй биис нэрлэхэнь түбэгтэй: элдэб тоонуудаар бирсайса хушагдашаһан хуудаладай хоорондуур гурба дүрбэн бадагнаа бүридэнэ шүлгүүдтэй таһархайнуудшье, газаа хээрээр ябахадаа бэшээрхэйн элдэб удхатай болдонуудшье, хизаар ороноо шэнжэлхэ аман үгын бүлгэмтэй хэсхэлүүдэе Ардан Дармасвичын үнгэрэхэдэ бэшээн зүйлнүүдшье биис.
- Тэндэш харахаар бэшэ юумэн бэшэгтэй гү?
- Үгы ааб даа, - гэжэ, Цэбэг магнайнгаа арһыс дээшэ доошонь хүдлөгөөдхибэ.

Цэбэг басаганай хэлээшье ойлгоогүй юм гү, нододөө болтылгэн, Сэржмаас гтгэжэ орошобо.
- Цэбэг, бү ай. Би наадажа дуугараа һэм, - гэжэ зориюуга гү, үнэн сэдхэлхээ дуугарһанаа пайн ойлгохогүй байһан Сэржмаа Цэбэгтэй ханаа заһаха гэбэ.
Сэржмаагай үгэнүүд сооһоо ямаршьеб юумэ олоһондол басаганай урдаһаа хаража, Цэбэг нилээн хамараа һарнагалзуулаад:
- Намайс гартаа оруулха гэжэ дахадагыш һаял ойлгожо һуунаб, - гэбэ.
- Таагаа гүб? Сэхэ уруунь хэлэл даа.
- Үгы, таагаагүйш. Баһаһа нааша хамта наадажа, энэ болоһон хадаа гү, үгышье һаа, холон энэ тэрэ юумэнхээ һэргылхэ дадал болоһон хадаа, ойлгомторгүй дуугархыем хүлисэ, Цэбэг.

Юумэндо дураа гутхадаа ингэжэ магнайгаа хүдэлгэдэгын һайн мэддэг тула:
- Орхи даа. Хэрэггүй, - гэбэ Ардан Дармасвич.
- Харатгы, үлүү һариюу юуншье үгы юм, - гэжэ, Цэбэг олоқнодоо һарбайба.
Ардан Дармасвич блокнодойн гадаргыс эрьюулжэ урбуулжа байгаа харасагаабэ: тэрэл хушарһан хурин бүдөөр гадар-лаһан гадараарнь тухайхлада, үнн холоһоо нааша хармаан соо хэдэ яһыһын гэршлэнэ. Түрүүшын нюурта Юрий Гагаринай дурьс тоб һайнаар зуранхай, доронь шүлгэй мурнууд:

Цэбэг басаганай хэлээшье ойлгоогүй юм гү, нододөө болтылгэн, Сэржмаас гтгэжэ орошобо.
- Цэбэг, бү ай. Би наадажа дуугараа һэм, - гэжэ зориюуга гү, үнэн сэдхэлхээ дуугарһанаа пайн ойлгохогүй байһан Сэржмаа Цэбэгтэй ханаа заһаха гэбэ.
Сэржмаагай үгэнүүд сооһоо ямаршьеб юумэ олоһондол басаганай урдаһаа хаража, Цэбэг нилээн хамараа һарнагалзуулаад:
- Намайс гартаа оруулха гэжэ дахадагыш һаял ойлгожо һуунаб, - гэбэ.
- Таагаа гүб? Сэхэ уруунь хэлэл даа.
- Үгы, таагаагүйш. Баһаһа нааша хамта наадажа, энэ болоһон хадаа гү, үгышье һаа, холон энэ тэрэ юумэнхээ һэргылхэ дадал болоһон хадаа, ойлгомторгүй дуугархыем хүлисэ, Цэбэг.

Замбуулиной гүнзэги уруу
Зам харгы гаргааш;
Зан абариш даруу,
Зоригтой бүргэдтэл ниндээш...
Ямаршьеб басаганда шүлгэй нимэ бадаг зориулһан байба:
Санага тоонтмы дангина!
Сэнгэмэ дүүхэй Баярмаа!
Бадма ленхобо багша
Баабайн Цэбэг барина.
Эдир наһанайнгаа зүрхэнэй сохисыс инаг басагандаа дуулганын, дурлаһан хүбүүнэйнгээ шүлгүүдэс уншаха хүсэдэггүй басаган дэлхэй дээрэ би юм аал?.. Тэдэ хэндэ Цэбэгтэй дурлаһыс мэдэе һаа?.. Тэрэнтэй нэгэ класста Баярмаа гэжэ нэртэй басаган гү гэжэ Ардан Дармасвич өөрөө һайн мэдэнэ. Зүгөөр бэшэ классуудта Баярмаанууд олон. Тэдэнэй хэнинь энэ блокнодой хууданада ороһон Баярмаа болоһонб?.. Ардан Дармасвич өөрынгөө мэдэхэ Баярмаануудай хэньшье дээрнэ тогтожо, блокнодто ороһон Баярмаа гэхэн тобиолол гаргажа шадабагүй.

Ардан Дармасвич Жаповай хаб хара зөөлхөн үнэн зулай уруугаа һанжажа, ухаансар харасагтай нододэйн зарим хуби халхалагданхай шахуушье һаа, тарган түхэрэн улаан ноурын хуургайтажа, үлэ мэдэг сайһан хэбэртэй. Тингээд тэрэ түгсэг стөлайнгоо хажууда эржэ асууба:
- Ямар понинтой ябаха эрбэт?
Цэбэг Сэржмаа хоёр хүлнүүдэ һольбосоһон, уруугаа хараад, дуугай зогсондо: үдэшэ сэрнгий юундэ хонообта гэжэ зэмлэхэнь гэжэ юуншье гээд дуугарһаа тэдэ ойлгожо ядаһан байгаа.

Эдир наһанайнгаа зүрхэнэй сохисыс инаг басагандаа дуулганын, дурлаһан хүбүүнэйнгээ шүлгүүдэс уншаха хүсэдэггүй басаган дэлхэй дээрэ би юм аал?.. Тэдэ хэндэ Цэбэгтэй дурлаһыс мэдэе һаа?.. Тэрэнтэй нэгэ класста Баярмаа гэжэ нэртэй басаган гү гэжэ Ардан Дармасвич өөрөө һайн мэдэнэ. Зүгөөр бэшэ классуудта Баярмаанууд олон. Тэдэнэй хэнинь энэ блокнодой хууданада ороһон Баярмаа болоһонб?.. Ардан Дармасвич өөрынгөө мэдэхэ Баярмаануудай хэньшье дээрнэ тогтожо, блокнодто ороһон Баярмаа гэхэн тобиолол гаргажа шадабагүй.

Цэбэг сэхл зүрхэлжэ бэшээр гараа үргэбэ.
- Хэлыш даа.
- Бидэ буга хараабди.
- Энгг гү, али буйр буга гү?
- Боролгы үһэ ургашаһан найман һалаатай эбэртэй юм.
- Буйр буга ха юм. Шуһан эбэртэй эрэ буга гээшэ. Энэ Хохиурта жалгын шэмэг лэ, - гэжэ, Ардан Дармасвич Сэржмаас шарайшалжа ороб.

"Нефрит" гэхэн гаршаг Ардан Дармасвич өбсороод, тэрээндэ анхаралаа хандуулба: энэнь юун тушаа бэшэгдэһэн хаб?
Блокнодын доошонь болгоод:
- Нефрит гээшэ юун бэ? - гэжэ асуугаад, Ардан Дармасвич тарган ноурайнгаа хүлһыс аршасагаабэ.
- Шулуун.
- Юун шулуун бэ?
- Географин кабинет соо элдэб шулуунуудай коллэски соо нефрит гэжэ шулуун биис.
- Тэрэниис юундэ блокнодтоо бэшэбшэ?
- Бүхэли хада нефрит Сэржмаа бидэ хоёр олообди.
- Сэржмаа, нэрээ гү?
- Энээхэндэхи адхыс нефрит!.. Нефрит! - гэжэ байжа Цэбэг хашхархаараа болоо, - гэжэ басаган.

Энээнһээ удхатай Цэбэгтэй отогтоо сэрнгий хоньһын багша һайшаанагүй гэжэ басаган ойлгон, ноураа хэхэ газараа оложо ядахадал гээд, уруугаа хараһана.
- Хэлыш даа, Сэржмаа.
- Тэрэ буга буудахам гээд Цэбэг халаагүй.

Ардан Дармасвич Жаповай хаб хара зөөлхөн үнэн зулай уруугаа һанжажа, ухаансар харасагтай нододэйн зарим хуби халхалагданхай шахуушье һаа, тарган түхэрэн улаан ноурын хуургайтажа, үлэ мэдэг сайһан хэбэртэй. Тингээд тэрэ түгсэг стөлайнгоо хажууда эржэ асууба:
- Ямар понинтой ябаха эрбэт?
Цэбэг Сэржмаа хоёр хүлнүүдэ һольбосоһон, уруугаа хараад, дуугай зогсондо: үдэшэ сэрнгий юундэ хонообта гэжэ зэмлэхэнь гэжэ юуншье гээд дуугарһаа тэдэ ойлгожо ядаһан байгаа.

Цэбэг абяа гарангүй, дуугай зогсобо, тингээд хармаан сооһон орой ойлгомторгүй блокнодто гаргаба. "Хизаар ороноо шэнжэлхэ" бүлгэмэй хэсхэлнүүдтэ ябахадаа, юу хэхэн

- Энээнэй тухай шулуус хүдэлгэдэг аад, юундэ диилэбөгүйбшэ? - гэжэ Ардан Дармасвич гайхаха юм.
- Тон хүндэ, тон хатуу шулуун. Тингээжэ бэшэгтэй байгаа һэн.
- Тон хатуу гэжэ гү?
- Тон хатуу, - гэхэн бээрээ Цэбэг түүдэгэй хажууда хэбтэһэн геологическа алхаар мүнөөхи ногоон шулуу хэдэн хүсөөрөө удаа дараа сохёод абаба. - Минни тухай хүнэй энэхэн алхаар буталхаар бэшэл.

Ардан Дармасвич алхысн абамсаараа тэнхээ мэдүүлэн сохиһоороо болоно, тэдэ бишханшье бутархай түгдэлжэ шадаагүйдөө, алхаа шэдэ-жорхихэн бээрээ хүлһөө аршаһан хойноо амалба:
- Хатуу гээшэнь аргагүй. Иимэ хатуу шулуугаар юу хэхэб даа.
- Элдэб гөбөлтонуудыс хэдэг тон үнэтэй шулуун гэжэ бэшэгтэй байгаа һэн, - гэбэ Цэбэг.

- Гөбөлтонуудыс?.. - гэжэ, Ардан Дармасвич этигэл ядаһандал урдаһаан хараадхиба.
- Гөбөлтонуудыс хэхэ бэшэ, шэл алмаһаа өөрөггүй зүхэхэ сһотой, - гэхэн абяа Сэржмаа үгэбэ.
- Түүдог дээрэ халуун сай. Сайлагты, - гэжэ, Ардан Дармасвич ууяжа байһан гал тээшэ зааба.

Хэрбээ ябадалаа үргэлжэ-лүүлхэ болоо һаань, үхибүүдэнь зүбшөөхэ гү гэхэн асуудал өөртөө табяад, энэхэн хариюу бэлдэжэ, Ардан Дармасвич нилээн дуугай зогсобо.
- Эгэл энэ үедэ хажуудань Цэбэг би болоод:
- Нефритыс шэнжэлхэ ажал хэхэмнэй гү? - гэжэ асууба.
- Ши өөрөө юун гэжэ һананаш?
- Нефриттэй холбоотой ажал хэхэ һаа?..

- Болохол даа, - гэжэ Ардан Дармасвич дохибо.
3.
- Цэбэг, шамһаа бэшэн бултадаа хамта ябажа, багшынгаа даабари дээрэ хүдлөөб. Ши бүсудтай хамта хүдлэхэ дургай, өөрынгөө ами хараһан хүнши! - гэжэ Сэржмаа ажлагалта хэбэ.
Эдэ үгэнүүдхээ Цэбэгтээ байха Пэрлэй, Батуухын, Хандын досоо өб гэшоо һэн.

- Ши эжы, абын эрхэш, - гэжэ Сэржмаа үшөө нэмбэбэ.
Ингэжэ Сэржмаа таараха үгэнүүдэс олоогүй, хэнийшье сэдхэл дайрама гашуунаар дуугараа ха юм.
Дуугай нуужа үнгэрэхэнь гэжэ Цэбэг тушаа үхибүүдэй наһанһинь буруу һүржэ, тэрэ муомдохё буулгаад, магнайгаа дээшэ доошонь болгоһон бээрээ шүдэнэйнгөө хоорондуур шахан татажа амалба:
- Сэржмаа, ши эжы абадаа эрхэлээгүй һэн гүш?
- Харыт... Үшөө гэдэргэ дуугарха гэбэ гүш? - гэжэ, Сэржмаа гартахи сагаан, ногоон үнгэтэй хоёр шулуугаа доошонь шүдэлдэ, гэдэргээ унахадань баряад абаба.

Сэржмааһаа эхитэй эндэ хэлгэдэн үгэнүүд Цэбэгтэ һайн нүлөө болоогүй, омог дориюун абари зангысн дайран доромжолһондол үзгөөдхөө: нэгэ хэды соо уруу дуруу, орой дуугарха болболхибо.
Хажуудань би болоһон Батууха Цэбэгтэй аали номгон ябадалыс талдуулба:
- Нүхэдөө доогуур тооложо газашалаа һаа, нододэйнгөө хараһан тээшэ дүрбэн зүг, найман хизаар уруу дэгдшоо һааннай холо дээрэ бэшэ гү?!
- Үшөө һүхирэлши! - гэжэ Цэбэг гүбэд гэбэ.

- Цэбэг, үнэн дээрээ эхэ эсэгын эрхэ ганса бэшэ аалши! Шини эрхэ дархан тухайда нуоуса нөөсөггүйгөөр хөөрлэдэг гүб даа. Али би буруу гүб?!
- Үшөө шашхалиш!
- Эрэ хүнэй досоо эмэлтэ хазаарта гэжэ дэмэ хэлсэдэг аал!
Цэбэг сэхл дургайгөөр Батуухыс ноддөө үзүүлэн, сухалтайгаар харабашье, юундэ өөрысн ниггэжэ зэмлэһынь ойлгожо ядан:

- Амьяараа ябахадаа, багшынгаа даабари дүүргэхээр түргэн байха бшуубди, - гэжэ шард гэбэ. - Сэржмаа, тэрэ газарһаа абаһан хоёр шулуугаа юрэ бусын шулуун гэжэ мэдэхгүй аад, элдэбээр дуугарһалши даа.
- Шулуунда юрэ бусын гэжэ байдаггүй юм.

- Нефрит юрэ бусын шулуун ха юм.
- Шамдал юрэ бусын юм бээ, намда юрын лэ шулуун.
- Юрын хадаа алхадахада бутарха байгаа, - гэжэ Цэбэг магнайгаа дээшэ доошонь хэдэн удаа хүдлөгөөд абаба.
- Тэрэ хоёроо Ардан Дармасвичын тугаарай дээрнэ һууһан нефрит дээрэ табяад, алхадаад үзүш, бутархагүй даа.

Сэржмаа тэрэ хоёроо томо ногоон шулуун дээрэ табяад, шадал мэдүүлэн алхадахаараа болобошье, буталбагүй.
- Буталба гүш? - гэбэ Цэбэг.
- Буталааб?
- Юрэ бусын шулуун лэ бутардаггүй, - гэжэ, Цэбэг магнайгаа арһа дээшэ доошонь хэдэн удаа буулгаархиба.
- Цэбэг, үнэн дээрээ хэндэ муу хэхэм гэжэ гансаараа ябахыс оролдодог хүн гээшэбши? Али ямар нэгэн ашагта малтамал олоод, һураг сууда гарахам гэжэ оролдоо гүш?! - гэжэ Сэржмаа баһа халдажа ороб.

- Тингээ! Пураг сууда гараха гэбэ.
- Тинһэн лэ хэбэртэйш.
- Тинһэн хэбэртэй бэшэ, мүнөө һураг сууда гараад байнаб: энэ нефрит намайс нэрлүүлхэ.
- Эгэл энэ үедэ мориной тухаар хэнийшьеб өөнд тээшөн гүйлгэжэ ябаха харагдаад, үхибүүд дуугай боложо, тэрэ хүниис хүлэбэд.
Дүтэлжэ эрхэлдэ, совхозой адуушан Цэбэгжэб болоһоно. Тэрэ Ардан Дармасвичын хажууда сэхэ гүйлгэжэ ошоод:

- Мэндэ сайн, багша! - гэжэ дохиһон бээрээ өөһэдэнь тала уруу толгойгоо эрьюулан амалба. - Мэндэ үхибүүд!
- Мэндэ!.. Мэндэ! - гэжэ һурагшад нэгэн доро адуушанда харюусабад.
- Зай, олзо омогээр хэр ябанат?
- Олзомнай энэл даа, - гэжэ, Ардан Дармасвич тугаарай дээрнэ һууһан ногоон шулуугаа үдхэхөөд абаба.

Адуушан тойруулжа байжа хараад:
- Юушье харангайб даа, - гэбэ.
- Энэ дээрнэ хүлөө табяад байнаб, - гэбэ Ардан Дармасвич.
- Багша наадажа дуугарһаа болиит даа.

- Наадана бэшэ, олоһон олзомнай энэл даа.
- Хээрнэ ногоон шулуус олзомнай гэхэтнэй гү?! Дэмэ бу дуугарһалта. Тээ тэрэ бүхэли адха нимэ шулуун ха юм.
Ардан Дармасвич тарган улаан хасарайнгаа хүлһэ аршасагааб:
- Тэрэ бүхэли адха манай олоһон олзо, - гэбэ.

- Юун хадаа олзотной болоо юм?
Алтан хадаа гү?
- Элдэб гөбөлтө хэдэг нефрит гэжэ тон хатуу шулуун.
- Хагтыл даа, саашань. Шулуугаар хэней гөбөлтө хэдэ ябахыс хараа юмта, - гэжэ, адуушан саашань үргэлжэ-лүүлбэ.
- Тон түргэн бусажа сэрхыстнай хургуулинтай дарга Ондөтодоо хонходоо. Ехэ үср болохонь гэнэ. Бүхэли үдэрөөрөө ябажа сэрбэб.
- Ябаха болоһоши даа, - гэбэ Ардан Дармасвич.

Цэбэгтэй ниюрга уруу халуу бусалжа, тэрэ магнайгаа арһыс нөггэ нэггүй дээшэ доошонь буулган гүйлгэжэ юм. Арбаад жэлдэ хамта нөгэ класста һураһан нүхэдэнь өөр тушаань муугаар наана ябаа гэжэ энэ аяншалгада гарраагүй һаа, мэдэхгүй байгаа. Тэдэ энэ һаналаа юундэ гансал мүнөө хэлэхэ гэжэ Сэржмаа, үшөө Батууха шидээ хаб? Урда, урда жэлнүүдтэ олон удаа аяншалгада ябахадаа, юундэ энэнь тушаа хэньшье ама гардаггүй байгаа хаб? Али мүнөө саашадаа хамта һурахаа болболхибо гээд, энэнь тушаа хэлэхэ гэжэ шидэһэн байбад ха гү?

Ардан Дармасвич энэнь тушаань мэдэе аа гү гэжэ ханахалаараа, Цэбэг магнайгаа арһа дээшэ доошонь гүйлгэжэ ороно.
Ардан Дармасвич гэнтэ би болоод, өөрысн хулгай нодөөр хараад, нилээн зогсоһонийнгоо удаа асууба:
- Цэбэг, үбдөө гүш?
- Үгы.
- Шарайшни... Би тингээд... - гэжэ, Ардан Дармасвич саашань юушье хэлбэгүй.

- Хулисйт даа!.. Би энэ аяншалгынгаа үсдэ өөрыгөө гансал муу тээшэнь хариулаха хаб! Хулисйт даа, - гэжэ, Цэбэг уруугаа харашаба.
- Ши өөрыгөө сэхл һайн тээшэн хариулааш. Шини нефрит гэжэ хээрн шулуу тодорхойлоһонни юунтэй сэнтэй гээшэб! - гэбэ Ардан Дармасвич.
- Хэлэгтыл даа: тоо болохо юундэ үсдэ орбо хүндэ хаб? - гэжэ Сэржмаа үгэ бүхэнөө шахан, нүхэдтөө хандаба.
- Юундэ?.. Юундэ?.. - гэжэ үсөөн үгэтэй Парлай хамагнаа түрүүн амалбашье, саашань хэлэхэ үгээс оложо ядан, морхогор хамараа мажасагаба.

(Үргэлжэлэһынь хожом гараха).

ХVII ЖАРАНАЙ САГААГШАН ТУУЛАЙ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ДУНДА САГААГШАН ТУУЛАЙ (ЕХЭ) НАРА

7 улаан мэнгэтэй, хий нуудалтай

Бэлигтэй 24, мартын 28, по-
недельникгээ ехэ һэримжэтэй
байха хэрэгтэй. Нохой жэл-
тэндэ ехэ хайн. Луу, хонин,
бар жэлтэндэ хайн. Лусые та-
хиха, бэри абаха, шэнэ гэр ба-
риха, ажалшание абаха, дэл-
гэрэнгы үйлэ хээ, бурхан, тэн-
гэри ба лусые тахиха, «Жаб-
туй» бүтээх, дуган ба шүтээн
бодхохо, угаал хээ, торгон
хубсаһа эсхэхэдэ ехэ хайн. Ба-
яр, хурим хээ, ехэ хэргэм зүүх,
хубсаһа үмдэхэ, шэмэг зүүхэ, бүжэг
хатар, наадан хээ, хэшэг даллага
дуудуулаха, эм найруулаха, хүдөөлхэ,
нүүдэл хээ, түшэмэл болохо, ехэ
үйлэс хилхэ, «Цэдуб», «Намсарай»
уншуулаха, нюуса зүблөө хээ, нү-
хэрые эрихэ, тангариглаха, буянай
үйлэ хээ, модо тапалха, тангари-
гые хааха, амарагтай ушарха, ваан
үгэхэ, гал тахиха, үри нэхэхэ, засаг
захиргаанай ударидагша ажалшан
болохо, тушаал абахада хайн. Гахай
жэлтэндэ муу. Замда гараха, эд
агуурһа газашан үгэхэ, үхи-
бүү хүлдэ оруулха, худалдаа
аралжаа хээхэдэ ехэ муу. Рав-
найлаха, номсоносохо, хэрүүлтэмсэл
хээ, заргалдаха, мори худалдажа
абаха, туһа хэрэгтэй үйлэ хээ,
эгтолхо, мори урилдуулаха, номзаал-
гаха, бэшэг үргэхэ, үргэмжэлэл аба-
хада муу. Пайн сагынь: - 11 ч 40 м
- 13 ч 40 м, 15 ч 40 м - 17 ч 40 м.

Үһэ абахада, үбшэн гараха.
Бэлигтэй 25, мартын 29, втор-
никто хэрүүл, тэмсэл эрэнэ. Га-
хай жэлтэндэ ехэ хайн. Могой,
хулгана, морин, туулай жэлтэндэ
хайн. Дайсан, тодхорые дара-
ха, номгодхохо, хатуу үйлэ хээ,
худалдаа хээ, буянай үйлэ,
хубсаһа эсхэхэдэ ехэ хайн. Рав-
найлаха, шүтээн бодхохо, гэр ба-
риха, «Үлзы хутаг дабхарлиһан»
ба «Үлзы хутаг хэрэгые бүтээг-
шэ» номуудые уншаха, бурхание
тахиха, хони мал абаха, мал та-
раажа үгэхэ, эдэ олохо, хурим хээ,
хаан, түшэмэлтэй уулаха, «Цэдуб»
уншуулаха, хэшэг даллага дуудуулаха,
«Жуинсрег» бүтээх, нэрэ үгэхэ, үри
нэхэхэ, будаха, эд таваар абаха,
хургуулида орохо, багша шаби
болохо, малын нүрэгтэ илгалта хээ-
хэдэ хайн. Үхэр жэлтэндэ муу. Эм
найруулхада ехэ муу. Замда
гараха, бэри абаха, хүдөөлхэ, ажал-
шание абаха, ехэдхээ, сахил са-
наар абаха, туһа хэрэгтэй үйлэ хээ,
хий мориной дарсаг хийдхээ, үб-
шэнтэние газашан гаргаха, да-
сан дуган байгуулаха, нүүдэл хээ,
нохой худалдажа абаха, элдэб эр-
дэни газашан үгэхэ, зарга хээ,
эмгэн, үбгэн үхэбэл, хэшэгтэй хүрээ
эбдэрхэ - муу. Пайн сагынь: 9 ч 40 м
- 11 ч 40 м, 15 ч 40 м - 17 ч 40 м, 21
ч 40 м - 23 ч 40 м.

Үһэ абахада, нюдэн үбдэхэ.
Бэлигтэй 26, мартын 30, среда
дэ нүхэртэй ушарна. Нохой,
луу, хулгана жэлтэндэ ехэ хайн.
Гахай жэлтэндэ хайн. Эм най-
руулха, «Жабтуй» бүтээх,
угаал үйлэхэ, бэри абаха, худ-
алдаа хээ, хэшэг даллага дуудуу-
лаха, бурхание тахиха, гэр
бариха, замда гарахада ехэ
хайн. Наһанай хүшые арьбадхаха,
«Цэван» үгэхэ, «Цэдо», «Цэдуб»
уншуулаха, ураг түрэл болохо, эдые
бүтээх, үзэг, зурхайда нураха, ша-
дар ураг болохо, өөрын хэрэгтэй
үйлэ хээ, хэшэг даллага дуудуулаха,

субарга бодхохо, шэмэг зүүхэ,
бүжэг хатар, наадан хээ, хий мо-
риной дарсаг хийдхээ, лусые та-
хиха, харюулга хээ, түмэр урлаха,
сахюусанда мүргэхэ, хубсаһа урлаха,
хэлсээ хээ, эмшэлхэ, бэшэг үргэхэ,
хулгайшание барихада хайн. Мо-
гой, бар, морин, хонин, бишэн
жэлтэндэ муу. Хатуу үйлэ, нүүдэл
хээ, хүдөөлхэдэ ехэ муу. Бэлэг
үгэхэ, зүблэжэ эбсэлдэхэ, дошхон га-
зарые номгодхохо, загаһа бариха,
тангариг тахиха, дайсание дара-
ха, дайсанай газар ошохо, хүншүү
хэрбоһо гаргаха, бузарлаха, бэл-
бэсэн эхэнэртэ ошохо, шэнэ гэр бод-
хохо, тэрээндэ орохо, һан нэхэхэдэ
муу. Пайн сагынь: 7 ч 40 м - 9 ч 40 м,
13 ч 40 м - 15 ч 40 м, 19 ч 40 м - 21
ч 40 м.

Үһэ абахада, юундэшые муу.
Бэлигтэй 27, мартын 31, чет-
вергдэ сахилгаан мэтэ буухын аюул
эрэнэ. Бар, хулгана, тахья, бэшэн,
морин, үхэр жэлтэндэ хайн. Замда
гараха, эм найруулаха, буянай
үйлэ, бурхание тахиха, шүтээ-
ниие бариха, худалдаа арал-
жаа хээ, дэлгэрэнгы үйлэхэдэ
ехэ хайн. Хулгай, дээрмэһээ һэр-
гылхэ, үзэгтэй эрдэм ухаан, шэдин
хүшэндэ нураха, ном номлохо,
соносохо, бэри абаха, түшэмэл бо-
лохо, хүдөөлхэ, нүхэрые эрижэ
олохо, үбшэнтэндэ эм заһал хэбэл,
аршаан болохо, туһа хэрэгтэй үйлэ
хээ, номын үүдэндэ орохо, пурбын
харюулгаар дараха, адуу нураха,
байшангай нуури тахиха, аюулһаа
зугадаха, ламатай ушарха, эм ууха,
эмшэлхэ, хулгайшание мүрдэхэ,
захиргаанай ажалшан болохо,
тушаал хүлээн абахада хайн. Хо-
нин, нохой жэлтэндэ муу. Үзэл
үзэхэдэ, ехэ муу. Хубсаһа эсхэ-
хэ, ажалшание абаха, нюуса зүб-
лэглөөн хээ, хурим найрхээ, үгэлэй
үгэхэ, ехэдхээ, улай, хүншүү хэр-
боһо гаргаха, хүрэнгэ зараха, ну-
ргуулида орохо, багша шаби болохо,
үри зээли абаха, эд таваар үгэхэ,
эхэнэр хүниие төөнхэ, бусадһаа мал
абаха, хүрэг дүрсэ зурахада муу.
Пайн сагынь: 13 ч 40 м - 15 ч 40 м,
17 ч 40 м - 19 ч 40 м.

Үһэ абахада, сэдхэл амгалан
болохо.
Бэлигтэй 28, апрелин 1, пят-
ницада хэлэ ама болоно, айха
болоно. Морин жэлтэндэ ехэ
хайн. Могой, хонин, бишэн, тахья
жэлтэндэ хайн. Эм найруулха, ху-
рим найр хээ, замда гараха,
ухаанда нураха, бэри абаха,
буянай үйлэ хээ, бурхание
тахиха, худалдаа аралжаа хээ,
байшангай нуури тахиха, ху-
рал суглаа хээ, агнахада ехэ
хайн. Дайсание дараха, хатуу үйлэ
хээ, ном тэдхэгшэ сахюусание
тахиха, лама болохо, мал худалдажа
абаха, ажалшание абаха, ваан үгэ-
хэ, равнайлаха, «жинсрег» бүтээхэ,
һанаһан үйлэе бүтээхэ, буян то-
тоохын эхи тахиха, наада хээ,
үхибүү тэжээхэ, заргалдаха, заль-
барал тахиха, шэмэг зүүхэ, хэшэг
даллага дуудуулаха, «Жабтуй» бү-
тээхэ, угаал хээ, наманшалха, да-
сан, дуган, субарга бодхохо, шаби
болохо, бэшэг үргэхэ, будахада
хайн. Луу, бар, туулай жэлтэндэ
муу. Модо гэмтээхэ, нүүхэдэ
туу. Хубсаһа эсхэхэ, үри зээли
түлэхэ, ном соносохо, туһа хэрэгые
бүтээхэ, нюуса зүблөө хээ, дэмы
яриха хөөрэхэ, хэрүүл тэмсэл хээ,

тангариглаха, гашуудаха, бурта-
лаха, бузарлаха, уулада абирхада
муу. Пайн сагынь: 9 ч 40 м - 11 ч
40 м, 15 ч 40 м - 19 ч 40 м, 21 ч 40 м -
23 ч 40 м.

Үһэ абахада, наһан богони
болохо.

Бэлигтэй 29, апрелин 2, суб-
ботодо эд элбэг, баялиг болоно.
Туулай, хонин жэлтэндэ ехэ хайн.
Үхэр, бар, бишэн жэлтэндэ хайн.
Баяр хурим хээ, хубсаһа үм-
дэхэ, шэмэг зүүхэ, замда гараха,
худалдаа аралжаа хээ, лама
болоходо ехэ хайн. Бүжэг хатар,
наада хээ, «Цэдуб», «Намсарай»
уншуулаха, эд малые абаха, барил-
ганын үйлэ хээ, эм найруулаха, ажал-
шание абаха, дайсание номгод-
хохо, шүдхэрые дараха, «Үлзы хутаг
дабхарлиһан» ба «Үлзы хутагтай
хэрэгые бүтээгшэ» номуудые ун-
шаха, ваан үгэхэ, милаан хээ, тарни
тоолохо, харюулга хээ, һогтуу
галзууе номгоруулаха, дасан дуга-
ниие һэргэхэ, равнайлаха, эд та-
ваарые хуряаха, «Жабтуй» бүтээхэ,
угаал хээ, шадал хорихо, шэнэ дэгэл
үмдэхэ, гэр байшан шэнээр бариха,
үхэр ба мори абаха, нуруулида
орохо, үхибүү үргэжэ абаха, үри нэ-
хэхэ, зураг зураха, хүрэг дүрсэ һии-
лэхэ ба бүтээхэ, хубсаһа эсхэхэ, гэрэй
хэлсээ хээхэдэ хайн. Хулгана, гахай,
могой жэлтэндэ муу. Бэри аба-
хада, ехэ муу. Эд газашан үгэхэ,
хэшэг даллага дуудуулаха, зураг
зураха, тангариглаха, хурал суглаан
хээ, нохой абаха, төөнхэ, хутага
мэсэ хурсадаха, мэсэ заһал хээхэдэ
муу. Пайн сагынь: 7 ч 40 м - 9 ч
40 м, 11 ч 40 м - 15 ч 40 м, 19 ч 40 м -
23 ч 40 м.

Үһэ абахада, хэлэ аман гараха.

Бэлигтэй 30, апрелин 3,
воскресенидэ эд бараа арьба-
жана. Луу, бишэн жэлтэндэ ехэ
хайн. Гахай, хонин жэлтэндэ хайн.
Хурим найр хээ, эм найруу-
лаха, лама болохо, түргэн бүтээхэ
үйлэ хээ, ном номлохо, хатуу
үйлэ хээ, шэнэ гэр барихада
ехэ хайн. Мал гаргаха, равнайлаха,
ваан үгэхэ, түшэмэлдэ тушааха, мори
нураха, буянай үйлэ хээ, соносохо,
хэшэг даллага дуудуулаха, нүүдэл хээ,
санаар хүртэхэ, дээдэнүдтэ айлда-
хал хээ, худалдаа аралжаа хээ,
туһа хэрэгтэй үйлэ хээ, түмэр,
шабарые шудхаха, шэмэг тарааха,
найман лусые тахиха, үгэлэй үгэхэ,
бурхание тахиха, хубсаһа үмдэхэ,
һангай гэр нэхэхэ, мори, үхэр аба-
ха, агнаха, загаһа бариха, засаг
захиргаанай ударидагша ажалшан
болохо, тушаал хүлээн абахада
хайн. Морин, үхэр, бар жэлтэндэ
муу. Бэри абаха, хүдөөлхэ, хуб-
саһа эсхэхэ, замда гараха, мори
урилдуулхада ехэ муу. Байшан-
гай нуури тахиха, хубсаһа эсхэхэ, эд
агуурные газашан үгэхэ, үхибүү
үргэжэ абаха, үзэл үзэхэ, зохилдохо,
найрамдаха, бэлбэсэн эхэнэртэ
ошохо, «Жабтуй» бүтээхэ, угаал
хээ, нялхые газашан гаргаха, үб-
шэн заһаха, үргэмжэлэл хүлээн аба-
ха, бэшэг үргэхэдэ муу. Пайн са-
гынь: 11 ч 40 м - 13 ч 40 м, 15 ч 40 м -
17 ч 40 м.

Үһэ абахада, баян болохо.

Буддын шажанай
Сангхын зурхайша лама
ЛОБСАН ЧОЙЗИН
(СОТНИКОВ И.В.)

Ажалай ветеран, республикын спортын ветеран
СТЕПАНОВ
Юрий Доржиевичай
наһа бараһан ушараар Октябрьска районой ветерануудай совет дүгын зондо, түрэл гаралдан гүнзгы шаналал
гашуудалаа мэдүүлэ.
Мартын 25-да үглөөнэй 11 саг 30 мин. Нурселени тосхоной Санжисвай үйлсын 24-дхи гэрһээ хүдөө табигдаха.

Ехэ эгэшынгээ БУДАЕВА
Любовь Цыренжаповнагай тү-
рһөөр 65 наһанай тэбхэр са-
гаан ойдо халуун зүрхэнһөө
доро дохин зорюулнабди.
Эхэ эсэгэдэмнай мэтэ эгээл
дүтэ
Элдин дэлхэй дээрэ гансахан
мандаал
Эрхэ наһанһаамнай хойшо
Хүтэлөөд манингаа ябаһан
Эгэшэмнай тандаа
баяртайбди.
Үргэн Дархинта нютагтай
Тэртэ угтай
Хаарлын омогтой,
Баатар ажалтай,
Баян байдалтай
Дугартанай гэр бүлэдэ
Сэлмэг хабарай
мартын 8-да
Люба басаган түрөө бэлэй.

Дахалдажа ябаха аханартай,
Хойноо дахуулха хонгор
хайхан
Дүүнэртэй юм.
Эльгэ нимгэхэн энэрхы урин
Эгэшэмнай, танингаа
Түрһэн үдэрөөртнай
амаршалнабди.
Дархинта тоонто
нютагаймнай бурхад
Мүндэлэн түрэхэдэтай
дуулан, баярлан угтаа.
Ехээр баярлаһан эсэгэмнай
Торгон пулаад бэлэг баряа
бэлэй тандаа.
Тэрэ хонин ушар бидэ
мүнөөшые
Болотор һанадагбди
(эжы хөөрөө һэн)
65 наһанайтай ойн баяраар
амаршалжа,
Үлзы хэшэг, элүүр энхэ,
жаргал үрэнэбди.
Эхэ эсэгын буянгаар энэ
наһандаа жаргалтай,
Унтарин зөөлзөөр
нюргая жэгнүүлжэ,
Эдэснэй зөөлзөөр сэдхэллэ
басуулжа,
Хүндэтэ Коля
хураахатаймнай
Үри бэсынгээ жаргал
хаража,
Ашанар зээнэрэ тойруулжа,
Дүрбэн тэгшэ жаргажа
һуухатнай болтогой!
Амаршалагша: дүүнэрын,
үхибүүдын, зээнэр,
ашанарын.

ПАМЯТИ ДРУГА

Ушел от нас надежный и верный
друг, заботливый и любящий муж,
отец и дед, замечательный человек,
много сделавший для людей, работа-
вая в области здравоохранения и
образования и находясь на посту
депутата Народного Хурала РБ (1994
- 1998 гг.) главы Кижингинского
района (1996 - 1999 гг.) и советника
Президента Республики Бурятия
(1999 - 2001 гг.), Семен Цыдыпови-
вич ЦЫРЕТОРОВ.
Семен Цыдыпович Цыреторов с
первого по десятый классы - неиз-
менный отличник Кижингинской
средней школы, в дальнейшем после-
довательно прошел все традици-
онные ступени медицинской карье-
ры: Иркутский институт (1959 -
1965 гг.), врач и главный врач Ки-
жингинской районной больницы
(1965 - 1970 гг.; 1973 - 1977 гг.), двух-
годичная клиническая ординатура в
Ленинградском НИИ ортопедии
(1970 - 1972 гг.), одновременно за-
очная аспирантура в указанном НИИ,
при окончании которой блестяще
защитил диссертацию на степень
кандидата медицинских наук.
На этой стадии деятельности Се-
мен Цыдыпович Цыреторов внес
большой вклад в преобразование
Кижингинской участковой больницы
в современную многопрофильную
центральную районную больницу.
Одновременно он постоянно повы-
шал уровень своего профессиональ-
ного мастерства. В 1977 году Семен
Цыдыпович Цыреторову было
присвоено высокое звание заслу-
женного врача Республики Бурятия.
В 1977 году Семен Цыдыпович
переходит в систему высшего обра-
зования в БГПИ, становится стар-
шим преподавателем, доцентом
биолого-химического факультета,
потом с 1980-го по 1990-й годы ра-
ботает деканом, много делает для
укрепления его материально-техни-
ческой базы, по улучшению научно-
методического и учебно-воспита-
тельного процесса. Затем работал
завкафедрой экологии и охраны
здоровья детей в БИПКРО.
В 1994
году в жиз-
ни Семена
Цыдыпови-
ча Цыре-
това насту-
пает новый
этап. Выг-
рав на аль-
тернатив-
ной основе
выборы, он
становится
депутатом
Народного
Хурала РБ,
где избирается и работает заме-
стителем
председателя
Комитета
Хурала по
социальной
политике,
курирующего
вопросы образования,
здравоохранения
и культуры.
Прежний
опыт работы
организатором
в районном
звене здравоохране-
ния, преподавателем
вуза помог
ему успешно
работать и в области
законодательного
обеспечения
социальной
сферы.
Показателем
его гражданской
позиции является
решение в тя-
желейшие кризисные
годы оставив
устроенную
жизнь в городе
и перейти на
руководство
родного
района. Им
двигово бескорыстное
стремление
и желание помочь
своей малой
родине.
В 1999 - 2001 гг. Семен Цыдыпови-
ч Цыреторов работал советником
Президента Республики Буря-
тия по вопросам национальной
политики и религиозных конфессий,
с 2002-го по 2008-й годы занимался
педагогической деятельностью
в БГУ.
На любом
участке деятельности
его отличали
ответственное
отношение
к своему делу,
видение пер-
спективы, воля
к достижению
поставленной
цели и удивительно
теплое отношение
к людям. К лю-
дям самых
различных
профессий
и возрастов -
пациентам,
студентам,
землякам,
друзьям и
родственникам -
Все им он
щедро
отдавал тепло
своего сердца.
Память о
нашем верном
друге и
его добрых
делах навегда
сохранится
в наших
сердцах.
Одноклассники,
друзья.

Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия

И.о. гендиректора-гл. редактора - Т.В. САМБЯЛОВА
Редактор - Г.Х.ДАШЕЕВА
Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, Б.Г.Бальжиров, П.Л.Носков, М.В. Калашников, И.В.Смоляк (Пра-
вительство РБ), А.С. Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Буддаев Ц.Э.Доржиев (Народ-
ный Хурал РБ), Д.Б.Гуродармаева (зам. редактора), С.Б.Байминова (ответ-
секретарь), Н.Д.Бадмаринчиков, Л.В. Очирова, А.А. Фадеева, В.Г.Гомбоева,
Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

АДРЕС:
670000, г. Улан-Удэ,
ул. Каландаршивили, 23.
ГУП «Издательский дом
«Буряад үнэн».
Учредитель - Правительство
Республики Бурятия

Подписной индекс 73877
Газета зарегистрирована ФГУ
«Восточно-Сибирское
межрегиональное
территориальное
управление».
Регистрационный №50079
e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном
центре Издательского дома «Буряад үнэн».
Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО
«Республиканская типография» тиражом 4500 экз.
Объем 12 п. л.
670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.
Подписана в печать
24.02.2011 в 17.00
Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 18000 экз.
Цена свободная.

ТЕЛЕФОНЫ: 21-54-54 - приемная, 21-68-08 - первый замгендиректора, 21-64-36 - редактор, 21-60-21 - замредактора, 21-60-21 - ответсекретарь, секретариат,
21-66-76 - компьютерный центр, 21-54-93 - отдел культуры и истории, 21-54-93 - отдел молодежи, 21-23-67 - бухгалтерия, 21-54-93- отдел социальных проблем,
21-63-86- отдел экономики и политики, 21-55-97 - издательский отдел, 21-54-93 - редакция журнала «Одон», 21-50-52 - подписка и распространение.

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются.
Автор несет ответственность за представленные материалы.
За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж),
Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54

О детских годах XII Пандито Хамбо ламы Итигэлова

ПРИТЧА О СИРОТЕ И ХОЗЯЙКЕ

В детстве Итигэлов остался сиротой и пас чужих коров в местности Ошор Булак у одной хозяйки, чтобы помогать двум своим младшим братьям: Норбо и Сэрэндоржо, которые воспитывались у его родных в Улзын Добо.

Хозяйка всегда удивлялась его терпению и аккуратности. Какую бы он грязную работу ни делал, его обувь и одежда оставались чистыми.

Перед тем, как выгнать коров из загашенного загона, мальчик снимал унты, а выбравшись на сухое место, мыл ноги в луже и одевал сухую обувь. Здоровье дороже всех богатств.

Раньше не было резиновых сапог, а унты размакали в слякоть и их полдня надо сушить на тёплой печке, а над костром они смащивались и становились твёрдыми как рашпиль по дереву.

Не промочить обувь – это главная забота рыболовов-охотников и пастухов, а также родителей и

бабушек маленького ребенка, чтобы он не заболел. Хозяйка никогда не давала ему свою лошадь для пастбы своих коров. Видимо, она любила её больше, чем сироту. Поэтому в сырую осень он пас босиком.

Однажды на стадо напали волки, и коровы начали убежать в сторону дома. Но мальчик, не растерявшись, подцепил палкой череп от скелета человека, вскочил на спину отставшей коровы и, гремя им, воздев его на палку, на скаку стал отпугивать волков от стада.

Так храбрый мальчик спас коров своей хозяйки. Жизнь дороже всех богатств.

(В старину буряты не хоронили покойников, а оставляли в степи, обозначая ими границы пастбищ своего улуса. Наверное палка с черепом помешала сосредоточиться вожаку для решающего броска.

И в наше время у кладбища в Харгане можно увидеть на земле детские гробики с грудными младенцами, которые не успели наступить на землю).

Однажды, грея свои босые ноги в тёплых коровьих лепёшках, мальчик сказал хозяйке, что станет Хамбо ламой. Но хозяйка высокомерно ответила сироте: «Своему работнику, ставшему Хамбо ламой, я никогда не поклонюсь».

Через много лет, уже состарившаяся, она пришла к Хамбо ламе Итигэлову за благословением. Видно годы и старость сломали её гордыню. Хамбо лама благословил её и из глаз старушки ручьями потекли слёзы.

«Терпение и аккуратность, мужество и сострадание помогут ему достигнуть «Нирваны!» - подумала старушка.

«Жизнь и здоровье дороже богатств, но Учение ценнее всего на свете!» - говорили старики в старину.

Хотите верьте - хотите проверьте, будучи пастушонком, чтобы встретившись с волком, впервые прошептать: «Ом мани пад ме ум» и проявлять Сострадание к сиротам, тем самым повернуть Колесо Учения.

Борис БАЛЬЖИЕВ.

Оронгой.

P.S. Было бы хорошо издать этот рассказ брошюрой с картинками. Может быть, найдутся меценаты для издания книжечки для детей.

ХАМБА БАГША ЭТИГЭЛЭЙ АЙЛАДХАНАН СОЁРХОЛ

Ундаангүй Лама, Гурбан Эрдэнин адистидта Охолгүй үргэлжэ шадагша, ухаан бэлиг түгэлдэр, Ушаралта арбые шухала бүридээн ба Урдын огто хуряанан буянаар баялиг

залуу нүхэрэй Ушархан табан согсо энэ алтан Сүмбэр уула мэтэ Онсо эрдэнин шэмэгтэй бэетнай эмгэнэлгүй амар гү?

Охол муу энэ сэмүүн сагай балшаг шабарнаа хирэгүй Урхан удамбараа энэ сээг мэтэ,

табан согсын найлзуур модон Уршагта табан хүсэлэй хюруу мүндрээр хүнөөгдэлгүй тунгалаг найн гү? Ушарые гарган нанамжын тула тэмдэг

болгон иигэжэ хэлэе: Олдоходо бэрхэ эрдэнитэ хүнэй

сүлөөтын шүтээниие олоод, Ушархада бэрхэ Бурханай шажан эрдэнитэй ушараад,

Оножо золгоходо бэрхэ Ошордара ламаар эзэлэгдээн энээниие

Охолбуруу юртэмсын үйлэнүүдээр хууртан алдаад, Ойлгомторгүй ябаанаар, энэ наһанайнгаа эсэслэхын сагта

Урда үйлын улаан хуйгаар хойноһоо хөөгдэн Уршагта үхэлэй эзэнээр урдаһаа хүтэлэгдэн, Ори гансаар саада юртэмсэдэ ошохын сагта Ураг, амараг, аха дүү, эд зөөринүүд бүгэдээр энэ Орондоо үлдэжэ, хойноһоо ошохогүй тула,

Ухаан зүггүй хуряага хумиһан энэ

эд зөөринүүдын Онсо хоро болохоһоо туһа үгы гэжэ урда зарлан Оройн дээдэ Бурхад бүгэдээр номлоһон тула, Одоо сагһаа эхилэн,

оршолонгыезүрхэгүйдэ (үнэнтэ голгүйдэ) үзөөд, Охолдолгүй арбан сагаан үйлэнүүдтэ оролдогты! Одоо амиды сагтаа эсэсэй үгэ захяа болгон

хэлэхэмни онсо энээнэ бэшэ (ондоо) үгы. Хуушан монголһоо буряадшалагдаба.

АЛТАН ГАНЖАРТА МОСКВААА БЭШЭГ

Гысыгма ОЧИРОВА, бодонгууд уг гарбалтай, Москва хотодо ажаһуудаг, буряад-монгол хэлээ мартаагүй. Наһанайнгаа амаралтада гаража, «Одоо мүнөө ажал тухай мартажа, өөрыгөө һамааруулжа һуунаб» гэнэ.

Түгэд арадтаа тухалжа, 1993 онһоо мүнөө хүрэтэр Москвагай Далай-ламын гэрэй ажалнуудта ябалсана.

«Энэ дуун болохо шүдэгүүднэ 58 наһанайм үрмэ дээжэ боложо тогтобо» - гээд буряад-монгол арадтаа дохин байжа үргэнэ.

АЛТАН ДЭЛХЭЙН ҮЙЛЭТЭ ХЭРЭГЫЕ БҮТЭЭНЭ

Мянган жэлнүүдые гаталжа, Деважин оронһоо бусажа, Хэды дахин эрьжэ, Манай Буряад-Монгол орондо Пөөргөө бусаад ерэнэн – Этигэлэй Даша Доржо Орос гүрэнэй Хамба-Лама. Дабталга: Ом таре тутаре туре соха, Ом таре тутаре туре соха, Ом таре тутаре туре соха, Ом таре тутаре туре соха.

Буддын шажанай Эрдэмые Дээжэ хубисхал болгожо, Мүнөөнэй сагта эгүүри харуулжа, Дэлхэйн зондо этигэл оруулжа, Хубилгаан боложо һууһан – Этигэлэй Даша Доржо Буряад-Монголой Хамба-Лама. Дабталга.

Арад зоной найдал дүүржэ, Үндэр гэгээнэй сүмэ тээшэ Ухаан бодолоо табижа, Бурхан Багша бадараа гэжэ, Адиста хүртэхэ һанаатай, Этигэлэй Хамба-Ламадаа Пунаһан байжа мүргэе.

Дабталга. Орос гүрэн хэргэжэ, Буряад-Монгол орондо Дахин бурханай дасанууд нээгдэжэ, Тангаригтай Аюшеев-Хамба-Ламаһанай Арад зоноо зоригтойгоор угтажа, Бурхан Багшадаа зальбаран дохижо, Алтан дэлхэйн үйлэтэ хэрэгые бүтээнэ. Дабталга.

Бадмажаб УЛЬЗУТУЕВ

ГҮН СЭДЬХЭЛЭЙ БОДОЛ

Газар дэлхэйн заха хилээр Габшагай түргэн моридой эзэд Галта уулын сахюур хэтээр Ганжар мэтэ түүдэг тараана... Гарбал нэгэтэй угсаатадай Годли дүрсэтэ буряадай хүбүүд Галаб сагай заншалта шажанай Гурбан эрдэнин буянда зүдхэнэ, Гол гуламтын арюун хойморто Гэгээн сэдьхэл хэшээн зальбарна.

Үлэмжэ буянта үйлын эрхээр Үлгэн дэлхэйн үндэр заяатад Үлтэй жэмэстэ модод шэнгээр Үлүү үндэрлэн юртэмсэдөө золгоно. Үгсэжэ дэгдэсэн Хамбанарай Үргэлжэ бадарха үзүүр Номнол Үглөөнэй наранай сэлмэг туяандал Үүсхэлтэ шугамаа үегөөр сасана.

Үнэр баян үрэтэй ашань Үлгы нютагай магтаал болонго. Габьяата гурбан Эрдэнидэ этигэгшэ Габшагай бэлигтэй Этигэл Хамбын Гайхама шэнжэтэй бодото үзэгдэл Ганзага ниилэхэ арад зондоо Гангын годи урасхал дагажа Газар нугадаа онсо эрхээр заларба. Газар дээрэ гарбалтай хүнүүд Горитой боди сэдьхэл хэшээжэ,

Гайхамшагта гүн абарал хүртэхэ Гэрэл буян ашагүй хуряана. Хамаатан олоноо адислан соёрхохо тогтоно. Хамба Багшын үршөөл шэнжэнь сасарна. Хамгаалха шэдитэй элитэ Хамаг амитанда үржэн хэмжээн Хуряага абадаг буянай хэмжээн Хубилха сэдьхэл дүүргэн тэгшэлнэ. Хүн түрэлтэнэй ухаан бодол Хэдышые соохор байгаа гэлэй, Хамба санаартадай мааниин ашаар Хэм хэмжээгүй буянаар арьбажана. Ум ма ни бад мээ хум, Ум ма ни бад мээ хум, Ум ма ни бад мээ хум.

Уужам Буряадаймнай Сүхэ голлой сэбэр аршаантай, үзэмжэ гоётой анханай Хамбын ууган нютагай байдал харуулһан гэрэл зураг толилогдобо.

Гарал угсаатадайм эхин болохо Газар дэлхэйн боди хутаг Гурбан Эрдэнин абарал хайраар Гэгээн туяатай хэтэ бадараг!